SRI RAMAYANAMU

BY

KATTA VARADARAJU

CRITICALLY EDITED WITH INTRODUCION
AND NOTES

T. M. S. S. MAHAL LIBRARY, TANJORE

పీ ఠి క.

మదరాసురాష్ట్రీయప్రభుత్వమువారి సమాదరణమున నేఁడు తంజావూరి శ్రీశరభోజీసరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము వారిపక్షమున ప్రకటితమై శ్రీకట్టా వరదరాజకవి కృతమైన ద్విపద రామాయణము తెనుఁగుభాషయందలి ద్విపదవాఙ్మయశాఖకే గాక, రామాయణవాఙ్మయమునకు ప్రత్యేకవిశిష్టత చేకూర్చిన మహాగ్రంథము. ద్విపదవాఙ్మయశాఖలో గ్రంథపరిమాణమున దీనిని మించిన గ్రంథములేదు. రామాయణద్విపదలలో నధిక వ్యాప్తిగల రంగనాథరామాయణమునకు కాలక్రమము ననుస రించిన నిది ద్వితీయమైనను యథావాల్మీకముగ మూలగ్రంథము ననువదించుటలో నిది యద్వితీయమని చెప్పనొప్పును. మఱియు కవిరాజశిఖామణి నన్నెచోడ మహాకవి మొదలునిన్నటి వఱకు కీర్తిమూర్తులై వెలయుచున్న ఆంధ్రరాజకవులలో నగ్రగణ్యుఁడగుకట్టా వరదరాజకవి కవితావైశద్యము నెఱుకపడుటకును, నపరిశీలితమగు దేశీయద్విపదవాఙ్మయమున నీరాజకవీంద్రు నకెట్టి యున్నతస్థానముకలదో నిరూపించుటకును నీరామాయణ గ్రంథము విశేషముగ తోడ్పడును. కావుననిట్టి భాషావాఙ్మయ చారిత్రోపకారకమగు గ్రంథమును ముద్రించిన తంజావూరి పుస్తకభాండాగారము వారికి నాంధ్రవిద్వల్లోక మెంతయేని కృతజ్ఞత చూపఁదగియున్నది.

వ్రాఁతప్రతి వివరణము.

నేఁడు ముద్రితమైన బాల, అయోధ్యాకాండములు గల భాగమునకు మాతృక సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయమున 351 సంఖ్యగల సంపూర్ణరామాయణతాళపత్రగ్రంథము నుండి

గ్రహింపబడినది. ఆ మూలగ్రంథములో 412 తాటియాకులు గలవు. ఒక్కొక్కయాకు పొడవు 18 అంగుళములు. వెడల్పు 1/30 అంగుళములు. ఆకునకు సెనిమిదిపంక్తులుగలవు. వ్రాతసామాన్యముగనున్నను స్ఫుటముగనున్నది. లేఖనదోషములుకూడ సామాన్యములే. అచ్చటచ్చట యక్షరములు, కొన్నియాకులు చివఱ పంక్తులలో భాగములు క్రిమిదష్టములైనవి. వ్రాయసకాని పేరుగాని గ్రంథమువ్రాసిన కాలముగాని వివరింపబడకున్నను గ్రంథము యొక్క ప్రాఁతదనమునుబట్టి యిప్పటికి రెండువందలయేండ్ల క్రిందటి లేఖనమని చెప్పనొప్పును.

ఈగ్రంథమునకు వేఱొక తాళపత్త్రప్రతి యెచ్చటను లభించుటలేదు. కావున నీయేకైకప్రతి నాధారము చేసికొనియే, దీనిని సంస్కరింపవలసిన యావశ్యకత యేర్పడినది. కాబట్టి గ్రంథము ముద్రించునప్పు డచ్చటచ్చట లోపములన్నే చుక్కలమూలమున సూచితములైనవి. పాదపూరణము లేవేని యున్న నవి కుండలీకరణము చేయబడినవి. తక్కినయక్షర దోషములు శబ్దస్వరూపమునునితరకవి ప్రయోగసరళియు, భాషా తత్త్వ సంప్రదాయముల ననుసరించియే సవరింపఁబడినవి.

కృతికర్త

ఈ మహాగ్రంథరచయిత కట్టా వరదరాజు. [1]ఈ రాజకవి. కవులచరిత్ర కెక్కకపోయినను, శ్రీరంగమహా

1. ఈకవినిగూర్చి తొలుత తెనుఁగువారికి తెలిపిన యశస్సు విద్వద్వర్యులు మా. రామకృష్ణకవిగారిది. క్రీ. శ. 1909-10 ఆంధ్రపత్రిక మొదటి సంవత్సరాది సంచికయందు "ఆంధ్రరాజకవులు" అను నమూల్యవ్యాసమున నీవరదరాజును గూర్చివ్రాసిరి. తరువాతవారి కందఱికి నీవ్యాసమే యుపజీవ్యము.

త్స్యము[1] అను పద్యకావ్యమువలన వాఙ్మయపరిశోధకులకు పరిచితుఁడు. ఈతఁడు సూర్యవంశక్షత్రియుఁడు. కావేరికి నానకట్టకట్టించి, దక్షిణహిందూదేశమున చోళరాజులకు మూలపురుషుఁడగు కరికాలచోళుని వంశమున జన్మించినవాఁడు. ఈ మూలపురుషుఁ డానకట్ట కట్టించుటచే నీవంశమువారు కట్టావారైరి. వరదరాజు తెనుగుబిజ్జలుని తరమునుండియు తనవంశవృక్షము దెలిపి రామాయణమును తాను రచించుటకు గలయధికారము, తాను కథానాయకుఁడగు సూర్యవంశీయుఁడునునగు శ్రీరామచంద్రుని వంశమువాఁడగుట చేతగలిగినదని యీక్రిందివిధముగఁ జెప్పియున్నాఁడు.

"ఇనకులంబున వేంకటేశుండు మున్ను
జనియించి తనపుణ్య చారిత్రమెల్ల
బోయ కులంబునఁ బుట్టు వాల్మీకి
సేయ నందు ప్రమోద చిత్తుండుగాక
అర్కవంశమున నీవై జనియించి
తారాణగాఁగనే తత్కథామృతము
రచియింపుమనియె శ్రీరామచంద్రునకు
నచలిత ప్రీతిగదా నిజాన్వయము
తనచరిత్రంబు కీర్తన సేయవినుట (అవతారిక)
తనయులచేఁ గాదె తా మున్ను వినియె" 150-160 పంక్తులు

---

1. ఈ ప్రబంధము తూర్పుగోదావరీ మండలములో క్రీ.శ. 1921లో శ్రీరామవిలాస ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రితమైనది. కావ్యనిధి కీర్తిశేషులు, చెలికాని లచ్చారావుగారి వలన అముద్రితాంధ్రగ్రంథసర్వస్వము అను కావ్యమాలలో నాలవపుష్పముగ వెలువడినది.

2. చూడుఁడు నావ్యాసము "ప్రాచీనాంధ్రకవులు కట్టావరదరాజకవి" భారతి (ధాతజ్యేష్ఠము) ఈ రామాయణమును గూర్చి కవినిగూర్చి విపులముగ 'ఆంధ్రి' పత్రికలో క్రీ. శ. 1910 లోనే తెలిపియుంటిని. చూడుడు మిత్రులు శ్రీడాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారి. "౧౭వ శతాబ్ది నాటి ఆంధ్ర వాఙ్మయ విశేషములు" (భారతి పార్థివమాఘము) (పుటలు 112-114)

వరదరాజు వంశ వృత్తమిది.

తండ్రివంశము :—

- కరికాలచోడుఁడు
  - అతనిసంతతి
    - తెలుఁగు బిజ్జలుఁడు
      - తాతన
        - రంగరాజు
          - కట్టరాజు
          - పెద్దిరాజు
          - హరిదాసరాజు (భార్యకృష్ణాంబ)
            - రామరాజు
            - వరదరాజు (గ్రంథకర్త)
            - తాతన
          - రఘునాథరాజు
          - లచ్చిరాజు

తల్లివంశము :—

- పోచిరాజు సింగరాజు
  - (కూతురు) కృష్ణమాంబ. భర్త - కట్టరంగరాజు కుమారుఁడు హరిదాసరాజు
    - వరదరాజు
  - ఓబమాంబ (కూతురు-భర్త ఆరవీటి రాజవంశీయుఁడగు శ్రీరంగరాయలు క్రీ. శ. 1614 - 1618
    - రామదేవరాయలు క్రీ. శ. 1618 - 1630

ప్రథమమున నీవరదరాజునుగూర్చి తెలిపినపుడు శ్రీరామకృష్ణకవిగారీ రామదేవరాయలను నళియ రామరాయలుగా భావించి వరదరాజును నళియ రామరాయలును పినతల్లి పెదతల్లి బిడ్డలని వ్రాసియున్నారు. చాలకాలమువఱకు నీయభిప్రాయమే వాడుకలోనుండెను. కాని శ్రీనేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారీ యంశమును పూర్తిగ విమర్శించి, శాసన ప్రమాణములను చూపి, యిందు పేర్కొనిన రామదేవరాయ లళియరామరాజు కాడని నిర్ధారణచేసిరి. వరదరాజు పేర్కొనిన శ్రీరంగరాయలు అళియరామరాయల తండ్రియే యైనచో, నతనికి ఓబమాంబ యనుభార్యలేదు. మఱియు నళియ రామరాయలకు రామదేవ రాయలను నామాంతరము లేదు. కావున వరదరాజు పేర్కొన్న రామదేవరాయలు రామరాజు కాడని స్పష్టముగ తెలియుచున్నది

—: కాలనిర్ణయము :—

పైరీతిని కవిగారు రామరాజబాంధవ్యమును పురస్కరించుకొని వరదరాజు క్రీ. 1560 ప్రాంతమువాడని వ్రాసిరి. శ్రీరంగమహాత్మ్యము పీఠిక యందును, నా వ్యాసములయందు నీకాలమే పేర్కొనబడినది. కాని పూర్వ ముదహరించిన శ్రీవేంకటరమణయ్యగారి వ్యాసము ననుసరించి యీతని కాలము క్రీ. శ. 1650 ప్రాంతమని చెప్పనొప్పును రామదేవరాయల పరిపాలన కాలము క్రీ. శ. 1615-30 ప్రాంతమేకాక, కట్టా వరదరాజు తండ్రి హరిదాసురాజు దానశాసన మొకటి యీ సందర్భము మనకు తోడ్పడుచున్నది. ఇది కడపజిల్లాలో మాధవపుర గ్రామమున హనుమంతరాయని ఆలయమున నున్నది. ఇందు పేర్కొనిన సంవత్సరము 1636-37. కావున వరదరాజు నీకాలము వాడేయని చెప్పనొప్పును.

వేఱొక విధమున గూడ పై కాల నిర్ణయము సమరింప వచ్చును. వరదరాజ కవి శ్రీరంగ మహాత్మ్యములో నాంధ్ర కవి స్తుతిలో నీక్రింది వారినిఁ బేర్కొనినాఁడు.

ఉ. నన్నయభట్టు ప్రెగ్గడను నాచన సోముని సార్వభౌముఁ ది
క్కన్ననుపెద్దిరాజు మొదలైతగు నంధ్రకవీంద్రముఖ్యులన్
సన్నుతిచేసి వారిరచనల్ పొసగించిన త్రోవఁగాంచియా
మెన్నికనేను కొంతరచియించుట కున్మది నుత్సహించితిన్

పై పద్యమున ప్రెగ్గడ అనగా ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ. సార్వభౌముఁడు శ్రీనాథుఁడు-పెద్దిరాజు అల్లసాని పెద్దన-పైని పేర్కొనవారిలో కాలక్రమమున కడపటివాఁడు పెద్దన-క్రీ. శ. 1535 వఱకును జీవించియుండెను. కావున వరదరాజకవి యా వెనుకవాఁడు. ఇంతియే కాక నీతని శ్రీరంగ మహాత్మ్యమునుండి యీక్రింది పద్యమును, గణపవరపు వేంకటకవి తన ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయ విలాసమున[1] సంగ్రహించి యున్నాఁడు.

మ. ఎకతాళంబున వీరమద్దెలరవం బేకంబుగా నట్టువల్
ధికతోంత త్తక ఝుంకుఝుంకు కిణుతాంధిత్తాంగి నాలోధికం
ధికతె త్తెయ్యధి ధిక్కుధిక్కుధికతా ధిక్తాధి తాళంబులన్
కకుబంతంబుల మాఱుబల్కఁ గొనగోల్కొశ్యంద మున్నాడగన్.
(4-161)

గణపవరపు వేంకటకవి క్రీ. శ. 1674 ప్రాంతమున తంజాపూరిని పరిపాలించిన ముద్దళగిరి యాశ్రితుఁడై యాతని కంకిత

1. అముద్రిత గ్రంథ చింతామణిలో క్రీ. శ. 1892లో ముద్రితము. అత్యావశ్యకముగ ముద్రింపఁదగిన ప్రాచీనకృతులలో నిదియొకటి.

ముగా విద్యావతీ దండకమును[1] చెప్పెను. కావున యీతడు 17 వ శతాబ్ది ద్వితీయార్థమందున్న వాఁడు వరదరాజు గ్రంథమునుండి యీతఁడు పద్యము గ్రహించుటచే వరదరాజు 17 వ శతాబ్ది మధ్యనున్న వాఁడని నిశ్చితముగాఁ జెప్పవచ్చును.

—: రచనలు :—

వరదరాజు వైష్ణవమతాభిమాని. యతిరాజాచార్యుల శిష్యుఁడు.[2] శ్రీ వేంకటేశ్వరుఁ డీతని యిష్టదైవము. కావున నీతని రచనలన్నియు వేంకటేశ్వరాంకితములై యుండును – వీనిలో మొదటిది.

—: పరమ భాగవత చరిత్ర :—

ప్రహ్లాద, నారద, పరాశర, పుండరీక, వాల్మీకి, వ్యాస, శుక, శౌనక, భీష్మ, దాల్భ్యాయన, రుక్మాంగద, అర్జున, వసిష్ఠ విభీషణులను పదునలుగురు పరమభాగవతుల చరిత్ర పద్యకావ్యముగా రచియింపఁబడినది. ఇది యెనిమిదియాశ్వాసముల కావ్యము శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి కంకితము. గ్రంథాంతగద్య యిట్లున్నది.

"ఇది శ్రీమదలమేలుమంగాసనాథ తిరువేంగళనాథ కటాక్షరక్షిత సకల సామ్రాజ్య వైభవ కట్ట హరిదాసరాజతనూభవ సాహితీభోజ వరదరాజప్రణీతంబైన పరమభాగవత చరిత్రం బను మహాప్రబంధమునం దష్టమాశ్వాసము."

ఈ గ్రంథము తనరచనల కన్నిటికిని మున్నైనట్లు కవి తన శ్రీరంగమాహాత్మ్యమున నే యిట్లు చెప్పినాఁడు.

---

1. Edited by me for first time in the Bulletin of the Government Oriental Manuscripts Library Vol I. No.I.

2. రతిరాజు గురుకృపాజితు విజిత రతిరాజు యతిరాజుదాకారు యతిరాజయోగి మదాచార్యచరణ శతపత్ర.

శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి కలలో నీతనికిఁ బ్రత్యక్షమై :—

"మున్ను నా పేర నంకితంబుగ నొనర్చితవనిలోఁ బొగ డొందు భాగవతచరిత మిపు డొనర్చుప్రబంధమ్ము నిమ్ము నాకు, నంకితమ్ముగ శ్రీవేంకటాధిపతిని" అని పలికెను.

రామాయణమున స్వప్నసందర్భమునసే యవతారికయందు :—

"నిను మెచ్చి వచ్చితి నీతలం పెఱిఁగి,
నను దిరువేంగళనాథుగాఁ దెలియు
పద్యకావ్యముఁ జేసి 'పరమభాగవత,
హృద్యచరిత్రంబు' నిచ్చితి మాకు
మంగళప్రద మసామ్యము శతాధ్యాయి,
రంగమాహాత్మ్యంబు రచియించినావు
మా పేర నిపుడు రామాయణద్విపద,
యేపుమీఱఁగ రచియింపు మింపలర."

పై యుద్ధృతాంశములఁబట్టి వరదరాజకవి తొలుత పరమ భాగవతచరిత్రమును నా వెనుక శ్రీరంగమాహాత్మ్యమును నాపైని శ్రీరామాయణమును రచియించె ననియు నందు పరమ భాగవత చరిత్రమే యాతనితొలిగ్రంథ మనియుఁ దెలియుచున్నది.

కాని యీగ్రంథమున పుండరీక, రుక్మాంగద, చరిత్ర ములుగల రెండాశ్వాసములు మాత్రమే లభించుచున్నవి, గాని తక్కినగ్రంథము పూర్తిగ లభించుట లేదు - పై రెండు కథలు గల భాగములు తంజావూరి పుస్తకశాల గ్రంథవివరణ పట్టికలో రెండుప్రత్యేక గ్రంథములుగా పేర్కొన్నారు[1]; దీని ననుసరించియే

1. పుట, 41 పరమభాగవతచరిత్ర. రుక్మాంగదచరిత్ర సంఖ్య 177
పుట. 47 పుండరీకచరిత్రము సంఖ్య 189

వరదరాజకవి. పరమ భాగవతచరిత్ర, పుండరీకచరిత్ర శ్రీరంగ మహాత్మ్యము. రామాయణము అను నాలుగు గ్రంథములు వ్రాసెనని శ్రీ వేంకటరమణయ్యగారి వ్యాసమున గలదు. కాని యివియొక్క గ్రంథభాగములే యని యెఱుంగునది.

—: శ్రీరంగమాహాత్మ్యము :—

ఇది పదియాశ్వాసముల పద్యకావ్యము. గరుడపురాణ మందలి శతాధ్యాయి శ్రీరంగ మహాత్మ్యమునకుఁ దెనిఁగింపు. ఈగ్రంథమందుఁ గలగద్య పరమభాగవత చరిత్రగద్యకంటె కొంచెము మార్పుతో నిట్లున్నది.

“ ఇది శ్రీవేంకట వరప్రసాదాసాదిత చాటుధారాని రాఘాటసరస చతుర్విధ చతుర కవిత్వరచనా చమత్కార సకల విద్వజ్జనాధార కట్ట హరిదాసరాజ గర్భాబ్ధిచంద్ర వరదరాజేంద్ర ప్రణీతంబైన గారుడపురాణ శతాధ్యాయి శ్రీరంగమహాత్మ్యం బనుమహా ప్రబంధంబునందు సర్వంబును దశమాశ్వాసము. ”

వరదరాజకవి శ్రీరంగమాహాత్మ్యమును తనకన్న మున్నెవరు వ్రాయలేదని యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. చేయరె తొల్లి సత్కవు లశేషపురాణములున్ దెనుంగునం
దీయితిహాస మెందు రచియింపమి తావకపుణ్య మెంత యా
మ్నాయచతుష్క సారము సనాతనగారుడ సంహితాశతా
ధ్యాయి తెనుంగు సేయనొకఁ డప్పుఁడ నేఁటికవీంద్రకోటిలోన్.

•కాని నేఁడు పరిశోధనము సేయఁగా వరదరాజుకన్న మున్నిరువురుకవులు శ్రీరంగ మాహాత్మ్యమును రచియించినట్లు తెలియుచున్నది. వీరియిరువురును శైవులు. ఒకఁడు చెన్న

మల్లు శ్రీగిరి * ఈతఁడు శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము నేగాక నవనాథ చరిత్రపద్యకావ్యమును, శ్రీగిరి శతకమును రచియించియున్నాఁడు ఈతఁడు నవనాథ చరిత్ర ద్విపదగ రచియించిన గౌరనకుఁ బూర్వుఁడు. గౌరన తనద్విపదకావ్యమున నీతని పద్యకావ్యమును బేర్కొనియున్నాఁడు. ఈతని శ్రీరంగ మాహాత్మ్యమునుండి నాలుగు పద్యములను జగ్గన ప్రబంధరత్నాకరమున నుద్ధరించినాఁడు. ఈతనికాలము పదుమూఁడవ శతాబ్ది.

రెండవకవి భైరవుఁడు. శైవుఁడే-ఈతఁడు శ్రీరంగమాహాత్మ్యమే కాక, రత్నశాస్త్రమును, కవిగజాంకుశమును రచియించియున్నాఁడు. ఈతని గ్రంథము లన్నియు ముద్రితములైనవి. కవి పదునాల్గవ శతాబ్దివాఁడు. వీరిరువురును వరదరాజునకుఁ బూర్వులేగదా !

శ్రీరంగ మహాత్మ్యమునందలి కవితారచనను గూర్చి శ్రీ రామకృష్ణకవిగారి యభిప్రాయము నుదహరించుట కర్తవ్యము.

"భైరవుండను విప్రకవియు శ్రీరంగ మహాత్మ్యమును రచియించెను, దుష్టకవిఘోర పిశాచముల నదల్చు గురుభైరవుండగు భైరవుని కవితాప్రవాహమున కిక్కువి వాక్పుష్పదామములు నిలువఁ జాలకున్నను, వర్షాంతపునది వోలెనది నీరసమగుచుండ నిత్యపరిమళ శోభితంబగు వరదరాజకృతి సరసమై పండితభృంగముల కాకర్షణ యంత్రమువలె నున్నది."

(ఆంధ్రపత్రిక. ప్రథమ సంవత్సరాది సంచిక)

---

* ఈతనిఁగూర్చి భారతిపత్రిక ధాతజ్యేష్ఠము సంచికలో యీపీఠికారచయిత వ్యాసము చూడుఁడు.

ద్విపద రామాయణము

వరదరాజకవి ద్విపదరామాయణమునకు ముందుగా నీ క్రింది ద్విపదరచనములు వెలసినవి వీనిలో కాలక్రమము ననుసరించిన ద్విపదకృతులలో రంగనాథ రామాయణము మొదటిది. దీనిరచనాకాలము. క్రీ. శ. 1280 ప్రాంతము కావచ్చును. లాక్షణికులచే నుదాహృతమై, పెక్కు తడవలు ముద్రణమునంది బహుళప్రచారముననున్న యీ ద్విపద కావ్యమును గుఱించి విశేషముగ ప్రస్తావింప నవసరములేదు.

2. తాళ్లపాక అన్నమయ్యగారి ద్విపదరామాయణము.

తిరుపతి దేవస్థానమున సుప్రసిద్ధ సంకీర్తనాచార్యులును, పదకవితా సార్వభౌములును, మహాభక్తులునగు అన్నమయ్యగారు ద్విపదలో రామాయణమును రచియించినట్లుగా, వారి మనుమఁడు చిన్నన్న అన్నమాచార్య చరిత్ర యందిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

అన్నమాచార్య రచనలు

ద్వి. యోగమార్గంబున నొక కొన్నిబుధులు
రాగిల్లశృంగార రసరీతికొన్ని
వైరాగ్యరచనలో వాసింపఁగొన్ని
నారసనేత్రుపై సంకీర్తనములు
సరసత్వమునఁదాళ సముఖముల్ గాఁగ
పరమతంత్రములు ముప్పదిరెండువేలు
ప్రవిమలద్విపద ప్రబంధ రూపమున
నవముగా రామాయణము దివ్యభాష
నావేంకటాద్రి మహాత్మ్యమంతయును

గోవించిరుచుల శృంగారమంజరియు
శతకముల్ పదిరెండు సకలభాషలను
ప్రతిలేనినానా ప్రబంధముల్ చేసి"

అన్నమాచార్యచరిత్ర పుట 46, 47

(శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్యవిద్యాలయము వారిచే ప్రకటితము)
(శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే సంపాదితము.)

పైనుదహరించిన యంశములనుబట్టి సంకీర్తనములు, శృంగారమంజరి మొదలగువానిని రచియించిన అన్నమయ్యగారే రామాయణమును ద్విపదరూపమున రచియించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. నవముగా ననుటచే నంతకుమున్ను రంగనాథ రామాయణము వెలయుచుండగా గ్రొత్తగాదీని నన్నమాచార్యుఁడు రచియించెనని చెప్పనొప్పును. నేఁడు గ్రంథమంతయు కానరాకున్నను యుద్ధకాండ భాగము లభ్యమగుచున్నది. తంజావూరి పుస్తకశాలలో 335 సంఖ్యగల రామకథయను ద్విపదభాగ మీయన్నమయ్యగారి ద్విపదరామాయణములోనిదికాదగును. మఱియు ముందువివరింపబోవు రీతి, వరదరాజు రామాయణము నందలి ద్విపదలు రంగనాథ రామాయణమున కెక్కినట్లుగా, అన్నమాచార్యుల ద్విపదరామాయణ రచనలు నందు చేరియుండును. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు వారుముద్రించిన రంగనాథ రామాయణములోని అనుబంధములలో రెండవ యనుబంధములోని హెచ్చుగానున్నపంక్తులు వరదరాజు రామాయణ పంక్తులతో దీనిపోల్చనున్నాము. అట్లే మొదటి యనుబంధములోని హెచ్చుగానున్న ద్విపదలు అన్నమాచార్య రచిత రామాయణము నుండియే గ్రహించినారని మనము నిశ్చితముగ చెప్పనొప్పును. అన్న

మాచార్యుని వెనుక రచియించిన ద్విపద రామాయణము ప్రస్తుతము ముద్రితమైన

3. కట్టా వరదరాజు రామాయణము.

దీనినిగూర్చి ముందు తెలుపుచున్నాఁడను యుంటిని. ఆ వెనుక ద్విపదకావ్యము.

4. భోసలయేకోజీ రామాయణము.

ఈద్విపద రామాయణము పూర్తిగ లభ్యమగుచున్నది. జన్మముచే మహారాష్ట్రులయ్యు. పాలించిన దేశము ద్రవిడదేశమయ్యు నీరాజులు సంస్కృతాంధ్ర భాషాపాండిత్యము సంపాదించి కవులగుట విశేషము. ఈరామాయణమును రచియించిన యేకోజీ క్రీ. శ. 1676 నుండి 1683 వఱకు తంజావూరిని పాలించిన ఏకోజీ (శివాజీ సవతిఁ తమ్ముఁడు) యని తంజావూరి తాళపత్ర తెనుఁగు పుస్తక వివరణమున వ్రాయబడినది. ఈ రామాయణమును రచియించిన యేకోజీ ఆఁతడు కాఁడనియు, రామాయణమున నిచ్చిన వంశ క్రమమును బట్టి యీతఁడు క్రీ. శ. 1729-36 వఱకు పాలించిన తులజాజీ కొమారుఁడనియు, నీతనికే బావాసాహేబు అను నామాంతరము గలదనియు నీతడు 1735-36 లో నొక సంవత్సరము మాత్రమే రాజ్యము పాలించెననియు నీవఱకే నిర్ణయించి నాఁడను. ఇది యముద్రితముగా నున్నది.

ఈ రామాయణము నందలి ద్విపదలు రంగనాథరామాయణమున చేరినట్లు లేదు. కాగా, రంగనాథ రామాయణాను

1. తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజులు - సంస్కృతాంధ్రవాఙ్మయము - అను వ్యాసము చంద్రిక. 1 సం॥ సంచిక 6. ఈపత్రిక యిప్పుడు లేదు.

బంధములలోని యధిక భాగములు, వరదరాజు రామాయణము లోనివి పోగా మిగిలినవి అన్నమాచార్య కృత రామాయణము లోనివే యని గట్టి నమ్మకము గలుగుచున్నది. భాస్కర రామాయణమువలె, రంగనాథ రామాయణముయొక్క తాళపత్ర ప్రతులన్నింటిని సమీకరించి, సూక్ష్మముగా పరిశీలింపవలసి యున్నది. కూలంకషముగ నిట్టి పరిశీలన జరిగిన, అన్నమయ్య కృత ద్విపద రామాయణమును కొంతవఱకు నుద్ధరింప గలుగుదుము.

౫. రాఘవరెడ్డి—ద్విపదరామాయణము.

తెలింగానాయందు దమ్మారావుపేట నివాసియగు చేడ రాఘవరెడ్డి అను నాతఁడు ద్విపదలో రామాయణము రచియించినట్లు అనుమకొండ పరిశోధక మండలియందు గలదని గోలుకొండ కవులసంచిక యందు వ్రాయఁబడినది.

—: రంగనాథరామాయణము-వరదరాజురామాయణము :—

పైని చెప్పినరీతి కట్టా వరదరాజునకు ముందుగల ద్విపద రామాయణములలో రంగనాథ రామాయణము ప్రఖ్యాతమైనది ఆవెనుక తిరుపతి క్షేత్రమున సంకీర్తనాచార్యులగు తాళ్లపాక అన్నమయ్యగారి ద్విపద రామాయణ మొకటికలదు. కాని నేడది లభ్యముకాలేదు. వరదరాజు తన కృతిలో రంగనాథుని పేర్కొనలేదు-కవిస్తుతిలో 'నన్నయభట్టారకాది' కవులను మాత్రమే పేర్కొన్నాడు. రంగనాథ రామాయణ ప్రశంస యీ రామాయణమున కానరాక పోయినను, నారామాయణ స్వరూపములను వరదరాజు గుర్తించియే యున్నట్లా తని భాషాంతరీకరణపథకమే తెలుపు చున్నది. రామాయణ పద్యకృత్యులలో భాస్కర

రామాయణము సవాల్మీకములైన కొన్నిఘట్టములు చేరినందున, కవిత్రయములోని వాఁడగు నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ "వాల్మీకి భవ్యవచోవైఖరి రామాయణంబు నాంధ్రప్రబంధంబు"[1] చేసినట్లే, రంగనాథ రామాయణము నందలి యవాల్మీకములైన ఘట్టములను తిలకించి, 'యథావాల్మీకముగ' నీకృతిని రచియించి యున్నాఁడు. గ్రంథావతారికలో, తనకిష్టదైవమగు శ్రీవేంకటేశుఁడు ప్రత్యక్షమై

"ద్విపదఁ గావింపుము తేలతెల్లమిగ
నిపుణత శ్రీరాముని కథాక్రమంబు
వాలాయమిది యథా వాల్మీకముగను
చాలసోఁకోర్చి రసస్థితుల్ మెఱయ
నీవుగా కితరులు నేరరు పూని
ఏవం విధంబుగాఁ గృతి నిర్వహింప"

అనిచెప్పుటయే పైయభిప్రాయమునకుఁ బోషకమగు చున్నది

వరదరాజు రంగనాథ రామాయణమును జూచినను చూడకపోయినను, తరువాత ద్విపద రామాయణ లేఖకులు మాత్రము రంగనాథ రామాయణ ప్రతులలో వరదరాజు కృత రామాయణ ద్విపదలను చేర్చిరి. ఈ విషయము క్రీ శ. 1942 లో బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి చరణులచే పరిష్కృతమై, ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తు వారిచే ప్రకటితమైన రంగనాథ రామాయణమునుండి స్పష్టపడు చున్నది. వారి ముద్రిత ప్రతిలో రెండను

1. ఛదలువాడ మల్లన విప్రనారాయణ చరిత్రము అవతారిక పద్యము.

బంధములు చేర్పఁ బడినవి. మొదటి యను బంధమున వ్రాఁత ప్రతులందు గానరాక, పూర్వ ముద్రణమునందు మాత్రముగాన వచ్చునధిక భాగమును, రెండవ యనుబంధమున పూర్వముద్ర ణములలో గానరాక వ్రాఁతప్రతులలో రచించిన యధికభాగ ములును, పూర్వముద్రణమునఁ గొన్నింటికి రచనాంతరములును గలవు.

రెండవ యనుబంధములో పరిష్కర్తలు చూపిన యధిక భాగములలో నయోధ్యాకాండమున నీక్రిందిభాగము లన్నియు కట్టావరదరాజు రామాయణములోనివి.

అనుబంధములు. పుట. 701 పుట.1 30 - 23 పంక్తి

"అననందులో వృద్ధులైన బ్రాహ్మణులు
వెనుకొనిరాముండు విననిట్టులనిరి
రథమునగట్టు తురంగంబులార!
పృథువేగమున మీరు పోయెదరేల
....
....
స్థావరజంగమాత్మక మైనధరణి
దేవ! నీరాక యర్థించె మాకరణి
ననియని పలుకుచు"

ఈ పంక్తులు వరదరాజు గ్రంథమున 435 పుట. 468. పంక్తినుండి 438 పుట. 4752 పంక్తివఱకు గలవు.

రంగనాథ రామాయణము		వరదరాజ రామాయణము
పుట - పంక్తి		పుట - పంక్తి
131 - 11.	ఎంతదవ్వేఁక మనమేఁగు కాఅడవి ...ఏవగఁ బదునాలుగేండ్లు సైరించు	446 - 4932, 4940
131 - 13.	కాంచనదళ...లలామంబుఁజూచి యాలక్ష్మణాగ్రజుఁడు	448 - 4983, 5012
131 - 20.	శ్రీరాము నెడబాసి...... కైకపై వులకు శోకింప	443 - 4852, 4901
151 - 9.	ఎచ్చుసొమ్ములొసంగి యిరువదివేల నొకదిప్పగనుపట్టె నూరుగాయలను	588 - 8374, 592 - 8472
153 - 21	బలపరాక్రమశాలిం కొని...పోవవచ్చినొ కోజనకుండు	605 - 8800, 608 - 8856
154 - 4.	నారచీరలు...ధనుర్వేదపారగుని	612 - 8952, 8963
154 - 21.	అనిపల్క భరతుఁడత్యాపన్నుఁ డగుచు...పల్కెనపుడు	613 - 8995, 9014
155 - 2.	అసురక్షుత్తై...కూర్మిఁజేరఁగ నీవె కొలువులోపలికి	617 - 9084, 9116
155 - 26.	ఆవీరశేఖరుండడలుచుఁబలికె ...మనలను నెడవాసి మరణంబునొందె	626 - 9308, 9346
157 - 12	అరయదైవాధీనుఁ డస్వతంత్రుండు ...చూడఁడేమియును	638 - 9608, 9640
157 - 21	దండకావని...పరంపరలయందు	647 - 9823, 9836
161 - 9.	అలరాహు ముఖమున హరిణాంకు ...సూర్యప్రభవోలె	669 - 10342, 10374

ప్రస్తుతము ముద్రితమైన రెండుకాండములే పరిశీలించితిని గాని తక్కినకాండములు పరిశీలించిన నీగ్రంథమున ద్విపదలే తక్కిన కాండములలో జేరునని నిశ్చయింపవచ్చును. పైవానిలో నేటి ముద్రిత ప్రతికిని విశ్వకళాపరిషత్తు ప్రతిలోని భాగములకు నచ్చటచ్చట పాఠభేదములు కన్పట్టుచున్నవి. ఈపరిస్థితి పట్టి చూడఁగా రంగనాథ రామాయణ ప్రతులామూలాగ్రముగ పరిశోధింప వలసియున్నదనియు, నట్టిపరిశీలన జరిగినచో నందలి ప్రక్షిప్త భాగములనునవి (సులోచనవృత్తాంతము మొదలైన యవాల్మీక భాగములు) మూలగ్రంథములోఁ జేర్పదగిన యవ కాశము కలదనియు, వరదరాజు రామాయణమునకు కూడ సరి యగు పాఠములు లభించుననియు స్పష్టముగ విశదమగుచున్నది.

వరదరాజు గ్రంథమున బాలకాండయందు 5846 ద్విపద పంక్తులును అయోధ్యాకాండయందు 10738 పంక్తులును మొత్తముమీఁద 16584 పంక్తులు (అనగా 8292 ద్విపదలు) కలవు. రంగనాథ రామాయణమున నీరెండు కాండములయం దును 7570 పంక్తులు మాత్రమేగలవు, అనగా సగముకన్న తక్కువగనున్నది. దీనిని బట్టియే సంపూర్ణగ్రంథ పరిమాణ మూహింపవచ్చును.

గ్రంథవిషయము – కవితారీతులు.

ఈగ్రంథము మూలానుసారముగ నున్నదని చెప్పుటకు గ్రంథమున సంస్కృత రామాయణమున నున్నసర్గల ననుసరించి చేసినవిషయ విభాగమే చెప్పకచెప్పుచున్నది. వరదరాజు రాజకవి గాన, పెంపుచేయవలసిన చోట్ల జాతివార్తా చమత్కారముల

తోడ, ఆనాటి రాజకీయసాంఘిక పరిస్థితుల విశేషముల తోడను మేళవించి శ్రీరామాయణమును రసవత్తరముగా రచియించి యున్నాఁడు.

వరదరాజు మూలము నెట్లనునుసరించినదియుఁ జూపుటకు రెండుఘట్టముల నుదాహరించుచున్నాను.

మూలము

''యథామృతస్య సంప్రాప్తిర్యథోదర్ష మనూదకే
యథా సదృశదారేషు పుత్త్రజన్మా ప్రజస్యచ
ప్రణష్టస్య యథో లాభో యథా హర్షో మహోదయే
తథైవాగమనం మన్యేస్వాగతం తే మహామునే
కంచ తే పరమం కామం కరోమి కిము హర్షితః
పాత్రభూతోఽసిమే బ్రహ్మన్! దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి కౌశిక
అద్య మే సఫలంజన్మ జీవితంచ సుజీవితమ్
పూర్వం రాజర్షి శబ్దేన తపసా ద్యోతితప్రభః
బ్రహ్మర్షిత్వ మనుప్రాప్తః పూజ్యోఽసి బహుధామయా
తదద్భుత మిదం బ్రహ్మన్ పవిత్రం పరమం మమ
శుభక్షేత్రగత శ్చాహం తవసందర్శనా త్ప్రభో
బ్రూహి యత్ప్రార్థితం తుభ్యంకార్య మాగమనంప్రతి
ఇచ్ఛా మ్యనుగృహీతోఽయం త్వదర్థపరివృద్ధయే.''
(బాలకాండ 18 వ సర్గ, శ్లో. 52...68)

(ఆంధ్రీకరణము)

''ఘోరుననిర్జల - భూమిఁ గురియు
ధారాళమగు నమృ - తపువాన రీతి
తగినదంపతులకుఁ - దనయులు గలిగి

యగణిత సంతోష - మందించి నటుల
యెన్నేనినాళ్లఁబో - యిన సొమ్ములఁల
కన్నులముందరఁ - గనుపించుకరణి
కొరకతారేఁగి - కొలుచు నవ్వేల్పు
వారక యెదురుగా - వచ్చినమాడ్కి
మునినాథ! నామనం - బునకు నీరాక
యనుపమ సంతోష - మందించె నిపుడు.
ఎంతకల్యాణమ - య్యెను నేటిదివస
మింతటివేడుక - యెల్లువాకొందు
ఫలియించెనాదు త - పంబులన్నియును
సులభంబుగా మిమ్ముఁ - జూడంగఁగల్గె
యేనుచేసినభాగ్య - మెవ్వరుఁజేయ
రానందమగ్నుం - డనైతి నివ్వేళ
రాజర్షివయ్యును - బ్రహ్మర్షినైతి
లే జటీంద్రులకైన - నీశక్తిగలదె?
నీవువచ్చుటఁ జేసి - నేఁడు నాభూమి
పావనంబయ్యెనా - భాగ్యమైఖరిని
నాకేశవందిత! - నాకిట్టిమేలు
చేకూరఁదలఁచి వి - చ్చేసితి రిటకు
నేమివేఁడిననిత్తు - నెటుసేయుమనిన
తామసింపకొనర్తు - తప్పదీమాట
అవుగాముతెన్నక - యనుమానముడిగి
ప్రవిమలాత్మకనన్నుఁ - బనిగొనుమిపుడు"

పై భాగము రంగనాథ రామాయణమున లేదు. భాస్కర రామాయణమున నీభాగమెల్లు మార్పుల బొందినదియు నీక్రింది పద్యమువలన తేటపడగలదు.

సీ. ' అమృతంబు సంప్రాప్తమైన చందనంబున మరుభూమి
నురువృష్టి గురిసినట్లు
నిరుపేద కర్థంబు నెఱయఁ గల్గినభంగి నంబురాశికిఁ బర్వ
మైనకరణి
ననురూపసాధ్వియం దనపత్యునకుఁ బుత్త్రజనన మబ్బిన
మాడ్కి మునివరేణ్య!
నీశుభాగమనంబు నేఁడు నాకిటఁ గల్గెగాన ధన్యుఁడనైతిఁ
గంటిఁ గీర్తి;
తే. యెల్లపుణ్యభోగములు నాకెదురువచ్చె, శుభచరిత్రుండ
వతితపశ్శుద్ధమతివి
పరమపాత్రుఁడ వగు నీకు భక్తితోడ, నేమి యడిగిన
నిచ్చెద నెలమి వేఁడు''

ఇట్లు మూలశ్లోకములయం దున్నయర్థమును జాలభాగము విడిచి దానలేని యర్థమును మఱికొంతఁ జేర్చి తెనిఁగించి యున్నాఁడు.

వరదరాజు మూలములోని శబ్దములనుగూడ యట్లే ప్రయోగించుట విశేషము.

మూలముకంటె కొంచెమధికముగఁ జేర్చినవాని కుదా హృతులు

శ్రీరామావతారఘట్టము.

"తత శ్చ ద్వాదశే మాసే చైత్రే నావమి కే తిథౌ
నక్షత్రేఽదితిదైవత్యే స్వోచ్చసంస్థేషు పంచసు
గ్రహేషు కర్కటే లగ్నే వాక్పతా విందునా సహ
ప్రోద్యమానే జగన్నాథం సర్వలోక నమస్కృతమ్
కౌసల్యాజనయ ద్రామం సర్వలక్షణసంయుతమ్
విష్ణో రర్ధం మహాభాగం పుత్ర మైక్ష్వాకువర్ధనమ్
కౌసల్యా శుశుభే తేన పుత్రే ణామితతేజసా
యథా వరేణ దేవానా మదితి ర్వజ్రపాణినా
భరతో నామ కైకేయ్యాం జజ్ఞే సత్యపరాక్రమః
సాక్షా ద్విష్ణో శ్చతుర్భాగ స్సర్వై స్సముదితో గుణైః
అథ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ సుమిత్రాఽజనయ త్సుతౌ
వీరౌ సర్వాస్త్రకుశలౌ విష్ణోరర్ధసమన్వితౌ
పుష్యే జాత స్తు భరతో మీనలగ్నే ప్రసన్నధీః
సార్పే జాతౌ తు సౌమిత్రీ కుళీరేఽభ్యుదితే రవౌ."

(బాల. స. 18. శ్లో. 7 . . .15)

"నెలలోకపంద్రెండు - నిండంగదాల్చి
సులలిత మధుమాస - శుక్లపక్షమున
నవమిఁ బునర్వసూ - నక్షత్రముునను
ప్రవిమల బుధవాస - రమున నుచ్చమున
గ్రహములై దుండఁ - గర్కటకలగ్నమున
సహమునఁ జంద్ర బృ - హస్పతుల్ గూడి
యుదయించి శుభ - దృష్టినుండఁ గౌసల్య
సదయాత్మ శ్రీరామ - చంద్రునిం గనియె.
దివ్యలక్షణయుతు - దేవతానాథు

సవ్యయు నింద్రప న - య్యదితి గన్నట్లు
సర్వగుణాఢ్యుఁ బు - ష్యమునఁ గైకేయి
సర్వేశ్వ రాష్టమాం - శంబున భరతు
లాలితంబుగ మీన - లగ్నంబునందు
భూలోకమందారుఁ - బుణ్యాత్ముఁ గనియె.
శ్రీమించు నట్టి యా - శ్లేషకర్కటక
నామలగ్నంబున - నలిన బాంధవుఁడు
నుచ్చస్థితుండయి - యుండ సుమిత్ర
సచ్చరిత్రులను ల - క్ష్మణుని శత్రుఘ్నుఁ
గనియెను చుక్కల - కరణి తేజమునఁ
దనరి యుజ్జ్వలరూఢి - దశరథాత్మజులు"

పై యాంధ్రీకరణములో వరదరాజు శ్రీరాముడు జన్మించిన వారము బుధవారముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు ఇది యీతఁడు భాస్కర రామాయణము ననుసరించి చెప్పినట్లు తోచుచున్నది, అందిట్లున్నది.

సీ. "వెలయఁ బంద్రెండవ నెలయందుఁ జైత్రపునర్వసుబుధ
శుద్ధనవమినాఁడు
పంచగ్రహంబులు పరఁగ నుచ్చస్థానగతులుగా గురు సు
ధాకరులుగూడఁ
గర్కటకాఖ్య లగ్నమునందుఁ గౌసల్యహారికర్ధమగు
రాము నమరఁగనియె
గురువారమునఁ జారుతరమీన లగ్నంబునను బుణ్యదశమి
దినమునఁ గైక

తే. పద్మనాభు నంశంబున భరతుఁ గనియెఁ, గర్కటకలగ్న
మాశ్లేషకావ్యవార
మమర నేకాదశిని విష్ణునంశమున సుమిత్ర లక్ష్మణు
శత్రుఘ్ను మెఱయఁగనియె.''

పై పద్యములోఁ గవి రామాదులు జనించిన వారాది విశేషములు మఱికొన్నింటిఁ జేర్చియున్నాఁడు.

దీనినిబట్టి వారములు శ్రీరామాదులు నల్వురికి నిందు చెప్పఁబడగా వరదరాజు రంగనాథ రామాయణము ననుసరించి మూలముకంటె నధికముగ నీవార విషయమును జేర్చెనని యెన్ననగును.

2. అహల్యా శాపమోక్షణములో

''తథా శప్త్వా స వై శక్ర మహల్యామపి శప్తవాన్
ఇహ వర్ష సహస్రాణి బహూని త్వం నివత్స్యసి
వాయుభక్షా నిరాహారా తప్యంతీ భస్మశాయినీ
అదృశ్యా సర్వభూతానా మాశ్రమేఽస్మి న్నివత్స్యసి
యథా చైత ద్వనం ఘోరం రామో దశరథాత్మజః
ఆగమిష్యతి దుర్ధర్ష స్తదా పూతా భవిష్యసి.''

గౌతముఁ డహల్యను పాషాణము గమ్మని శపించినట్లు పై శ్లోకములలో లేదు. ఈవిషయమును భాస్కర రంగనాథ రామాయణముల నుండి వరదరాజు గ్రహించి యధికముగ నిందు జేర్చెను. పై యుదాహృతులను బట్టి వరదరాజు తనగ్రంథములో భాస్కర రంగనాథులను పేర్కొనక పోయినను వారిగ్రంథములనుఁ జూచినట్లు చెప్పనొప్పును.

XXXXV

వరదరాజు మూలములో లేని పట్టుల జాతివార్తా చమత్కారములచే నింపునింపినాఁడు.

1. అయోధ్యాపుర వర్ణమున "జబురు జంగులాళ్వరులు దంచనవుఁజేతులు"

2. సీతాకల్యాణమునకు ముందు జనక మహారాజు దశరథునికి బంచిన శుభలేఖ, విజయనగర సామ్రాజ్యమున రాయసమువారు వ్రాసెడు వక్కాణ ననుసరించినది.

రాయసములవారు అందుక

"శ్రీమన్మహామండలేశ్వరేందుకులోత్తమామీనప్రతాపజనక మహారాజచంద్రులంగారు మనువంశ దశరథు మనుజేశునగరి చాలు మానసులకు సంప్రీతిఁ బంపుమేలు వార్త నిరుద్ధమతమున కేమునందఱుఁ బరిణామచటి మీరాజునందు యోగక్షేమ మప్పటప్పటికి వ్రాసి యంపునది.

మాకై దేహి పెండ్లి చేసెద మిపుడు మీ శ్రీరామునకును మీ రాజువారును మీ పురోహితులు చారు నైఖరులఁ గౌసల్యాది సతులు రావలెనని తమరాజుతోఁ దెలుపగావలె" అనెడి వక్కాణఁ జదివిరి.

(వరదరాజు రామాయణము పుట 203, 204 పంక్తులు 4906-20)

3. జనకుఁడు సీతా వివాహ ప్రయత్నమునకు ముందు చెప్పినమాటలు :—

"అట్టికానిమ్మని యా జనకుండు
ఆయింటి కీయింటి కరమరయేది ?

ఆ యమౌఘ్యయు విదేహము మీకు సరియె
నీవు వసిష్ఠ మౌనియు విచారించి
కావలసిన పనుల్ గావించుకొనుఁడు
మాకు నొక్క స్వతంత్రమా? అన్ని పనులు
మీకెట్లు సరిపోవు మేలవిమాకు
నొప్పనేసెవ్వడ నొక ముహూర్తమున
నిప్పుడ నలువుర కిత్తుఁ గన్నియల"

216 పుట 5214/5224

4. నామతీర్థాదికములు తీర్చుట. వైష్ణవ సంప్రదాయము.

పుట 312

5. అంతఃపురములోనికి రాజు వచ్చునప్పుడు రాజుగారి రాక తెలుపుచు బిరుదు గద్యలు చిలుకలు చదువుట

పుట 284

6. రాజు నిద్రనుండి లేవఁగానే పరిచారకులు దర్పణములు దాల్చి నిల్చుట. "పరిచారకులును దర్పణములు దాల్చి"

(పుట 308)

చూడుఁడు రాయవాచకము "దర్పణముఖావలోక నానంతరంబున"

7. వనమార్గమును చక్కఁబఱచుటకు వలయు పారలు మొదలగు సాధనములు.

పుట 560

8. అవసరముల వారు - అంగరక్ష - సువారంబువారు-సంబళ బత్యంబులు - పంపుడుఘూళ - కైజీతకాండ్రు - డెబ్బది

రెండు నియోగములవారు - ఒంటర్లు - కై కానుక - మొదలగు రాజకీయపారిభాషిక పదములు వరదరాజు కాలమున ప్రచారములో నున్నవి. శాసనములలో, కైఫీయతులలో, సాహిత్యములో విరివిగా వాడుకలో నున్నవి.

9. అరవ రాజ్యముఁబోలె యందఱు సిగల విరులు చుట్టుట.

10. భరద్వాజాశ్రమున, సాంగు బళానులాపములు
కొలవణి, కోలాటము పేరణి, కోలచారిణి - చిందు
గుజ్జరి - దేశినాట్యములు - మద్దెల, తాళములు
రావణహస్తము - దండి - మొదలగు నుపకరణములు.

వరదరాజు రసోచితముగ నచ్చటచ్చట వ్యవహారములో నుండు పదము లుపయోగించినాఁడు. మచ్చునకు :—

1. కిటుకులు దీరు - రహస్యములుబయలుపడు-కిటు కంతా। అని వ్యవహారము

2. అద్దిరాయీ బాపనాస.

3. ఆలి పొంతనము.

4. అవనిజగూడి, పోటిలంబుగాఁబోయి చెక్కు చెదరక

ఎంత పనిచేసిన శ్రమలేకున్నట్లుండుంట. ఎంత పనిచేసిన పోల్లిము (పోటిలము) గా నున్నదని వాడుక

5. గ్రామసింహములు - కుక్కలు—

ఇవి యీనాడును మాండలీయకములుగా కళింగ ప్రాంతముల వాడుకలో నున్నవి.

6. ఈ బందయో తీరుట - ఈ చికాకేతీరుట

7. నిబద్ధి - నిజము

వరదరాజు విపులముగ జాతీయములను సామెతల నుపయోగించినాఁడు, తన్నుగట్టఁద్రాళ్లు తాఁదెచ్చినట్లు - కత్తిమీది సాము-మిన్నువిఱిగి పైబడినట్లు - ఆవదిన్నటుల - గుటికమ్రింగిన సిద్ధుడు-వింజమాకిడినట్లు - పుట్టెడు కన్నీరు-కందుగుందు - గువ్వకరిగొని యడుగు-మొదలగునవి.

శబ్దవిశేషములు

1. దుక్కంబు - దుఃఖశబ్దతద్భవము.
2. నికేతము - గృహము - నిఘంటువులలో నికేతనము గలదుగాని నికేతములేదు.
3. అజారము - హజారశబ్ద రూపాంతరము
4. మచ్చులు - మీఁదకట్టడములే(?) మిద్దెటిల్లు
5. తన్నీరుతిత్తులు - మంచినీటితిత్తులు
6. పెద్దరాణివాసము - పట్టపుదేవి
7. యతనమున - కుదాహరణము - యకారయతి
8. గరివించి - గర్వించి రూపాంతరము
9. డోయిట - దోయిట రూపాంతరము '(డోయిట...... వేపచెట్లుకు)'
10. దిందు - డిందు (దీకు...దిందుయతి)
11. అక్కటికించి - కరుణించి
12. ఉక్కోలు - ఉక్కు *కోలు - ఉక్కుగొన్నట్లుగా. మిక్కిలి బలముతో విజృంభించుట
13 గడిరాజు - శత్రురాజు

14. కడిరాజు - మిత్రుఁడైనరాజు. పంక్తిభోజనము చేయురాజు

15. కడివారు - పంక్తిభోజనము గలవారు

16. కబ్బికావ్యము-కవికావ్యము. కవిశబ్దభవము కబ్బి. ఇటే
కబ్బితేడు - కవిరాజు

17. అంబకములు - కన్నులు - "పడయుదునింక నంబకములీ
క్షణము" పండితా. చ.)

18. చింద్రెంబు - సిందూరము

19. కరిసించు - ఎదిరించు

20. సజ్జారములు - సామజాగారములు. ఏనుగులు
నివసించు చోటు - దీనిసంప్రదాయమిది.

ప్రాచీనకాలమున రాజనగరులలో రాత్రులు రక్షణఁగా నాలుగు జాములు నాలుగు ఏనుగులను నగరివాకిలియందు కాపు నుంచెడివారు. వానికే 'యామకుంజరము' 'లనిపేరు-ఆయేనుగు' లుండు ప్రదేశమునకు నావెనుక నగరునకుకూడ సజ్జారము అను పేరువచ్చినది. సామజాగారము. సజ్జాగారము సజ్జారము అని దీని రూపావతారము - ప్రాకృతభాషలలో సకారము హకారముగా మారుటచే, సజ్జారముహజ్జారము - హజారము అయినది. చూడుఁ డు. సింధు - హిందు హజారము. తెనుఁగున ' అజారము ' అను నజాది పదమైనది. "సింగంపుగద్దె యుంచితిమజారమున"

(పుట 551. పంక్తి 7638.)

వ్యాకరణవిశేషములు.

1. 'నా' అనుటకు 'తన' అను సర్వనామమును ధారాళ ముగఁ బ్రయోగించుట.

2. చేతురు, కోతురు, పట్టుక, చేసుక-యిత్యాది ప్రయోగ ములు పెక్కుసారులు గలవు.

3. ఈ ప్రొద్దు కుపవాసము - కుపష్టి.

4. చేయుధాతువునకు 'చేసు' ప్రయోగము
కౌసల్య...రాఘవుఁడు నాయందు
జేసు మిక్కిలి ప్రీతి
ఇట్లే అంగరనృసింహకవి రాజరాజ్యాభిషేకమున.
మొదటిపద్యము-శ్రీసతి...వ్రాసుటకున్ - (ప్రాస)

5. కర్తయ్యు-తత్సమాకారసంధి (కర్తయయ్యు అనవలెను)
బహువచనంబున 'రు' గాగమురామి

6. బాలులును జ్వరితులు నింతులును గోచరింప "లు" యతి

7. అర్థరాత్రివేళ-అర్ధరాత్రము అనవలయును

8. ప్రథమావిభక్తి 'డు' ప్రత్యయలోపము
తన చెంగటికి సుమంత్రనిఁ జేరఁ బిలిచి

9. పేదాదిశబ్దంబుల "రాలు" ప్రత్యమున హల్లునకు యతి

రమణి నీవుప్రసన్నురాలవు గమ్ము - చిన్నయసూరిసూత్ర మున నచ్చుకేయతి వచ్చునుహల్లు నకు రాదు—

10. వైరిసమాసము
పృథుల పెన్నెఱిగుంపు.

11. ఆగమాన్యచకారమునకు పూర్వమురామి
"కించవైతివి విలోకించ నోరుతుమె"

రచనానైపుణి

వశ్యవాక్కగు వరదరాజు యొక్క ద్విపదరచన మతిసరళమై, సర్వజన సులభగ్రాహ్యముగ నుండును. కవితా శిల్పమున కమనీయ రచనా సౌందర్యమున, నిది రంగనాథ రామాయణమునకే విధమునను దీసిపోదు - నన్నయభట్టారకునివలె వరదరాజు సంస్కృతాంధ్ర భాషాశైలి బహుప్రసన్నత గలది. సంస్కృత సమాసరచన వర్ణనల యందే వరదరాజు చేయును.

కాంచన దళరత్న కందళకర్ణి
కాంచిత కమలవనాభి శోభితము
మకరంద రసలోల మదచంచరీక
నికర గాయన గాన నిబిడీ కృతంబు
శౌనకాదిమ మహా సంయమి శ్రేష్ఠ
మానితాశ్రమ లసమాన కూలంబు
మానిత సురత సంభ్రమ రణదివిజ
మీనేక్షణా మణీ మేఖలారవము
కలితలతా డోలికాలోల మౌని
కులకన్యకాతులాకోటిస్వనంబు
పనస రసాల రంభానారికేళ
తినిశ క్రముకవరోత్కీర్ణ రోధంబు
వారికేళీలోల వైమానికాభి
సారికావీక్షామృషా మీనబలము
యాజన హోమధూమా కాండజలద
రాజకాచ్ఛన్న తరంగ మాలికము
కారండవమరాళికాప్ల వీభూత
గౌర సారస పరాగ ప్రపంచంబు.

తెనుఁగుశైలికి ద్విపద రచనలో నుండెడి యవకాశము లను కవి పూర్తిగ వినియోగించు కొన్నాఁడు. ఏ ద్విపద కాద్విపద విడివడి నట్లుగ రచించుట,యేగాక, పాదాంతమున నను ప్రాసముల నుపయోగించి, చదువరుల చెవులకింపు నింపినాఁడు. ఒక్కొక విభక్తి ప్రత్యయముతోడనే ద్విపదలు విస్తరింపఁజేసి ననునవి విసువుపుట్టింపవు ఉదాహరణము. శ్రీమించురత్నకిరీటంబుతోడ. అనునది 12 పంక్తుల వఱకు నడచినది. భరతుఁడు చేసిన శపథములు షష్ఠీవిభక్తిలో.

"ఇదినేఁదలంచిన నినమండలంబునె
నెదిరిచూడఁగ నిష్ఠుఁడేఁగెడి గతికి
నిదురించు నావు దప్పినవానిగతికి" అయోధ్య-7260

అనునిట్టిపంక్తులు నూఱుగలవు.

భరతునికి రాజనీతి బోధించుపట్ల రక్షింతె, సేయుదువె మొదలగు ప్రశ్నార్థక క్రియలతో 250 పంక్తులు గలవు. ఇట్లయ్యనుచదువువాని కేపాటి వాచకతయున్న నవి చదువవలయు ననియే యుండునుగాని చర్విత చర్వణముగా నున్నట్లు కన్పట్టవు.

తెనుఁగురచనకు మచ్చుతునుక

"రవిలేనిదినము సారథిలేని రథము
కవిలేనికీర్తి యంకము లేనిపోటు
ప్రతిలేనివాదు తీర్పరిలేనిసేన
ధృతిలేని తెగువ కూరిమిలేని చెలిమి
దొరలేనిసీమ చంద్రుఁడు లేనిరాత్రి
తరిలేనిసంధ్య మంత్రము లేనిజపము

సతిలేనిగృహము వాసనలేనిపూవు
ధృతిలేనికొలువు కోయిలలేనివనము
శ్రుతిలేనిపాట శూరులులేనికోట
కతలేనిరచన నిల్కడలేనిమాట"

ఇది శ్రవ్యకావ్యమేయైనను, వరదరాజు సహజప్రతిభా విశేషముఁజూపి దృశ్యకావ్యములైన నాటకముల యందువలె, ఇందలి పాత్రలను సజీవములైనట్లు చిత్రించినాఁడు. అందు ముఖ్యముగ సీతా, రామలక్ష్మణ భరత సంవాదము లెంతయు రసపూరితములై ప్రజాసామాన్యమును, పండితలోకమును గూడ నేకే విధముగ రంజింపఁజేయుచున్నవి.

మూలగ్రంథము "పాఠ్యే గేయే చ మధురమ్" అని ప్రఖ్యాతివహించినది గావున పాటగా పాడుట కనువగునట్లుగా ద్విపదలో దీనిని రచియించుట విశేషము. ద్విపద మధురకవితా శాఖకుఁ జెందినది. సంస్కృతమున మధుర మధురాక్షరములతో వాల్మీకి కోకిల రామాయణము గానము చేసినట్లు వరదరాజు మధురకవితా శాఖపై, దేశభాషలలో మధురాతి మధురమగు తెనుగులో నీకావ్యము కంఠమెత్తి గానమొనర్చినాఁడు. కథ రామకథ, కవి రాజకవి. కృతి ఐహికాముష్మికద్విపద హేతువగు ద్విపద, కావున తెనుగువారన్ని విధముల దీని నాదరింపఁ దగినది. ఇందలి కవితా విశేషములను గ్రహింపవలెనన్న, గ్రంథమంతయుఁ బూర్తిగ ముద్రణభాగ్యము నందవలెను. ప్రస్తుతమీ రెండు కాండములను ముద్రించి, ఆంధ్రమహా జనులకు వరదరాజ కవితా

మృతమును౯ జవి చూపించిన శ్రీతంజావూరి శరభోజీ సరస్వతీ పుస్తక భాండాగారము వారి నాంధ్ర విద్వల్లోకమెంతయో ప్రశంసింప వలసియున్నది.

తక్కిన గ్రంథభాగములుకూడ త్వరలో ప్రకటింపఁజేయు భార మాంధ్ర మహాజనులపై నిలిచియున్నది.

ఈ మహా గ్రంథమునకిదియే ప్రథమ ముద్రణము. ఇంతే కాక, ఏకైకప్రతి సహాయముగ జరిగినగ్రంథ సంస్కరణము మూలమున నిందెన్నియేని లోపములుండవచ్చును. అచ్చుతప్పులను సాధ్యమగు నంతవఱకు సవరించితిని. ఇంకను నచ్చటచ్చట నిలిచియుండవచ్చును. వానిని సవరించి చదువుకొందురుగాక యని ప్రాజ్ఞులకు విన్నవించుచున్నాను.

ఇట్టి గ్రంథమునకు సంపాదకత్వము వహించుటకు నాకనుమతి నొసఁగిన మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ కార్యనిర్వాహక వర్గమువారికి నామనః పూర్వక కృతజ్ఞతాపూర్వక సమస్కారము లర్పించు చున్నాఁడను. ఈ గ్రంథముద్రణ ప్రారంభము నుండియు నత్యంతశ్రద్ధవహించి, మూలతాళపత్ర ప్రతినొసంగి, సంస్కరించుటకు ననుకూల పరిస్థితులను గల్పించి నన్ననేక విధముల ప్రోత్సహించిన, తంజావూరి పుస్తక భాండాగార గౌరవకార్యదర్శులు శ్రీ యస్. గోపాలన్ గారి సహృదయత్వమును, నాదరాభిమానములను నేనెన్నఁడును మఱువఁజాలను. వారికి నాహృదయ పూర్వక కృతజ్ఞత.

అచ్చు మొదలిడిన నాఁటనుండి యామూలాగ్రముగ మూలతాళ పత్రప్రతితో దీనిని పరిశీలించి, ప్రూఫులు దిద్దుట యందును గ్రంథ సంస్కరణమునందును నాకు చేదోడువాదోడు గానున్న చిరంజీవి శివసుందరేశ్వరరావునకు నాయాశీస్సులు

గ్రంథరత్నమగు నీకృతి, రత్నము ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రితమగుట సమంజసమేగదా! ముద్రణమును సకాలములో నింత చక్కఁగ సంతరించిన మదరాసు రత్నము ముద్రాక్షర శాలవారికి నాధన్యవాదములు.

ఇతిశివమ్.

స్వాతంత్ర్యదినము
15-8-50

ఇట్లు
విద్యారత్న;
నిడుదవోలు వేంకటరావు ఎం. ఏ,
మదరాసు విశ్వవిద్యాలయాంధ్ర
శాఖాధ్యక్షుఁడు

పీఠిక.

మదరాసురాష్ట్రీయ ప్రభుత్వమువారి సహాయధనమునఁ బ్రథమమునఁ బ్రకటితమైన తెనుఁగు గ్రంథములలో 'వరదరాజ' కృతియగు ద్విపద రామాయణమునందలి బాల, అయోధ్యా కాండములుగల ప్రథమసంపుట మాంధ్రమహాజనులనెల్ల నాకర్షించినది. ఈగ్రంథము తంజావూరి శ్రీ శరభోజి సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయమువారి పక్షమునఁ బ్రకటితమైనది. అపూర్వాంధ్ర గ్రంథములకు పెన్నిధియగు నీతంజావూరిమహాలు గ్రంథాలయమువారి 'కలికానుక''గా పత్రికలో రామాయణభాగమును ప్రశంసించిన పరిశోధకులును పండితులును, భాషావాఙ్మయ విశారదులగు ప్రశస్తవిద్వాంసులెల్ల నీగ్రంథప్రకటనముఁ గొనియాడిరి.

ముందు తెలిపినట్లుగా ప్రథమసంపుటము ప్రకటితమైన తోడనే ప్రభుత్వసహాయమున నీగ్రంథమున మిగిలిన కాండములను ముద్రించుటకుఁ బూనుకొని, తంజావూరి సరస్వతీ మహాలు గ్రంథాలయమువారు, అరణ్య కిష్కింధాకాండములొక సంపుటమును, సుందరకాండ మొక సంపుటముగను, యుద్ధ కాండ మొక సంపుటముగను మొత్తముమీఁద నాలుగు సంపుటములుగా వెలువడఁజేయుటకు తీర్మానించిరి. వానిలో అరణ్య కాండ, కిష్కింధా కాండములుగల ద్వితీయసంపుట మిది. సుందర కాండ, యుద్ధకాండ సంపుటములు వెనువెంటనే వెలువడఁగలవు.

ప్రథమసంపుటమున పీఠికలో కవివంశవృత్తాంతము తెలుపుటచే నిందులో విడిచిపెట్టబడినది. ఈ రెండుకాండములలోగల కవితాభాషా విశేషములను మాత్రమేచూపుటకు నీ పీఠిక యావశ్యకమైనది.

ఆ మొదటి పీఠికలో నాంధ్రవిశ్వ విద్యాలయమువారు ప్రకటించిన రంగనాథ రామాయణములోని ప్రక్షిప్తభాగములకును, వరదరాజకృతిలోని భాగములకునుగల సంవాదములను చూపితిని (చూడుఁడు పుట 37) ఈభాగమునందలి సంవాదములనునిందు చూపుచున్నాఁడను

రంగనాథరామాయణము. (అనుబంధము 1 పుట 678)

"నాయింట దాసజనము లైదువేలు
పాయక మణిమయాభరణముల్దాల్చి
యచ్చరలున్న వారలివ నీసేవ
కిచ్చెద నీమనసిమ్ము నాకిపుడు
విరిఁదోఁటలోఁ గల్పవృక్షంబులైదు
తరుణి! నీముడిఁబువ్వు దండలకిత్తు
అమరభూధర రోహణాచలమణులు
రమణి! నీకిత్తు నారతుల కేనిత్తు
ఆమీఁదకామధేన్వాది ధేనువుల
భామిని! నీయింట పాడికేనిత్తు"

వరదరాజు రామాయణము (పుట 168.)

నాయింట దాసీజనము లైదువేలు
పాయక మణిమయాభరణముల్దాల్చి
యచ్చర సతులుగా నతివ నీసేవ
కిచ్చెద నీమనసిమ్ము నాకపుడు
విరిఁదోఁటలోఁ గల్పవృక్ష పంచకము
తరుణి! నీముడిపువ్వు దండలకిత్తు
అమరభూధర రోహణాచల మణులు
రమణి! నీకెత్తు నారతులకేనిత్తు
ఆమీఁద కామధేన్వాది ధేనువులు
భామిని! నీయింటి పాడికేనిత్తు" (పంక్తి 3990-4000)

రంగనాథ రామాయణము పుట 204.

"పదియవస్థలుదోఁచి భాసిల్లుపగిది
పదితలల్ మణికూట పంక్తులనొప్ప
నాయవస్థలగోరుఁగలవి యిన్మడింపఁ
బాయని గతినొప్పు బాహులిర్వదియు
ఎరగదివ్యాంబరాధర శైలకాంత
లరుదార

వరదరాజు రామాయణము. పుట 176

"పదియవస్థలుదోఁచు పగిది మస్తముల
పదియును మీఱంగఁబది యవస్థలును

నినుమడించిన యట్టులిరువది చేతు
లనువుగా................

....

దివ్యాభరణవస్త్ర దేదీప్యమాన (పంక్తి 4164–167 4175)

రంగనాథరామాయణము పుట 678

కొమ్మముప్పది రెండుకోట్ల చేరువలు
నెమ్మినం దొక్కొక్కనికి వేయివేయి
నానవబలపద్మమాత్తంబునాకు
దీనంబోగెలిచితి దేవతాధిపుల
ఆబలంబెల్ల నీయడుగుల గొలిచి
యోబాల! నిటమీఁద నుప్పొంగనేర్తు!

వరదరాజు రామాయణము (పుట 201)

కొమ్మ! ముప్పదిరెండుకోట్ల చేరువలు
నెమ్మినందొక్కొక్కనికి వేయివేయి
దానవసైన్యమాత్త బలంబునాకు
దీనిచే దేవతాధిపులగెల్చితిని
ఆబలంబెల్ల నీ యడుగులగొలిచి
యోబాల! యిటమీఁద నుప్పొంగనేర్తు!

(పంక్తి 4798–4800)

రంగనాథ రామాయణము. (పుట 215)

హరిరాజ! కానవేహరి రాజమధ్య!
కరిరాజ! కానవే కరిరాజ గమన!

హరిణంబ కానవే హరిణాయతాక్షి

....

తిలకంబ ! కానవే తిలకాంచితాస్య
అలినీల కానవే ! యలినీలకచను

వరదరాజు రామాయణము పుట. 217

తిలకంబ ! కానవే తిలకలలాట !
నళిలార । కానరే యలినీలకచను
హరిరాజ కానవే హరిరాజమధ్య
కరివరకానవే కరివరగమన !
హరిణంబ ! కానవే హరిణాయతాక్షి ! (పంక్తి 5168 – 5174)

రంగనాథ రామాయణము (పుట 216.)

" కాకుత్స్థ ! నీవతికారుణ్యమతివి
లోకైక రక్షణలోల చిత్తుఁడవు "

వరదరాజు రామాయణము (పుట 284)

కాకుత్స్థకులదీప ! క్రమమేననేయ
కారుణ్యమూర్తివి కల్యాణనిధివి "

పైన వివరించిన సంవాదములను పరీక్షించిన, రంగనాథ రామాయణము వ్రాఁతప్రతులన్నియుఁ బరిశీలించినగాని యా గ్రంథముయొక్క నిజస్వరూపము గుర్తించుటకు వీలుకలుగదు. దానిలో పాఠభేధములను సంస్కరించుటకు వరదరాజు రామాయణము తోడ్పడును. వరదరాజునకుముందుగల ద్విపద రామాయణములలో సుప్రసిద్ధ సంకీర్తనాచార్యులగు తాళ్లపాక అన్న

మయగారి ద్విపదరామాయణము గలదు. ఈ రామాయణమును పరిష్కరించునపుడును, పైనిచూపినరీతిగా, సంవాదములను పరిశీలించినపుడును, అన్నమయ్యగారి రామాయణకృతిని పూర్తిగ గుర్తించుటకు నవకాశము కలుగునను యభిప్రాయము దృఢపడినది. పై రెండు సంవాదములలో లేనిభాగములన్నియు నన్నమయగారి కృతిలోనివేయని స్పష్టముగా నిరూపించుటకు తంజావూరియందేకాక నామూలాగ్రముగా దేశమునం దుపలభ్యమగు రంగనాథరామాయణ ప్రతులన్నింటిని కూలంకషముగా పరిశీలింపవలసియున్నది. అట్లయిన రంగనాథరామాయణమును గూర్చిన సమస్యలుకూడ సుపరిష్కృతములగునని నాయాశయము

వరదరాజు రామాయణారణ్య కిష్కింధాకాండములను రంగనాథభాస్కర రామాయణములను పరిపోల్చిచూచిన వరదరాజెట్లు మూలముననుసరించి కథారచనముగావించెనో తెలియంగలదు.

ఆరణ్యకాండము.

భాస్కర రామాయణము	రంగనాథ రామాయణము	వరదరాజ రామాయణము
1. రాముఁడరణ్యమును ప్రవేశించుట కలదు	రామునియత్రిమహాముని యాశ్రమ ప్రవేశము (ఇది మూలమున అయోధ్యాకాండాంతమునమున్నది.)	రాముఁడరణ్యమును ప్రవేశించుట. (మూలమున నిట్లే (యున్నది.

భాస్కర రామాయణము	రంగనాథ రామాయణము	వరదరాజ రామాయణము
2. విరాధుని తలిదండ్రుల పేర్లు లేవు	జయుఁడు తండ్రి శతహ్రాద తల్లియనిగలదు	జయుఁడు తండ్రి-శతహ్రాద తల్లి (మూలమున నిట్లేయున్నది.)
3. జంబుమాలివృత్తాంతము కలదు	కలదు	(ఇందును మూలమునను లేదు)

కిష్కింధాకాండము.

1. వాలిభార్యయగు తార శ్రీరామచంద్రుని శపించినట్లు కలదు.	లేదు	లేదు (మూలములోను లేదు)
2. సంపాతి తనకుమారుఁడగు సుపార్శ్వని జూచి లంకకుఁబోయి సీతనుకనుగొనిరమ్మ్మని పంపుట	లేదు	లేదు (మూలమునను లేదు)
3. హనుమంతుని జన్మవృత్తాంతమునఁ గేసరి కథ గలదు.	లేదు	(మూలమునను లేదు)
4. హనుమంతుఁడు తనజనన వృత్తాంతముఁ దానే చెప్పుకొనెను.	జాంబవంతుఁడు చెప్పినట్లు గలదు.	జాంబవంతుఁడు చెప్పినట్లుగలదు. (మూలమునను నిట్లేయున్నది)

పై విభేదములను జూచిన రామాయణకథ యెట్టిమార్పులను బొందుచుండెడిదియో తెలియఁగలదు

వరదరాజుమూలము నెట్లనుసరించినదియు తెల్పుటకు నొక్కొక్క కాండనుండి యొక్కొక్క యుదాహరణము నిచ్చుచున్నాఁడను.

ఆరణ్యకాండ. సర్గ 1. శ్లోకములు 18-20

"ధర్మపాలో జనస్యాఽస్య శరణ్యం స్త్వం మహాయశాః
పూజనీయశ్చ మాన్యశ్చ రాజాదండధరో గురుః
ఇంద్రస్యైవ చతుర్భాగః ప్రజారక్షతి రాఘవ
రాజాతస్మాద్వరాన్భోగా న్భుంక్తే లోకనమస్కృతః
తేలయలభవతారక్ష్యా భవద్విషయవాసినః
నగరస్థో వనస్థో వా త్వంనో రాజాజనేశ్వర"
"రఘుపుఁడు దొరదేవ మండలికెల్ల
రఘువంశజులకెల్ల రాజువునీవు
లోకులకెల్ల నేలుఁటకునై నీవు
లోకంబుకు నెల్లలోకేశుఁ డొకఁడు
చాలిన వారు దుర్జనుల నడంప
వాలాయమున మంచివారిఁ బోషింప
నీకె భారము మాటనిజము చెల్లింపఁ
జేకొని ధర్మమార్జితము గావింప
న్యాయమార్గమ్మున నడవకయున్న
నాయవనీపతి నఘములువొందు
నడచినఁగీర్తి యనంతపుణ్యంబు
కడపట స్వర్గలోక సుఖంబుఁజెందు

సత్యమార్గంబున జగతిఁ బాలించు
నత్యంత ధార్మికుండైన భూపతికి
నతఁడేలు సీమలో నటవులఁ జేయు
నతిశయ జపతపో యాగాదికముల
ఫలములనాలవపాలు ప్రాపించు
నిలయేలుపుణ్యుల కెల్లకర్మములు
శరణుఁజొచ్చితిమి మీ చరణాబ్జములకు
నెటఁగిప్రోవుము మాకు నెవ్వారుదిక్కు
రాక్షసబాధలు రాకుండమమ్ము
రక్షింపుకరుణాభిరామ! శ్రీరామ!

అరణ్యకాండ (పుట 20–21)

కిష్కింధాకాండ వాలివధ ఘట్టము (సర్గ. 17 శ్లో 34–46)

'రాజహాబ్రహ్మహాగోఘ్న శ్చోరప్రాణి వధేరతః
నాస్తికఃపరివేత్తాచ సర్వేనిరయగామినః
ఆధార్యంచర్మమే సద్భిరోమాణ్యస్థి చ వర్జిమ్
అభక్ష్యాని చ మాంసానిత్వద్విధై ర్ధర్మ చారిభిః
పంచ పంచనఖా భక్ష్యాబ్రహ్మక్షత్రేణ రాఘవ
శల్యకశ్శ్వావిధోగోధా శశఃకూర్మశ్చపంచిమః
చర్మచాస్థిచమే రాజన్ నస్పృశంతి మనీషిణః
అభక్ష్యాని చ మాంసాని సోఽహంపంచనఖోహతః
త్వయానాథేన కాకుత్స్థ న సనాథావసుంధరా
ప్రమదాశీల సంపన్నా ధూర్తేన పతినాయథా
శఠోనైకృతికః క్షుద్రో మిధ్యాప్రశ్రిత మానసః
కథం దశరథే నత్వాం జాతః పాపోమహాత్మనా
ఛ్ఛయాదృశ్యేన తురణే హతోహందురాసదః

ప్రసు ప్తపన్నగే నైవనరః పానవశగతిః"
"క్రూరాత్మకుఁడు నాస్తికుఁడు పతితుండు
చోరుఁడు శఠుఁడు నీచుఁడు మద్యపాయి
రమణుల నావుల రాజులద్విజుల
సమయించు వాఁడు పాషండవర్తనుఁడు
గురుతల్పగమనుండు కొండీఁడుద్రోహి
పరివేత్త యన్యాయపరుఁడు హింసకుఁడు
నిరయగాములు గాన నీకేఁటికయ్యా
మీమాంస మీచర్మ మీదంతశల్య
రోమాదికంబుల రూపగుజంతు
రోయరెవ్వరు వానరులధార్మికుండ
వీయపకీర్తి నీవేల నొంది తివి
పంచనఖంబులఁ బరగినజంతు
సంచయంబులనైదు చనుఁగాని మీకుఁ
గడమ వాటిని తినంగాదేమిఁదలఁచి
పడవేసితివి నీకు భక్ష్యంబెయేను
అంటుదురే కేలనైన వానరుల
యొంటిమాంసంబు నిన్నోశనిఁ జూచితిమి
పాపివి యన్యాయపరుఁడవల్పుఁడవు
ద్రోహివి శఠుఁడవు దుర్బద్ధి వధమ
సాహసాత్ముఁడవు వంచకుఁడవజ్ఞుఁవు
అక్కట ! దశరథునంత రాజునకు
నొక్కటి సుతుఁడవై యీవుగల్గితివి"

(కిష్కింధాకాండ పుటలు 344-345)

పై వానినిబట్టి కొన్నిచోట్ల మూలములోని పదములనే యుపయోగించుచు, భావము నెంత విశదముగా వరదరాజు రచి యించినదియు సువ్యక్తమగుచున్నది.

పూర్వకాండములందువలె నీ రెండు కాండములను వరద రాజుకవితానైపుణ్యమును విశదీకరించుచున్నవి. వర్ణనలు చేయుపట్టుల సంస్కృత సమాసములతో ననుప్రాసములతో వరద రాజు రచించును. ఇదియే తక్కిన వానికంటె యీ గ్రంథము నకు విశిష్టత చేకూర్చునవి.

మచ్చునకు - ఋష్యమూక వర్ణనము - అరణ్యకాండము

అవలోక మాత్ర నిరస్తశోకంబు
దివిజ భూమీదరాంతి ప్రవేశంబు
అపహృతాధ్వన్య శ్రమాతిరేకంబు
తపనేందు గణమణి స్థగితరోకంబు
అమరాపగా కృతాత్మాభిషేకంబు
యమదూత గదితనమోనువాకంబు
సారసినీ చరచ్చక్ర వాకంబు
తీరవనీ సముత్తీర్ణ పైకంబు
కందరాంతర వికంకట వనోకంబు
సందీప్తశృంగాను షంగినాకంబు
వేలాచరిష్ణు గంధేభ సాకంబు
తాలాది రసముత్కట వనీకంబు
ఋషికన్యకాకలావృత ప్రలాకంబు
విషయలోలాసరద్విషదభీకంబు
వాలిసంప్రాప్త భావవ్యలీకంబు

కాలాచరిత మోనిగణవరాకంబు
ప్రతిపన్నయతి పుణ్యఫలవిపాకంబు
శ్రుత ఋష్యనీకంబు ఋష్యమూకంబు
(పుట 271 పంక్తులు 6460-6479)

అట్లే కాసారవర్ణనము చూడుఁడు (31 పుట 700-710 పంక్తులు)

వాలివర్ణనము :—కిష్కింధాకాండము

రావణగర్వ నిర్వాపణశాలి
భావజాహిత పాదపద్మమదాళి
ఖరకరాత్మజ దర్పగహనోగ్రకేళి
గిరిచరవీరాగ్ర కీర్తనశీలి
తారాహృదంబుజాతనవీన హేళి
చారువిభూషణ సౌవర్ణమాలి
యమితశౌర్యనిరస్త హార్యక్షకేళి
సముదగ్ర బలజిత సామజపాళి
కనక ఘంటాసముత్కార భీమువాలి
యనుదిన విదిత దేవాళి యవ్వాలి
(పుట 316. 976-986 పంక్తులు)

రసభావవిన్యాసమునకు ద్విపద మిక్కిలియనుకూలమగుట చేత వరదరాజు కరుణరసము ను, చక్కగా నావిష్కరించినాఁడు, శ్రీరాముఁడు సీతనుగానక ముల్లోకమును భస్మముచేయుటకు విల్లంది యామెను తానువిడిచిపెట్టినరీతిగా వన్నెవాసి తఱుగకుండ దెచ్చెదనని చెప్పిన ఘట్టము.

"పోయినఁద్రుంతునే భువనంబులెల్ల
నూరక తెచ్చిన నొప్పుకొనంగ

నేఱతునే ధరణీతనూభవను
ముడిచినపువ్వులు ముడిచిన మీర
తొడిగిన సొమ్ములు తొడిగిన కరణిఁ
గట్టినవస్త్రంబుఁ గట్టినయట్లు
పెట్టినతిలకంబు పెట్టినమాడ్కి
వేసినకీల్గంటు వేసినజాడ
చేసినవీడెంబు చేసినపోల్కి
నవ్వినసెమ్మోము నవ్వినరీతి
జవ్వని దెచ్చియుంచక మాననిపుడు

(232 పుట. 5525 5536)

శ్రీరాముఁడు పర్ణశాలయందు సీతనుగానక విలపించు ఘట్టమంతయు (216-221పుటలు) కరుణరసప్లుతమై యలరారుచున్నది.

కిష్కింధాకాండమున శ్రీరాముని విరహవేదనయందు శృంగారకరుణ రసప్రాచుర్యము గన్పట్టుచున్నది.

కన్నులనెఱిగించు కలయింగితంబు
చిన్నినవ్వులఁదెల్పు చిత్తాభిమతము
నిబ్బితిచేఁజూపు శీలగౌరవము
గబ్బిచన్నుల నెఱుఁగంగఁ జేయువలపు
యలిగినేరగయుండదవలి మోమిడదు
తలపఁదెవ్వరిని చింతకులోనుగాదు
ఏనుగాసిలియున్న యెఱిగిహితోక్తి
దానూరడించి సంతాపంబుఁదీర్చు

నడవి యయోధ్యగా సన్నింటిమాటు
పడఁతిదానయినిల్చి పరితుష్టఁజేయు
తలంచినట్లమెలంగు తనమదిడాప
దలయికఁ జూపదేమనిన సైరించు
నగుమోముతోఁజేరి నాచెంతనిలిచి
తగినమాత్రంబె మెత్తనిమాటలాడు
నట్టిసీతకుఁ బాయునట్టినన్నీవు
చుట్టుకఁదిరిగియే సుఖముఁ గాంచెదవు"
(282-88 పుటలు 182-198 పంక్తులు.)

పై సందర్భములను రంగనాథ రామాయణమున నాయా స్థలములలో పరిచూచిన వరదరాజు ప్రత్యేకరచనాసామర్థ్యము విశదమగును.

వ్యాకరణ విశేషములు

1. చేయుదును అనుటకు "చేతు" అని ప్రయోగించుట.
2. సరస్సునకు సరంబని ప్రయుక్తము.
"మునియున్న యీసరంబునఁ బ్రవేశించి"
3. మణశబ్దము ఈకారాంతముగాఁ బ్రయోగము
నీటిలో నొక్కమణీమయంబైన
4. అందుక చుట్టుక - మొదలగు ప్రయోగములు
5. క్త్వార్థకసంధి - వడఁకటునిటు - వడఁకి అటునిటు
6. బొక్కసమిండ్లు - బొక్కసపుటిండ్లనుటకు - (పుట 151)
7. కర్మమునకు కర్మువు అను ప్రయోగము - (పుట 293)
పుట్టువును కాలమును కర్మువును

— ఛందో విశేషములు :—

యతులు

1. " నట్టడవినిఁ జిక్కినాఁడు నాచేత " ఇచ్చటహల్లునకు యతి శ్రీనాథుఁడు నైషధమునని ట్లే " నముచిదమనుండు పుత్తెంచినాడు" అనిప్రయోగించినాఁడు ఇట్లే 'నారచీరలు గట్టినారు " అని మఱియొకప్రయోగ మిందేకలదు.
2. " రామచంద్ర ! వివేకురాలుమాతార." (పుట 344) ఇచట హల్లునకు యతి. చిన్నయసూరి సూత్రము ననుసరించిన నచ్చునకేయతి.
3. " ఒక్కొకటనదులు నవోఢలోయనఁగ " నవోఢ శబ్దములో స్వరయతి. (పుట 396)
4. " ఉండకదిగువం గూర్చుండివివేక " దేశ్యధాతువుల ప్రత్యయములకు స్వరయతి వీనికి వ్యంజన యతి నిర్దిష్టము (పుట 421)
5. "క్రూరకర్ముఁడు కృతజ్ఞుఁడసత్యపరుఁడు" (పుట 439) ఇచట క్రూ – జ్ఞు, అనునది విశేషయతి యని యప్పకవి. కాని యిట్టియతు లప్పకవికి ముందుగలవు.
   - అ. కర్మమధర్మ మజ్ఞానమాగడము, (పండితారాధ్యచరిత్ర)
   - ఆ. జ్ఞానికినుపదేశ విధిప్రకాశము సేయన్ (భారతముతిక్కన)
   - ఇ. జ్ఞానమునం గడవ మిగులఁ గర్మము మొందున్ (ప్రౌఢకవి మల్లన)
   - ఈ ఘ్న్యము . ... ..మిల భవదాజ్ఞాశక్తి (యథావాక్కుల యన్నమయ్య సర్వేశ్వరశతకము)

శబ్దవిశేషములు

1. కమలాకరము – సముద్రము

   " ఇక్కమలాకరంబెంత దాఁటుటకు "

2. కమలధి – సముద్రము (పుట 519)
“ ఇక్కమలధి దాటనెవ్వఁడున్నాఁడు. ”
3. ఇనుఁడు – రాజు (పుట 523)
“ ఏముకొల్చిన వారమినుఁడవు నీవు ”
4 ఒడలు రూపాంతరము ఒళ్లు. (పుట 146)
5. గరువించుట– గర్వించుటయొక్క రూపాంతరము(పుట 195)
6. కర్మచండాలుఁడు పుట్టుకచేగాక పనులచేతచండాలుండైన వాఁడు (పుట 206)
7. చాడె – జడలేకకొప్పు. (పుట 228) (చన్నులవ్రేగున చాడె వ్రేగునను) అష్టమహిషీ కల్యాణము.
8 వైడూర్యము–వైడూర్యముయొక్క రూపాంతరము(పుట276) వైడూర్యము – చూడ – వ్రాస
9. కుపసము – కుప్పసము రూపాంతరము. (పుట 290)
10. విగ్రహించు – ఎదిరించు. (పుట 313) చూడుఁడు “ శ్రీనాథుఁడు నైషధము.” వేయికన్నులవానితో విగ్రహించి – వనిత ! యింకేమికానున్న వాఁడో మరుఁడు
11. దీవెన – దీవన రూపాంతరము (పుట 368)
“ వీఁడె యంగదుఁడు దీవెనలిమ్ము ”
12. విగణించు – పరిగణించు. ఉపసర్గవిశేషము. (పుట 378)
13. దిడ్లు – పల్లకీమీఁదపఱచెడు ముతుకగుడ్డలు. (పుట 386)
14. వరుషము – వర్షమునకు రూపాంతరము. (పుట 386)
ఆవరుషగుతు సమాగమంబునకు
15. ధనంజయుఁడు–అగ్ని– బూదినిండిన ధనంజయుఁడు(పుట390)
16 ఘర్మకరుఁడు – సూర్యుఁడు (పుట 391)
ఆఘర్మకరుఁడు దానాకాశమంది

17. హల్లోహాలము. అల్లకల్లోలము. (పుట 316)

హల్లోహాలంబుగా నట్టహాసంబు

(ఈ శబ్దమునుగూర్చి నేనురచించిన భాషాపరిశోధన ప్రయోగవిశేషములు. అనుగ్రంథము చూడఁదగును)

18. అవివేకపడు – అజ్ఞానము కలిగి (పుట 32?)

19. క్రమియించుట – గడచుట (పుట 471)

20. హనుమచ్ఛబ్దమునకు హనూమంతుఁడు అని రూపాంతరము నుడివినయట్ల హనూమంతుచేత (పుట 478)

జాతీయములు

1. ఆహిరిఁబాడిన యమవుగా నేడ్చె. (పుట 358)

చూడుఁడు" రాజీవానన యేడ్చె ..కాంభోజి మేళవించి కారవ సుధాపూరంబు తోరంబుగాన్." వసు

2. చేతగాదనివాని చెవి మీలిపెట్ట ప్రోతు మే. (పుట 523)

3. సామజోత్తిమము దీర్చఁగనై నపనిక (పుట 524)

నోములుపూని పొందునె కార్యసిద్ధి" చూడుఁడు. సామజము చెఱకు మీసిన దోమలుపదివేలు చేరి తోమంగలవా? అడిదము సూరకవి చాటువు.

4. తద్దినములు పెట్టుట (పుట 87)

దైతేయులిద్దఱు తమపితరులకు తద్దినమ్ములు పెట్టుతలంపు

5 విడెములందుక రాజులు వెడలుట. వీరతాంబూలములు పుచ్చుకొని యుద్ధమునకు వెడలుట. (పుట 72)

6 గడితాణెము – తాణెము సలాము చేయుట.

గుజ్జరికేడము మున్నగు విజయనగర రాజ్య పారిభాషికములు.

ఆరణ్యకాండమున 6518 ద్విపదపంక్తులును, కిష్కింధా కాండమున 6248 మొత్తముమీఁద 12766 పంక్తులీ రామాయణ భాగమునగలవు మొదటి రెండు కాండములందువలె నిందలి రచనయు సరళమై, హృద్యమై, సర్వజనసులభ గ్రాహ్యమైయున్నది. మొదటి సంపుటము వలెనే యీ సంపుటమును నాంధ్రమహాజనులాదరించి, రామాయణ పఠనమువలన కృతార్థతఁ జెందెదరు గావుత.

ఈ రసవంతమైన ద్విపద వాఙ్మయమును ఆంధ్రలోకమునకు సమర్పించు పట్ల సానుభూతి చూపిన మద్రాసు ప్రభుత్వమువారికి ఆంధ్రలోకము కృతజ్ఞతా బద్ధమగుటలో వెనుకంజ వేయదు.

ఈ మహాగ్రంథమంతటికి సంపాదకునిగా నన్ను నియమించిన మదరాసు రాష్ట్రీయప్రభుత్వము వారికి, దీనికనుమతినొసగిన మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమువారికి నామనఃపూర్వక కృతజ్ఞతా వందనములు. తంజావూరి గ్రంథాలయ గౌరవకార్యదర్శులు శ్రీ యస్. గోపాలన్‌గారికి నిరంతరస్మరణీయ ప్రణామాంజలు. ఈ గ్రంథము నామూలాగ్రమున ముద్రణదోషములను సవరించి, నాకు చేదోడు వాదోడుగానుండిన, చిరంజీవి శివసుందరేశ్వరరావునకు నాయాశీస్సులు.

ఇతి శివమ్

ఖర సంవత్సర మహాసంక్రాంతి 14-1-52	నిడుదవోలు వేంకటరావు విద్యారత్న, శాస్త్రోపాధ్యాయ మదరాసు విశ్వవిద్యాలయాంధ్ర భాషాశాఖాధ్యక్షుఁడు.

పీఠిక

మదరాసురాష్ట్రీయ ప్రభుత్వమువారి సమాదరణమున తంజావూరి శ్రీ శరభోజీ సరస్వతీ మహాలు భాండాగారమువారిచే ప్రకటితమగుచున్న కట్టావరదరాజ కవికృత ద్విపద రామాయణమున నీ వఱకు బాల అయోధ్యాకాండములుగల మొదటి సంపుటమును అరణ్య కిష్కింధా కాండములుగల రెండవ సంపుటమును వెలువడినవి. ప్రస్తుతము వెలువడినది మూఁడవ సంపుటము సుందరకాండము నెంటనే యుద్ధకాండముకూడ ప్రత్యేక సంపుటముగ వెలువడును. మొదటి రెండు సంపుటముల వలెనే యుద్ధకాండ మొక్కటియే ప్రత్యేక సంపుటము కాదగినంత పెద్ద గ్రంథమగుటచేత, సుందరకాండము దానితో కలుపుటకు వీలులేకపోయినది. మఱియును సుందరకాండ పారాయణ గ్రంథమగుటచేత ప్రత్యేకముగ నొక సంపుటముగనే ముద్రించిన నది కేవలము పండితులైన సాహిత్య విద్యోపాసకులకేగాక, భక్తులకు, స్త్రీలకు, పాఠకలోకమునకు ననుకూలముగనుండునను నభిప్రాయముతో నిట్లు కావింపఁబడినది.

వరదరాజకవినిగూర్చి ప్రథమ సంపుటము పీఠికలో విపులముగ నుండుటచేత నిచట వ్రాయలేదు. ఆతఁడు క్రీ. శ. 1630 ప్రాంతమున ప్రసిద్ధుఁడైన రాజకవి.

ఈ సుందరకాండ రచనము, తక్కిన కాండముల రచనము వలె, మూలానుసరణమై సులభగ్రాహ్యమైయున్నది. ఈసుందర

కాండ రచనా ప్రస్తావన మాత్రమే యీ పీఠికయందు చేయు చున్నాఁడను.

సుందరకాండము రామాయణమునఁ బ్రధానత్వమునుబడ యుటకనేక కారణములుగలవు. హనుమంతుఁడు సీతాసందర్శ నముచేఁ గృతకృత్యుఁడయ్యెను గాన నా కాండమును పారా యణముచేసిన సత్లుకృతకృత్యులగుదురని కొందఱి భావము. అది నిశ్చయమే. హనుమంతునంతటి భక్తునకుఁ గృతకృత్యత గల్గు టలో లోపమెంతమాత్రమునుండదు. చాలమంది యీపశ్నమ యముల సుందర కాండమునే పారాయణము చేయుదురు. ఇతర కాండములట్టివి కావనికాదు. ఇది యుక్తియుక్తమను వారి భావము నకు కారణముపైన వివరించినట్టులే యని యెఱుంగునది. శ్రీరామజనన సత్కథాభూషితమగు బాలకాండ మట్టిదికాదా యని ప్రశ్నింపరాదు. గతాను గతికన్యాయము మఱపునకు రాఁగూడదు. హనుమన్మంత్రములో సుందర హనుమన్మంత్రము గలదు. ఆ మంత్రము హనుమన్మంత్రములోఁ బ్రధానము. ఆ మంత్రము నుపాసించుచుఁ దత్స్వరూప చిహ్నమగు సుందర కాండమును పారాయణముచేసినచో శీఘ్ర ఫల ప్రదమని ప్రాజ్ఞు లైన పెద్దల యభిప్రాయము. మంత్రాధికారము లేనివారుకూడ నీసుందరకాండమును పారాయణము చేయుటగలదు. నిశ్చల భక్తి భావనతో నట్లు పారాయణము చేసిన యీ హనుమంతుఁడే శ్రీ రామచంద్రు నానతిని సకలపురుషార్థములును సమకూర్చును.

ఇంతేకాక నీకాండమున స్వభక్త ప్రతిరూపమున స్వమహిమా ప్రదర్శన మనువదింపఁ బడినది. భక్తునకు నచంచల భావనయున్న కార్య సాఫల్యమగునని నిరూపితమైనది. కవితా

విషయమునగూడ, నీకాండము తక్కిన కాండములకన్న మనో హరముగ నుండుటచేత దీనికి సుందరకాండము అను పేరు వచ్చిన దని యభియుక్తోక్తి.

సంస్కృత మూలమునందలి పారాయణ యోగ్యతను, కవితారచనను గమనించియే తెనుగున వరదరాజు తన ద్విపద కృతినిగూడ పారాయణ యోగ్యతగలదిగాను, ప్రౌఢరచనా సమ న్వితముగాను రచియించియున్నాఁడు. అట్టి పట్టులను రెండింటి నుదాహరించుచున్నాఁడను.

సంస్కృత మూలమున నీకాండమున నరువదియెనిమిది సర్గలును, రెండువేల యెనిమిదివందల యెనిమిది శ్లోకములును గలవు. [1]తెలుగు సుందరకాండ ముద్రణములో ప్రథమ సర్గమున 157 శ్లోకమునుండి 9 శ్లోకములు ప్రక్షిప్తములని చెప్పబడినవి.

కాని వరదరాజకవి యా శ్లోకములనుగూడ తెనిగించి యున్నాఁడు. ఈ తెనిగింపుతోకూడ నీ తెనుగు సుందరకాండమున 5079 ద్విపద పంక్తులుగలవు. మూలము నీతఁ డెట్లనుసరించెనో తెలుపుటకు నుదాహరణములు.

తంప్రయాంతం సముద్వీక్ష్య సురసా వాక్యమబ్రవీత్
బలం జిజ్ఞాసమానాసై నాగమాతా హనూమతః
ప్రవిశ్యవదనం మేద్యగంతవ్యం వానరోత్తమ
వరఏషపురాదత్తో మధాత్రేతి సత్వరా.

---

1. చూడుడు వావిళ్ల ముద్రణము శ్రీచదలువాడ సుందరరామశాస్త్రి గారి తాత్పర్య సహితము పుట 58.

వ్యాదాయ విపులం వక్త్రం స్థితా సా మారుతేపురః
ఏవముక్తస్సురసయా క్రుద్ధో వానరపుంగవః
అబ్రవీత్కురుష్వై వక్త్రం యేనమాం విషహిష్యసే
ఇత్యుక్త్వా సురసాక్రుద్ధా దశయోజనమాయతా.
దశయోజన విస్తారో బభూవ హనుమాంస్తదా
తం దృష్ట్వా మేఘ సంకాశం దశయోజనమాయతమ్.
చకార సురసాచాస్యం వింశద్యోజనమాయతమ్
హనుమాన్ స్తు తతః క్రుద్ధ స్త్రింశద్యోజనమాయతః
చకారసురసావక్త్రం చత్వారింశ త్తథోచ్ఛ్రితం
బభూవ హనుమాన్వీరః పంచాశద్యోజనోచ్ఛ్రితః
చకారసురసావక్త్రం షష్టి యోజనమాయతం
తథైవ హనుమాన్వీర స్సప్తతీ యోజనోచ్ఛ్రితః
చకారసురసావక్త్ర మశీతీయోజనాయతం
హనుమాన చలప్రఖ్యో నవతీయోజనోచ్ఛ్రితః
చకారసురసావక్త్రం శతయోజనమాయతం
తద్దృష్ట్వావాదితం త్వాస్యం వాయుపుత్ర స్సుబుద్ధిమాన్.

(ప్రథమాస్సర్గః)

వరదరాజు కాలమునాటి శ్లోకములు రామాయణ సుందరకాండమునందుండినట్లుగా నాతని యీ క్రింది భాషాంతరీకరణము తెలుపుచున్నది.

"యుక్తిచే నపుడు మ - హోరగమాత
సురసను బిలిచి "యో ! - సురస నీవితని
నిరసించి తచ్ఛక్తి - వీక్షింపు" మనిన
నాకొమ్మ దానవి - యై యడ్డగించి

"నీకింకఁ బోవచ్చు - నేవార్ధిదాఁటి ?
నినుపట్టువారి మ్రిం - గఁగ నాకునిచ్చె
వనజసంభవుఁ డొక్క - వరమట్లు గానఁ
గిడవఁ జెల్లునె బ్రహ్మ - కట్టడ నిన్ను
విడువ నాయందుఁ బ్ర - వేశింపు మనుచు
వదనంబు దెఱచిన - వాయుసుతుండు
బెదరక దానిఁగో - పించి యిట్లనియె.
"శ్రీరాము నానతి - సేయంగఁ బూని
యో రామ ! నే నేఁగు - చున్నాఁడ నిపుడు
మఱలి వచ్చిన నీదు - మాటచే పట్టి
తెఱచిన నీదు నా - తికి నగ్గమౌదు
నిపుడు తీరద" టన్న - యేనేల విందు ?
కపివీర ! నిన్ను మ్రిం - గక మాన" ననుచు
వదనంబుఁ దెఱచిన - వాయుసుతుండు
పదియోజనంబుల - పాటిగాఁ బెరిగె
వలుద నోరదియు ని - ర్వది యోజనముల
కొలదిఁ బెంచిన గాలి - కొడుకు గాత్రంబు
ముప్పది యోజనం - బులుగాఁగఁ బెంప
నప్పుడు నలువది - యామడ వెళుపు
నాగమాతయు వద - నముఁ బెంప నతఁడు
నాఁగతి నేఁబది - యామడ బెరిగె !
అరువది యామడ - యాసురి నోరు
వఱప వాయుజుఁడు డె - బ్బది యోజనములు
బలిసి నిల్చిన యెనుఁ - బది యోజనములు

వెళపుగాఁ దననోరు - వెంచెను సురస !
అంతటఁ దొంబది - యామడ వాయు
సంతతి మై" పెంప - శత యోజనములు
తననోరు నాగమా - తయుఁ బెంపఁ జూచి (సుం. పుట 5)

హనుమంతుఁడు సీతనుఁ జూచినపు డామెస్థితి :

"తాంస్మృతీమివ సందిగ్ధామృద్ధిం నిపతితామివ
విహతామివ చ శ్రద్ధామాశాం ప్రతిహతామివ
సోపసర్గాం యథా సిద్ధిం బుద్ధిం సకలషామివ
అభూతేనాపవాదేన కీర్తిం నిపతితామివ.
రామోపరోధవ్యథితాం రక్షోహరణకర్శితాం
అబలాం మృగశాబాక్షీం వీక్షమాణాం తత స్తతః
బాష్పాంబు పరిపూర్ణేన కృష్ణవక్రాక్షి పక్ష్మణా
వదనేనా ప్రసన్నేన నిశ్వసంతీ పునఃపునః
మలపంకధరాం దీనాం మండనార్హామమండితాం
ప్రభాంనక్షత్ర రాజస్య కాలమేఘైరి వావృతామ్"

(పంచదశస్సర్గః. 32-37 శ్లోకములు)

"అతివసంశయ యుక్తమగు స్మృతికరణి
నతనాభి పడిపోయిన సమృద్ధి యనఁగ
తరలలోచన విహతశ్రద్ధరీతి
అరవిందముఖి వ్యర్థమగు నాశకరణి
చెలియ వమ్మగు కార్యసిద్ధియుపోలి
పోలఁతి కలంగిన బుద్ధికై వడిని
తరుణి యుక్తాపరాధ సమాఖ్యమాడ్కి

భరతాగ్రజునిఁబాసి పరితపించుచును
విన్నఁబాటుననుల్కి వీక్షించితాను
విన్ననై సదసద్వివేకంబులేక
యర్థివల్లింపని యాగమవిద్య
యర్థాంతరముఁ బొందునట్టివాక్యంబు
కరణిసొగాములు గననీకయున్న
ధరణితనూజ వర్తన మాలకించి"

(పుట 60. 1418–1482పంక్తి.)

రామాయణ శ్లోకములకు ద్విపద యనువగునట్లు చేతొక ఛందస్సు పొసగదు. మఱియును ద్విపద పాటవలె పాడుకొనుట కనువగుటచేత నీరచనమే ప్రజాసామాన్యము నాకర్షించినది. పైరీతిగ మూలము ననుసరించుచు, రచించి వరదరాజు మూలాతిక్రమణను చేసిన పట్టులయందు, కవితా చమత్కారమును చూపి, కథాకథనము కమనీయముగావించి యున్నాఁడు. ఆదికావ్యము, "పాఠ్యేగేయేచ మధురమ్" అన్నసూక్తి కాధారము గావున వరదరాజును, తనరచనను, గేయకృతి కనువుగానుండు నట్లు తెనిగించి యున్నాఁడు. ఆఘట్టము లివి.

పాల్కుఱికి సోమనాథునివలె నీకవియు సంత్యానుప్రాసలును పదమధ్యాను ప్రాసలును పాటించి ద్విపదకావ్యరచనకు విశిష్టత కల్పించియున్నాఁడు. ఇందులకు రెండుదాహరణములు జూపుచున్నాను.

" రథగజహయ భటవ్రాత నిశ్శంక
పృథుగోపురాగ్ర కుంభిధ హరిణాంక
పౌలస్త్య దోర్దండ బలబిరుదాంక
సొలగుప్తినిరస్త శాత్ర వాతంక
పరబలోపల శౌరి భటశౌర్యటంక
శరధి వేలావనాంచత్కలా వింక
కలధౌత సౌధ సఘటిత విటంక
లలితశృంగారా కలంక యాలంక "

(15 పుట)

" దానులనర్థినిదానుల సుపరి
ధానుల వివిధాభి ధానుల సదవ
ధానుల రుచిరోప ధానుల సావ
ధానుల జయసంవిధానుల సప్ర
ధానుల బహుయాతు ధానులం గనుచు
నావల వివిధమాయావులఁ గ్రూర
భావుల దీనసంభావుల సాను
జీవులఁ గలుషోప జీవుల మద్య
సేవులఁ గృతవీర సేవులఁగాంచి
ధీరులఁ బోషిత ధీరుల సమర
శూరుల విక్రమశూరుల సపరి
వారుల శౌర్యదుర్వారుల వరవి

చారుల దుర్గుణాపారుల నాత్త
చారుల యామినీ శౌరులం జూచి"

(పుట 27)

ఈగ్రంథమందే కవి మఱియొక పట్టునద్విప్రాసముల నెట్లు పయోగించి రచన మనోహరము గావించెనో ఈ క్రిందియుదాహరణముబట్టి గ్రహింపవచ్చును.

"వేళంబయుందందు వెదకుచు నతివి
శాలాయతన చంద్ర శాలాంతరముల
రాజితంబులను బురందర ప్రముఖ
పూజితంబులును సంపూర్ణ వస్తువుల
నూర్జితంబులును దివ్యోపధావిధ స
మార్జితంబులును మాయాసురశిల్పి
నిర్మితంబులును మాణిక్యప్రకాశ
వర్మితంబులును రావణభుజశౌర్య
పాలితంబులును నపారవిభూతి
లాలితంబులును నీలమణి ప్రవృద్ధ
నీలిమంబులును గంధిల ధూపధూమ
శాలిమంబులును రంగన్మాలికాంత
రామణీయకములు రత్నవితర్ది
కామనీయకములం గాంచనకుడ్య
భాగంబులునుచైత్య భామాహితాను
రాగంబులును నైన రాక్షస విభుని
నడినన్న రాణివాసముల వాసములు
పుడమిపట్టినిజూచుం బూనికం జూచి"

(పుట 35)

మొదటి రెండుసంపుటముల యందును రంగనాథరామాయణ ద్విపదలకును, వరదరాజురామాయణ ద్విపదలకుగల సంవాదములనుఁ జూపితిని. అట్లే సుందరకాండమునందలి ద్విపదలను పరిశీలించితిని. కాని యందు భిన్నరచనలే కానవచ్చినవి. తక్కిన మొదటికాండములు నాల్గింటికన్న సుందరకాండముననే రచనాభేదము లెక్కువగానున్నవి. ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారు ప్రకటించిన రంగనాథ రామాయణమున మొదటి యనుబంధమున 674 పుట నుండి 676 వఱకు మాత్రమే రచనాభేదముగలదు. కాని, రెండవ యనుబంధమున 724 పుటనుండి 749 పుట వఱకు రమారమి వేయి ద్విపదలుగల భాగముగలదు. ఇది ప్రత్యేకరచనయేగాని ప్రక్షిప్తముగాదు. ఈ రెండనుబంధముల లోనున్న వానికిని కొన్ని సంవాదములు గలవు. వాని నన్నింటిని చూపుటకిది యదనుగాదు. ఒక్కటిమాత్రము మచ్చునకుచూపుచున్నాను.

౧. అనుబంధము – శ్రీతర్వలోవేము శ్రీశుతో జోగి దాతతో
(575 పుట) విప్రుండు ధనికుతోఁ బేద. జాతి రత్నముతోడ
సరిగాజుపూస భూతలంబున సరిపోల్చినయట్లు

౨. అనుబంధము – శ్రీతరుతో వేము సిరితోడ లేమి
(725 పుట) బూతంబుతో నక్కపురుణించినట్లు.

ఈ దృష్టితో రంగనాథరామాయణ ప్రతులన్నింటిని పరిశీలింపఁదగియున్నది. ఈ విషయమంతయు వరదరాజురామాయణ ప్రశస్తిని యుద్ఘోషించుటయేగాక, రంగనాథరామాయణ సమీచీన సంస్కార పరిష్కరణమున కెంతయేని తోడ్పడగలదు. రంగ

నాథ రామాయణానుబంధములందలి రచనములు ప్రథమసంకీర్త నాచార్యులగు తాళ్ళపాక అన్నమయ్యగారి ద్విపద రామాయణమునందలి వని నానిశ్చితాభిప్రాయము. వరదరాజకృతివలె రంగనాథరామాయణము నవీన పరిష్కరణ విధానము ననుసరించి ముద్రించిన యపూర్వ విషయము లెన్నియేని ప్రకాశములుకాఁగలవు.

రంగనాథ రామాయణమున సుందరకాండలో 1130 ద్విపదలు గలవు. ఇందు మూలమునగల సురస, జంబుమాలి మొదలగువారి వృత్తాంతములు విడువఁబడినవి. మఱియు వరద రాజ కృతియందలి సంభాషణా నైపుణ్యముగాని, జాతివార్తా చమత్కారముగాని, వర్ణనాచాతుర్యముగాని రంగనాథ రామాయణమున గన్పట్టదు. నేఁటివఱకునునముద్రితముగా నడగియుండుటచేత వరదరాజకృతియందలి విశిష్టత లోకమున కెఱుక బడకుండుటయు, రంగనాథ రామాయణమే మనోహరమైన దనియు రచనాసౌందర్యముగలది యనియు, విమర్శకులను కొను టకు గారణమైనది నేఁడు రెండుకృతులును హస్తగతములగు చున్నవికాన, నీ రెండింటి కవితావిమర్శనమును విబుధలోకము గావించిన యథార్థము వెల్లడియగును. వరదరాజు సుందరకాండ రచన సుందరతమముగనున్నదనుట సత్యదూరముగాదు.

శబ్దావ్యాకరణ విశేషములు,

1. చేసుక, పట్టుక మొదలగు ప్రయోగములు గలవు.

2. చేతురు అనియేకాక, 'కోయుదము' అను నుభయప్రార్థ నార్థకమున 'కోతము' అని ప్రయోగించినారు "చేతిసూరీల కోత మిప్పుడె" (2050 పంక్తి)

3. "బిగియఁ గౌఁగలించు" అనుటకు "బిగ్గకవుంగలించు" అని ప్రయోగము

(కేలుతోఁగూడ బిగ్గకవుంగలించి) (1877)

4. పరియాయశబ్ద భవము పారి.
ఒక్కపారిగా ఒక్కపరియాయము
"మీరైనకత్తుల మెడఁగోయుఁడొక్క
[1]పారిగాఁద్రిమ్మంగి మీపగఁ దీర్చుకొనుఁడు"

(2103-4 పంక్తి)

5. కంచెలకు కంచలియ అనురూపము
"చనుగుబ్బలందు కం - చలియలు బిగియు"

(930 పంక్తి)

6. సూళగేరులు-సూళగేరి యనుదానికి బహువచనము

(651 పంక్తి)

ఇది కన్నడపదము - వేశ్యవాటికయని దీనియర్థము

7. కలయఁజూచి యనుటకు కలెజూచి (3907)

8. ఎఱుంగక యనుటకు ఎఱంగక
రామ నీమహిమ యె - ఱంగఁగరాదు (3169)

9. ధర్మదార - యుద్ధము నిలుపుచేయుటకు సాధుబాకా
దనుజులో ధర్మదార వట్టుదు మో (3584)

---

1. ఈపదము నేఁటికిని విశాఖమండలమున జానపదుల వ్యవహారమున నున్నది.

10. ఉన్నారు మొదలగువానిలో 'నా'కు వ్యంజనయతి
"నను నెదిరింపనున్నారు మీపీటి" (3533)

11. "మలచిన కంబముల్ మాటాకులెత్త" (867 పంక్తి)

12. "కన్నులఁజూచినఁ గానాదు తనువు.
పన్నలు వొగడసాఫల్యము నొందు!" (1004 పంక్తి)
పన్నలు – పరిచారకులు.

ఇంకను, గగనమహలు, (772) బురునీసులు (1019) శ్రీరామదాసుఁడు (3634) (హనుమంతుని విశేషము) విజయవిలాసము (3358) మొదలగు పదము లీతని జాతివార్తానైపుణ్యమును ప్రకటించుచున్నవి. మఱియు

నీతంబుతోఁక వీనికి నాస్తిగాన
నిజముగాఁతోఁక వీనికి నాస్తిచేసి" 4106 – 7

అను సరసశ్లేషలును నచ్చటచ్చట గలవు.

పెరతేనియలుకుండ బుట్టు తేనియలు
కురుజ తేనియలును కొమ్మ తేనియలు
బుట్టు తేనియలును బొదల తేనియలు
జుట్టుతేంటులుఁ బిల్చుచుండి తేనియలు (4670)

ఇందు పలువిధములకు తేనియలు పేర్కొనబడినవి. గణప వరపు వెంకటకవి తన ప్రబంధరాజమున వీనిని గ్రహించి యున్నాఁడు ఇది మూలమున లేదు.

ఇందలి రావణ వర్ణనము లంకా వర్ణనము హనుమత్సీతా సంభాషణము మున్నగు వర్ణనలుగల ఘట్టములేగాక గ్రంథ మంతయు నా మూలాగ్రముగాఁ బఠింప నర్హ్వతగలది. ద్విపద నైహికాముష్మిక హేతువు గాన, నీ సుందరకాండ ద్విపదకృతిని పారాయణమొనర్చి, యంధ్రమహాజను లైహికాముష్మిక సుఖములందెదరుగాక !

ఈ సంపుటము తంజావూరి పుస్తక భాండాగారమువారు వ్రాసిపంపిన వ్రాఁతప్రతి నాధారముగాగొని ముద్రింపఁబడినది. ఇందేమేని దోషములున్న క్షంతవ్యుఁడను. ఈ సంపుట ప్రకటనకు హేతుభూతులగు తంజావూరి పుస్తక భాండాగార గౌరవ కార్యదర్శి యస్. గోపాలనుగారికి నా కృతజ్ఞత. వ్రాఁతప్రతినుండి సంప్రతించి ప్రూఫులు సరిజూచి, తోడ్పడిన చిరంజీవి శివసుందరేశ్వరరావునకు నా యాశీస్సులు.

ఇతి శివమ్

మదరాసు
23-5-1952

నిడుదవోలు వేంకటరావు ఎమ్. ఏ
మదరాసు విశ్వవిద్యాలయాంధ్ర
శాఖాధ్యక్షుఁడు.

పీఠిక

మదరాసు రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వమువారి సమాదరణమున తంజావూరి సరస్వతీ మహాలు గ్రంథాలయమువారి పక్షమున ప్రకటిత మగుచున్న కట్టా వరదరాజు ద్విపద రామాయణము నందలి నాలుగవ సంపుటమగు యుద్ధకాండము నేటితో ముగిసినది. దీనితో నా గ్రంథముద్రణము సంపూర్తియైనది. ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించిన ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము తెలుఁగు గ్రంథములలో గాని, తంజావూరి సరస్వతీ మహాలు తెలుఁగు గ్రంథములలో గాని దీనిని మించిన గ్రంథము లేదు. ఇది నాలుగు సంపుటములలో వెలువడినది.

వాని వివరము.	పుటలు
మొదటి సంపుటము — బాల అయోధ్యాకాండములు	687
రెండవ సంపుటము — అరణ్య కిష్కింధాకాండములు	535
మూడవ సంపుటము — సుందరకాండము	216
నాలుగవ సంపుటము — యుద్ధకాండము	544
	1982
పీఠికాదులు	128
	2110

సంస్కృత వాల్మీకి రామాయణమున నాఱుకాండలును, నేనూరు సర్గలును నిరువది నాల్గువేల శ్లోకములు నున్నట్లు వరదరాజే బాలకాండ 32 పుటలో నిట్లు చెప్పియున్నాడు.

"కతలమీఱుచు నాఱుకాండముల్ గాగ
జతఁగూర్చి యేనూరు సర్గముల్ గలుగ

............పదినాల్గు వేలు
సదమల గ్రంథవిస్తరమై యెసంగ
నొనరించి పైకథ లుత్తరకాండ
మునఁజెప్పె వాల్మీకిమునినాథుఁ డపుడు ''

770–776 పంక్తులు

ఇందుత్తరకాండమునకు తెనుగులేదు-తెనుఁగు భాషలో రామాయణ కథా రచన ప్రారంభమైన కాలమునుండి, ఉత్తర కాండము వేఱుగా రచిత మగుచుండెను. ఇరువది నాలుగు వేల శ్లోకములుగల మూలకథ, చతుర్వింశతి గాయత్రీ మహామంత్రవర్ణ సంపుటీకరణ మగుటయే యుత్తర కాండ వేఱుపడుటకు కారణ మని యూహింపవచ్చును. తిక్కన యుత్తర రామాయణ పద్య కృతియు, కాచవిభుడు, విఠలరాజుల ద్విపద యుత్తరకాండమును, పై యభిప్రాయమును బలపఱచుచున్నవి. కడచిన శతాబ్దిలో యథావాల్మీకములగు రామాయణ రచనలు ప్రారంభమైన నాఁటనుండియు నీ పథకము మాఱినది. శ్రీ గోపినాథము వెంకటకవిగారు షట్కాండలు మాత్రమే తెనిగించిరి. ఆ వెనుక శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బరావు పంతులుగారును జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారును నుత్తరకాండము గూడ నాంధ్రీకరించిరి. శ్రీపాదవారి శ్రీకృష్ణ రామాయణమున గూడ నుత్తరకాండము గలదు.

కేవలము గ్రంథసంఖ్య చేతనే కాక, సాహిత్యదృష్టితో పరిశీలించినచో ప్రభుత్వ ప్రకటితములైన గ్రంథములలో

నీ రామాయణము మిక్కిలి విశిష్టతగలది. ఇది దేశి సాహిత్యమున ప్రధానముగా విలసిల్లిన ద్విపద కవితా శాఖకుఁ జెందినది. దాక్షిణాత్య సాహిత్యములో తెనుగునకు గల ప్రత్యేకతను నిరూపించు రచనలలో ద్విపద యొకటి. పేరు సంస్కృతమైనను, సంస్కృతమున నీ రచన లేదు. ద్రవిడ కర్ణాట భాషలలో లేదు. కన్నడులకు త్రిపద, షట్పద, ప్రియమైన పదచ్ఛందస్సులు. తెనుఁగున నైసర్గికాముష్మికద్విపద హేతువుగ నీ ద్విపదను దిద్ది తీర్చిన మహాకవి పాల్కురికి సోమనాథుఁడు. గేయరూపమగు జానపద వాఙ్మయమునుండి, యీ ఛందస్సు నుద్ధరించి, దీనికి మహాకావ్య ప్రతిపత్తి గడించి ద్విపద వాఙ్మయమునకు శ్రీకారము చుట్టినవాఁడు సోమనాథుఁడే! ఆతఁడు రచించిన బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములు ద్విపద వాఙ్మయములో ప్రాథమికములు. ఆ వెనుక రంగనాథ రామాయణము, ఉత్తర కాండమును వెలసినవి. మడికి సింగన భాగవత దశమస్కంధ ద్విపద, గౌరన ద్విపద రచనలు, పిడుపర్తి బసవన ద్విపద రచనలు శ్రీనాథ యుగమునాటివి. ఇందు చాలభాగము వీర శైవమునకుఁ జెందినవి. శ్రీకృష్ణదేవరాయ యుగములో వైష్ణవ మతములో ద్విపద వాఙ్మయమున ద్వితీయ ఘట్టము ప్రారంభమైనది. తాళ్లపాక చిన్నన్న, దోనూరి కోనేరు కవుల ద్విపద రచనలు ప్రకాశించిన కాలమిదియే. ఈ యుగమునకు వెనుక వెలసిన వైష్ణవ ప్రపత్తిగల ద్విపద కావ్యములలోను రామాయణ ద్విపదలలోను నొక ప్రత్యేక విశిష్టత గడించిన దీ వరదరాజు రామాయణము.

వరదరాజు రామాయణమున ద్విపదసంఖ్య లెక్కించిన వాఙ్మయమునందలి ద్విపద కావ్యములలో నిది యగ్రస్థానము వహించును. ద్విపదసంఖ్యా వివరణము.

1.	బాలకాండము	5846
2.	అయోధ్యాకాండము	10738
3.	ఆరణ్యకాండము	6518
4.	కిష్కింధాకాండము	6248
5.	సుందరకాండము	5380
6.	యుద్ధకాండము	12410
		47140

ద్విపద పంక్తులు. అనగా 23170 ద్విపదలు.

దీనినిబట్టి చూడగా వరదరాజకవి మూలమున నున్న 24 వేల శ్లోకములకు నించుమించు సరిగా ద్విపదలను రచించె నని చెప్ప నొప్పును.

రంగనాథ రామాయణము,
వరదరాజు రామాయణము.

వరదరాజు రామాయణ ముద్రణ ప్రారంభము నుండియు నా పీఠికలలో నాంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తువారు ప్రకటించిన రంగనాథ రామాయణమునందలి యనుబంధములలోని ద్విపదలకు వరదరాజు రామాయణమునగల సంవాదములను చూపుచునే యున్నాను, ఈ యుద్ధకాండమున కూడ నట్టివి గలవు. వరదరాజు రామాయణము యుద్ధకాండము 90 పుట.

“నవరత్న కటక మండన మండితంబు
వివిధోర్మికాఘుణి విస్ఫుమరాభంబు

నుర్వీతనూజా మృదూపధానంబు
గర్వితాహిత భిదా కాల దండంబు
ఘోరప్రతాప కుంకుమ చర్చితంబు
సారంగమదలేప సంవాసితంబు
నిరత మహాదాన నిపుణ తారకము
ధరణీభరధురీణతా సమంచితము

(2035–2043 పంక్తులు)

రంగనాథ రామాయణము (అనుబంధము)

౧. యుద్ధకాండము 677 పుట.

" నవరత్నకటక మండన మండితంబు
వివిధోర్మికామణి విపుల రావంబు
నుర్వీతనూజా మృదూపధానంబు
గర్వితాహితభిదా కాలదండంబు
ఘోరప్రతాప కుంకుమ చర్చితంబు
సారంగ మదలేప సంవాసితంబు
నిరతమహాదాన నిపుణ తానకము
ధరణీభరణ ధుర్యతాసమంబగుచు

వరదరాజు.

తప్పించుకొనిపాతె తమ విభీషణుఁడు
చుప్పనాతిని ముక్కు సురియచేఁ గోసి
నాపాపమునఁ బాతెనపుడు నీమఱఁది
వాపోవుచును జాంబవంతుండు పలిచె

జివ్వఁజాలించి వచ్చిన త్రోవప్రజలు
నవ్వఁగఁ బరువెత్తె నలినాప్తసుతుఁడు.
ఊరక యంగదుం డూడని బాటె
దారిఁదప్పినఁ బోయెఁ దారుఁడు దీసి
పోక నిల్చి సమీరపుత్రుండు వడియె
మోకాళ్లువిఱిగి రాముని బాయులేక
కుముదుఁడు తల తెగఁగొట్టినఁ బడియె
సమసె మైందుఁడు నీఁగి చనియె నలుండు
నీలుఁడు శరభుఁడు నిలిచిపోరాడి
వ్రాలిరి మేనులు వ్రయ్యలై భువిని
పనసుఁ డెఱింగి దబ్బఱవచ్చె ననుచుఁ
బనసచెట్టును బోలి బ్రమసి తానిలిచె
నాలంబులోన గవాక్షుండుఁ గూలెఁ
జేలకయ్యముచేసి శతవలి మడిసె
నెత్తురుఁ గ్రక్కుచు నెగ్గ సుషేణుఁ
డుత్తరంబున ధూమ్రు డుదధి లోఁబడియె
చేయెత్తి త్రొక్కఁ గూల్చిరి దధిముఖుని
మాయచేఁ గేసరి మైడాసిపోయె
సేతువు చూడవచ్చిన కపులెల్ల
భీతిచే నిల్లాండ్ర బిడ్డలఁ దలఁచి
ముగిసె కార్యంబని మొదలి టెంకులకుఁ
దగఁ దొట్టి పాఱిన దైత్యులు తఱుమ 2952-2971

రంగనాథ రామాయణము (అనుబంధము ౧. పుట 678)

ద్వి. ......వగచుచునుండఁ
దప్పించుకొని పాఱెఁ దా విభీషణుఁడు
చుప్పనాతికి ముక్కుసురియ చేఁ గోయు
నా పాపమునఁ బాఱెనపుడు నీమఱఁది

వాపోవుచును జాంబవంతుండు పఱచె
నూరక యంగదుం డూడంగఁ బాఱె
దారి తప్పునఁ బోయెఁ దారుండు భీతి
నీలుఁడు శరభుండు నిలిచిపోరాడి
వ్రాలిరి మేనులు వ్రయ్యలై జగతిఁ
బోకనిల్చి సమీరపుత్రుండు వడియె
మోకాళ్ళు విఱిగి రామునిఁ బాయలేక
నెత్తురుఁ గ్రక్కుచు నేఁగె సుషేణుఁ
డుత్తరంబున ధూమ్రుఁ డుదధిలోఁ బడియె
చేయెత్తి మ్రొక్కఁ గూల్చిరి దధిముఖుని
మాయచేఁ గేసరిమై డాచిపోయె
కుముదుండు తలఁ దెగఁగొట్టినఁ బడియె
సమసె మైందుఁడు వీగి చనియె నలుండు
పనసుఁ డెఱింగి దబ్బఱవచ్చె ననుచుఁ
బనసచెట్టునుఁ బోలె భ్రమసి తానిలిచె
నాలంబులోపల నఖిలవీరులునుఁ
గూలుటయునుఁ జూచి కూడిన భీతిఁ
జివ్వఁ జాలించి వచ్చిన కపులెల్ల
నవ్వంగఁ బఱువెత్తె నలినాప్తసుతుఁడు
సేతువుఁ జూడవచ్చిన కపులెల్ల
భీతిచే నిల్లాండ్రఁ బిడ్డలఁ దలఁచి
ముగిసెఁ గార్యంబని మొదలి కెంకులకుఁ
దగఁగొట్టఁ బాఱిరి దైత్యులు దఱుమ

వరదరాజు.

హీరకిరీటంబు హేమాంబరంబు
గారుత్మతోత్పల గ్రైవేయకంబు
రత్నకుండలములు రాజీవరాగ
నూత్న మంజీర మనోహరాంఘ్రులును
మౌక్తిక తూలికల్ మాణిక్యకవచ
సక్తమైమించు విశాల వక్షంబు
మరకత కేయూర మంజుబాహువులు
నరుణపక్షంబు చంద్రాననాబ్జంబుఁ
గరుణావలోకముల్ కంబు కంధరము
నరుణపల్లవ కోమలాగ్రహస్తములు
దుందుభిస్వనము లత్తుక చాయమేను
మందరమేరు సమానగాత్రంబు
లలితోర్ధ్వపుండ్రలలాట పట్టికయు
సెలవులఁ దేఱెడు చిఱునవ్వుఁ గలిగి
భానుకోటిప్రభా భవ్య తేజమున
నానంద కరమూర్తి నవతరించితివి 4504-4520

రంగనాథ రామాయణము - (అనుబంధము ౧ పుట 679.)

ద్వి. భానుకోటిప్రభాభవ్య తేజమున
నానందకరమూర్తి యమరులు పొగడ
హీర కిరీటంబు హేమాంబరంబు
గారుత్మతోజ్జ్వలగ్రైవేయకంబు

రత్నకుండలములు రాజీవరాగ
నూత్న మంజీరమనోహరాంఘ్రులును
మౌక్తిక మాలికల్ మాణిక్యకవచ
సక్తమై మించు విశాలవక్షంబు
మరకతకేయూర మంజుబాహువులు
నరుణపక్షములు చంద్రాననాబ్జంబు
కరుణావలోకముల్ కంబుకంధరము
నరుణపల్లవ కోమలాగ్రహస్తములు
దుందుభిస్వనము లత్తుకచాయ మేను
మందరమేరు సమానగాత్రంబు
లలితోర్ధ్వపుండ్ర లలాటపట్టికయు
సెలవులఁ దేటెడు చిఱునవ్వులొలుక

ఇంకను మఱికొన్ని గలవు – విస్తరభీతి నుదాహరింపనైతిని.

పై యుదాహృతులను పరిశీలించిన రంగనాథ రామాయణ ప్రతులలో వరదరాజు రామాయణమునందలి పంక్తులు యథామాత్రకముగాఁ జేర్చబడినవని స్పష్టమగుచున్నది. కాబట్టి రంగనాథ రామాయణ పరిష్కర్తలనుబంధములలో చేర్చినవి కొన్ని వరదరాజు రామాయణమునందలి పంక్తులవలె, తాళ్ళపాక అన్నమయ్యగారి రామాయణమునందలి పంక్తులుకూడ చేరినవను నా నిశ్చితాభిప్రాయము నీవఱకే తెలిపియున్నాను. (చూడుఁడు సుందరకాండ పీఠిక పుట 17) ద్విపద రామాయణములు వరదరాజకృతికిముందు వెలసినవి రంగనాథ, అన్నమయ్యల రామాయణములే యైయున్నవి. వానిలో రెండు గ్రంథములనగా రంగనాథ వరదరాజ కృతులు పూర్తిగ మనకు లభ్య

మైనవి కావున మూఁడవగ్రంథమగు నన్నమయ్య కృతి తాళపత్ర గ్రంథముల నా మూలాగ్రముగ పరిశోధించిన మనకు లభింప గలదని చెప్ప నొప్పును. వాఙ్మయ పరిశోధకు లట్టిపనికిఁ గడంగి నచో నేటి రంగనాథ రామాయణమును గూర్చిన పెక్కు సమ స్యలు, చిక్కులు విడిపోవుననియు గ్రంథము నిజస్వరూపము, విశిష్టత తేటపడఁగలదని నాయొక్క దృఢమగు నమ్మకము.

ఈ యుద్ధకాండమందలి రచనకూడ తక్కిన కాండముల యందువలె జాతివార్తా చమత్కార విలసితమై, సంస్కృ తాంధ్రపద సమబంధురమై వెలయుచున్నది. రచనారీతి యాది నుండి యంతమువఱకు నిమ్నోన్నతములుగా లేక నారికేళిని కమ్మచ్చులోని తీగ విధమున సాగినది. రంగనాథ రామాయణ మున కథా కథనమే ప్రధానముగనున్నది కాని వరదరాజు రామాయణమున కథా కథనమేకాక కమనీయ కవితారచన కూడ కలదు. రచనయందు రెండింటికిగల తారతమ్యమును గ్రహించుటకు సమానమగునొక ఘట్టము నుదాహరించు చున్నాను.

ఇంద్రజిత్తు ద్వితీయ యుద్ధము

ద్వి. ఆసమయంబున నాదానవుండు
భాసురంబుగఁ దనప్రభఁ గానరీక
యాదివినుఁడి దివ్యాస్త్రంబు లేయ
నాదానవుని దెస కగచరులెగసి
యగములు నైవంగ నవిద్రుంచి గుండె
లగలించి పెక్కండ్ర నవనిపైఁగూల్చి

వేగంబు రొయ్యొక్క విషమబాణమున
నేగురఁ దొమ్మండ్ర నేర్పుర నేసె
మఱియునుఁ గడిమిమై మర్కటేశ్వరులు
నెరయంగ గిరిధరణీజంబులెత్తి
యా యింద్రజిత్తుపై నడరింప నతఁడు
సాయకంబుల వాని చతురుఁడై ద్రుంచి
పదునెనిమిది తీవ్రబాణంబు లేసె
మదమెల్లఁ జెడ గంధమాదనుఁ గడిమి
దీపింప నలుఁ దొమ్మిదిట రూపుమాపె
నేపారమైందుని నేడింట నొంచె
గదిసి పంచకమున గదుఁ బొలియించె
పదియింట భల్లూకపతి మేనుసించె
నూటను హనుమంతునొప్పించి మించె
మూట గవాక్షుని మొగిగాడ నేసె
శరభుని నేడింట శతబలిఁ బదిట
సరినెన్మిదిట హరు, సన్నాహుమూట
నరుదుగా తక్కిన యఖిల యూధపుల
వరదివ్య శస్త్రాస్త్ర వర్షంబుగురిసి"

ఈ సందర్భమున వరదరాజెంత మనోహరముగా రచియించి యున్నాడో చూడుడు.

'అసురేంద్రసుతుఁడు బ్రహ్మాస్త్రప్రభావ
లసమాన తేజోవిలాసియై లాసి
నెఱయించు నొకచోట నీలమేఘములు
గురియించు నొకచోట ఘోరాస్త్రవృష్టి

మలయించు నొకచోట మంటలు, పెంపెరలు
పొలయించు నొకచోట భుగభుగ బొగలు
వినుపించు నొకచోట విలునారి మ్రోఁత
కనిపించు నొకచోట కాంచన రథము
చెలఁగించు నొకచోట సింహనాదములు
నెలకొల్పు నొకచోట నేమికాధ్వనులు
నడరించు నొకచోట హయ హేషితములు
జడియించు నొకచోట శక్తులువైచి
విసివించు నొకచోట విలుకేలఁబూని
నసమించు నొకచోట నాకృతిఁ జూపి
యీవేల నెలయించె నింద్రజిత్తుండు" (8009-8024)

ఇచట యింద్రజిత్తుయొక్క యస్త్రవిద్యా నైపుణ్యము చక్కగా ప్రదర్శితమైనది.

నేడు వరదరాజ రామాయణము పూర్తిగా లభ్యమగు చున్నది గాన, సాహిత్య విమర్శకాగ్రేసరులగు విద్వాంసులు, రంగనాథ రామాయణముతోడను, మూలముతోడను, దీనిని పఠించి విమర్శనముల వెలయింతురుగాత!

తక్కినకాండ లందువలెనే నిందును వరదరాజు రచనము మూలానుసరణముగనే యున్నది. నేఁడు భాస్కర రామాయణము, రంగనాథ రామాయణములలో గానవచ్చు కైకసి వృత్తాంతము, సులోచనా వృత్తాంతము, రామేశ్వరమున రామలింగప్రతిష్ఠ మున్నగునవి యీ రామాయణమునఁ గానరావు. వైష్ణవమతము వ్యాపించిన వెనుక రచితమగుట చేతనో,

వరదరాజు వైష్ణవప్రపత్తి గలవాఁడగుట చేతనో శ్రీరాముఁడు రామలింగ ప్రతిష్ట చేయుటకు మారుగా విభీషణునికి శ్రీరంగశాయి నొసంగెనని యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

"చాల చింతిలి విభీ - షణుఁడు పాదముల
వ్రాలి యోదేవ! నీ - వాఁడనై యిచట
నుండు నింతియెకాని - యొండెడకేఁగ
నెందుకు లంకనా - కేల? పోననిన
నెందుచే సీతనిఁ - దృప్తునిఁజేతు
నెందుల ననుబాయఁ - డీశుఁడని యెంచి
తనమారు తనకుల - ధనము పూర్వమున
మనపుత్రుఁ డిక్ష్వాకు - మనుజేశ్వరుండు
నిలిపిన మాపాలి - నిక్షేపమీవు
కొలువుము లంకకు - గొని పొమ్మటంచు
సజ్జతో శ్రీరంగ - శాయినొసంగ
నజ్జ చేసుక య - మ్మహాను భావుండు
గైకొని లంకకుఁ - గదలి పోవుటయు" 12302-12314

రంగనాథ రామాయణమున రామలింగేశ్వర ప్రతిష్ఠను గూర్చి చెప్పఁబడినదిగాని వైష్ణవమత ప్రతిపాదకమగు పైయంశము చెప్పఁబడలేదు. కావున రంగనాథ రామాయణము కేవల వైష్ణవభక్తిని ప్రకటించుటకు రచితమైనదని ఘంటాపథముగఁ జెప్పలేము. ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తువారు ప్రకటించిన రంగనాథ రామాయణమునందలి యనుబంధము రెండింటిలో రెండవదానియం దీ క్రింది పంక్తులు గలవు.

ద్వి. అంత విభీషణుఁ డా రాముఁజూచి
యెంతయు భక్తితో నిలఁ జాగి మ్రొక్కి

దేవ! యిచ్చటనె మీదివ్యశ్రీపాద
సేవఁజేయుచునుండుఁ జనఁగనేనొల్ల
మనుజేశ నామది మఱినిల్వదచట
యనవుడు రఘురాముఁ డతని కిట్లనియె
'అరయ మాస్వామి యగుచున్నయట్టి
శ్రీరంగధాము నిచ్చెద నీవుగొమ్ము
పోయి నీవందు నెప్పుడు పూజసేయు
మాయందు భక్తియు మఱువకు మెపుడు
ననుచు శ్రీరంగనాయకు నిచ్చె వేడ్క
ననలొత్త శ్రీరంగనాయకుఁ గొనుచు
జనియె లంకకు.........

842 పుట

పైవానిని పరిశీలింపగా శైవులు శివప్రతిష్ఠ * రాముఁడు చేసెనని చెప్పగా వైష్ణవులు శ్రీరంగనాథుని ప్రతిష్టించెనని మూలరామాయణమున నీఘట్టమును ప్రక్షిప్తముచేసిరా యను సందేహము కలుగు చున్నది. ఇందుచేతనే శ్రీరంగ మహాత్మ్యమున రామాయణ కథ ప్రసక్తమగుచున్నది. సంస్కృత రామాయణమునకు గోవిందరాజుల వారు వ్రాసిన విశిష్టాద్వైత పరమగు వ్యాఖ్యగూడ దీని రచనకు దోహదమునొసంగి యుండవచ్చును.

---

* శివలింగ ప్రతిష్ఠ చేయుటవలన శ్రీరాములవారికి రావణుని చంపినందువలన గలిగిన బ్రహ్మహత్యా దోషము నివారణ యైనదని శైవగ్రంథములు వాకొనుచున్నవి. 'అత్రపూర్వం మహాదేవ ప్రతిష్ఠామకరోద్విభుః' అను వాల్మీకి రచనమే దీనికి మూలము.

వరదరాజు రామాయణమున కొన్నిపట్టుల వాల్మీకము నందు లేని కథలుకూడ నున్నవి. అందొకటి. ఇంద్రజిత్తు నాగ పాశములచే బంధించినపుడు నారదుఁడేతెంచి రాముని స్తుతి యించి నీ వాహనమైన గరుడుని స్మరించినయెడల నాతఁడిచటికి చనుదెంచిన మాత్రన నాగాస్త్రబంధము తొలఁగునని యుపదే శించెనట్లీ రామాయణమున నున్నది. ఇది వాల్మీకమున లేదు. కాని రంగనాథ భాస్కర రామాయణములందున్నది. మూల మున లేకున్నను వైష్ణవ ప్రపత్తివలన వరదరాజు దీనిని చేర్చి యుండవచ్చును.

వాల్మీకమున ప్రక్షిప్తములైన యీ క్రింది కథాంశములు భాస్కర రంగనాథ రామాయణములలో గానవచ్చుచున్నవి.

లక్ష్మణుఁడు రావణుని శక్తిచే నిహతుఁడై మూర్ఛనొంది యుండ సుషేణు నాజ్ఞచే సంజీవిపర్వతముఁ దెచ్చుటకుఁబోయిన హనుమంతుఁడు మార్గమధ్యమునందు మాయామునియైన కాల నేమి యాశ్రమమును బొడఁగాంచుట, ఆ యాశ్రమము నందున్న సరస్సులో శాపముచే మొసలియై పడియున్న ధాన్యమాలిని జంపి శాపమోక్ష మొనర్చుట మొదలగు కథాంశములును మున్నగు విషయములు,

శుక్రాచార్యోపదేశముచే రావణుఁడు పాతాళహోమ మొనర్చుట—ఇవి వరదరాజు రామాయణమున లేవు.

రావణవధ సమయమున రామునికి విభీషణుడుచేసిన యుప దేశము వాల్మీకమునందు లేదు. ఈ యంశ మధ్యాత్మ రామా యణమునుండి గ్రహింపబడినది. భాస్కర రంగనాథ రామా యణములందిది గలదు.

పై కథా సందర్భములనుబట్టి చూడగా, యథా వాల్మీక మని వరదరాజు వ్రాసినను, తనకు ముందుగానే వెలసిన రామాయణములయందు పై కథలుండుటచేతను నవి ప్రజల యాదరణకుఁ బాత్రములగుట చేతను, నాతఁడు, నే డవాల్మీకములని యనుకొనుచున్నవానిని గూడ తన గ్రంథమునఁ జేర్చె నని యూహింపదగియున్నది. అవి కావ్యమునకు శోభగూర్చినవేగాని, వేఱువిధముగా లేవని పాఠకలోకమున కీవఱకు పరిచితమే.

వరదరాజుయొక్క యాంధ్రీకరణ రీతిని జూపుట కీదిగువ కొన్ని శ్లోకములను వాని ద్విపదలను నొసంగుచున్నాను.

ధృతిప్రవాళః ప్రసహాగ్ర్యపుష్ప స్తపోబలశ్శౌర్యనిబద్ధమూలః
రణేమహాన్ రాక్షసరాజవృక్ష స్సమ్మర్దితో రాఘవమారుతేన
తేజోవిషాణః కులవంశవంశః కోపప్రసాదాపర గాత్రహస్తః।
ఇక్ష్వాకుసింహావగృహీత దేహస్సుప్తః క్షితౌ రావణగంధహస్తీ
పరాక్రమోత్సాహ విజృంభితార్చిర్నిశ్వాస ధూమస్స్వబల
ప్రతాపః
ప్రతాపవాన్సంయతి రాక్షసాగ్నిర్నిర్వాపితో రామపయోధరేణ

"ధైర్యమ్మునిగురు మొత్తము నసమాన
శౌర్యంబు వేరును శారీరబలము
ప్రసవసంపదయుఁ దపశ్శక్తి పేర
నెసగు చేవయుగల్గి నీవనునట్టి
సంపూర్ణ ఫలమహీజము రాము పేరి
ఝంపాసమీరమిచ్చటఁ గూలఁద్రోచె.
క్రోధగాత్రము కాంతగుణతుండ మహిత

యోధ నిర్మథన శౌర్యోరుదంతములు
తపమును దమము మాత్సరశత్రు నిగళ
కపటాసురులు కొలిగడలు వారలుగ
తనరునీపేరి గంధగజంబుగూలె
జనకజరమణ కేసరి నెదిరించి.
క్రోధనిశ్వాస సంకులధూమ నిర్ని
రోధకమతి శౌర్యరూపహేమములు
బలమును వేడిమిఁ బరఁగనీపేర
విలసిల్లు దుస్సహ పీఠిహోత్రుండు
చల్లనారెను రామ జలధరనిశిత
భల్లదృష్టిని దైవబలము లేకునికి"

యుద్ధకాండ (10391 – 10410)

ఛందోవ్యాకరణాంశములు

ఈ ద్విపదకావ్యము చిన్నన్న చెప్పిన ద్విపదలక్షణము ననుసరించి రచితమైనది. ఇందు ప్రాసయతులుగాని, పాదాంతమునందును పద మధ్యమందును విఱుపులుగాని లేవు. ఏపాదకాపాదము విడివడియేయుండును.

ఇందు మూఁడుచోట్ల దీర్ఘ పూర్ణబిందు ప్రాసము- అనగా దీర్ఘముమీంద నియతముగాఁ గాఁదగిన యర్థబిందువునకు పూర్ణబిందువు వచ్చుట. దానితో సిద్ధబిందు శబ్దముల ప్రాస నుపయోగించుపద్ధతి గలదు.

పుట	పంక్తి	
42	941	క్రోంతి కూటువ మూకఁ గొలుపంగవట్టి కాంతారమున జనకసుతావఱుండు
320	7249	తాండికాండముల నాథర్వణోక్తముగ నేండు సూర్లాహుతులిచ్చి తావేల్చి
378	8607	తోంచెను వానికి దుర్నిమిత్తములు క్రొంచెఁబాఱెడు నిక క్రొఱగాఁడు వాఁడు

ఈ ప్రాసము శివకవులయందే యుండుననుట సరికాదు. అహోబలపతి తన కాళిందీకన్యా పరిణయమున కూడ నిట్టి ప్రాసల నుపయోగించినాడు. "కాంతకు మదిఁ బుట్టిన తల పోంతలతో."

ఇంకను యుష్వరాజ్యము. జవ్వనులు నిట్టి ప్రాసయుగలదు. మిగిలిన విశేషణముల నిందుతో బొందుపఱచుచున్నాను.

పుట	పంక్తి	
16	346	బళనళంబుల
	47	ఉక్కళంబుల
19	404	ఋజముఁ గోల్వ్రక మాలూరఫలములు – కుచముల పోలిక
23	510	యత్నులఁ దొంపరలాడి
25	522	తెత్తు మాట మాత్రముగాదు మాటమాత్ర మున చూ. నీవాడుట శూలికిన్ మనము వాడుటగా దెతలంపనంబికా అంబికాశతకము
32	713	సైన్యములు – ముత్తిక వేయక

42	941	కోంతి కూటువమూకఁ గొలుపంగ వట్టి కాంతారమున జనక సుతావరుండు (పూర్ణ బిందుప్రాసము)
47	106	కోరికల్ దఱంగ కుక్కుటవృత్తి చేరమించిన నీకుఁ జెల్లకున్నదియె చూ. నిర్వచన-తామ్రచూడా సంగతి నెంగిలి గావించె
53	1216	వట్టిగీఱుబున రావణుఁ జూచి
57	1813	హా స్తిగీతలివిసుమా
66	1504	చంకదుడ్డు - శరణార్థి
75	1718	గలభిరానేల
82	1871	పాపంబు...తావు - వ - ప - ప్రాస
85	1921	కయ్యంబునకు మీఱి కాలుద్రవ్వేరు-ద్రవ్వి నారు వ్యవహారికము
91	2049	తానిలఁడయ్యె - తానిలువఁడయ్యె
100	2250	దక్షిణసితమ వసించె
102	2304	వాపోవుచున్నవి వరుదుగ - వ్యర్థముగ చూ. కాశీ. వరుజయ్యెం
132	2932	రాముని నిర్భాగ్యురాలవై నీవు - రాగమ సంధివడి
144	3180	అతనివల్ల ప్రోవాశించువారు - ప్రోగు అన్నము చూ. ప్రోగుఁబడి పెద్దతికంబు ఉ. హరి
156	3458	మూయియ్యాడు వేల్పుల ముద్దుల గుమ్మలు

158	3506	పిడమిపై దాఁఅలఁబడి - పిడమి - పృథివీ శబ్ద తద్భవము
179	3981	చేఁజేత ననుభవించితిరి (చూ, తిక్కన.) చేసేతన్ పృథివీశులందుఁగొన చేసెన్ (ఇది ప్రాసలోనున్నవి)
207	4632	మిన్నున వారిపై మిణుంగురుల్ రాలె నింటను అని యుండవలెను. చూ. విన్నున నేఁగు తారల. (యయాతి)
212	4748	సదమదంబుగను ముష్టాముష్టి పెనఁగి ముష్టాముష్టి యతి నిర్ధారకము
220	4942	కోతులపైకంబునవ్వ - పైకంబు - సమూహము
251	5640	తోడితెండన - చేడోయి - దోయి రూపాంతరము
	646	కంజాయ కెంజాయ - కన్ను శబ్దమునకు సమాసమున బిందువు
254	720	కన్నశవు
259	840	ఆయతించు
266	5949	పుడమికానువు వల్లభుఁడు
275	6275	పారవేయుదమొక్కపరిగనందఱము-(ఒక్కసారిగా నందఱము)
281	6844	అస్త్రముల్ గ్రక్కె - నెత్తురులు
	826	వలుదవెనున - మేసను- అని యుండఁదగును
299	518	పచ్చినెత్తురుఁ ద్రావి. ఔళివట్టుటయు

290	743	తనకీడు లేదని దలచి కావించు తనకీడు సేతలఁ దరియింపవలసె
320	7249	తాండి కాష్టముల నాథర్వణోక్తముగ సేందునూర్లాహుతు నిచ్చితావేల్చి
346	7847	గరివించినారు రాఘవులు
367	8346	దురమునలో రావణు చిత్త మెఱంగనే
378	8607	తోంచెను వానికి దుర్నిమిత్తములు కొంచఁబాఱెదునిక గొఱగాఁదువాఁడు
390	8890	యువ్వరాజ్యము మమ్ము నఖిల బాంధవుల జవ్వనులను బాసి చనసీకుఁ దగునె
401	9150	వారితో రఘుపతి వచ్చినయట్టి
447	10222	వారతల్ వినిఅల్లైతోసంధించునాగ్రహంబునకు హల్లోహలంబులై
461	515	తము ? సనాథల జేయఁ – దలఁచి రాఘవుని వనిత సనాథగా వగచి తెచ్చితివి. ఇది తను సనాథను జేయఁదలఁచి యన్న సరిపోవును.
492	11222	నిచ్చకల్యాణముల్ – నిజగృహంబులను పచ్చ తోరణములు పరగ నుండుదురు
503	11471	వనచర ప్రభులకు వహు లేరుపఱచి నగరి సంప్రతి కరణంబులచేత మూఁటికి వగలు నర్థవణ చదువంగ
510	11631	జరుపుచున్నదె కవుసల్య యానగరి
510	853	ఘనమైనయుంబళికను నగఁబాలు
523	1205	వింజమూకిఢీన

581 12112 ఆయుర్విధానకలన
583 170 ఆఁకదుపులు
5౮1 ?39 ప్రావుగా చికరాయపట్టంబుగట్టి
12031 చికిలినఖానుదీర్చిన కెంపుఁబోదుల

వరదరాజు కవిత్వమున నుత్తరాంధ్ర కవులయందు సామాన్యములగు, చేతురు - ఎఱుంగక - కలెబడి - బిగ్గ కవుంగలించి - కవుసల్య మొదలగు ప్రయోగములన్నియు నగపడుచున్నవి. అట్టివి యతిప్రాసాదులయందు నిబద్ధములగుటచే, వానిని దిద్ద బూనుట యతి సాహసము, ఒకవైపున భాషాలక్షణముయొక్క క్రమ పరిణామమును తెలిసికొనుటకు నిట్టి ప్రయోగము లావశ్యకము లగుచుండగా, వేఱొకవైపున వ్యావహారిక భాషావాదు లిట్టిప్రయోగములను ప్రామాణికములని ప్రదర్శించుచుండఁగా, నీనడుమ సుందరకాండమును నాంగ్లేయభాషలో విమర్శించిన విమర్శకులొకరు, వరదరాజు లాక్షణిక కవి యనియు నిట్టి రూపములను ప్రయోగించి యుండడనియు, నవి దిద్ది సరియగు లాక్షణిక రూపములను సంపాదకులు చూపవలెననియు వ్రాసియున్నారు. మరియు కొన్ని రూపములు 'పొడవు గుబ్బలి" మొదలగునవి, యచ్చుతప్పులనియు, పొడుపుగుబ్బలి సరియైనదనియు కూడ వ్రాసినారు. వానియన్నిటిని విమర్శించుటకు తావులేదు. ఒక్కదానినిమాత్రము విమర్శించుచున్నాను. తెనుగున ధాతువులే విశేష్యములుగా కూడ ప్రయుక్తములగుననియు వానికి ప్రత్యయము చేరునపు డుదంత రూపమును, వేఱు పదము చేరునపుడు నదంతరూపముతోను వెలయుననెడి సూత్రము విమర్శకులకు తెలియలేదు. పొడ + చు పొడుచు - పొడుపు దానికి 'తెంచు' అను ప్రయుక్తమైనప్పుడు పొడతెంచు. ఇట్లే మొల + చు -

మొలచు-మొలుచు మొలతెంచు మొదలగునవి. తక్కినవానికి సమాధానమొసగ బనిలేదు. నేనీ వరదరాజ కృతియందు చూపిన పై ప్రయోగ విశేషము లన్నింటిని కీ. శే. గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు తమ 'బాలకవి శరణ్యము'న సమర్థించియే యున్నారు. సుందరకాండ విమర్శకు లట్టి ప్రసిద్ధ గ్రంథమును కూడ చూడక విమర్శించుట శోచనీయము.

రామాయణమును గూర్చినవీన విమర్శన పథకము ననుసరించి కొందఱు విద్వాంసులు విలువగల వ్యాసములను రచియించియున్నారు. వానిలో గొన్నింటి నిందు పేర్కొనుచున్నాను.

1. రామాయణము - రవీంద్రుని వ్యాసమునకుఁ దెనుఁగు
   శ్రీ బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారు - భారతి
   సం. 5. సం. 10 (అక్టోబరు 1928)
2. రామాయణ చరిత్ర - కీ. శే. పెండ్యాల సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారు. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక 1 సం 23 సం.
3. శ్రీమద్రామాయణము- శ్రీ కొమాండూరి శఠకోపాచార్యులు గారు. రజతోత్సవ సంపుటము 204 - 211 పుటలు
4. రామాయణ విశేషములు కీ. శే. సురవరము ప్రతాప రెడ్డిగారు. విభూతి పత్రిక
5. రామాయణ సుధాలహరి. శ్రీ కల్లూరి చంద్రమౌళిగారు
6. రంగనాథ రామాయణ పీఠిక. కీ. శే. కట్టమంచి రామలింగా రెడ్డిగారు ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్ప్రకటితము

ప్రాచీన రీతిగ నీ రామాయణ విశేషములను శ్రీరామావతారతత్త్వమును నీ క్రింద వివరించిన విద్వద్వతంసులు విపులముగాఁ చర్చించియున్నారు - శ్రీరామాయణ తత్త్వమును తెలుసుకొనుటకు మొదట వెలుగుబాటు చూపినది శ్రీ వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులవారు. వారు తెనుగు లిపిలో, మూలశ్లోక ప్రతిపదార్థ తాత్పర్య, సవిశేష పూర్వకముగా నొక మహా వ్యాఖ్యను పదునైదు సంపుటములలో ప్రకటించిరి. దాని రచయితలు - శ్రీ చదలువాడ సుందరరామ శాస్త్రిగారు సుప్రసిద్ధ సంస్కృతాంధ్ర పండితులు.

ఆ వెనుక వెలువడినవానిలో నెన్నదగినవి.

1. శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బారావు పంతులు గారి ఆంధ్ర వాల్మీకి రామాయణ పీఠిక. మందరము అను విపుల వ్యాఖ్యానము.

2. శ్రీ జనమంచి శేషాద్రి శర్మగారి ఆంధ్ర రామాయణ పీఠిక శ్రీ రామావతార తత్త్వము.

3. శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారము - ములుకుట్ల సరసింహావధాని గారు.

4. ఆశ్చర్య రామాయణము - నలుబది రామాయణముల సారము రామాయణకేసరి లక్కావఝ్ఝుల వేంకటకృష్ణ శాస్త్రి

5. విశోధిత రామాయణము - శ్రీ మోచర్ల మూర్తి గున్నయ్యగారు బి. ఎ. ఇది 1400 పుటలుగల పెద్ద విమర్శన గ్రంథము.

ఇంతటి మహాగ్రంథము పరిష్కరించినపుడును నందును నేకైక ప్రతి నాధారముగ చేసికొనుటచేతను నిందు ముద్రణ స్ఖాలిత్యములు, మొదలగునవి చాలదొరలినవి. దానికి నేను క్షంతవ్యుఁడను. ఈ గ్రంథము మొదట ముద్రణభాగ్యమునందు టయేయొక విశేషము. కావున నిందలి దోషములను విసర్జించి, గుణగ్రహణ పారీణులగు నాంధ్ర విద్వన్మహా జనులందఱును గుణములనే గ్రహించి వరదరాజు కవితామృతము గ్రోలు దురుగాక.

ఈ కావ్యము ముద్రణ సాంతమగువఱకును నాకు చేదోడు వాదోడుగానున్న చిరంజీవి శివసుందరేశ్వర రావునకు నా యాశీస్సులు. గ్రంథ ముద్రణమునకు నా కన్నివిధములఁ దోడ్పడిన తంజావూరి పుస్తక భాండాగార గౌరవ కార్యదర్శి శ్రీ యస్. గోపాలన్‌గారికి నా మనఃపూర్వక కృతజ్ఞతాపూర్వక వందనములు. ఈ గ్రంథ ప్రకటనను మనసార నభినందించిన మహనీయులకు, పత్రికా సంపాదకులకు నా నమోవాకములు,

ఈ గ్రంథ ప్రకట నారంభము నుండియు నత్యంతాదరాభి మానములతో నన్ను ప్రోత్సహించిన నాంధ్ర విశ్వకళా పరిష దధ్యక్షు పురోధారులు శ్రీ బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారి ననవరతము గౌరవ పురస్సరముగ సంభావించుచున్నాను.

ఇట్లు విధేయుఁడు
నిడుదవోలు వెంకటరావు, ఎమ్.ఏ.,
మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయాంధ్ర
భాషా శాఖాధ్యక్షుఁడు.

మదరాసు.

శుభమస్తు.

శ్రీ రా మా య ణ ము

—: ఇష్టదేవతాస్తుతి :—

శ్రీకరభోగీంద్ర - శిఖరవిహారి
లోకరక్షణకళా - లోకప్రచారి
కలశాంబునిధిరాజ - కన్యావినోది
అలఘుసత్త్వవిహంగ - హయవరసాది
వేదవేదాంతార్థ - విద్యానువాది
ఆదిమధ్యాంతక్రి - యాపరిచ్ఛేది
నవరత్నమయభూష - ణవిభావిభాసి
రవికోటిసంకాశ - రమ్యవిభాసి
సకలకల్యాణగు - ణగణాకరుఁడు
వికచాబ్జనయనుండు - వేంకటేశ్వరుఁడు
ధారుణీపారిజా - తంబుమాకెపుడు
కోరికలెల్లఁజే - కూరుచుంగాఁత.
అలకనిర్జితభృంగ - అతికృపాపాంగ
అలఘుహేమాభాంగ - అలమేలుమంగ
మాయింటిలోన స - మస్తశోభనవి
ధాయినియగుచు ని - త్యమునుండుఁగాత.
వీణాంకుశాభయ - వికచారవింద
పాణి ఘనశ్రోణి - భ్రమరికానీల
వేణి కోకిలవాణి - వినుతగీర్వాణి
వాణి మజ్జిహ్వపై - వసియించుఁగాత.

ధన్యమానసుఁడు సూ - త్రవతీవిలాసి
సైన్యనాయకుఁడు వి - ష్వక్సేనుఁడెపుడు
నేనొనరించు భూ - మీష్టకావ్యంబు
పూనిక నెఱవేర్పఁ - బూటయౌఁగాఁత.
శేముషీకలనావి - శేషుండు శేషుఁ
డామరస్తుతిశాలి - యండజశ్రేణి
వైనతేయుండు మ - ద్వచనసంగతికి
నానందరసదాత - లవుదురుగాఁత.
లోకపరిత్రాణ - లోలయైనవాణి
ఆకసమ్మునుండి - యవనికిదిగఁగ
నాదిపాదమ్మున - నవలిద్వితీయ
పాదంబునెడ మొర - పనుసరాశింమ
మాణిక్యమంజీర - మధురస్వనంబు
నానెమా రామాయ - ణమును భారతము
కావించు వాల్మీకి - కవివర వ్యాస
భావముల్ నాయందు - పనిగొనుఁగాఁత.
రతిరాజగురుకృపా - రాజితు, విజిత
రతిరాజు యతిరాజ - రాజదాకారు
యతిరాజయోగి మ - దాచార్యచరణ
శతపత్రములు స - హచరములౌఁగాఁత.
పుట్టతేనియ యొండు - పులినభాగమునఁ
బుట్టినయమృతంపు - బుగ్గ యొండనఁగఁ
బరగు రామాయణ - భారతంబులను
సరససారస్వతౌ - షధరసంబులకు
చెవులుజిహ్వలు చాల - సెలలిచ్చి ధన్య

భవులైన నన్నయ - భట్టాదికవుల
నైపుణి నాకబ్బ - నాకబ్బకావ్య
రూపమై వేంకటేం - ద్రు వరించుఁగాఁత.
తెలియనివెల్ల సు - ధీనిధుల్ దెలుపఁ
దెలిసికొందురుగాని - తెకతెకమీఱ
గ్రక్కునం దప్పన - రాదు మీకనుచుఁ
దక్కువారలును కొం - త రచింత్రుగాఁత.
అనుచు నభీష్టదై - వారాధనంబు
చనువున నుభయభా - షాకావ్యనుతియు
నాచార్యభజనంబు - నన్యాపదేశ
వాచాలతయుఁ జూపి - వలయునైఖరిని

—: గ్రంథ రచనోద్దేశము :—

నేకధరచియింప - నిహపరసౌఖ్య
సాకల్యఫలము లి - చ్ఛావిధేయములు
సపురాణమొనర్ప - నెల్లపుణ్యముల
తేపమై భవవార్ధి - తీరంబుఁ జేర్చు
నేకావ్యమువచింప - నెలమి నాచంద్ర
లోకలోచనకీర్తి - లోకంబునిండు
నేయితిహాస మూ - హించికావింపఁ
గాయంబు శ్రేయోని - కాయమైవెలయు
నట్టియాదిమకావ్య - మందమైతేట
వుట్టంగ నవరసం - బులు పిచ్చిలంగ
జల్లిమాటలునప - శబ్దముల్ జజ్జ
టల్లికల్ ప్రావలం - దదుకుఁబల్కులును

పునరుక్తములు వట్టి - పూదెలు కాకుఁ
దెనుఁగు లీఁచలును సం - దిగ్ధముల్ ప్రాలు
మాలికల్ కటువులే - మఱపులు కొసరు
లాలంబములు వెట్టి - యతకడంబులును
చాయ లెత్తుట లర్థ - చౌర్యముల్ పెట్టు
జాయలు లేక ల - క్షణసమ్మతముఁగ
నందమై సుకవులా - రాయన చెవుల
విందుగాఁ గవురంబు - వెదచల్లినట్లు
ధ్వనులు వ్యంగ్యములు విం - తలు వాసనలును
మినుకులు జిగి[illegible] - మెరవడుల్ జాతి
వార్తలు నుపమలు - వర్ణనాంశములు
మూర్తిమద్వాక్యముల్ - ముద్దులుచూప
నొకమాటకన్న వే - ఱొకమాటవింత
యొకపాదమునకన్న - నొకపాద మొఱపు
నొకదళంబునకన్న - నొకదళంబంద
మొకయుత్తరము మించ - నొకయుత్తరంబు
వెలయంగ ద్విపదఁగా - వింప చిత్తమునఁ
దలఁచి యేనొకశుభో - త్కటదినంబునను

—: స్వప్నవృత్తాంతము :—

సుఖనిద్రితుఁడనైన - చోఁ బూర్వపుణ్య
సఖమైన యొకసుఖ - స్వప్నంబునందు
కలకలనవ్వుచ - క్కని నెమ్మొగంబు
గిలగిల మొరయు బ - ల్కెంపుటందియలు

తళతళ మెఱచు బి - త్తరిఁ దాల్చునురము
జలజలచింద్రెంబు - చల్లు వాతెఱయు
మినమినచామన - మిసిమి నెమ్మేను
కనఁగన వెలుఁగు చొ - క్కపుకిరీటంబు
లివలివలాడు మే - లిమికుండలములు
రవరవల్ గనుపూంచు - రత్నహారములు
నిగనిగల్ మను పైఁడి - నిగ్గుచేలంబు
ధగధగలీను సు - దర్శనకరము
చకచకల్గల పాంచ - జన్యంబునమరు
నొకదివ్యమూర్తి నా - యొద్దఁ జూపట్టి
జలదగంభీరని - స్వనముతో నపుడు
పలికెనిట్లని శ్రోత్ర - పర్వంబుఁగాఁగ
నినుమెచ్చివచ్చితి - నీతలంపెఱిఁగి
ననుఁ దిరువేంగళ - నాథుఁగాఁ దెలియు
పద్యకావ్యము చేసి - పరమభాగవత
హృద్యచరిత్రంబు - నిచ్చితి మాకు
మంగళ ప్రదమసా - వ్యము శతాధ్యాయి
రంగమాహాత్మ్యంబు - రచియించినావు
మాపేరనిపుడు రా - మాయణద్విపద
యేపుమీఱఁగ రచి - యింపు మింపలర
రాజులు సత్కవి - రాజు లందందు
నీజగతిఁ దలంప - నెందఱేఁగలరు
రాజవు సత్కవి - రాజవు నీవె
యీజగతిసమాను - లెవ్వారుగలరు?
కావ్యంబులం దాది - కావ్యంబు సకల

సేవ్యంబు భువనప్ర - సిద్ధంబు సుజన
భాగధేయంబు శో - భనకరం బఖిల
భాగవతానంద - పదవియు నైన
వల్మీకతనయ కా - వ్యసుధారసంబు
కల్మషాపహము భా - గ్యవశంబుచేత
నీకులభించె దీ - ని తెలుంగుచేసి
ఆకల్పమైన వి - ఖ్యాతి గైకొనుము.
ద్విపదగావింపుము - తేట తెల్లమిగ
నిపుణత శ్రీరాము - ని కథాక్రమంబు
వాలాయమిది యథా - వాల్మీకముగను
చాలసాంక్షోర్చి ర - సస్థితుల్ మెఱయ
నీవుగా కితరులు - నేరరుపూని
యేవంవిధంబుగా - గృతినిర్వహింప
నీకవితంబునై - నిర్దోషమగుచు
మాకునంకితము రా - మాయణంబైన
బంగరుపువ్వుల - పరిమళమై పొ
సంగి జాజులును ప్ర - సాదమ్మునట్లు
కరమొప్పు నీవట్ల - కావింపుమనుచు
తిరువెంకటేశుఁ డ - దృశ్యుఁడై నంత.
వేకువ కలగాన - వేడుకయెల్ల
చీకటుల్ విరియింప - చిత్తాంబుజంబు
కడువికసింప మే - ల్కనిప్రభాతమున
దడయక సమయోచి - తక్రియల్ దీర్చి
రాజులువారలుఁ బౌ - రాణికుల్ సుకవి
రాజులు మంత్రులు - రసికులుఁగొలువ

గొలువుండి వారిఁ జే - ర్కొని యబ్బురముఁగ
కల తెఱంగెల్లను - కల తెఱంగెల్ల
తెలివిడిగాఁగ న - ద్దేవునూ_క్తములఁ
దెలుపవారలు ప్రమో - దించి యిట్లనిరి.

—: కవివంశవర్ణనము :—

అవధరింపుము దేవ ! అచలితభక్తి
నవనిఁ బెంపొందు నీ - యంతరాజునకు
విహితంబ కాదె శ్రీ - వేంకటేశునకు
సహజంబు స్వప్నసా - క్షాత్కారలీల
నినకులంబున వేంక - టేశుండు మున్ను
జనియించి తనపుణ్య - చారిత్రమెల్ల
బోయకులంబునం - బుట్టు వాల్మీకి
సేయ నందుప్రమోద - చిత్తుండుగాక
అర్కవంశమున నీ - వై జనియించి
తార్కాణగాఁగ నే - తత్కథావిధము
రచియింపుమనియె - శ్రీరామచంద్రునకు
నచలితప్రీతిగ - దా నిజాన్వయుఁడు
తనచరిత్రంబు కీ - ర్తనసేయ వినుట
తనయులచేఁగాదె - తామున్న వినియె
నుచితోపయోగ్యమీ - యు_త్తమకావ్య
సుచరిత్ర మీవొన - స్సుట విహితంబు
సామాన్యమే రామ - చంద్రకీర్తనము
లేమేమి పుణ్యంబు - లీవు చేసితివో
నీతల్లిదండ్రు లె - న్నిభవంబులందు

భూతలంబున నిట్టి - పుత్రుండుగలుగ
నేమేమి నోచిరో - యింతియుకాన
యీమేటిపుణ్యంబు - లేలసిద్ధించు
కలియుగరామ - జగద్విదితంబు
తలఁప నీవంశమెం - తకృతార్థమయ్యె
శ్రీకరుండై ధరి - త్రీచక్రమేలె
నాకల్పవిఖ్యాతుఁ - డగుచోళవిభుఁడు
ఆకరికాళచో - ళాధీశుకీర్తి
యాకర్ణనీయమి - య్యవని నెయ్యెడల
అతఁడుకావేరిక - ల్లన కట్టఁగట్ట
నతిశయించెను తదీ - యాన్వవాయమున
పుట్టిన రవివంశ - భూభుజావళికి
కట్టాన్వయులనంగఁ - గలిత తేజమున
అందులో తెలుఁగుబి - జ్జానవిభుఁడు
కుందేందుమందార - గురుకీర్తిశాలి
వార్తగా హత్తుము - వ్వరగండబిరుద
కర్త మాన్నిబ్బర - గండవిక్రముఁడు
వేఁడికిగండండు - వీరాగ్రయాయి
వాఁడికిగండండ - నార్యదోర్బలుఁడు
లీల బారామండ - లీకరగండ
నాళీకతాటకీ - నారాయణుండు
దళితారి నవలక్ష - దళవిభాళాంక
కలితుండు మీసర - గండసాహసుఁడు
కీర్తిమంతుఁడు పాట - కీపుత్రబిరుద
కర్త బిజ్జలుమహీ - కాంతుండువెలసె.

ఆసంతతినిఁబుట్టె - నహితగజేంద్ర
కేసరితాతన - కేసరి యగుచు
కొట్టి చంగఁగఁదోలి - కుటిలారివరుల
మట్టిరంగసి దాన - మహిమచే మించె
నిట్టిరంగమటంచు - నెల్లరుఁబొగడ
కట్ట రంగక్షమా - కాంత శేఖరుఁడు
ఆరాజదేవేంద్రు - నాత్మజుండయ్యె
హారాజభామినీ - హరియశుండు
పరవధూద్రవ్య - చాపల్యదూరుండు
హరిదాసరాజైన - హరిదాసరాజు
అంగనాభూషణం - బగు పోచిరాజు
సింగరిరాజన్య - శేఖరుసుతను
శాలిమై కృష్ణమాం - బను వరియించె
నాలేమతోఁబుట్టు - వగు నోబమాంబ
అర్థిశ్రీరంగరా - యలు నాల్గుపూరు
షార్థములఁగలుగ క - ల్యాణమై మించె
ఆయశోనిధిసుతుం - డై రామదేవ
రాయలు మారట - రాముఁడై వెలసె
హరిదాసరాజు కృ - ష్ణాంబయందులను
హరిసుదర్శనమూర్తి - యగురామరాజు
రాజభగీరథు - రవి తేజు వరద
రాజును నిను దాత - రాయనిఁగాంచె,
రచియింపుమీవు శ్రీ - రామాయణంబు
ప్రచురంబుగా తొల్లి - ప్రాచేతసుండు
క్షితిమీఁదనుంచుని - క్షిప్తంబు లోక

హితముగా నది దీర - దితరులచేత
అన వారివాక్యంబు - లౌఁగాక యనుచు
తనకేమి యీ యసా - ధ్యప్రయత్నంబు
కడతేర్పనున్నాఁడె - కా వేంకటేశుఁ
డాఁడబడి యెపుడు నా - యుల్లంబులోన
ఆదేవునికె భార - మని యేరచింతు
నాదికావ్యారంభ - మదియెట్టులనిన

—: సంక్షేపరామాయణము :—

వసుధనుత్తమతప - స్స్వాధ్యాయ నిరతు
నసమవాక్చతుర మ - హామునిశ్రేష్ఠు
నారదమౌని యా - ననము వీక్షించి
కోరి వాల్మీకి పే - ర్కొని యిట్టులనియె.
మునినాథ! యీ లోక - మున నెల్లవారి
మనుజులు గరతలా - మలకముల్ మీకు
నెవ్వాఁడు గుణవంతుఁ - డెవ్వాఁడు శూరు
డెవ్వాఁడు ధర్మజ్ఞుఁ - డెవ్వాఁ డుత్తముఁడు
తలఁప నెవ్వాఁడు కృ - తజ్ఞుండు నిజము
వలయువాఁడును దృఢ - వ్రతుఁడు నెవ్వాఁడు
ఎవ్వాఁడు లోకైక - హితుఁడు విద్వాంసుఁ
డెవ్వాఁడు నేర్పరి - యెవ్వఁడన్నిటను
కన్నులవిందన - కనుపట్టు నెవ్వఁ
డెన్నధైర్యంబుచే - నెసఁగు నెవ్వాఁడు
కోపమెవ్వాఁడు గై - కొనఁడు తేజమునఁ
జూపట్టు నెవ్వాఁడ - సూయ యెవ్వానికి

పొడమ దెవ్వనికోప - మునకు దేవతలు
గడగడవడఁకుచుఁ - గలన నోడుదురు
అట్టివాని వచింపుఁ - డడుగంగ వేడ్క
పుట్టెనాకనఁ బుట్ట - పుట్టు న త్తపసి
యన్న త్రిలోకజ్ఞుఁ - డైననారదుఁడు
యిన్ని హెచ్చుగుణంబు - లెందైనఁగలవె ?
ఇట్టిగుణంబుల - కిరవు దాశరథి
పుట్టె నిక్ష్వాకుభూ - భుజునివంశమున
రాముఁడందురు మనో - రాముండు ఠవుపి
రాముండు తేజోభి - రాముండు ధైర్య
విభవంబుగలవాఁడు - విజితేంద్రియుండు
త్రిభువనోన్నతుఁడు బు - ద్ధియు నీతి నేర్పు
నైశ్వర్యమునునంత - రంజయస్ఫురణ
శాశ్వతంబులుగ ని - చ్చలునందువాఁడు
ఎగుభుజంబులవాఁడు - పీనబాహుండు
నగుమోమువాఁడు చిం - దపుమెడవాఁడు
తళుకుఁజెక్కులువెడం - దయురంబుగలిగి
బలువైనవిల్లు చేఁ - బట్టినవాఁడు
కొమరొప్పుపహాళియు - గూఢజత్రులును
సమరులలాటంబు - సడుగులసొబగు
చామననెమ్మేను - చక్కందనంబు
తామరకన్నులు - తనరు నంగములు
మంగళాయతన కో - మలముఖాంబుజము
రంగైనవాఁడు ధ - ర్మజ్ఞభావనుఁడు
పరమసత్యాత్ముండు - ప్రజలకు నిహాముఁ

బరము లీనేర్చు శో - భనకీర్తిశాలి
జ్ఞానాధికుఁడు సర్వ - సముఁడు వశ్యుండు
దీనులఁబోషించు - ధృఢమానసుండు
జగములునిర్మింప - సంరక్ష సేయ
జగమెల్ల భరియింపఁ - జాలినవాఁడు
రక్షకు ండఖిల ధ - రాజీవములకు
రక్షకుండెపుడు ధ - ర్మవిధానమునకు
నిజధర్మపాలన - నిపుణుండు మిగుల
స్వజనరక్షణమున - సరిలేనివాఁడు
వేదవేదాంగసం - వేది కోదండ
వేదపారగుఁ డస్త్ర - విద్యావినోది
సర్వశాస్త్రార్థ ని - శ్చయమానసుండు
సర్వజ్ఞుండాత్మవ - శంబగువాఁడు
మఱపెఱుంగనివాఁడు - మనుజులు తనకు
పరిణామమాసింపఁ - బరగెడువాఁడు
వగపెఱుఁగఁడు, సాధు - వర్తనవాఁడు
పగయెఱుంగఁడతిప్ర - భావుఁడుత్తముఁడు
సదయాత్మకుఁడు విచ - క్షణుఁడు సజ్జనులు
కదిసి పాయక కొల్వఁ - గరమొప్పువాఁడు
జలరాశినదులలో - సరివొత్తుగలియుఁ
గలయికవిబుధ సం - గతిఁ బేర్చువాఁడు
కలిమిగల్గినవాఁడు - ఘనుఁడు పూజ్యుండు
పలుమారుచూడఁ జూ - పట్టినవాఁడు
చక్కనివాఁడు కౌ - సల్యాకుమారుఁ
డెక్కుడుగుణమున - కిరవైనవాఁడు

కడలేనిగుట్టున - కలశాంబురాశి
తొడరుస్థైర్యంబునం - దుహినాచలంబు
గరుడకేతనుఁడు వి - క్రమసమున్నతిని
హరిణాంకుఁ డాలోక - నానందరచన
కదిసి కోపించిన - కాలాగ్నినిభుఁడు
వదలనితాల్మి - సర్వంసహాదేవి
కలిమి నుదారవై - ఖరి[illegible]హాయవాహుఁ
నలఘుసత్త్వమున రెం - డవ ధర్మమూర్తి
దశరథాత్మజుఁడు స - త్యపరాక్రముండు
దశరథరాజనం - దనుల శ్రేష్ఠుండు
ఉత్తమసుగుణసం - యుక్తుఁ డౌ రాము
వృత్తంబు దశరథో - ర్వీజాని యరసి
ధరణిజనాళి చి - త్తముల సమ్మతము
పరికించి యువరాజ - పట్టంబుగట్ట
నాలోచనముచేసి - యప్పుడయోధ్య
చాలఁగాంగ్రైసేయు - చుందంబుచూచి
వోవక మందర - యుపదేశ మొసఁగ
నావేళ విభుదేవి - యైన కైకేయి
వరము వేఁడిన ధర్మ - వశమహోపాశ
పరివృతుండై కైక - పట్టిని భరతుఁ
బట్టంబుగట్టను - పట్టి శ్రీరాముఁ
గట్టడితనమునఁ - గానలకనుప
వరమిచ్చుటయు తండ్రి - వచనంబుచేసి
విరచితస్నేహోక్తి - వినయభూషణుఁడు
అనుఁగుఁదమ్ముఁడు సుమి - త్రానందకరుఁడు

ఘనుఁడు లక్ష్మణుఁడును - కల్యాణి సీత
దేవమాయోపము - దేవేరి వెంట
రా వనంబునకేఁగె - రామచంద్రుండు
సర్వలక్షణగుణ - సంపన్నశీల
సర్వమంగళపుణ్య - సాధ్వియా సీత
ప్రాణముప్రాణమై - హరిణాంకు వెంటి
రాణించు రోహిణీ - రమణిచందమున
ననుసరింపగ పౌరు - లందఱు వెంటఁ
జనుదేర దశరథ - జనపతిరాఁగ
శృంగిబేరపురంబుఁ - జేరి యెల్లఱును
గంగాతటంబున - కనురామికదలి
గుహుఁ డోడగడప ము - గ్గురు నేరుఁదాఁటి
బహుళవనంబునఁ - బాదచారమున
నేరులునడవుల - నేకముల్ దాఁటి
వారలచ్చట భర - ద్వాజులంగాంచి
యామహాని యనుమతి - నలచిత్రకూట
భూమీధరమున న - ప్పుడు పర్ణశాల
తమ్ముఁడు గట్టినం - దరుఁశియుండగను
సమ్మతిశ్రీరామ - చంద్రుండు నిలిచె,
తనయులంబెడఁబాసి - దశరథవిభుఁడు
ఘనమైన పుత్రశో - కమునసీల్గుటయు
భరతుండుతండ్రికి - పరలోకవిధులు
స్థిరభక్తిఁజేసి వ - సిష్ఠాదులైన
మునులుప్రార్థింప రా - మునిఁదోడితెత్తు
తనతోటిరాజ్యమి - త్తరిననికదలి

చిత్రకూటనగంబు - చేరిరాఘవు ప
విత్రపాదములు భా - వించిసేవించి
రమ్మని ప్రార్థింప - రఘువీరుఁ డాద
రమ్మున పితృవాక్య - రక్షణశాలి
ఊరడింపుచు పర - మోదారుఁడతి కృ
పారూఢిమై తన - పాదుకాద్వయము
పాలించుకొమ్మన - భరతుండు మఱలి
ధీలాలితుండు నం - దిగ్రామమునను
అన్న సేమము పున - రాగమనంబు
మన్నించి యాత్మలో - మఱవకయుండె.
రామలక్ష్మణులు ధ - రాతనూజాత
యామేరనుండక - యవ్వలఁగదలి
దండకారణ్యంబు - దరియ విరాధు
డుండి యచ్చట రాము - నుగ్రబాణముల
మృతినొందె శరభంగు - నీక్షించి రాముఁ
డతనివీడ్కొని సుతీ - క్ష్ణాశ్రమంబునకు
జని యగస్త్యముని యా - శ్రమముదర్శించి
జననాయకుం డగ - స్త్యభ్రాతఁగాంచి
అలయగస్త్యునిచేత - నైంద్రమైనట్టి
యలఘుకోదండంబు - నక్షయాస్త్రముల
కవదొనలు నిశాత - ఖడ్గంబు నందు
ప్రవిమలదండకా - రణ్యవాసులకు
మునులకు నభయమి - మ్మలనిచ్చి యెల్ల
దనుజులందునుమ సం - ధాహూఢిపూని
అగ్నిసమానమ - హార్షులసాధ్వ

సొగ్నులంజల్లార్చి - యలరుచున్నంత
పాపంబుదలంచి శూ - ర్పనఖవచ్చుటయు
నాపాలఁదినిఁబట్టి - యాజ్ఞసేయింప
నది విరూపంబుతో - నడలుచుఁబోయి
విది తమ్ము పెకలించు - విధమునం దెలుప
ఖరదూషణాదులు - కదనంబుఁ జేసి
మఱల కొక్కముహూర్త - మాత్రంబులోన
పదునాల్గువేవురం - బడిరి శ్రీరాము
పదనుటమ్ములచే సు - పర్వాలుపొగడ
అదిచుప్పనాతిచే - నరసి రావణుఁడు
మదిఁగొల్చిమారీచు - మాటలువినక
అతనిఁదోడ్కొని దండ - కారణ్యమునకు
జతగూడివచ్చి యా - చాయ మారీచు
మాయామృగంబు గ - మ్మాయున్నయట్ల
సేయనాతఁడురఘు - శ్రేష్ఠు బేల్పుఱచి
లక్ష్మణు వంచించి - లంకావిభుండు
లక్ష్మీసమాన ని - లాసుతబలిమి
జెఱవట్టుకొనిపోవ - సీతావరుండు
సరగున తమపర్ణ - శాలకువచ్చి
తమ్ముఁడుదాను సీ - తనుఁగానలేక
నుమ్మలికింపుచు - నల్లంబులోన
వనముల వెంబడి - వచ్చి యచ్చోట
దనుజేంద్ర హేతిచే - ధరణి(పై ద్రెళ్లి)
యున్నజటాయువు - సూక్తులచేత
విన్నవారైరి త - ద్వృత్తాంత మెల్ల

కామిని తెలుఁగుఁబై - కార్యంబు దెలివి
రామకార్యార్థక - ల్యాణముల్ నుడువ
శోకించి రఘుపతి - శూరుఁ బక్షీంద్రుఁ
జేకొని యుత్తర - క్రియాచరించె (?)
విపినభూముల సీత - వెదకుచువచ్చి
యపుడొకచో వికృ - తాకారుఁడైన
భయదవిగ్రహుని క - బంధునిఁగాంచి
జయశాలి యొక దివ్య - శరమునం దునిమి
అతనినింద్రునివీటి - కనిచి తదూర్ధ్వ
గతములౌ కోనలఁ - గానలయందు
జాయనువెదకుచు - శబరియున్నెడకు
బోయి యా వనితచేఁ - బూజలుగాంచి
పంపాతటంబునఁ - బవమానతనయు
సంపూర్ణజవసత్త్వ - శాలిఁ జేపట్టి
యతఁడు దెల్పినరీతి - నర్కతనూజు
క్షితిపతి వహ్నిసా - క్షిగఁ జెల్మి సేసి
ధరణిజ తెలుఁగుకో - దమునంది యామె
చెలుఁగున భూషణ - శ్రేణి వైచుటయు
వినియునుఁగనియు ని - వ్వెఱనొంది రామ
జనపతి వాలిని - సమయింతుననుచు
ప్రతినచేసిన మహా - బాహుసత్త్వంబు
మతి నమ్మలేక రా - మన్నృపాలుకునకు
నినసూతి బలుగొండ - కెనయైనయట్టి
ఘనమైన దుందుభి - కాయంబుఁజూపఁ
గోమలంబైన యం - గుష్ఠాంచలమునఁ

దా మీట నదిగూలె - దశయోజనముల
సుగ్రీవునమ్మమి - చూచి శ్రీరాముఁ
డుగ్రసాయకమేర్చి - యొక్కట వింట
సంధించి యేసిన - సప్తసాలములు
బంధురగతి ద్రుంచె - పర్వతంబొకటి
చొచ్చియవ్వలదూరి - క్షోణిలోనాఁటి
వచ్చెఁగ్రమ్మర రఘు - వరుతూణమునకు
నదిచూచి యలరొందు - నగచరవిభుని
కదనంబు వాలితోఁ - గావింపుమనుచుఁ
బనిచిన నాతండు - పర్వతగుహలఁ
దనగర్జితమునిండ - దరసి కిష్కింధ
చెంతనిల్చిన వాలి - చీఁకిఁగొనక
యెంతయునెదురుగా - నేతేఁ దార
వలదన్నవినక గ - ర్వమున సుగ్రీవుఁ
దలపడిపోరుచో - దశరథాత్మజుఁడు
బలువింటనొకకోలఁ - బడనేయ వాలి
యిలవ్రాలె తారాదు - లెల్ల శోకింప
నపుడు కిష్కింధకు - నభిషిక్తుఁజేసి
తపనజుఁబట్టంబు - తాఁగట్టఁబనిచి
వాన కాలముగాన - వలనుగాకునికి
మానవేంద్రుఁడు నిల్చె - మాల్యవద్గిరిని
తరువాత సుగ్రీవుఁ - దమ్మునిచేత
నరపతి పిలిపించ - నాల్గుదిక్కులకు
సీతనువెదకఁబం - చిన కపులెల్ల
నాతతభయభక్తి - నందంద సనిన

దక్షిణంబున మారు - తకుమారకుండు
పక్షినాయకుని సం - పాతినిం జూచి
యతఁడు వచ్చినజాడ - నతిజవశక్తి
శతయోజనాయత - జలరాశి దాఁటి
రావణభుజపరా - క్రమపాలితంబు
గావున నమరులం - కాపట్టణంబు
చొచ్చి నల్దిక్కులు - చూచి తా వెదకి
యచ్చో నశోకవ - నాంతరసీమ
రాముని దలఁచి వి - రాలిఁ జింతిలుచు
సామైన యాసీత - చందంబు చూచి
మ్రొక్కి తన్నెఱిఁగించి - ముద్రిక యిచ్చి
యక్కన్నె తలమిన్న - యందిమిన్నంది
వనపాలకులఁ గొట్టి - వన మెల్లఁ బెఱికి
తనివోక తోరణ - స్తంభముల్ విఱిచి
సారిది రావణు మంత్రి - సుతుల నేడ్గురను
దొరల నేవురఁ గొట్టి - తొంపరలాడి
అక్షునిఁ బొరిగొని - యలయింద్రజిత్తు
రాక్షసేంద్రుఁడు వంప - బ్రహ్మాస్త్రమేయ
తాఁ గట్టువడి ధాత - తనకిచ్చు వరము
చేఁ గట్టు లూడ్చి య - జేయసాహసుఁడు
చిఱుతపగ్గంబుల - చేఁ గట్టువడిగ
తెఱఁగున లంక భీ - తిదొఱంగి కాల్చి
సీత సేమము చూచి - సింధువు దాఁటి
యాతటి జాంబవ - దాదులతోడ
కాకుత్స్థు కడ కేఁగి - కంటి జానకిని

కైకొమ్మురమ్మనఁ - గాఁగిటఁజేర్చి
హనుమంతు లాలించి - యర్కజముఖులు
వెనుకొనిడెబ్బది - వేల్గపుల్ గొలువ
జలధితీరముచేరి - శరములువఱసి
జలరాశిగరువంబు - చాయకుందెచ్చి
నలుఁడుసేతువుగట్ట - నలినాప్తకులుఁడు
బలిమితోలంకపై - పాళెంబుడిగ్గి
రావణకుంభక - ర్ణప్రముఖులను
కావరంబులుమాన్చి - కలనిలోగెలిచి
శరణుచొచ్చిన విభీ - షణునిఁగారుణ్య
పరతచే లంకకుఁ - బట్టంబుగట్టి
అనలుచే పరిశుద్ధ - మైనజానకిని
వినువీధి నింద్రాది - విబుధులుపొగడ
వరియించె దేవతా - వరమునఁగపుల
మఱలంగబ్రతికించి - మానినితోడ
సైన్యంబుతోడ పు - ష్పకముపై మఱలి
ధన్యాత్ముఁడౌ భర - ద్వాజునాశ్రమము
నిలిచి పావనిఁబిల్చి - నిజవిజయంబుఁ
దెలుపనంపుటయు నం - దిగ్రామమునకు
నతఁడేఁగి వినిపింప - నలరి యాభరతుఁ
డతిశయప్రీతిమై - యపుడెదుర్కొనఁగఁ
దారునచ్చటికేఁగి - తలముళ్లు నార
చీరలునూడ్చి రం - జిల్లఁగై సేసి
ఆసత్త్వనిధి యయో - ధ్యాప్రవేశంబు
చేసి సుమంతవ - సిష్ఠాదులైన

పరమాప్తజనులచేఁ - బట్టాభిషేక
పరమోత్సవమునొంది - ప్రజలఁ బాలించి
ధార్మికులై పుష్టిఁ - దనరి సంతుష్టిఁ
బేర్మిగైకొని రోగ - బృందంబునణఁచి
భయములు దుర్భిక్ష - భయములు నగ్ని
భయములుఁదస్కర - భయములు లేమి
భయములు వాతజ - భయములు జంతు
భయములు లేక శో - భనవైభవముల
ధనధాన్యపశువస్తు - తరుణీకుమార
కనకభూషణ వాహ - గణములం గలిగి
పతులఁ బాసినయట్టి - భామినీమణులు
సుతశోకముల మను - జులు నెందు లేక
కృతయుగమర్యాద - నెల్లపుణ్యముల
క్షితివెలయంగఁ బో - షింపుచు నతఁడు
హయమేధశతకంబు - నయుతగోదాన
నియమముల్ మిగులఁ బూ - ని చరించిమించి
జనముల నేకాద - శసహస్రవర్ష
దినములు పాలించి - దివ్యులు పొగడఁ
గైవల్యమునఁ గేఁగుఁ - గావుననిట్టి
రావణాహితు బాల - రామాయణంబు
ధరణీసురులు విన్న - ధర్మబోధంబు
నరపతుల్ వినిన నా - నారాజ్యములును
వణిజులు వినిన స - వస్తులాభంబు
గుణులు శూద్రులు విన్నఁ - గోరుకోరికలు
గలుగునంచును రామ - కథ బాలకాండ

వలనొప్పు నాదికా - వ్యముగ నారదుఁడు
వాల్మీకి వేఁడిన - వాక్యరూపముగఁ
దాల్మి సంక్షేపక - థావిధానంబు
వాకొని యమ్ముని - వరుపూజలంది
నాకంబునకు నేఁగె - నారదుఁ డపుడు

—: కథారంభము :—

పరమధార్మికుఁడైన - ప్రాచేతసుండు
కరమొప్పుచున్న గం - గానికేతమునఁ
తమసమీపమున ను - త్తమసత్వరాశి
దమితసంసారాంధ - తమసయా తమస
నీలంపునిగ్గుల - నిగనిగల్ దేఱి
చాలంగ తేటలై - సరళప్రవాహ
విలసితమాతీర్థ - విభవంబుఁ జూచి
కెలన శిష్యునితోడఁ - గీర్తించి పలికె
తాపసోత్తమ! భర - ద్వాజ! చూచితివె!
యీపుణ్యవాహిని - నిదియొక్క తేవ
కలుగని నీటన - కల్మషంబగుచు
నలరె సజ్జనమాన - సాబ్జంబుఁ బోలి
స్నానంబు సేత మి - చ్చటనీదు చేతఁ
బూను కమండలం - బు ధరిత్రి నుంచి
నారచీరలు దెమ్ము - నావుడు నట్ల
గా రానతండు వ - ల్కలములొసంగ
వలువ లందుక తన - వలసినయెడల
మెలఁగుచో నొక్క భూ - మీరుహాగ్రమున
చంచూపుటంబులతోఁ - జంచుపుగూర్చి

క్రౌంచముల్ కవగూడె - కలకలధ్వనుల
వీనులచొక్కింప - విని తేరిచూచు
మౌనినాయకుని స - మక్షంబునందు
నొకబోయ కనికరం - బొకయింతలేక
యొకయమ్ము చేక్రౌంచ - ముర్విపైఁగూల
వేసిన నెత్తురుల్ - వెడలవాతెఱను
మూసినకన్నుల - ముద్దయైపడిన
కరుణాసముద్రుఁడా - క్రౌంచంబునందు
తరుశాఖపై క్రౌంచి - తల్లడమంది
పలవరింపుచుపొక్కి - పడితెక్కలార్చి
కలఁగుచుఁగాలూఁదఁ - గానకయొడల
తొగరుదేతెడుజుట్టు - తోమెఱుఁగెక్క
పొగరునెమ్మనితోఁ - బొరలుప్రాణేశుఁ
జూచివందురుచున్న - చోపక్షిఁదేరఁ
జూచికిరాతుపై - సోఁకోర్వకతఁడు
ఓరినిషాద! నీ - యొడలుర్విమీఁద
నేరదుకొన్నాళ్లు - నిలిచివర్తిలఁగ
నేమికార్యంబుగా - నేసితిక్రీడ
నేమరియున్నట్టి - యీపక్షిఁబడఁగ
గొంచకనాప్రేమాలఁ - గొంచఁద్రెళ్లించి
కించనైతివి విలో - కించనోరుతుమొ?"
అనియిట్లుశపియింప - నాశాపవాక్య
వినుతాక్షరములొక్క - వృత్తరూపమునఁ
బరగిననాశ్చర్య - పరవశుండగుచు
మరియునుమరియు నె - మ్మదిఁజర్చచేసి

తనశిష్యుఁడగు భర - ద్వాజునితోడ
వినుమునితన శాప - వృత్తంబుదెలిపె

మానిషాద! ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమ శ్శాశ్వతీ స్సమాః
యత్క్రౌంచ మిథునా దేక మవధీః కామమోహితమ్

ఈ లీలశపియింప - నీశాపవాక్య
మేలకో శ్లోకమై - యొసఁగె నివ్వేళ
జంత్రగాత్రములకు - జతగూడె పాడ
తంత్రీలయసమన్వి - తంబయిమించె
ఛందోనిబద్ధమై - చరణముల్ నాల్గు
నందమై యిదివింత - యయ్యెనెమ్మదికి
శోకంబునఁగిరాతుఁ - జూచి తిట్టినను
శ్లోకరూపంబయ్యె - చోద్యమైయునిన
ఆమాటవిని మది - నాభరద్వాజుఁ
డామోదమునునొంది - యదిపఠియించి
యిరువురు నలరొందు - నెడ భరద్వాజుఁ
డురుభక్తిఁదత్ప్రవా - హోదకంబులను
గురునితోఁగ్రుంకిడి - గురుఁడేఁగ వెంటఁ
గరమున జలపూర్ణ - కలశంబుదాల్చి
తమయాశ్రమముచేరి - తచ్ఛాపవాక్య
విమలార్థమాత్మభా - వించునవ్వేళ
లోకేశుఁడఖిలైక - లోకనిర్మాత
నాకుసంభవుంజూడ - నలినసంభవుఁడు
వచ్చిననెదురుగా - వచ్చివాల్మీకి
యచ్చపుభక్తితో - నర్ఘ్యపాద్యముల

నొసఁగి యర్ఘ్యాసనం - బునిచిన దాన
వసియించి ధాత యా - వాల్మీకిఁజూచి
యుచితస్థలమునఁగూ - ర్చుండనేమింప
విచలితాత్మకుఁడౌచు - విన్నఁబోవుచును
పాపాత్మునిశపింపఁ - బరుషోక్తి శ్లోక
రూపమైయునికి యా - క్రోశించిక్రౌంచి
విలపంబులకు బోయ - వ్రేటునక్రౌంచ
మిలఁగూలె నన్యాయ - మిటులనివగచి
వగనున్నమునిఁజూచి - వనజసంభవుఁడు
నగుమోముతోడ నా - నతియిచ్చెనపుడు
ఏలయ్యమునినాథ! - యీశాపవాక్య
మూలమై వాణి నీ - ముఖముననిల్చె
చింతిల్లనేఁటికి - శ్రీరాముచరిత
మంతయునీవు కా - వ్యముగా రచింపు
నారదుం డేతీరు - న వచించె నీకు
నారీతిఁ జేయు రా - మాయణరచన
తెలిసియుఁదెలియని - దేవాదిదేవు
లలితచారిత్రలీ - లాస్వరూపగుణులు
రావణాసురముఖ్య - రాక్షసకృత్య
భావముల్ సీతాప్ర - భావచర్యలును
నెఱుఁగనివెల్ల నీ - హృదయంబులోన
నెఱుఁగంగనగు నీకు - నెద్దితోఁచినను
సత్యమై యాగమ - చయముచందమున
నిత్యమై నీవాణి - నిలుచునెల్లపుడు
నమ్మనోహరకావ్య - మద్రుములు నదులు

నిమ్నహీగలనాళ్ల - కిమ్నయివెలయు
నన్నాళ్లు భువినుండు - నిమ్మహాకావ్య
మన్నాళ్లు నీవునీ - యవనివర్ధిలుము.
ఆవెన్క యేనుండు - నన్నాళ్లునాదు
క్రేవనుండుము జగ - ద్గీతవర్తనల
ననుచునంతర్ధాన - మందె పద్మజుఁడు
మునివరుండాశ్చర్య - మునఁదేలుచుండి
తనశిష్యులను భర - ద్వాజాదులైన
మునులెల్ల నాశ్లోక - ము పఠింపుచుండ
వినియిట్టి సమవర్ణ - వృత్తముల్ గూర్చి
తనసేయుకావ్యమం - తయుఁబూనఁదలఁచి
సర్వసంపద్గుణ - సామగ్రిగలుగు
సర్వోన్నతము రామ - చరితమంతయును
వస్తువుగాఁగ భా - వములోననిల్పి
స్వస్తికాసనమున - స్వస్థుఁడై నిలిచి
వారిపూరమ్ములు - వలకేలనంటి
తూఱుపుఁగొనలపాం - దుగదర్భలునిచి
అంజలితోఁగూడ - నందువసించి
రంజిల్లుమదిని శ్రీ - రామాయణంబు
గావింపఁదలచి రా - ఘవుల వర్తనము
భావించి దశరథ - పతిచరిత్రంబు
కౌసల్య మున్నగు - కాంతలనడక
లాసన్నమైన రా - మాత్మవర్తనము
నతనితమ్ములజాడ - లాసీతవలని
కతలును వారల - కల లక్షణములు

నగవులు మాటలు - నడుపులుం గ్రియలు
తగవులు హృదయవ - ర్తనములిచ్ఛలును
వనములలో రఘు - వరునిచెయ్దములు
అనిమిషారాతుల - యాగడంబులును
కరతలామలకంబు - గాఁజూచినట్లు
వరుస జిత్తరువున - వ్రాసినయట్లు
కన్నులఁగట్టిన - కరణిఁజిత్తమున
నన్నియు నొకకోవ - యై గోచరింప
రత్నంబులన్నియు - రాసిగాఁగూర్చు
రత్నాకరంబన - శ్రవణపర్వముగ
ధర్మార్థదము కామ - దము మోక్షదంబు
శర్మదంబును పుణ్య - సారంబుగాఁగ
శౌర్యంబు సత్యంబు - సౌమ్యవర్తనము
ధైర్యంబు శాంతియు - దాంతియు వెలయ
రాముని జననంబు - రఘువీరు వేఁడ
కామించి వచ్చిన - కౌశికస్థితియుఁ
దాటకహరణంబుఁ - దపసిజన్నమున
మేటిరక్కసులఁబో - మీటిగెల్చుటయు
జనకుజన్నము చూడఁ - జనుచోట గౌత
ముని యహల్యకుశాప - మోక్షమిచ్చుటయు
మిథిలాపురంబున - మేటిరాఘవుఁడు
పృథుశక్తిహరువిల్లు - పేర్చిత్రుంచుటయు
సీతావివాహంబు - సీతతోఁపురికి
నేతేర భార్గవుం - డెదిరియాఁగుటయు
నతనిభంగము నయో - ధ్యాప్రవేశంబు

క్షితిపతి రామాభి - షేకవార్తయును
కైకవరంబు బొం - కక దశరథుఁడు
మేకొనియునికియు - (మిథిలాతనూజ)
సౌమిత్రియును వెంటఁ - జను దేర వెడలు
రాముని భీకరా - రణ్యయాత్రయును
గుహునిఁ జూచుటయును - గుహుఁడోడగడప
గహనంబులందులఁ - గడచిపోవుటయుఁ
జిత్రకూటనగంబు - చేరి రాఘవుఁడు
క్షాత్రవైఖరి పర్ణ - శాలనిల్చుటయుఁ
బురిలోన దశరథ - భూపతి శోక
భరముచే స్వర్గతిఁ - బాటిల్లుటయును
భరతుండు తండ్రికిఁ - బరలోకవిధులు
గరిమఁ జేయుటయు రా - ఘవుఁదోడి తేర
వనులకేఁగఁగ భర - ద్వాజుఁడెల్లరకు
వినయవర్తనముల - విందొనర్చుటయు
డాసి యాచిత్రకూ - టముమీఁద భరతుఁ
డే సేరఁగని రాము - నీక్షించి (తమదు)
పురికి రమ్మనుటయుఁ - బోక రాఘవుఁడు
భరతునకును తన - పాదుకాయుగము
నిచ్చిపొమ్మనుటయు - హితమతి మరలి
వచ్చియాభరతుఁడు - ర్వరయెల్ల రామ
పాదుకాధీనమై - పరగించి ప్రజల
నేది నందిగ్రామ - మిరవుసేయుటయు
రాముఁడు దండకా - రణ్యంబుచేరి
యామేర మునులకు - నభయమిచ్చుటయు

శరభంగుని సుతీక్ష్ణ - సంయమీంజూచి
యరిగి యగస్త్యుని - నాశ్రయించుటయు
నతఁడొసంగంగ విల్లు - నమ్ములు నసియు
నతిభక్తినంది య - య్యనుమతంబునను
పంచవటీస్థలిఁ - బర్ణశాలను వ
సించుచున్నెడ వారి - చేత శూర్పనఖ
ముక్కునుజెవులును - మొదలంటఁబోయి
దుక్కంబుతో ఖర - దూషణాదులకుఁ
దెలుపుటయును వారు - దిక్కయి వచ్చి
చలమున రాఘవా - స్త్రమ్ములచేత
పదునాల్గువేలకా - ల్బలముతో వారు
కదన నీల్గిన దశ - కంధరుండెఱిఁగి
మారీచుఁడును తాను - మనుజేశుఁడున్న
యారామమున కేఁగ - నపుడు రావణుని
యనుమతినొకమృగ - మై రామచంద్రుఁ
గనుబ్రాముటయు వాఁడు - కడతేఱుటయును
రావణుండపుడు ధ - రాతనూజాతఁ
గావరంబున చెఱ - గాఁబట్టుటయును
మరలువేళ జటాయు - మరణంబు వాఁడు
పురికినేఁగి యశోక - భూజంబుక్రింద
సీతనుంచుటయును - శ్రీరామచంద్రుఁ
డాతని వైదేహి - నరసికానమియు
వచ్చి జటాయువు - వచనసంగతిని
చిచ్చలియమ్మున - చేతులుందునిమి
పఱతెంచునట్టి క - బంధుఁద్రుంచుటయు

హరిణాక్షి శబరిచే - నర్చలందుటయుఁ
బంపాతటంబునఁ - బవమానతనయుఁ
సంపూర్ణజవసత్త్వ - శాలిఁగాంచుటయు
మారుతతనయునా - మతమునం జేరఁ
జీరి సుగ్రీవుతోఁ - జెలిమిఁబూనుటయు
వాలిసుగ్రీవుల - వైరవర్తనము
వాలినిగెలుచు స - త్త్వముగనుపింపఁ
గడకుఁజో దుందుభి - కాయంబుమీటి
తడయకప్పుడు సప్త - తాళముల్గూల్చి
నమ్మించుటయు భామ - నాయకుండపుడు
సమ్మతి వాలితోఁ - జగడించుటయును
వాలిఁగూల్చుట రఘు - వరుఁడు కిష్కింధఁ
బాలింప సుగ్రీవుఁ - బతిఁజేయుటయును
వానకాలము మాల్య - వంతంబునందు
తా నిల్చుటయు భాను - తనయు నవ్వానక
రప్పించుటయును ధ - రాతనూజాత
నెప్పువానరులచే - నెమకఁబంపుటయు
పవనందనుఁడు సం - పాతివాక్యముల
జనమున జలరాశి - చౌకళించుటయు
సామీరి లంకలోఁ - జానకివెదకి
యేమేరఁగానక - యిచ్చఁగుందుటయు
శోకంబునొంది య - శోకంబుక్రింద
నాకొమ్మవసియింప - నరసిచేరుటయు
వ(రలు నుంగి)రమిచ్చి - వనమెల్లఁ జెఱిచి
సరగ నక్షాదులఁ - జమరివైచుటయుఁ

జిట్టకంబుల నింద్ర - జిత్తుచేఁజిక్కి
నెట్టుకయాలంక - నీఱుసేయుటయు
మరలి యంబుధిదాఁటి - మనుజేశుఁగాంచి
వరబుద్ధినేఁగంటి - వైదేహి ననుట
రాముఁడేపున వాన - రబలంబుఁబోవ
నామేర జలరాశి - నాశ్రయించుటయు
శరణుజొచ్చినవిభీ - షణునకు రామ
నరపతి యభయదా - నంబు సేయుటయుఁ
బ్రాయోపవేశంబు - బడశాస్త్రవిజయ
సాయకంబులవార్ధిఁ - జాలఁగ్రోల్చుటయుఁ
గడలిపై సేతువు - గట్టివానరుల
విడియించి యాలంక - వీటఁబుచ్చుటయు
రావణకుంభక - ర్ణవధక్రమంబు
దేవతల్మెచ్చఁబొం - దిన విభీషణుని
పట్టంబుగట్టించి - పావకశిఖల
ముట్టిన జానకి - ముదము రెట్టింప
విబుధానుమతిమున - వేడ్కఁజేపట్టి
సబలుఁడై పుష్పక - స్థలి వసించుటయు
మరలివచ్చుచును రా - మవిభుండు మాని
వరుఁడగు నాభర - ద్వాజుఁగాంచుటయు
మానవపతి హను - మంతునిఁబిలిచి
పూని నందిగ్రామ - మునకుఁబంపుటయు
భరతుఁడెదుర్కొనఁ - బార్థివోత్తములు
పొరిఁబొరి వల్కలం - బులు దొలంగుటయు
సకలభూషణసము - జ్జ్వలులై యయోధ్య

వికసింప మతులు ప్ర - వేశించుటయును
శ్రీ......................భవము
చేరినదారలంగై - సేసి పంచుటయు
జగతి తా నేకాద - శసహస్రవర్ష
మగుదినంబులు ప్రజ - నరసిప్రోచుటయు
నడవులకును సీత - నంపుట సీత
కడుపున కుశలవుల్ - గలుగుట యనెడి
కతలమీరుచు నాఱు - కాండముల్ గాంగ
జతగూర్చియేనూరు - సర్గముల్ గలుగ
...................వదినాల్గువేలు
సదమల గ్రంథవి - స్తరమై యెసంగ
నొనరించిపై కథ - లుత్తరకాండ
మునఁజెప్పె వాల్మీకి - మునినాథుఁడపుడు
కుశలవు లత్యంత - కుశలమానసులు
దశరథపౌత్రులు - దార శేముషులు
వచ్చిన నిగమముల్ - వారికినేర్పి
వచ్చినతరవాత - వాల్మీకిమౌని
...................లు జతగూడియున్న
కరణులు బుద్ధినై - ఖరులురక్తియును
రాగశిక్షయుఁజూచి - రామాయణంబు
బాగుగా వారికి - పఠియింపఁజేసె
గాంధర్వ మధుర సం - గతుల వీశియలు
సంధించి గాంధార - షడ్జనిషాద
ధైవత ఋషభ మ - ధ్యమ పంచమముల
తావులు మంద్రమ - ధ్యమతారకముల

వెలయవారలకథ - వినుపింపఁ జూచి
చెలువముల్ నడుపులు - సింగారములును
పలుకులు నాజాను - బాహువుల్ చెవుల
వెలుపాటియురములు - వెడఁదకన్నులును
చూచిమహానులువారి - సొబగుశ్రీరాముఁ
జూచి యచ్చునఁదీర్చు - చోద్యమై యుండ
బింబంబు తత్ప్రతి - బింబంబు లటుల
నంబకంబులకు న - త్యానందమొసగ
నున్న వారలచంద - ముర్వీజనంబు
విన్నవించిన రామ - విభుండు హర్షించి
చూచువేడుకనుండు - చో నాశ్రమమున
వాచంయములు వారి - స్వరవిశేషములు
విని సభయై కూడి - వికచాననములఁ
గనుదామరల నశ్రు - కణములురాల
నానందములనొంది - యౌనయ్య! మేలు!
గానమా సరిసాటి - గానమెయ్యెడల
రాగమేళన ననురా - గంబులొంది
బాగయ్యెశ్లోకార్థ - భావంబులనుచు
మెచ్చియందొకమహాని - మేలిమిఁగొంచు
లిచ్చెదండెపుగోల - యిచ్చెనొక్కరుఁడు
.........యి - చ్చెనొకండుదాత
తానయై గోపిచం - దనమిచ్చెనొకఁడు
భూషింప వల్కలం - బులొసంగెనొకఁడు
కాషాయవస్త్రముల్ - గప్పెనొక్కరుఁడు
.........ంగ్గనమీద - మీదనమ్మాను

లిచ్చునీవులకు - వారిచ్చులనలరి
ఆయుష్యమును నితి - భోగముఖ్యంబు
శ్రేయస్కరము - కవిజీవనౌషధము
శ్రుతులసారమ్ము తే - జోలాభకరము
నతులంబునైనరా - మాయణంబిట్లు
వినుపింప నిచ్చలు - విని మునిరాజు
తనవెంటసీతనం - దనులఁదోడ్కొనుచుఁ
దమ్ములుగొలువ ర - త్నమయాసనమున
సమ్మతిరాజులు - సచివులనడుమఁ
గొలువున్నశ్రీరాము - కొలువులోపలికిఁ
గళుకువీణెలు పుస్త - కమ్ములు పూని
మునుకొని వచ్చురా - ముని బాలకులనుఁ
గనుఁగొనిలక్ష్మణ! - కంటివే వీరి
జోడుగూడినయట్టి - శ్రుతులవియ్యంబు
పాడెడుచందంబు - పలుకులందములు
మహనీయరాజకు - మారలక్షణము
లహహ! నామదికిప్పు - డానందమయ్యె
వినుమనికొలువులో - విభులెల్లవినఁగ
జనకుఁడుశ్రీరామ - చంద్రుండువలుక
మునిమెచ్చరింప రా - మునికథ సుతులు
వినుపించు తత్కథా - విధమెట్టిదనిన

— కథాప్రారంభము —

మనువంశనృపులచే - మహనీయ్యమగుచు
ననుపమంబయ్యెరా - మాయణరచన

సగరులచేనైన - సాగరంబనఁగఁ
దగునదిలోకైక - ధర్మసాగరము

— అయోధ్యాపుర వర్ణన —

సరయువుపొంతకో - సలదేశమునను
ధరణిఁజెన్నగునయో - ధ్యాపట్టణంబు
నొండు రెండునునైన - యోజనంబులకు
నిండినవెడలుపు - నిండుపంద్రెండు
యోజనంబుల పొడ - వొప్పుపట్టణము
రాజితంబుగమను - ప్రభుండునిర్మించె
రాజమార్గంబులు...............
రాజిల్లుమణిమయ - రంగవల్లికలు
పుష్పమేల్కట్టుల - బ్బురపుమేడలును
పువ్వులతోఁటలు - భువనేశ్వరములు
మకరకేతనములు - మణిగవాక్షములు
చకచకల్ వెదచల్లు - చంద్రశాలలును
కోటలునట్టళుల్ - కొత్తళంబులును
నీటైనయంగళ్లు - నిబిడయంత్రములు
రం.....................లుజబురు
జంగులాశ్వరులుదఁ - చనపుఁజేతులున్
నరిభీమతేజంబు - లగుసామజంబు
లరయఁబాయురయంబు - లగుహయంబులును
రత్నసౌధములుకి - రాటయూధములు
రత్నాకరానుకా - రము లగడ్తలును

సావళ్లఁ బసిఁడిహ - జారముల్ కడల
కావళ్లఁగాచువి - క్రమవీరభటులుఁ
కేళీవనమ్ములుఁ - గృతకాచలములు
బాలికాలంకార - పణ్యవీథులునుఁ
బరపుచప్పరము లు - ప్పరిగెలు సాము
గరుడులు వైభవా - గతవిమానములుఁ
జెఱకుఁదోఁటలు - మిన్నుచెనకుకోటలును
విరులుఁగదంబముల్ - విలుచుఁ బేటలును
దేవాలయములు భూ - దేవవీథులును
బావుకదుందుభి - ప్రణవఘోషములు
వీణాపణవశంఖ - వేణుమృదంగ
రాణాతిమధురధీ - రధ్వానములును
నరిమనోదరదంబు - లగునరదములుఁ
బరికింప విక్రమో - ద్భటులైనభటులు
వేదశాస్త్రార్థకో - విదులైనద్విజులు
నాదిరాజనయజ్ఞు - లైనరాజులునుఁ
గలిమిఁగుబేరునిఁ - గైకోనివణిజు
లలరవిప్రులఁగొల్చి - యమరుశూద్రులును
మకరతోరణములు - మహనీయకేతు
నికరముల్ నిర్మల - నీరదీర్ఘికలు
గోపురంబునుమించు - గోపురంబులును
కోపనానూపుర - కోలాహలంబు
నలరొందియింద్రుని - యమరావతియును
జలరుహగర్భుని - సత్యలోకంబు
యక్షలోకేశ్వరు - నలకాపురంబు

నక్షీణశమనసం - యమినీపురంబు
గెలుచునానాగుణ - కీర్తనగ్లాంచి
యలరుసయోధ్యాయ - హాపట్టణంబు

— దశరథుని రాజ్యపాలన —

పాలించుసకలభూ - పాలశేఖరుఁడు
శీలవివేకదా - క్షిణ్యభూషణుఁడు
వరమతియిక్ష్వాకు - వంశవర్ధనుఁడు
స్థిరధైర్యనిధి జితేం - ద్రియుఁ డుదారుండు 890
ధార్మికాగ్రణి దీర్ఘ - దర్శి యత్యంత
నిర్మలచిత్తుండు - నిపుణమానసుఁడు
బలవంతుఁ డతికృపా - పరుఁడు పుణ్యాత్ముఁ
డలఘుకీర్తివినోది - దైశ్వర్యఘనుఁడు
సత్యసంధుఁడు సర్వ - సముఁడర్థులకును
నిత్యదాతత్రికర్మ - నిరతుఁ డుత్తముఁడు
నతిసాహసుండ స - మాధికవైరి
నతరాజిలోకుఁడు - న్నతభుజాబలుఁడు
దశదిశల యశఃప్ర - తాపముల్ నించు
దశరథుండలరునా - ధన్యురాజ్యమున
నప్రసిద్ధుఁడపూజ్యుఁ - డలసమానసుఁడు 900
నప్రయోజకుఁడు న - నాచారపరుఁడు
నపకారి నాస్తికుం - డవివేకి మూర్ఖు
చపలచిత్తుండు దు - ర్జనుఁడు కొండియుఁడు
పాపాత్మకుఁడు మధు - పాని దుర్జనుఁడు
కోపి జాల్ముఁడు కృత - ఘ్నుండు కాముకుఁడు

దారిద్ర్యవైరూప - ధరుఁడు కురూపి
జారుండు చోరుఁ డ - జ్ఞాని లోభియును
వెదకిన లేక కో - విదులు ధార్మికులు
సదయాత్మకులు సత్య - సంధు లాఢ్యులును
బరమపుణ్యులుఁ గీర్తి - పరులు కారుణ్య
నిరతులు నిజకార్య - నిర్వాహకులును
నన్యోన్యహితులు ద - యాళువుల్ సుజన
మాన్యులు సకలస - మ్మతులు ధీరులును
నుపకారులును, వైభ - వోన్నతుల్ వీత
కపటమానసులునై - కడుఁగూడఁగలిగి
పితృవాక్యపాలన - ప్రియకుమారకులు
పతియ దైవంబని - పాటించుసతులు
నతిథులందనియించు - నన్నదాతలును
వ్రతముగా నిజధర్మ - వశులైనజనులు
మీఱియవ్విభుఁడుధా - ర్మికుఁడైనకతనఁ
శూరులు సకలశో - భనసమృద్ధులును
మణికుండలములు భ - ర్మకిరీటములును
ప్రణుతవిభూషణాం - బరవితానములుఁ
బువ్వులుపూఁతలు - భోగభాగ్యములు
నవ్వుమోముల లల - నారత్నములునుఁ
పాఁడియుఁబంటయు - బహుపదార్థములఁ
బోఁడిమియునుఁగల్గి - పొదలుచునుండ
నగరంబువెలి సత్య - నామమై చాల
నగణితంబైన మ - హాప్రదేశమున

తగవింధ్యహిమవన్మ - తంగశైలముల
నెగడి దానంబువుల్ - నిబిడముల్ గాఁగఁ
గట్టుకంబముల ని - గళములు గదియఁ
బట్టు కుముదసార్వ - భౌమాంజనాది
కులములుంగల దంతి - కులము సజ్జార
ముల నడగొండల - మురువున మెఱయ
శక పారశీక భో - జ వనాయు సింధు
కుకుర బాహ్లికహట్ట - ఘోట్టాణజములు
హాళి ద్వియోజనా - యతమైన వాజి
శాలలహయముల - చడితీలు మెఱయ

మంత్రివర్ణన

నింగితజ్ఞులు నతి - హితులు మంత్రజ్ఞు
లంగీకృతాన్యోన్య - లనురక్తులైన
సిద్ధార్థ విజయదృ - ష్టి జయంత్ర మంత్ర
సిద్ధ సాధకజయ - స్థిర సుమంత్రులును
మఱి యశోకుఁడునైన - మంద్రుప్రధాను
లరయనవ్విభునిఁ బా - యకఁ గొల్చియుండ
వరపుణ్యులు వసిష్ఠ - వామదేవాఖ్యు
లిరువురు హితపురో - హితులై వసింప
వెలయుచు ధర్మకో - విదులు జితేంద్రి
యులు ననాగత కార్య - యోజనపరులు
రాజానుమతులు ప - రస్పరస్నేహ
రాజితుల్ చారవా - ర్తావిలోకనులు
సర్వసమానులు - త్యాపహాసమేతు

లుర్వీహితులు చతు - రోపాయమతులు
సంధివిగ్రహముఖ - షడ్గుణోన్నతులు
సంధాప్రతిష్ఠితుల్ - సామాదిరతులు
నైనమంత్రుల కిర - ణావళిచేత
భానుఁడొప్పెడురీతి - పఙ్క్తిరథుండు

— దశరథుఁడు పుత్రకామేష్టిఁజేయ యత్నించుట —

తావెలసియును సం - తానంబు లేని
యావిచారంబుతో - నశ్వమేధంబు
గావింపఁదలఁచి యా - గమవేత్తలైన
పావనాత్మకులను - బ్రాహ్మణోత్తముల
వామదేవసుయజ్ఞ - వత్సజాబాలి
జైమినిభరతకా - శ్యపముఖ్యఋషుల
నాత్మపురోహితుం - డైనవసిష్ఠు
నాత్మజహీనతఁ - బ్రాప్తమైనట్టి
ఖేదంబుఁదెలుప నుం - కింప యమహాత్ము
లాదరంబున విన - నతఁడిట్టులనియె
అఖిలంబునెఱుఁగుదు - రాత్మజుల్ లేక
సుఖమెట్లు గల దెందుఁ - జూచిననాకు
నేతదర్థంబుగా - నే నశ్వమేధ
మీతఱింగావింప - నిచ్చయించెదను
యీకోర్కెఁదీర్పఁ - డింతటివారు
నాకుఁగల్గి యుపేక్ష - నాయమే ? సేయ
నరువదివేలేండ్లు - నఖిలభోగముల
ధరణియేలితిని ఇ - త్తకురిత్తచనిమోఁ

గాలంబు మీఱలే - కార్యంబుఁదీర్ప
నాలోచనముసేయుఁ - డనినవారెల్ల
మేలు! నృపాలక! - మీహృదయంబు
కీలెఱుఁగకమాకుఁ - గిమ్మనరాదు
ఎఱుఁగకయున్నార - మే భావికార్య
పరిణామ మది కాల - పక్వంబు చేత
నెన్నడు లేనట్టి - యీచింత యింత
సన్నమై పొడము - టీశ్వరునాజ్ఞఁగాక
కడ తేర్తు మట్లనే - కావింపు మఘము
విడిపింపు తురగంబు - విధ్యుక్తముగను
యాగోపకరణంబు - లఖిలవస్తువులు
వేగదెప్పింపుఁడు - వేదులమర్చి
సరయూతటోత్తర - స్థలమున శాల
విరచింపఁజేయుఁడు - వివిధవైఖరుల
నన నట్లకాగ న - య్యశ్వరత్నంబు
ఘనలక్షణంబుల - గలదాని వెదకి
దురితంబులణఁగఁ శాం - తులుహోమములును
స్థిరమతిఁజేసి బు - ధ్వాక్కులంజూచి
తప్పులురాకయ - థావిధిగాఁగ
కప్పకయందఱుఁ - గనుకల్గియొకట
కొదవలురానీక - కొనసాగ యాగ
మిదినెరవేర్పుఁడెం - తే యెచ్చరిల్లి
ఛిద్రముల్ వెదకుచుఁ - జేరుదురపుడు
భద్రకర్మేతరుల్ - బ్రహ్మరాక్షసులు
అందుచే యజమాన - హానియాగాన

నందఱునందుప్ర – యత్నముల్ గలిగి
సకలసామగ్రుల – సమవదానములఁ
బ్రకటింపుఁడన వారు – పార్థివునాజ్ఞ
నటులకావింపుదుమని – యిండ్లకరుగు
నటమీఁద మంత్రులు – నందఱుంబనిచి
నగరిలోపలి కేఁగి – నరపతి తనదు
మగువలతోడ కు – మారుల వేఁడి
దాను తురంగమే – ధముసేయుదీక్ష
బూనినచందము – ప్పుడు దెల్పుటయును
బ్రాభాతికంబులౌ – పద్మినులట్ల
సౌభాగ్యవతుల యా – స్యంబులువొదలి
యానందములంబొంది – రమ్మఱునాఁడు
మానవేంద్రుఁడు మహా – మహిమఁగొల్వుండి
పుత్రులపై యాస – పురికొల్ప వేడ్క
మత్రాధికముగ సు – మంత్రుఁడిట్లనియె
దేవ! పూర్వమున ఋ – త్విక్కులచేత
నేవిన్నయర్థంబు – హృద్గతంబగుచు
బొసఁగియున్నది నీ – దుపూనికెకిపుడు
సుసరంబుగాఁగల్గు – సుతలాభమందు
నాముదిఁదొంటి స – నత్కుమారుండు
సేమంబు నీకురాఁ – జెప్పినమాట
అదియెట్టులనిన కా – శ్యపకుమారకుఁడు
సదమలవిజ్ఞాన – సంపన్నమూర్తి
ఆతనివిభాండకుం – డందురుపేరు
సుతుఁడాతనికిజన – స్తుతచరిత్రుండు

గుణనిధిఋశ్యశృం - గుఁడనంగఁగలఁడు
గణుతింపనమ్మౌని - గణికానురక్తి
తావచ్చిరోమపా - దనృపాలునగర
దేవీయుతముగవ - ర్తించు నెవ్వేళ
నసముతోదశరథుఁ - డశ్వమేధాంగ
మొసగంగఁబుత్రకా - మేష్టి సేయించి
అమ్మునికృపచేత - నాత్మనందనుల
నమ్మాధవాంశజు - లైనట్టివారి
నలువురఁగాంచున - న్న తెఱంగునాడు
తలఁపున కొనఁగూడె - తప్పదీమాట
అనవిని యెవ్వరా - యనఋశ్యశృంగుఁ
డనుమానియేమిటి - కై యంగరాజు
రప్పించె భోగము - రమణు లేమాయఁ
గప్పి తెచ్చిరి యట్టి - కథ యేర్పరింపు
మనినసుమంత్రుఁడ - య్యవనీశుఁజూచి
వినయంబుతోడన - వ్విధమెల్లఁబలికె

— ఋశ్యశృంగుని కథ —

నరవరోత్తమ! విభా - ండకకుమారకుఁడు
చిరతపోనిధి ఋశ్య - శృంగుండురెండు
బ్రహ్మచర్యంబులఁ - బదిలుఁడై నడపు
బ్రహ్మరతుండుపూ - ర్వమహాశ్రమమున
నాశ్రమంబునఁదండ్రి - కగ్నిహోత్రునకు
శుశ్రూషలాచరిం - చు నలంత లేక
అనుదినం బీరీతి - నన్యమేమియునుఁ

దనమదినెఱుఁగక - తపముఁగావింప
నతనికెగ్గొనరించు - నట్టిదోషంబు
ప్రతిపన్నమై యంగ - రాజ్యంబునందు
వానలుగురియక - వసుమతి జనులు
దీనులైకుయ్యిడఁ - దెలియంగలేక
రోమపాదుఁడునుఁ బు - రోహితామాత్య
సామంతులకు నీప్ర - సంగంబుఁ దెలిపి
విజ్ఞాననిధులైన - విప్రపుంగవులఁ
బ్రాజ్ఞులనాగమ - పారంగతులను
వీక్షించి యీ యనా - వృష్టిదోషంబు
దక్షులుమీర లిం - దఱుఁ గలిగియును
నారాజ్యమునఁగల్గ - నాయమే ? దీని
నేరీతివారింతు? - నెద్ది కారణము ?
భావించి మీరలు - ప్రతిచింత సేయు
కీవేళనురకొందు - రే యనుటయును
వినివిప్రులెల్లనా - విశ్వేశుఁ జెంతఁ
బనివచ్చునెల్లవి - భాండకసుతుని
యెడఁ జేయుమేవిధి - నేని యమ్మౌనిఁ
దోడుకతెచ్చిన నీతి - దోషముల్దొలఁగు
ననవారిఁగాంచియ - య్యవనీశుఁడనియె
మనయింటికాతఁడే - మతమునవచ్చు
నెద్ది యుపాయమిం - కెటుల రప్పింత
మెద్దిసాధక మాన - తిండనిపలుక
రాజేంద్ర! యమ్మౌని - రాజాత్మజునకుఁ
బూజసేయుచుఁదాన - ప్రొద్దువోకలను

మెలఁగుచేకానియే – మియు నన్యమెఱుఁగ
డిలనొక్కపురమైన – నీక్షింపఁబోవ
డంగనాపురుషరూ – పాంతరంబరయఁ
డంగాధివర ! యింద్రి – యనిరోధనమున
నున్నవాఁడటుగాన – నొసపరి వయసు
కన్నెలంబనిచినఁ – గనునంతలోన
కమలాక్షుఁడున్నాఁడె – కామనపాల
కమలాస్త్రుఁడున్నాఁడె – కాకామినులకు
విషయాతురుండగు – వెలఁదులచూపు
విషముసోఁకిననెట్లు – వివశుండుగాఁడు
పసుపుఁడిప్పుడె – పణ్యభామినీమణుల
ముని యంతరాక కా – మునిచెంకగాక
అనఘనియాఁగాక – నాప్రధానులనుఁ
బనిచినవారలు – పడవాళ్లచేత
వీటిలో వెలజాతి – వెలఁదులనెల్లఁ
జాటించి పిలిపించి – సవరణల్ చేసి
వలయుసొమ్ములొసంగి – వనితలవెంట
నెళవుదెల్పఁగవిప్ర – నికరంబుఁగూర్చి
పంచినవారువి – భాండకాశ్రమము
నంచుల నొకగుమి – వైవిలాసినులు
దండెయుఁగిన్నెర – తంబురా వీణె
యొండొండసుతి గూర్చి – హొయలుమార్గమున
వింతరాగంబుల – వీనులు చొక్క
పంతుమార్గమ్మునఁ – బదములేర్పఱచి
పాటల నాటల – పంచసాయకుని

వేఁటకుదీములై - వెలపువ్వుఁబోండ్లు
మౌనియాశ్రమమున - మలయుచోఁదండ్రి
స్నానార్థముగ నేఁగు - సమయంబుగాన
నొక్కండు పర్ణశా - లోపాంతసీమ
దక్కెరాయితఁడను - తరి గోచరింప
నున్నయమ్మునిం జూచి - యొద్దిక సాని
కన్నియల్ మరుమాయ - గతిఁబడుననుచు
గిలకిలనవ్వుచు - కిన్నరల్ మొరయఁ
తళుకుఁజూపులనుబి - త్తరములు మెఱయ
గణగణమొలనూలి - గంటలు మొరయ
ఝుణఝుణమంజీర - చయముఘోషింప
కంకణమ్ములుమ్రోయఁ - గమ్మలుగదల
బింకెపుగుబ్బల - బిగువురెట్టింపఁ
గడు లేఁతనడుములు - గడగడవణఁక
అడుగులఁబోషిత - ప్రోస్వముల్ గదియ
వెలలేనినవ్వుల - వెన్నెలల్ గాయ
పలుకులఁగపురంపు - పలుకులురాల
నంగముల్ తళుతళు - క్కని మించులీన
బంగరుకాశలఁ - బసి నిగ్గుమీఱ
జడలనల్లినపువ్వు - సరులు గమ్మనఁగ
విడిగెంపుమోవుల - విన్నాణమెసఁగ
నవయువచాకచ - క్యములురాణింప
నువిదలందఱుమౌని - యోలంబుచేరఁ
జూచి దిగ్భ్రమనొంది - చోద్యంబువెనిచి
లేచి దిగ్గన మౌను - లే వీరలనుచు

సందఱిపదముల - సందంద్రవాలి
చిందులాడుచు ఘాఱు - చెదరి కేడింప
కరములు మొగిచి చెం - గటవినయమునఁ
బఱువడి నర్ఘ్యముల్ - పాద్యంబులొసఁగి
ఎవ్వాఁడ వెద్దిపే - రెఁగింపుమనుచు
జవ్వనులడుగ - నోసంయములార!
నాజనకుఁడు విభాం - డకుఁడు మన్నామ
మీజగతిని ఋష్య - శృంగుఁడటండ్రు
మీయాశ్రమంబెద్ది - మీ రేమి వేఁడి
యేమెడ కేఁగుచు - నిటచేరినారు
అనిన మహాత్మ! మా - యాశ్రమంబిటకు
ననతిదూరము చేర - నగునేఁటిలోన
తడవుగాఁ శాడి ప - దక్రమంబుననుఁ
గడు మెచ్చ శుద్ధమా - ర్గమునమీఱుదుము
జలజాంబకు కథాప్ర - సంగముల్ నేర్చి
వలవనియాస నె - వ్వరిఁ జేరఁబోము
మందులలోఁ జేయు - మతముమాతలంపు
లందుతక్కుమహత్త్వ - మడుగనేమిటికి
రవణతో శుకవచో - రచనలుచూప
భువి మమ్ముఁబోల స - త్పురుషులు లేరు
ఆప్తమర్మమెఱుంగ - నగుయోగ్యుఁ బిలిచి
ప్రాప్తసంగతి బట్ట - బయలుసేయుదుము
మానినాయక! విను - మా! వనితలము
కానవెన్నడు విని - కని పుట్టుమొదలు
నావలపులజాడ - లరయవుగాక

నీవు మమ్ములఁబాసి - నిమిషమోరుతువె
చక్కనికొమ్మల - చందంబుచూచి
చొక్కన మరలిరాఁ - జూతువే యిటకు
మామోవిపండ్లకై - మనసూరనట్టి
మీమామనులున్నారె - మేదినియందు
కలహంసగమనాను - కారచేష్టలును
నెలకొను కీరవాణీ - విలాసములుఁ
గలకలాయిత రవ - కంఠరవంబు
తలంపనియీ రిత్త - తపమేల ? నీకు
కొమ్మాస్వదింపుకై - కొనుమనిచెలులు
కమ్మక గోదుమ - కజ్జముల్ మేప
మెండుగా మెసవుచు - మీయాశ్రమమునఁ
బండునే యిటు - వంటిపండ్లని మెచ్చి
యలరి యాపాదకే - శాంతంబుగాఁగఁ
గలవాణులను చ - క్కఁగాఁ దేఱిచూచి
పూనుమీశివలింగ - ములకేల లేవు ?
పానవట్టములంచు - పాలిండ్లనివురు
తుమ్మెదగుంపులఁ - దోలెదననుచు
కొమ్మననుదుటిముం - గురులంటిత్రోచు
వేలిమిబొంట్లింత - వింతాయెననుచు
తేలిక కస్తూరి - తిలకముల్ మెచ్చు
స్వాదుగా గమగమ - వలచునెచ్చోటి
బూదియోయని గంద - పొడికేలనంటు
ఱావింత ముంజిత్రా - ళ్లెక్కడివనుచు
తా వేదు మేఖలా - దామముల్ చూచి

యేసీమపటికంబు - లిట్లుండుననుచు
గాసిల్ల వజ్రాల - కడియముల్ ద్రిప్పు
నేచెట్టులనుఁబుట్టు - నీవల్కలంబు
లీచాయనవి వల్వ - లెగనెత్తి చూచు
మంచివె రుద్రాక్ష - మాలిక లనుచు
కాంచి నీలపుసరుల్ - కన్నులనద్దు
రేకమించఁగ నుత్త - రీయంబులందు
చేకమండలువు లుం - చితిరంచునవ్వు
చిగురాకులా యివి - చిదుముదమనుచు
తొగరుఁగెమ్మోవులం - దుకగిల్లఁజూచు
నిటులున్నయమ్మాని - నింతులలోనఁ
గుటిలకుంతలయోర్తు - గొబ్బునఁగదిసి
రమ్మనిమాని క - రమ్ముచేఁబట్టి
సమ్మతినొక్కమ్రాని - చాటుననిలిచి
జిగిబిగిచన్నుల - చిఱుతసోఁకులను
గగురుఁదాల్పఁగమేను - కౌఁగిటచేర్చి
కరయుగళంబుపైఁ - గదియించివచ్చి
చుఱుచుఱుక్కనగోరు - సోఁకులంటించి
చెవిచెంతనెమ్మోము - చేర్చిమ్రాన్గన్ను
హావణింపఁజేసి పం - చాస్త్రమంత్రములు
కలరవకలరావ - గళనాదభేద
కలనలచేత నం - గము మఱపించి
కొనగొమ్మునాఁటునో - కోమలపాణి
యనుచు చేకాచి కా - యజునిమేల్కొల్ప

తజ్జనకునిభీతిఁ – దరుణులఁగూడి
అజ్జసేసుకపోయి – రవ్వనీవనికి
పోయినం గళవళిం – పుచుఁదెల్వినొంది
మాయలాఁడులమీఁది – మమతలం దగిలి
పసవువాడెల దిమ్ము – పట్టినమీఁరి
కసిగాటుపెనకువఁ – గనువేఁదురెత్తి
యెందువోయిరొవమాను – లిందఱుగూడి
కందునొక్కో వాటిఁ – గనుఁబండువులుగ
మీసలుమొలవని – మెచ్చులవయసు
మోసెత్తు వేడబం – బులబ్రహ్మచారి
యొక్కండునునుబాటు – కోరి.........
............తని నిండుఁ – జందురువంటి
మొగమునామొగముతో – మొలకలేనవ్వు
చిగురొత్తనత్తించి – చేవింతచేర్చి
యొకమనోహరశబ్ద – ముపదేశమిచ్చె
సకలావయవములు – ఝుల్లుమనంగ
నమ్మనోహరశబ్ద – మవ్యక్తమధుర
మమ్మునిబాలు జి – హ్వాంచలసీమ
జనియింప విని జన్మ............
...............మృత – విభవంబుగాఁగ
నాదంబునుండి క – ర్ణరసాయనముగ
నాదుడెందము నిజా – నందకందముగ
నందుచే నేఁదన్మ – యావస్థనొంద
నెందువోయెనొచూడ – కెట్లుండనేర్తు
నెటకుఁబోయిరొ వమాను – లేవారిఁజేరి

ఱెటువోయినను వెంట - నే మెలంగుదును
అనియెంచి........ - యక్షిణులందు
వనితలేఁగినజాడ - వచ్చెనచ్చటికి
వచ్చిననెదురుగా - వచ్చి నెచ్చెలులు
పచ్చవిల్తునిపూజ - బాణంబులనఁగ
మెలఁగెడుతొలుకారు - మెఱపులరీతి
మలయుచుఁజక్కఁ గు - మ్మాడటంచునలరి
వనిత లారత్నకం - బళముపైనునిచి
పనివానిఁబిలిపించి - బవిరి దిద్దించి
చలువలుగట్టించి - సన్నపునామ
ములుదీర్చి వలచుగం - బుర విడెమిచ్చి
చవుకళలిడి జీని - సరిపెణల్ వైచి
రవణగా కర ముంగ - రంబులు దొడిగి
పరిమళంబులుఁబూసి - పరువంపువిరులు
కుఱుచకొమ్ముున దిండు - కొనసాగఁజుట్టి
బురుసారుమాలు సొం - పుగఁగట్టి యిల్లు
మఱపించి నడపు నే - మము వీటిఁబుచ్చి
మెలయించుకొని యొక్క - మెలనాఁగచేతఁ
దలిరుకేంగెలఁగై - దండయొసంగి
గిలుకుపావాలుద్రొ - క్కించిరాజసము
తులకింప రోమపా - దుపురంబుఁజేర్చ
నానరపతిమాను - లాప్తులు సకల
సేనలుగొలువ వ - చ్చినమస్కరించి
పల్లకిలోన న - ప్పరమ మునీంద్రు
నల్లంబురంజిల్ల - నునిచి యాచుట్టు

భోగినీరత్నముల్ - బొదివి నానాని
యోగవైఖరులచే - నుడిగముల్ సేయ
గాంధర్వమేళంబు - క్రందుగా మొరయ
సింధురహయబలు - శ్రేణి మున్నాడ
పాదచారంబున - భక్తితో రోమ
పాదుండు మానివెం - బడివచ్చి తనదు
నగరిలో నునుపత్క్ష - ణంబులో నతని
జగతిపై వానలు - జడివట్టికురియఁ
ప్రజలెల్లనారోగ్య - భాగ్యముల్ గనిరి
రుజలెల్లమాసెనా - రోమపాదుండు
ఆశాంతరాళగ - మంచితకీర్తి
కాశాంతకునకు మ - హాతపోనిధికి
నాశాంతకులమణి - యాత్మజయైన
యాశాంతనొసంగిక - ల్యాణంబుచేసి
నమ్మౌనియున్నవాఁ - డతనిగేహమున
నిమ్మఘం బతనిచే - నీడేరఁగలదు
కరుణాకరులు వంశ - కరులు శ్రీకరులు
పురుషోత్తములునైన - పుత్రులఁగనుము
అంగాధిపతిచెల్మి - యాశింపుమాతఁ
డంగీకరింప నీ - వమ్మౌనిఁదెమ్ము
మారులేదు సనత్కు - మారు పల్కులకు
ప్రారంభ మొనరింపు - మనదశరథుఁడు
ఆనందమున వసి - ష్ఠానుమతంబు
తోనమ్మహాత్ముండు - తోడనే తేర
సరణిఁబల్లకుల కౌ - సల్యాదులైన

తరుణులు రా సుమం - త్రసుయజ్ఞముఖులు
ననుచరులును చతు - రంగబలంబు
తనవెంటఁగొలిచిరా - దశరథేశ్వరుఁడు
పయనరీతుల రోమ - పాదుపురంబు
రయమునఁజేర నా - రాజన్యుఁడపుడు
ఎదురుగావచ్చి య - నేకసత్కృతుల
మది వొదలించి య - మ్మనువంశనిధిని
నాతులతోఁదన - నగరిలోనుంచి
యేతరి నరమర - లించుకలేక
బహుమానముననుంపఁ - బదియేనునాళ్లు
విహితవైఖరినుండి - విందులఁదేలి
భానువంశుఁడు రోమ - పాదునితోడ
తానువచ్చిన ప్రయ - త్నమునకిట్లనియె.
ధారుణినాథ! శాం - తాదేవితోడ
నారూఢభక్తిని - యల్లునిఁ గూర్చి
మాపురంబునకు ని - మ్మనవియాలించి
తేపె నావెంటవా - రినిఁబంపవలయు
కల దిమ్మహాత్ముచేఁ - గార్యంబుమాకు
వలదనరాదు వే - వత్తురుమరల
అననట్లయగుఁగాక - యనిఋశ్యశృంగుఁ
దనపుత్రికనుఁగూర్చి - దశరథువెంట
ననుపుటయును తాను - నతఁడంప మరలి
అనురాగమున నయో - ధ్యాపురంబునకు
నొక్కయందలమున - నువిదయుమునియు
నెక్కిమున్నుగఁ బోవ - హెగ్గాళెలులియు

కనకతప్పెటలు శం - ఖములును ధార
లును నాగసరముల - ల్లుక్రమ్రోల మొరయ
కామినుల్హస్తకం - కణములు గదల
హేమచామరయు - గం బిరుగడ వేయ
తనబలంబునుఁదాను - దశరథనృపతి
వెనుకొనివచ్చియ - వ్విమలాత్ముఁదెచ్చి
నగరంబులోతన - నగరిలోఁగొంత
నగరేర్పరించి శాం - తాసమేతముగ
నింద్రవైభవముతో - నెల్లరుమాని
చంద్రునియడుగులఁ - జాగిలిమ్రొక్కి
నునిచిపూజించిరా - జోపచారముల
ననురాగమొందింప - నంతఃపురమున
దశరథసతులుశాం - తనుఁజూచిపొగడ
దశవారములు మహో - త్సవమునసుండె.

— పుత్రకామేష్టి —

అంతసుమిత్రనా - నాగమాంతంబు
సంతోషితస్వాంత - జలజకుంతంబు
అతులప్రకాశమా - నాంశుమంతంబు
ప్రతిపన్నవివిధస - ర్వర్తుకాంతంబు
పవనకిశోరశో - భననిశాంతంబు
నవనవవాసనో - న్నత లతాంతంబు
వొసఁగెమారునిబలం - బునకు పంతంబు
లెసగొనిధరణి - నెల్లెడ వసంతంబు

ఆవేళమఘము సే - యఁగ మదిఁదలఁచి
ధీవిశాలునిదివ్య - తేజోవిలాసు
గుణనిధిఋశ్యశృం - గునిఁబూజచేసి
గణుతించి యాచార్యుఁ - గా నొడఁబఱచి
పరికరమ్ములును సం - భారముల్ గూర్చి
తురగంబువలయు కం - దువఁబోవఁబనిచి
యాసుమంత్రునిఁజూచి - యఖిలఋత్విజుల
వాసోవిభూషణో - జ్జ్వలులఁగావించి
రప్పింపుమనినవా - రలనట్లకూర్ప
నప్పుణ్యనిధి వసి - ష్ఠాదులైనట్టి
వారలంబూజించి - వారితోధర్మ
సారవాక్యములదీ - క్ష వహించియుండి
సంవత్సరంబిట్లు - చనుటయు శాస్త్ర
సంవేదిమఱల వ - సంతకాలమున
సవనశాలాప్రవే - శమొనర్చి యందు
నవనీశ్వరుఁడు వసి - ష్ఠాదిమానులకు
నాచార్యునకుమ్రొక్కి - యాగంబుకొఱఁత
లేచాయలేకుండ - నీడేర్పుఁడనిన
నటులకావింపుదు - మనిపురోహితులు
పటుమతి వడ్రంగి - పనులవారలను
పారలవారిని - బలిమిమానసుల
గారలు సౌదపనుల్ - గావించి వారి
చిత్తరువులవారి - శిల్పిశాస్త్రముల
నుత్తములగువారి - నుప్పరవారి
కరణంబులను నధి - కారులఁబనుల

నెఱవాదులను గ్రహ - నిర్వాహకులను
యిసుమును సున్నంబు - నిటికెలు గడమ
రసవర్గములు దెచ్చు - ప్రజలనుఁ గూర్చి
రాజులకును బంధు - రాజికి దిశల
రాజులకును సుమం - త్ర ప్రముఖులకు
విడుదులు నులుపాలు - వేర్వేఱుఁ దగిన
యెడల నేర్పఱపించి - యెల్లరఁ గూర్చ
నా సుమంత్రునిఁ జూచి - యనియె వసిష్ఠుఁ
డోసచివోత్తమ! - యుత్తమశీలుఁ
డావనజ్ఞానసం - పన్నుని జనక
భూవరుఁ దోతెమ్ము - పోరానిసఖుని
కాశీశుమామఁ గే - కయ ధారుణీ త
లేశునిం దోతెమ్ము - హితబంధులైన
కోసలమగధులం - గొనిరమ్ము నీవె
వాసిగానీధరా - వరుల సీమలకు
పోయితోడుక తెమ్ము - పొంతలనృపుల
రాయభారులనంపి - రప్పింపు వేగ
ననుమాటకుసుమంత్రుఁ - డందఱబిలువఁ
జనువారిఁబనిచితాఁ - జనిజనకాది
నృపతులుబిలిచిన - నిఖిలభూపతులు
నుపదలతోడ - నయోధ్యలోపలికిఁ
గొన్ని దినంబుల - కునుఁ జేర పతికి
విన్నవించినవారి - విడుదులయందు
తరతరంబ యమర్చి - దశరథవిభుఁడు
గురునాజ్ఞఋశ్యశృం - గుని యనుమతిని

— దశరథుం డశ్వమేధయాగము చేయుట —

నగణితయాగ శా - లావాసుఁడగుచు
తగురీతినశ్వమే - ధ ముపక్రమించె.
సంవత్సరమునిండ - సవనహయంబు
సంవిధానంబుగా - శాల ముందటికి
జేరినయాఋశ్య - శృంగునియాజ్ఞ
మీఱకపరమధా - ర్మికులు యాజ్ఞికులు
అర్పించి పగటసా - యంసమయమున
నేర్పుమీఱఁగహోమ - నియమముల్ దీర్చి
వరుసఁబూర్వాహ్ణప్ర - వర్గ్యంబుచేసి
హరిహయప్రీతిగా - హవియంశ మెలమి
నాదినంబులలోన - నలసినవారిఁ
బేదల ననదల - బీదల జడుల
రోగుల యాతులఁ బా - రుల శిశువులను
యోగుల వృద్ధుల - నుపవాసపరుల
నలసినవారిని - నా కొన్నవారి
నలఁగినవారిన - నాథల నెల్ల
యిష్టమృష్టాన్నంబు - లిడిపదార్థములఁ
దుష్టినొందించి బం - తుల వెంటవారి
నుపచరింపుచు విని - యోగజనంబు
నిపుణులై వడ్డించి - నెవ్వాలుదీర్ప
నన్నపర్వతములు - నాజ్యవాహినులు
వన్నెమీఱుపసిండి - వన్నెసూపములు
ఫలములుకజ్జముల్ - పాయసాన్నములు
కలవంటకములూరుఁ - గాయ లంబళ్లు

పచ్చళ్లపెరుగును - పాలుతేనియలు
నిచ్చలుగా భుజి - యించి యాజకులు
సవనావసరముల - శాస్త్రప్రసంగ
నివహముల్ గెలుచుపూ - నికలవాదింప
నాగమనిధులుప - డంగపారీణు
లాగమాంతార్థజ్ఞు - లైనఋత్విజులు
నుచితాసనంబుల - నుండి యయ్యాగ
మచలితక్రమముతో - నాచరింపంగ
యిరువదియొకమూర - లెనిమిదిమూల
లిరుగేలుపోఁకఁజో - ట్టిచ్చుమందములుఁ
గలిగిబిల్వములాఱు - ఖదిరంబులాఱు
ముదురుమోదువ్రులాఱు - మొదలింటిదొకటి
దేవదారువొకండు - తీర్చినవిఱుగు
చేవమ్రానొకటికై - చేసి యూపములు
నాటించియూపంబు - నకునొక్కనూత్న
సాటిగానన్నింట - సరవిగాఁజుట్టి
అమరసత్తర్షుల - నాకాశమట్లు
సమయూపముల యాగ - శాలశోభిల్లి
తగుయాగమునకుఁ ద - త్తత్ దైవతాక
ముగయాగపశువులు - మున్నారమర్చి
పక్షులుగ్రూరస - ర్పంబులమీఁద
సీక్షింపనెడమీఁక - యిటుకలువఱచి
గారుడచయనంబు - గానేర్పరించి
వేరుపడగనశ్వ - విశసనవేళ
జలచరంబుల నెల్ల - సవరించితెచ్చి

యొలమితో బశువుల - నెల్లఁబట్టించి
కౌసల్యమును దురం - గమపరిచర్య
చేసినవెనుకన - సిత్రితయమున
చేరియశ్వముఁబట్టి - ఛేదించిరాత్రి
యారామతురగంబు - నాలింగనంబు
చేసుకళయనింపఁ - జేసినాఁడెల్ల
కౌసల్యయట్లుండ - గా మఱునాఁడు
మేకొని యయ్యశ్వ - మునుసుమిత్రయును
కైకయు నట్లన - కావింప చారి
వేకంబులాడుచు - వేగిననంత
అశ్వంబునుప బుత్వి - గావళిచేసి
శాశ్వతుండగు హుతా - శనుకీలలందు
పరిపక్వమగుదు వ - పాహోమపుణ్య
పరిమళంబునరాజు - పాపంబులణఁగ
అపుడాస్వాదింపన - య్యాజికుల్ హయము
విపులశస్త్రముల వే - ర్వేరభాగించి
పదియునాఱంగముల్ - పావకునందు
చెదరకహోమంబు - చేసి రీరీతి
యిమ్మఘుం బిటుచెల్లు - నితరముల్ జువ్వి
కొమ్మమైనను ప్రబ్బ - కొమ్మదానైన
యొక్కయూపంబుచే - నొనరుజన్నములు
పెక్కయూపములిందుఁ - బెనుపొందుఁగాని
మునుపుచతుష్టోమ - మును వెన్కవృద్ధ
మును నతిరాత్రంబు - మూఁడునాళ్లకును
దినమొక్కహోమము - ర్ధని వేల్చియిట్టి

యనఘయాగము - నకు నంగంబులైన
నతిరాత్రమాయువు - నభిజిత్తు విశ్వ
జితియు జ్యోతిష్టోమశి - వనామకంబు
నరయ నప్తోర్యామ - మను షడంగముల
మెఱయుయాగము లశ్వ - మేధంబులందు
నొనరించి యీరీతి - హోతకుం దూర్పు
తనరంగ బ్రహ్మకు - దక్షిణోర్వియును
నరనాథుఁడధ్వర్యు - నకుఁబడమరయుఁ
గరిమ నుదీచి యు - ద్గాతకునొసంగె
నజపుత్రుఁడా సము - ద్రాంతమౌజగతి
యజునికట్టడదక్షి - ణార్థంబుగాఁగ
నపుడుఋత్విక్కులా - యవనీశుఁగాంచి
యపరిమితప్రీతి - నందియిట్లనిరి.
రాజన్య! యేమెల్ల - రాజ్యంబుసేయ
నేజాడనేర్తుమే - యింతియెకాక
స్వాధ్యాయమో? తీర్థ - యాత్రలో? కాక
యధ్యాత్మచింతయో - యవనియేలుటలు
తాపనోత్తము లేడ? - ధరయేలుటేడ?
యోపమీ గొడవల - కొకమాటవినుము
క్రయమిచ్చిమాచేతఁ - గైకొనుముర్వి
రయమున నన దశ - రథమహీవిభుఁడు
కోటియావులుపది - కోటుల టంక
పాటంబులట్టిద్ర - వ్యము నలుమడిగ
వెండియందుకురెట్టి - వివిధరత్నముల
వెండియువస్తువుల్ - వెలగానొసంగి

ధరణిఁగైకొమ్మన్న - ధారుణీసురలు
గురుఁడునుఋశ్యశృం - గుఁడునున్నయెడకు
వచ్చి తెల్పినవారి - వారికింబంచి
యిచ్చివారలఁదని - యించినయపుడు
కోరెడువారికిఁ - గోటిరొక్కంబు
భూరిగానొసఁగ న - ప్పుడు పేదయొకఁడు
జనపతిచేతిప - చ్చలకడియంబు
గనివేఁడనవ్వు మొ - గంబుతోనొసఁగె
నందరకపుడుసా - ష్టాంగంబుఁగాఁగ
వందనంబొనరించు - వసుధేశుఁజూచి
దీవెనలొసఁగభ - క్తినిఋశ్యశృంగు
భావించియిట్లని - పలికెనవ్విభుఁడు.
తనయులవేఁడితి - తాపసవర్య
నినుపుత్రులనొసంగి - నెగులువారింప
తానుతురంగమే - ధము సేయుటెల్ల
మౌనీంద్ర నినుఁబిల్వ - మతియించిసుమ్ము
నినుఁదోడితెచ్చుట - నిజముగాఁదనకు
తనయులవేఁడ - చిత్తముగల్గిఁసూవె
ఆలస్యమేల ? య - య్యత్నంబుచేసి
మేలెంచుమనిన న - మ్మౌనిధావియనియె
ధారుణినాథ! యా - థర్వణమంత్ర
వారముల్ గలవందు - వలనఁ జేయింతుఁ
బుత్రకామేష్టి యి - ప్పుడ యందువలన
బుత్రులఁబడయుము - పుణ్యావర్తనుల
ననుచుబుత్రేష్టి సే - యఁగహోమకుండ

పొనరించివహ్నినా - హుతులిచ్చునపుడు
పావనతరహవి - ర్భాగంబులకును
దేవతల్గగనవీ - థినివచ్చినిల్చి
సమయంబుగావున - సకలలోకేశు
కమలసంభవుఁజూచి - కదిసియిట్లనిరి.

— దేవతలు బ్రహ్మతో సంభాషించుట —

దేవ! నీవరములొం - దినకావరమున
రావణుం డఖిలవి - ద్రావణుండిపుడు
యక్షులందోలి వి - ద్యాధరావళిని
శిక్షించి దివి - జులం జీకాకుచేసి
పన్నగకోటుల - బాధించి గరుడ
కిన్నరశ్రేణులం - గీడ్పడందఱిమి
గంధర్వులనుఁగొట్టి - ఖచరులనణఁచి
బంధురోన్నతిని ది - క్పాలుర గెలిచి
గర్వాంధుఁడై కన్ను - గానకయెందు
సర్వాంకషంబైన - సాహసోద్ధతిని
నందనకానన నాం - తరపారిజాత
చందనకల్పక - చ్ఛాయలయందు
మెలఁగెడు దేవతా - మీనలోచనలఁ
జలమునజెఱవట్టి - సనియె లంకకును.
అతనియాజ్ఞచలింప - నంబుధివెఱచు
వెతలరాపడిగాలి - విసరంగవెఱచు
నాళీకమిత్రుఁడెం - డలుగాయవెఱచు
కీలి నాలుకలు మి - క్కిలిఁజాఁపవెఱచు

వెఱతురందఱుమమ్ము - వెఱవకుమనెదు
దొరలెందులేరనీ - దు పదంబులాన
కావుమమ్మనవిని - కమలాసనుండు
దేవతలకుఁ గృపా - దృష్టినిట్లనియె.

ఏగల్గియును - వెరపేఁటికినింక?
లోఁగునే మీకుఁ ద్రి - లోకకంటకుఁడు
వరములునాచేత - వాఁడొందునపుడు
నరులఁదలంపఁడు - నాసముఖమున
నందుచే నిలమాన - వావలిచేతఁ
బొందువాఁడపజయం - బు నిజంబుగాఁగ
మనుజులకునుఁదర - మా! వానిగెలువ
వనమాలిమనుజుఁడై - వచ్చినఁగాక
శరణుచొత్తముపంక - జవిలోచనునకు
కరుణింప రక్షింపఁ - గర్తయెయొకఁడు
ననుచునందఱుభావ - నాయత్తులగుచు
కనుఁదామరలతోఁడఁ - గరములుమొగిచి
తలఁచినంతసమస్త - దాసకోటులకు

—: దేవతలప్రార్థనమున విష్ణువు మనుష్యావతారమెత్తుట :—

సులభుఁడైనట్టికౌ - స్తుభవిభూషణుఁడు
శ్రీమించురత్నకి - రీటంబుతోడ
చామననెమ్మేని - చందంబుతోడ
వర్ణితదరహాస - వదనంబుతోడ
కర్ణకుండలవిభా - కళికలతోడ

కరములుశంఖ చ - క్రంబులతోడ
నురముమీఁదవసించు - నొయ్యారితోడ
గ్రైవేయమణిమయాం - గదములతోడ
సౌవర్ణకటితటి - శాటికతోడ
హారకంకణమేఖ - లావళితోడ
కారుణ్యరసవిలో - కనములతోడ
భువనపావనపదాం - బుజములతోడ
రవికోటిశతభాసు - రద్యుతితోడ
మెఱుఁగుటెక్కులతోడి - మేరువుమీఁద
మెఱుపులతోనీల - మేఘమోయనఁగ
వైనతేయస్కంధ - వర్తితపీఠి
దీనకోటులభాగ - ధేయమానతఁడు
అరవిందభవముఖ్యు - లగువేలుపులకు
హరిసర్వమయుఁడు ప్ర - త్యక్షమైనిలచె.
నిలిచిన నింద్రాది - నిర్జరులజుఁడు
సలలితభక్తితో - సాగిలిమ్రొక్కి
నాళీకనయన ! య - నంతశయాన !
నీలనీరదగాత్ర ! - నిత్యకల్యాణ !
కరుణాసముద్ర శా - ర్ఙ్గగదాసిధరణ!
శరణాగతత్రాణ - శరనిధివాస !
సాధురక్షణ ! భక్త - జనపారిజాత
మాధవ ! దానవ - మదనిరాకరణ !
నారాయణ ! యనాథ - నాథవిశ్వాత్మ
ధారుణీభారని - స్తారకదేవ!
శరణుచొచ్చితిమి నీ - చరణాబ్జములకుఁ

గరుణింపు కావుము - కావుము మమ్ము
నభయదానమొసంగి - యార్తులఁజూచి
నభయుల రక్షించి - జగతి పాలింపు
రావణకుంభక - ర్ణ నిశాటవరుల
లావుచే జగము లె - ల్లను దీలుపడియె
నీచేతఁగానియ - న్నిచులం దునియ
నోచక్రి! యెవ్వరు - నోపరెయ్యెడల
మానిమిత్తంబుగా - మానవాకృతిని
మానితపుణ్యుఁడౌ - మనువంశనిధికి
నీదశరథునకు - హ్రీ శ్రీ సుకీర్తు
లీదేవులనమించు - నృపునికాంతలకుఁ
బుట్టుము నాల్గు రూ - పులమాకు మాట
పట్టిమ్ము సకలభూ - భారమ్ముమాన్పు
యక్షగంధర్వవి - ద్యాధరాదులను
రక్షింపు త్రిభువన - రక్షఁగావింపు.
నీవెదిక్కనవుడు - నిండినకరుణ
నావేలుపులపై క - టాక్షంబు నిలిపి
యందఱువిన దర - హాసముఖార
విందుఁడై యపుడు గో - విందుఁడిట్లనియె.
ఇచ్చితివరము లిం - తేలచింతిల్ల?
వచ్చితి మిముఁగావ - వలసియిచ్చటికి
దశరథసుతుఁడనై - ధరణిజన్మించి
దశకంఠుఁబుత్రమి - త్రయుతంబుగాఁగ
దునుముదు మిమ్ముఁగా - తును విచారములు
మనముల మాని నె - మ్మదినుండుఁడనుచు

నంతర్హితుండయ్యె - నపుడుభూపాలుఁ
డెంతయుఁబుత్రకా - మేష్టిగావింప.

—: దశరథునకు ప్రాజాపత్యపురుషుఁడు పాయసము నిచ్చుట :—

వలమానశిఖలతో - వహ్నితీండ్రింప
నలఘుతేజుండు మ - హాపురుషుండు
నల్లనివాఁడులే - నవ్వువెన్నెలలు
చల్లెడువాఁడు వి - శాలనేత్రుండు
బలవంతుఁ డరుణితాం - బరుఁడు కెమ్మోము
గలవాఁ డుదాత్తశం - ఖధ్వనివాఁడు
రుచిరకేసరి తనూ - రుహసటజాలుఁ
డుచితాభరణలక్ష - ణోపేతమూర్తి
పర్వతాకారుఁడు - పావకతపన
సర్వస్వతేజోవి - శాలుఁ డుత్తముఁడు
గంభీరయానుఁడొ - క్కఁడువచ్చి శాత
కుంభభాజనముగై - కొనిదాని నిండ
పాయసాన్నమమర్చి - పత్నిఁ జేఁబట్టి
మాయగాపతివచ్చు - మార్గంబుఁదోఁప
చుట్టును వెండియుం - చు లమర్చుపసిఁడి
మిట్టపళ్లెరమున - మెఱయు పాయసము
కొమ్మిది యజుఁడు నీ - కు నొసంగుమనియె
నిమ్మునీపట్ట పు - టింతులకెల్ల
యిది దేవనిర్మితం - బిదిపుత్రలాభ
మొదవించు నిదియె యా - భ్యుదయకారణము

సేవింపనిమ్మనీ - సీమంతినులను
భూవర! కనుము స - త్పుత్రలాభంబు
అనినదగ్గినలేచి - యాంజలిచేసి
జననాయకుఁడుపాయ - సపుఁబళ్లెరంబు
రెండుచేతులనంది - ప్రీతిఁజండాంశు
చండప్రకాశ వి - శాలుఁడై నిట్టి
ఘనునకుతావల - గావచ్చియతఁడు
కనుచాటునొంద - వేగమున దివ్యాన్న
సంపూర్ణకనక భా - జనము భారమున
వంపూగాతనకర - వారిజయుగము
చంద్రదీధితినాక - సంబొప్పురీతి
చంద్రాననాముఖ - చంద్రరోచులును
పొలుపగు తన యింతి - పురమునకేఁగి
యలరుఁగౌసల్యక - య్యన్నంబు సగము
నిచ్చియున్నసగంబు - నిరువాగుచేసి
యిచ్చెసుమిత్ర కం - దేకభాగంబు
కడమయన్నము రెండు - గాఁబంచి యొకటి
యిడియెఁగైకేయికి - ట్లిచ్చి శేషించు
పాయసాన్నాష్టమ - భాగంబు మఱియుఁ
జేయి చాపంగ ని - చ్చెను సుమిత్రకును.
దివ్యతేజోబలా - ధికపాయసంబు
లవ్యాహతములింతు - లట్లు భుజించి
గర్భముల్ దాల్చినం - గని రాజమణికి
నిర్భరానందంబు - నివ్వటిలంగ
నమరావతీపురం బ - మరేంద్రుఁడేలు
క్రమమునసంతోష - కలితుఁడైయుండె.

—: దేవతలయంశమున వానరాదులు పుట్టుట :—

హరిపుట్టునట్టికా - ర్యమెఱింగిదాత
గరుడవిద్యాధర - గంధర్వసిద్ధ
చారణయక్షఖే - చరకిన్నరులను
స్వారాజుముఖదేవ - సమితినచ్చరల
నందఱఁజూచి మీ - యంశంబులందు
నందితసత్వాస - న్నాహులం గపులఁ
బుట్టింపుఁ డే మున్న - పుట్టించినాడ
నెట్టుక జవసత్త్వ - నిధి జాంబవంతు
నన నట్లకాకని - యంగదజనకు
ఘనువాలి నింద్రుఁడు - గల్పించె మొదట
తపనుండు సుగ్రీవు - తారుని గురుఁడు
నపుడనలుఁడు నీలు - నలవిశ్వకర్మ
నలుని నశ్వినులమైం - దద్వివిదులను
జలదిరాజుసుషేణు - శరభాంగుశరభు
పర్జన్యుడలకాది - పతి బాహు బలస
మర్జితుండగు గంధ - మాదను ధీరు
నురుసత్త్వవజ్రకా - యునిమనోవేగ
గరుడుని మేరు శం - కాశశరీరు
రుద్రతేజునిఁ గామ - రూపసంచారు
భద్రాత్ముహనుమంతుఁ - బవనుండుగాఁగఁ
బొడమించి రున్న వే - ల్పులుగల్గఁజేసి
రడవులయందు ని - జాంశ వానరుల
నందఱుఁజవశాలు - లందరుధీరు
లందరుగామరూ - పాతి విక్రములు

గోపుచ్ఛములు నెలుం - గులు వానరములు
నాపూర్ణసత్త్వాఢ్యు - లరిజయోన్నతులు
శైలభూరుహనఖ - శస్త్రాస్త్రదంత
వాలాయుధులు భూమి - ప్రఖ్యాలుసేతు
జలధులుగలఁప న - క్షత్రముల్ రాల్పఁ
గులగిరు లగలింపఁ - గుప్పింప శరధి
మిన్నుల నెగయంగ - మిహిరుగ్రహింప
నన్నిటనేర్పరు - లావనేచరులు
వాలినిసుగ్రీవు - వాలితనూజు
గాలిపట్టిని తారు - గంధమాదనుని 1670
నలుని సుషేణు మైం - ద ద్వివిదులను
గొలిచి కొండలుపనుల్ - గుహలును దరులు
సంకేతములుగాఁగ - జగమెల్లనిండి
యంకిలిలే కద - శాననహరణ
కారణుండగురాము - కార్యనిర్వహణ
భారకులగుచు న - ప్పగిదినున్నంత.

—: శ్రీమద్రామచంద్రావతార ఘట్టము .—

కరమర్థితోఁబుత్ర - కామేష్టియందు
పరగవేల్పులుహ వి - ర్భాగంబులంది
యందరుఁదమయిచ్చ - నరిగినయంత
పొంది నయోధ్య య - ప్పుడు దశరథుఁ 1680
అంగరాజ్యమునకు - నబలతో ఋశ్య
శృంగుఁడుచనియె మ - హీశుండువనుప
రాజులందరు దశ - రథుఁడంపఁజనిరి.

రాజసంబున నిజ - రాజ్యంబులకును
నాత్మవొందఁగఁ జేరె - నమ్మహీనాథుఁ
డాత్మగేహినులతో - నంతఃపురంబు
జనపతి యంత పుం - సవనాదికంబు
లెనయ వేడుకఁ జేసి - యెదురులుచూడ
నెలలొకపండ్రెండు - నిండంగ దాల్చి
సులలిత మధుమాస - శుక్లపక్షమున
నవమిఁబునర్వసూ - నక్షత్రమునను
బ్రవిమలబుధవాస - రమున నుచ్చమున
గ్రహములై యుండఁ - గర్కాటకలగ్నమున
నహమునం జంద్ర బృ - హస్పతుల్ గూడి
యుదయించిశుభ - దృష్టినుండఁ గౌసల్య
సదయాత్మ శ్రీరామ - చంద్రునింగనియె.
దివ్యలక్షణయుతు - దేవతానాథు
నవ్యయు నింద్రు న - య్యదితి గన్నట్లు
సర్వగుణాఢ్యుఁబు - ష్యమునఁగైకేయి
సర్వేశ్వరాష్టమాం - శంబున భరతు
లాలితంబుగమీన - లగ్నంబునందు
భూలోకమందారు - బుణ్యాత్ముఁగనియె.
శ్రీమించునట్టియా - శ్లేషకర్కాటక
నామలగ్నంబున - నలినబాంధవుఁడు
నుచ్ఛస్థితుండయి - యుండ సుమిత్ర
సచ్చరిత్రులను ల - క్ష్మణుని శత్రుఘ్నుఁ
గనియెను చుక్కల - కరణి తేజమునఁ
దనరి రుజ్జ్వలరూఢి - దశరథాత్మజులు

ఆవేళభువినిండె - నలరులవాన
దేవతాదుందుభుల్ - దివినెల్లమొరసె
పాడిరిగంధర్వ - భామినుల్మింట
నాడిరి లాస్యంబు - లప్సరాంగనలు
మలసె వాసనలతో - మలయమారుతము
వెలసె వేలుపుల దీ - వెన లాకసమునఁ
బురజను లానంద - మునఁదేలిరపుడు
ధరణీశుతపము నెం - తయు నిండఁబండె
పొంగెనువిల్లెత్తు - పొడవుధరిత్రి
మంగళా లంకారమయ - మయ్యెఁబురము
దశరథుఁడపుడుగో - దానసహస్ర
దశతులాపూరుషా - ద్యము లొనరించి
భూరిసువర్ణముల్ - భూరిగానొసఁగి
పౌరులు ద్విజులు తె - ప్పలఁదేలనిచ్చి
సేమంబున వసిష్ఠు - చే జాతకర్మ
నామక్రియాదులు - నడపించి యతఁడు
తనయులునలువురు - ధార్మికాగ్రణులు
జనలోకవినుతు లా - జానుబాహువులు
చక్కని వారు వి - శాలలోచనులు
మిక్కిలిమగటిమి - మించినవారు
సత్యసంధులుసర్వ - సములుఁబుణ్యాత్మ
లత్యుదారులు విన - య వివేకపరులు
వారలందఱిలోన - వర్ణింపరాదు
శ్రీరాముగుణము లా - శేషునకైన

రథములమీఁదసార - థులమెచ్చింప
బృథులాశ్వముల - నెక్కియెన్నికకెక్కఁ
గరివరారోహ సంగ - తులఁజరింప
వెరవుతోకానల - వేఁటలాడంగ
గరిడీలు సాదనల్ - గావింప వెంట
దొరలరావాహ్యాళిఁ - దులకించి మఱల
నెరవాదులయి కవల్ - నెమ్మితోఁగూడి
సరవితోరాముల - క్ష్మణులొక్కజతయు
భరతశత్రుఘ్నులే - ర్పడి యొక్కజతయు
నొరిమతోనన్యోన్య - ముద్దులుగూడి
వెలయుచోసౌమిత్రి - విలువిద్యపేర్మి
సలలితపితృభక్తి - సమతానిరూఢి
పెనుపొంద రాముపై - పిన్నటనాఁట
మునుకొనినెయ్యంబు - మొలపించు మదిని
రామచంద్రుఁడును ని - ద్రల భోజనముల
సాములచదువుల - సువరణాలందు
వీరాడునెడఁ జాల - నెనరువాటిల్ల
నారసితనయుట్లు - ననుజునినడపు.
ధరణీశ్వరుండిట్టి - తనయులఁగూడి
హరిదేవతలతోడ - నమరినజాడ
సకలలోకములకు - స్వామియౌనజుని
యకలంకసంతోష - మనుభవింపుచును
తనయులకెల్లను - ద్వాహముల్ సేయ
తనగురుండునుఁదానుఁ - దలంపుచున్నంత.

—: దశరథునికడకు విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చుట :—

యిచ్చమీఁదటికార్య - మెల్ల నెఱింగి
వచ్చునచ్చటికి వి - శ్వామిత్రమౌని
దౌవారికులతోడ - తనవచ్చురాక
యావేళ నెఱిఁగింపుఁ - డనవారుభీతి
విన్నవించెను మహీ - విభుఁడు తానున్న
యున్నతాసనము కా - లూఁదక డిగ్గి
యింద్రుండుబ్రహ్మకు - నెదురేఁగుమాడ్కి
సాంద్రభక్తిని వసి - ష్ఠసమన్వితముగ
గాధేయుకడ కేఁగి - కాంచి యమ్మునికి
సాధువైఖరినమ - స్కారంబొనర్చి
యతిభక్తినర్ఘ్య పా - ద్యంబులొసంగ
అతఁడమ్మహీపాలు - నాశీర్వదించి
“ సేమమే రాజ! వ - సిష్ఠభద్రంబె ?
భూమీశ! లెస్సలె - పుత్రులకెల్ల ?
కుశలమే ? నీరాష్ట్ర - కోశంబులకును
దిశలభూవరులు వి - ధేయులేనీకు ?
సుఖమె మీప్రజలకుఁ - జుట్టంబులకును ?
సఖులెల్లనానంద - సహితులైనారె ?
పరిణామమా నీఁదు - పడఁతులకెల్ల?
దొరసియుండురె గడి - దొరలునీయాజ్ఞ
సామంతులెపుడు - చనువుగోరుదురె?
నేమముల్ నడుచు - నే నీయాశ్రితులకు ?
నడపుదే రాష్ట్రకంట - కశోధనంబు?
కడతేర్చినావె సం - గరమున రిపుల?

మానసీయమె ధర్మ - మార్గంబు ? దేవ
మానుషకర్మముల్ - మఱినడుపుదువె ? ''
అనిన '' నీదయచేత - నంతయులెస్స ''
లని యందరును స - భాయతనంబుచేరి
యున్నతాసనముల - నుచితవైఖరుల
మున్నువసిష్ఠు న - మ్మునిరాజునునిచి
యారాజుసింహాస - నా రూఢుఁడగుచు
గౌరవంబుగఁ జూచి - కౌశికుఁబల్కె.
'' భోరుననిర్జల - భూమినిఁగుఱియు
ధారాళమగునమృ - తపువానరీతి
తగినదంపతులకుఁ - దనయులుగలిగి
యగణితసంతోష - మందించినటుల
యెనేలినాళ్లఁబో - యిన సొమ్ముమఱల
కన్నులముందరఁ - గనుపించుకరణి
కోరికతారేఁగి - కొలుచునవ్వేల్పు
వారకయెదురుగా - వచ్చినమాడ్కి
మునినాథ! నామనం - బునకునీరాక
యనుపమసంతో - షమందించెనిపుడు.
ఎంతకల్యాణమ - య్యెనునేటిదివస
మింతటివేడుక - యెట్లువాకొందు
ఫలియించెనాదు త - పంబులన్నియును
సులభంబుగా మిమ్ముఁ - జూడంగఁగల్గె
యేనుసేసినభాగ్య - మెవ్వరుఁజేయ
రానందమగ్నుం - డనైతి నివ్వేళ
రాజర్షి వయ్యును - బ్రహ్మర్షివైతి

నే జటేంద్రులకైన - నీశక్తిగలదె?
నీవువచ్చుటఁజేసి - నేఁడునాభూమి
పావనంబయ్యెనా - భాగ్యవైఖరిని
నాకేశవందిత! - నాకిట్టిమేలు
చేకూరఁదలఁచి వి - చ్చేసితిరిటకు
నేమివేఁడిననిత్తు - నెటుసేయుమనిన
తామసింపకొనర్తు - తప్పదీమాట
అవుగాము లెన్నక - యనుమానముడుగి
ప్రవిమలాత్మక నన్ను - బనిగొనుమిపుడు.
అనుచువీనులకు నా - త్మాంబుజంబునకు
ననురాగకరమైన - యధిపతిమాట
వినివసిష్ఠాదులు - వినుచుండ వేఁడు
జననాథుఁజూచి వి - శ్వామిత్రుఁడనియె.

—: రామునిఁ దనతోఁగూడఁ బంపుమని విశ్వామిత్రుఁడు
దశరథు నడుగుట :—

"ఈమాటవలికితి - విక్ష్వాకుతిలక!
యేమహీశులు సాటి - యేనిన్నుఁబోల్ప
బుద్ధిమంతుడ వె - పుడునువసిష్ఠు
బుద్ధియామీఁద నె - ప్పుడునీకుఁదోడవు
పలికినపలుకు త - ప్పకసత్యకీర్తి
నిలుపుముసూనృత - నిరతుండవగుము
యాగంబొనర్చెద - ననుదైత్యులుసాగనీక
మాంసలచిత్తులై - మదిఁగ్రొవ్విరక్త
మాంసముల్ సవన ని - ర్మలవేదియందు

కురియింపుచున్నారు - కోపించి వారి
బోరిగొనఁజాలుదుఁ - బోలివో వ్రతపము
ననిమెంచివారిపై - నలిగి శపింప
మనిరామునిదియేని - మిత్త్రంబుగాఁగ
తోడుకొనిచను బుఁ - ద్ధితో వచ్చినాఁడ
కొడుకనిచూడక - కువలయాధీశ!
కరుణాభిరాము సం - గర రంగభీము
నరవిందహితధాము - నతిపుణ్యనాము
వరగుణైకలలాము - వైరివిరాము
చిరయశోధనకాము - శ్రీరాముఁగూర్చి
అనుపుమునావెంట - నాత్మీయతేజ
మునఁగాతు నతని న - మ్మము నాదుపల్కు
చంపింతు నతనిచే - సవనఘాతకుల
సంపూర్తి గావింతు - సవనంబునేను
ముల్లోకమునకీర్తి - మొనయింతునీకు
నెల్లసంతోషంబు - లీయఁజాలుదును
రామునిచేఁగాని - రాక్షసులితర
సామాన్యనృపులచే - చాయకురారు
పాపాత్మకులు కాల - పాశసంయుక్తు
లీపుణ్యుచేఁగాక - యేలత్రుంగుదురు
పుత్రమోహముమాని - భూప! నీజ్యేష్ఠ
పుత్రునినావెంటఁ - బొమ్మనిపనుపు
మేనెఱుంగుదు నిది - యీవసిష్ఠాదు
లైనపెద్దల కది - వ్యక్తమిత్తెఱఁగు
వేఱొండుతలఁపులు - విడిచినావెనుక

మీరామునంపించు - మీ యనిపలుక
ధర్మార్థకామహి - తంబులౌ పరమ
ధార్మికుండైనయా - తపసిపల్కులకు
శోకంబుభయమును - సోఁక నేమియును
వాకొనలేక భా - వముపల్లటిల్ల
మ్రానురీతి ముహూర్త - మాత్రంబునిలచి
మేనువడంకయే - మియుఁ దెల్పఁగాక
ఊరక తానుండి - యొకకొంతఁ దెలిసి
యీరెలుంగున నమ్ము - నీంద్రునకనియె.

—: విశ్వామిత్రునివెంట రాముని బంపుటకు
దశరథుఁడు చింతిల్లుట :—

''యేమిపల్కెదు? బది - యేనేండ్లవాఁడు
రామచంద్రుండు సా - రసవిలోచనుఁడు
యేజాడనంపుదు - యేఁజూచిచూచి
రాజధర్మములనే - రఁడు పోరొనర్ప
అక్షౌహిణీబలం - బతిశౌర్యసార
మక్షయంబదిగొల్వ - నరుదెంతునేను
నావారునేనుదా - నవులఁద్రుంపుదుము
పావనాత్మ! శరీర - పర్యంతమునకు
యాగంబునెఱవేర్తు - నప్పసిబిడ్డ
యాగడంబులుగాక - యనిసేయఁగలఁడె?
చిప్పకూఁకటులనా - శ్రీరామచంద్రు
నొప్పునే పట్టిదై - త్యులపాయఁద్రోయ
వివిధమాయోపాయ - విధులు రాక్షసులు

దివిజులనైన సా - ధింపనోపుదురు
అట్టివారలగెల్చు - నని రామచంద్రు
నెట్టు వేడితిరి? నో - రెట్లాడెమీకు?
జగడంబు లెఱుఁగునో - స్వబలంబు తెఱఁగు
పగవారిబలమని - పరికింపఁగలఁడో
బాలుఁడస్త్రకళాప్ర - భావంబు లెఱుఁగఁ
డేలయ్య నీబుద్ధి - యీచందమయ్యె?
నేరాము నెడబాసి - నిమిషమాత్రంబు
నేరుతునె మేన - నిలుపఁ బ్రాణముల
రామచంద్రుఁడె నాదు - ప్రాణంబు రాముఁ
గామించుబలము ని - క్కమయేని నీకు
యేను నా సైన్యంబు - లెల్లను వెంట
మానీంద్ర వత్తు నీ - మఘము చెల్లింతు
నరువది వేయేండ్లు - లాత్మజుల్ లేక
దరిద్రొక్కియున్నయి - త్తరిఁ బుత్రులనుచు-
కలిగినా రిందులో - కల్యాణశీలుఁ
డల రాముఁడొకఁ - డె నాప్రాణాధికుండు
యెవ్వరారాక్షసు - లెవ్వాఁడువనిచె?
నెవ్వని తనయులా - హీనమానసులు?
నేపాటివారు వా - రేర్పడఁబల్కు?
నీపూన్కి నెరవేర్తు - నిజముగాననిన"
నతనిమాటలువిని - యలఁతినవ్వొలయ
క్రతురక్షణార్థియా - గాధేయుఁడనియె.
"లోకకంటకుఁడు త్రి - లోకభీకరుఁడు
ప్రాకటజయశాలి - రావణాసురుఁడు

బ్రహ్మవరంబునఁ - బ్రబలినవాఁడు
బ్రహ్మసంతతివాఁడు - పరమసాహసుఁడు
ప్రౌఢయశుండువి - శ్రవసునందనుఁడు
గాఢిమీఱఁగఁ గుబే - రునికినగ్రజుఁడు
నాసవనంబు వి - ఘ్నముసేయఁగర్త
యాసురారాతి - నానాసురభర్త
నతని పంపునవచ్చి - నట్టిదుర్జయులు
ప్రతిభమారీచ సు - బాహులన్వారు
దశరథభూప! యా - దానవాధములు
దశరాత్రసవనమేఁ - దలకొనిసేయఁ
జేతురు విఘ్నముల్ - శ్రీరాముఁబనుపు ''
మీఁతఁడొక్కఁడు సమ - యించువారలను.
అవివిని గుండియ - యవిసి శరీర
మవశంబుగా నాల్క - నటతడిలేక
నడుములువిఱిగి దై - న్యంబుతో మెడలు
వడి కౌశికమునీంద్రు - పదములవ్రాలి,
"బ్రదికింపవయ్యయో - పరమమునీంద్ర!
యిదె తనూభవదాన - మీవయ్యతండ్రి
తల్లియును గురువునుఁ - దండ్రిదైవంబు
లెల్లరునా పాలికీఁ - వె నీకుక్కవము
రావణునకునంద - రమువణంక్కుదుము
నేవెరతుఁను రాము - ని గణింపనేల?
మనుజులనెల్లనో - మనఁబూఁపలట్లు
కనిమ్రింగువాని నే - గతిగెల్వవచ్చు?
కాలుండువానితోఁ - గలహింపవెఱచు

కాళియైనవానిఁ - గనియోడిపరచు
వానిపంపునఁబూని - వచ్చినవారు
సూనుల సుఁదోప - సుందదైత్యులకు
నేమెల్లనోపుదు - మే వారిఁజెనక
మాముందరసుబాహు - మారీచులనుచుఁ
బలుకకుఁడొకఁడైన - బలముతోఁగూడి
చలమునం బోరుదు - సాధింతువాని
నెటులైనమేలునీ - వింక్కటమీద
జటి వర్య! మారామ - చంద్రునిమాట
తలఁపకు" మనవుఁడు - దశరథవిభుని
పలుకులకును నెయ్యి - పై వేల్చినపుడు
భగ్గునమండిన - పావకురీతి
దిగ్గున లేచిగా - ధేయుఁడిట్లనియె.

—: వసిష్ఠుఁడు విశ్వామిత్రునిమహిమ రామునకుఁ జెప్పుట :—

తగునయ్యయిటులాడి - తప్పరాఘవుల
కగునయ్యయిటువంటి - యనృతవాదంబు
నీచేత నీకార్య - నిర్వాహశక్తి
చూచికాదనిన - చో నూయేమిగొఱంత
మంచిది యిందుచే - మాకేమిబ్రోమాఁ
గాంచెదు నాదు యా - గముచిక్కువడిన
నెఱుఁగకయున్నా - రమే వచ్చినట్టి
తెలివుమీకేమిం - తతీరనిపనియె.
చుట్టాలునీవును - సుఖముననుండు
పట్టభద్రుండవై - పదివేలువచ్చె

రాముని మేమునే - రక తలంచితిమి
మామీఁదినేరంబు - మదిసహియింపు
మనునంత గడగడ - నల్లాడె ధరణి
వనధులు పిండలి - వండుగాఁగలఁగె
జలజలరాలె న - క్షత్రగణంబు
కలఁగి భీతిల్లి ది - గ్గజములు మ్రొగ్గ
గ్రక్కున నెల్లెడఁ - గావిరుల్ గప్పి
దిక్కులన్నియును వి - దిక్కులై తోఁచె
నావేళభానువం - శాచార్యుఁడైన
ధీవిశాలుఁ డరుంధ - తీప్రాణవిభుఁడు
మానితోపము రాజు - మాట తెఱంగు
పైనగుకార్యంబు - పరికించి పలికె.
"భూమీశ! మీవంశ - మునరాజులెల్ల
తాముపల్కిన మాట - తప్పరెవ్వరును
ధర్మస్వరూపుఁడు - దారమానసుఁడు
ధార్మికాగ్రణి చిరం - తనతపోరాశి
యితనితో మును మించ - నిందఱువినఁగ
ప్రతినలుచేసి ద - బ్బరలాడనగునె?
వలదీ యధర్మప్ర - వర్తనంబింత
సులభుఁడే మనకు నీ - సుజ్ఞానధనుఁడు
చేసెదనని పల్కి - సేయనివాఁడు
చేసినయట్టియ - శేషపుణ్యములు
బూదిలో హోమమై - పొలియుఁగావునను
కాదుసుమీ మీఱి - గాధేయునాజ్ఞ
పావకపరిధిచేఁ - బదిలమై, యరిథ

యావహంబగునట్టి - యమృతంబురీతి
నీమునివెంటబో - యిన నెల్లనాడు
రాముని కేల కొ - అంతరానేర్చు?
యకృతాస్త్రుఁడైన నీ - యనపంపువలన
సకలశాస్త్రవులను - సమయింపనేర్చు
పనుపుమీ కౌశిక - పరిపాలితునకు
మనరామునకుసామ్య - మా? జగత్త్రియము
యీమానివరువెంట - నేఁగినజాలు
రాముతోనెదురువా - రా? నిశాచరులు
శౌర్యోన్నతుఁడు సత్య - సంధుఁడత్యంత
ధైర్యమానసుఁడుశాం - తత వివేకధనుఁడు
ననఘుఁడు దివ్యశ - స్త్రాస్త్రకోవిదుఁడు
ఘనతరబుద్ధిమా - ర్గవిశారదుండు
కౌశికుఁడటె రక్ష - గావించువాఁడు
ధీశాలిమరి కల - ఁడే విచారింప
గరుడగంధర్వరా - క్షస యక్ష ఖచర
సురసిద్ధ చారణ - స్తోమంబునందు
తెలియరెవ్వరును గా - ధేయుదివ్యాస్త్ర
బలము భృశాస్యుని - భార్యలైనట్టి
జయయు సుప్రభయు ద - క్షతనూజ లట్టి
దయితల యందు పు - త్రశతంబుగాంచె
నొక్కొక్కసతియందు - నొకయేఁబదేసి
లెక్కఁబుత్రకులు గ - ల్గిన భృశాస్యునకు
జయకునేఁబది మహా - స్త్రములుప్రయోగ
నియతంబున్నైయుండు - నిఖిలయుద్ధముల

నుపసంహరింపంగ - యోగ్యంబులయ్యె
నపుడుసుప్రభగాంచు - నన్నియస్త్రములు
నివియెల్లనేరుచు - నీకౌశికుండు
వివిధంబు లితరాస్త్ర - విద్యలునెఱుఁగు
నేరుపు నిన్నియు - నీకుమారునకు
శ్రీరాము నిమ్మని - సింహున కిమ్మ
వలసినయపు డపూ - ర్వములుగల్పించు
దెలియరెవ్వరును గా - ధేయునిమహిమ
యీతండు విల్లందె - నేని దేవతలు
భీతిఁబాఱకదండ - వెట్టంగలేరు
వచ్చెను కీర్తిదే - వలసియిచ్చుటికి
నిచ్చెదనని బొంక - నెట్లగునీకు
ననుమానములుమాని - యనుపుశ్రీరాము
జననాథ! లక్ష్మణ - సహితంబుగాఁగ
బిలిపింపు" మన గురు - ప్రియవచనములు
తలమీఁదనుంచి సం - తసమందిరాజు

— రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుని వెంటనడుచుట —

రప్పించుటయు రఘు - రాముండు ముదము
ముప్పిరిగొనఁగ త - మ్ముఁడుఁదానుఁగదలి
తల్లులకెల్ల వం - దనములుచేసి
తెల్లముగా వారు - దీవెనలొసఁగ
వామదేవాదులు - వలగొనిమ్రొక్కి
సేమమా వారియా - శీర్వాదములను
చేరితండ్రికిమ్రొక్కి - చిన్నిబాలకుల
గాఢాముత్తో నెత్తి - కౌఁగిటఁజేర్చి

కన్నులబాష్పంబు - కణములురాల
నన్నువబిడ్డల - నంకపాళికల
ముద్దాడిశిరములు - మూర్కొనిమమత
కొద్ది కన్నులఁజూచి - కూఁకటుల్ దువ్వి
యిరువురచేతులు - నిరుగేలఁబట్టి
నరపతి గాధేయు - నకు నొప్పగించె.
తనకుమ్రొక్కినయట్టి - దశరథుపట్టిఁ
గని వసిష్ఠుఁడురాము - కరముల నిమిరి
సకలాంగరక్షకై - చాలమంత్రించి
యకలంకమతిగొల్వుఁ - డనిపనుచుటయుఁ
కై కొనివారలఁ - గౌశికుఁడమర
లోకంబునకు నాత్మ - లోఁదీఱె భయము
శుభశకునంబులు - చూచుచు రామ
విభుఁడువెంబడిరాఁగ - వెనకలక్ష్మణుఁడు
కవదొనల్ జోడుసిం - గాణులుదాల్చి
యవిరళప్రీతి పం - చాననుండైన
శేషునికై వడి - చెలువొప్పువారి
వేషముల్ కన్నుల -విందొనరించె.
అసములు బద్ధగో - ధాంగుళీత్రాణు
లసిధరుల్ కాకప - క్షాంచితులగుచు
నల యజుంగని కొల్చు - నశ్వినులనఁగ
నలరి రమ్మునివెంట - నక్కుమారకులు
శంకరువెనకవి - శాఖకుమారు
లంకిలిలేకపా - యకకొల్చురీతి
అర్థయోజనమాత్ర - మరిగి రాజన్య
మూర్ధన్యులోడ న - మ్మునియిట్టులనియె.

—: విశ్వామిత్రుడు రామునకు బలాతిబలలను
విద్యలనిచ్చుట :—

"తామసింపకుడు చే - త జలంబులంది
యామేరసంధ్యను - ద్ధాచమనములు 2050
చేయుడుమీరన" - చెప్పినయట్ల
సేయువారలజూచి - చిరతపోధనుడు
సకలమంత్రకియా - స్పదములై యెలమిఁ
బ్రకటించుబల యతి - బలయునావెలయు
నుత్తమంబగువిద్య - లుపదేశమొసఁగె.
అత్తరి భావికా - ర్యంబు లూహించి
యారెండువిద్యలు - నాకలిదప్పి
లేరాక్షసులమాయ - లిచ్చలభయము
మఱపులు రావని - మహిమముల్ దెలిపి
"సరిలేరుమీకుభు - జాశౌర్యములను 2060
నతులంబులైన వి - ద్యలు నేర్చుకతన
సతతవిజ్ఞానవా - సనఁబాయకుండు
పుట్టెనీవిద్య లం - భోజగర్భునకు
పట్టఁగాదెల్పితి - పాత్రముల్ గాన
తలఁచుకార్యముల సా - ధనములన్నిటను
వెలయుఁడిందుల లోక - వినుతవర్తనల"
ననుచునాదేశింప - నమ్మంత్రయుగము
వినివారునేర్చి భా - వించికౌశికుని
గురునిఁగానాత్మఁగై - కొనిసేయవలయు
పరమశిష్యవిధాన - పరిచర్యసేసి 2070

రామచంద్రుండు శ - రత్కాలతపన
రామణీయకమహో - రాశియైమించె.
ఆరాత్రిసరయూత - టావనియందు
నారాఘవులును మ - హాతపోనిధియుఁ
దృణశయ్యలందు ని - ద్రించివేగుటయు
గుణశాలియాకౌశి - కుఁడు కోసలేంద్ర
కన్యకాగర్భము - క్తాఫల! రాగ
దన్మయతను ప్రభా - తంబయ్యెనిపుడు
తావితోనురలుబ్బం - దారకాస్యముల
తో వికసిల్లె ని - ద్దురమేలుకొనుము!
శ్రీరామ! మునికోటి - చింతతోఁదమము
దూరమై తొలఁగె ని - ద్దురమేలుకొనుము!
బలురక్కసులప్రతా - పంబులతోడఁ
దొలఁగెతారకలు ని - ద్దురమేలుకొనుము!
మొగిసెను రక్కస - ముదితలకన్నుఁ
దొగలతోఁదొగలు ని - ద్దురమేలుకొనుము!
దశరథరాజను - ధాపయోరాశి
శశధర! నిద్దుర - చాలింపవయ్య!
భరతాదిసోదర - భావమిళింద
సరసీజ! నిద్దుర - చాలింపవయ్య!
మాయానిశాచర - మదవన్మరాళ
తోయద! రామ! ని - ద్దురలేవవయ్య!
పర్జన్యముఖదేవ - పాలనశౌర్య
దుర్జయ! రామ! - నిద్దురలేవవయ్య!
మలసియగస్త్యాశ్ర - మంబుఖేదములు

తొలంగింపవలయు ని - ద్దుర లేవవయ్య !
సరణిలో నర్థయో - జనమాత్రఁ జిన్న
దురమున్న దొకటి ని - ద్దుర లేవవయ్యా!
చెనకి నాజన్నంబు - చెఱచు దానవులఁ
దునిమింపవలయు ని - ద్దుర లేవవయ్యా!"
అనుచు మేల్కొలుప నొ - య్యన లేచి యతని
యనుమతిఁ గాల్యసం - ధ్యాదులుఁ దీర్చి
మునిరాజు వెంట త - మ్ముఁడుఁ దానుఁ గదలి
యొనరు గంగాసర - యూసంగమమున

—: అంగదేశపు వృత్తాంతము రామలక్ష్మణులకు
విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పుట :—

పుణ్యాశ్రమ మొకండు - పొడగని "మునివ
రేణ్య! యీవన మెవ్వ - రిది?" యంచు నడుగ
నచటి వృత్తాంత మా - ద్యంతంబుఁ దెలియ
వచియించెఁ బ్రీతి వి - శ్వామిత్రుఁ డంత.
"హరుఁడు పార్వతిఁ బెండ్లి - యై మౌనివరులు
సురలునుఁ గొల్వని - చ్చో నుండునపుడు
దర్పంబు చేతఁ గం - దర్పుండు గినిసి
నేర్పు చాలక తోడ - నె యనంగుఁ డయ్యె
నందుచే నంగరా - జ్యమనంగ వెలసె
నిందుశేఖర వాస - మిమ్మహాశ్రమము.
ఆ దేవు శిష్యులీయ్య - ఖిలసంయములు
పోదమచ్చటి" కని - పోయి రచ్చటికి
ఆవనసీమ ది - వ్యజ్ఞాననిధులు

పావనాత్ములు మది - భావించిచూచి
యెదురుగాఁజనియమ్ము - నీంద్రుసేవించి
పదములకర్ఘ్యంబు - పాద్యంబునొసంగి
శ్రీరామచంద్రుఁబూ - జించిసౌమిత్రి
నారూఢభక్తితో - నర్చించి వారి
వేడుకముప్పార - వేడుక యచట
నాఁడెల్ల నిలువని - స్నపమాచరింప
నియమముల్ దీర్చిమా - నియుఁదారునచట
శయనించిరప్పుడి - క్ష్వాకువంశజులు
మునివరబహుమాన - ములను గాధేయ
ముని కథావృత్తాంత - ముల నాటిరేయి
యచ్చటనుండివా - రమ్మునునాఁడు

—: మలయకరూశదేశ వృత్తాంతము :—

మచ్చికమీఱ న - మ్మానిపుంగవులు
తెప్పించునోడ గా - ధేయాన్వితముగ
నప్పుడువారెక్కి - యలఘుప్రవాహ
రంగత్తరంగప - రంపరాపూరి
తాంగజారాతికే - శాంతరంబైన
గంగాస్రవంతినిఁ - గడచుచో శ్రవణ
మంగళప్రదమైన - మధురస్వనంబు
వీతేర విని రఘు - వీరుఁడీమ్రోఁత
యేతోయమనమౌని - యెఱిఁగి యిట్లనియె.
"కైలాసగిరిమీఁదఁ - గలదుమిక్కిలి వి
శాలమై మానస - సరసినాఁగొలను

అజునిమానసమున - నదిజనియించె
నజపాత్రయట్టి మ - హాసరోవరము
జాలెత్తిప్రవహించి - సరయువైమించె.
భూలోకముననిట్టి - పుణ్యంపుటేరు
సాకేతపురిచుట్టి - జాహ్నవియందు
నేకీభవింపన - య్యిరువాగుఁగూడి
సంధించునెడల త - త్సంగమజనిత
బంధురధ్వనియిది - భక్తినీక్షింపు
సేవింపు" మనవారు - చేమొత్తిమ్రొక్కి
నావల గంగామ - హానదిదాఁటి
దరిజేర్చెమము గా - ధితనయుఁడన్నట్లు
దరిజేరియవ్వల - దక్షిణదిశను
శరభవరాహకా - సరిఋక్షభల్ల
రురుసింహగవయశా - ర్దూలమాతంగ
కాకఘూకారవ - కంకవిరావ
భీకరంబైనయ - భేద్యకాననము
దవ్వులఁగనుఁగొని - తాపసనాథ!
యెవ్వరినెలవది - యెఱిఁగింపుమనిన
నివిదివ్యదేశంబు - లినవంశ! మొదట
యవి మలదముకరూ - శాఖ్యమైవెలయు
వృత్రాసురునిఁజంప - వెనువెంట హత్య
సుత్రాముఁబీడింప - సురలుమానులును
నిచ్చోట కుండల - నెల్లతీర్థములు
తెచ్చిస్నానమొనర్పఁ - దీరెపాపంబు
అగవైరినిర్మలుం - డైనట్టికతనఁ

దగనొందుమల - దాభిదానంబుచేత
నచ్చోటనాఁకలి - యణఁగినకతన
యుచ్చైఁగరూశాఖ్య - యింద్రుఁడమ్మహికి
నతిశయశ్రీలచే - నమరునిందు
గతకాలమున వెన - కనుయక్షజాతి
భామిని సుందుని - భార్యమారీచ
నామంబులగల యక్షు - నకు దల్లియగుచు
కొడుకునుఁదాను నుఁ - గూడియాపీమ
నడవిగాఁజెఱిచి యా - తాయాతజనులు
నమయింపుచుండు ని - చ్చటికర్థయోజ
నము మీరనుండుఁ దా - నవి యున్న టెంకి
దానినిమిత్తమై - దారుణంబైన
యీనట్టడవిత్రోవ - నేతేరవలసె
యిట్టిరక్కసిఁద్రుంచి - యీరాజ్యమునకుఁ
గట్టడసేయు మ - కంటకశ్రీలు
యీత్రోవరానేర - రింద్రాదిసురలు
నీతోడుగలనాకు - నిశ్శంకమయ్యె.
పాపాత్మురాలిది - పట్టి వధింపు
మాపూర్ణవిఖ్యాతు - లందుము నీవు
మెచ్చురించితినన్న - మెంతయుమదికి
నచ్చెరువుగ రాముఁ - డమ్మౌనిఁగనియె.
"ఆఁటది యబల య - ఘాంగనయిట్టి
మేటిసత్త్వముదీని - మేనికెట్లొదవె?
యక్షభామినియయ్యు - నదియేల? ఘోర
రాక్షసకర్మసం - రంభిణియయ్యె?

వివరింపు" మన రఘు - వీరునిమాట
చెవిసోఁకిపలికె కౌ - శికమునీంద్రుండు.

—: తాటకా వృత్తాంతము :—

అదియుందు సుకేతుఁ - డను యక్షవరుఁడు
గాదిలబిడ్డలఁ - గానక వగచి
ధాతనుఁగూరిచి - తపమాచరింప
నాతరింబ్రత్యక్ష - మై పద్మభవుఁడు
వెయ్యేనుగల లావు - వెలసియట్టి
తొయ్యలినిత్తు పు - త్రునొసంగనీకు
పొమ్మన్నయక్షుండు - పుత్రికంగాంచి
యిమ్మన్నసుందుల - కిచ్చెభార్యగను.
మారీచు వానికు - మారుండువాఁడు
ప్రారబ్ధమైన శా - పము ప్రాప్తమగుట
దానవుఁడయ్యెనం - తటసుందుఁడీల్గ
వానిభామిని కామ - వశ్యాత్మయగుచు
గట్టివాతనమున - కాఁకచేనొడలు
పట్టఁజాలక వెట్టి - పట్టినయట్ల
తపముసేయునగస్త్య - తాపసుఁజూచి
కృపతోడనన్ను వ - రింపు మీవనుచు
వలవంతచే పయి - ప్రాలఁజేరుటయు
కలశజుండలిగి రా - క్షసివి గమ్మనుచు
శాపమిచ్చిన నిశా - చారిణియగుచు
రూపింపదారుణ - రూపంబుతోడ
యిటులగస్త్యుఁడు శాప - మిచ్చుసేయనుచు

నటపట్టి యయ్యాశ్ర - మావాసులైన
యతులఁబీడింపుచు - న్నది దానిఁదునిమి
వెతలెల్లమాన్పు మ - వ్విమలాత్మకులకు
నిపుడుగోబ్రాహ్మణ - హితమాచరింపు
ముపకారమొనరింపు - ముర్వికినెల్ల
నీవెకా కితరులు - నిర్జరులైన
లావునందీని బ్రే - లనుఁజూపలేను
యిదియాఁడుకొల - యనియెంచకు నీదు
మదిలోనరాజ ధ - ర్మమువిచారింపు
శిష్టరక్షణమును - శ్రీరామచంద్ర!
దుష్టనిగ్రహము నీ - దుష్ప్రవర్తనము
తరుణి విరోచను - తనయ మందరను
గిరిభేదివధియించి - కీర్తిగైకొనియె.
ఇలయెల్లఁదొల్లియ - నిద్రంబుసేయఁ
దలఁపవిష్ణువు శుక్రు - తల్లినిఁదునిమె
మఱియుధార్మికులైన - మనుజనాయకులు
పఱచుటెంతులఁ జంపి - పావనులైరి.
నామాటచేదీని - నాతిగా యనుచు
నీమదిఁగొంకక - నేడె దండింపు
మను మాట విని యప్పు - డంజలిచేసి
వినయంబుతోరఘు - వీరుండిట్లనియె.

—: తాటక వధ :—

అంపుమనుచుముందె - యడిగితివన్ను
నంపె మాతండ్రి - నీయడుగులవెంట

నలవసిష్ఠాదుల - యనుమతిసేయ
వలసి నీవెనువెంట - వచ్చినవాఁడ
చెప్పినబుద్ధులు - శిరసావహించి
యప్పుడె మీఁచిత్త - మలరించువాఁడ
అలయగస్త్యాదులై - నట్టిమానులకు
నిలవేలుపులకునే - హితమొనరింతు
ననుగులక్ష్మణుచేతి - యమ్ములవిల్లు
మునిచూచి మెచ్చ రా - ముఁడు కేలనంది
నారిసారించి గు - ణధ్వనిసేయ
భోరుకలఁగెను - భువనంబులెల్ల
కంటకారులఁగూర్పఁ - గల స్వయంవరణ
ఘంటాధ్వనులు దేవ - కామినులకును
నార్తరక్షణకథా - యతవందిబృంద
కీర్తనల్ రాఘవాం - కితబాణములకు
సంతతాహ్వానముల్ - సంగరాహార
చింతఁగ్రుమ్మరుముని - శ్రేష్ఠవీనులకు
రాజితజలధరా - రావముల్ దైత్య
రాజన్యచేతోమ - రాళంబులకును
ఆధ్వని విని తాట - కాసురి చాల
సాధ్వసంబున గుండె - ఝల్లుమనంగ
దిగులుచే నేమియుఁ - దెలియకఁగడుపు
పగిలి చెమర్చికం - పమునంది భ్రమసి
భ్రమానుగంట ముహూర్త - మాత్రంబునేల
యూనుక కరములు - నూరటనొంది
దిటదెచ్చుకొనిక్రొత్త - తెలివితో నాద

మెట్టనుండివినవయ్యె - నెట్టిదోయనుచు
నామ్రోతఁవచ్చుచా - యనెవచ్చుదాని
భీమారుణేక్షణ - భీకరాకారఁ
జూచి కాటుకకొండ - చొప్పగుమేను
యేచిపై పొడవుగా - నెత్తుఁజేతులును
మెఱుపులువెదచల్లు - మెఱుఁగుకోరలును
హారిగల రీతిన - ల్లాడుఁజన్నులును
వివృతాస్యగర్తంబు - వెళపైనకకడుపు
గవని వాకిళులట్లు - కరమొప్పుఁజెవులు
వంకరముక్కు గ - వ్వలవంటిపండ్లు
సంకుకామాక్షులు - జగజంపుజడలుఁ
గలిగి పై వచ్చుర - క్కసిఁజూచినగవు
సెలవులం దులకింప - శ్రీరాముఁడనియె!
"కంటివె లక్ష్మణ! కై - కోదు మనల
దంటరక్కసి దీని - దాని యచ్చెరువు
పెనుఁగొండవలె నిది - పెరిగిపై రాఁక
కననెంతవారికి - గర్భముల్ గలఁగు
మోదుసేసెద దీని - ముక్కునుఁజెవులు
చూడు నీవెన్నడు - చూడవింత
బుద్ధిరాఁజేతు ని - ప్పుడ నిశాచరికి
వద్దేలమనకుస్త్రీ - వధమాచరింప"
అననంత తాటక - యట్టహాసమున
బెనుఁగొండయోయనఁ - బేర్చిపై రాఁగ
దిగులొందివెఱచిఁగా - ధేయుండుదాని
నగణిత టంకారాకార - మదర్పించివిలిషి

వెఱపు లేకుండదీ - వించిమెవ్వరికి
వెఱవని రక్షగా - వించెరామునకు
నాలోన వివిధది - వ్యాస్త్రముల్ దుమ్ము
రాలును మీాదవ - ర్షముగాఁగఁగురిసి
తాటకఁ రాఁజూచి దశర - థాత్మజుఁడు
హాటకపుంఖంబు - లైనబాణముల
నన్నియుఁబోవైచి - యర్ధచంద్రాస్త్ర
మెన్నికసంధించి - యెత్తినరెండు
చేతులు మొదలంట - చిదిమివైచుటయు
భీతిలే కదిచేరఁ - బ్రియసహోదరుఁడు
సౌమిత్రిచూచి య - స్త్రంబులు రెంట
తాముక్కుఁజెవులు చి - త్రంబుగాఁదునిమె.
చెవులుముక్కునుఁబోయి - చేతులుందునిసి
భువియెల్లనిండనా - ర్పుచునోరుఁదెఱచి
మ్రింగెద ననిచూచి - మించి రాలేక
యంగంబుకనుపింప - కాదుష్టబుద్ధి
మింటికినెగసి యే - మియుఁదోఁచనీక
కంటికి తనయున్కి - గనుపింపరాక
మాయగల్పించియా - మారీచుతల్లి
పోయఁబొమ్మనిపంచి - పోకకేడించి
మెఱయించు నొకచోట - మెఱుపులగుంపు
కురియించు నొచ్చోట - ఘోరవర్షంబు
రాలించు నందంద - రాలబల్ జడలు
తూలించు విషమవా - తూలముల్ విసరి
రప్పించు మదసింధు - రంబులందంద

తెప్పించు మీఁద స - దీప్రవాహములు
కదియించు నలువంక - కాలుచిచ్చులను
చదియించు దరులపై - శైలముల్ వైచి
నిండించు పాముల - నేకముల్ చుట్టు
చండించుపోకపి - శాచవేషముల
నీరీతిమాయల - నేకముల్ సేయ
నారాఘవులు చాల - యలజడినొంది
కాలునుఁ గేలునుఁ - గదలింపలేక
యాలోచనలు సేయు - నపుడుఁ గౌశికుఁడు
"భయమంది, రఘురామ! - పాపాత్మురాలిఁ
జెయిగాచు నేరమిఁ - జింతిల్లవలసె
యాఁటదియని యెంచి - యక్కటికించి
గాటంపుమాయల - గాసినొందితిరి
చాలును సంధ్యావ - సరముగావచ్చె
నీలోన దీని మా - యింపక యున్న
దానికి బల మనం - తంబగు నేరి
చేనైనఁ గినిసి శి - క్షింపంగరాదు
తునుము వేగమె దీని - తోఁబోరుచాలు
పనిలేనివాఁడవే - పట్టిపాలార్ప
"నన విని రఘురాముఁ - డన్నిదిక్కులను
కనుఁగొని మింటనె - క్కడమాయచూపె
నాదిక్కుచూచి మా - యలుమాయ శబ్ద
భేదిసాయకముల - బెగడుపుట్టింప
నదివచ్చి ఝులనిల్చి - యాగ్రహంబొప్ప
నెదిరింప సాయకం - బేర్చి రాఘవుఁడు

నారితోఁ గూర్చియు - న్నారిపేరురము
దూర నేయఁగ నది - దూరిపారుటయు
నాయమ్ము దానవి - యాయమ్ము నాఁటి
కాయమ్ము వ్రయ్యలు - గావించునంతఁ
గూలెను కాటుక - కొండయో యనఁగ
నేల వ్రేఁగణఁగియు - నిండు వ్రేఁకముగ
పిడుగుకైవడివచ్చు - భీమరాక్షసినిఁ
బడవైచి తముఁగాచె - భళిభళియనుచు
దివినుండి యింద్రాది - దివిజులువచ్చి
భువనవందితు గాధి - పుత్రు నీక్షించి
"కలవు రాఘవులకుఁ - గార్యముల్ మీఁద
బలియురతోఁ జేయు - బవరంబులితఁడు
సామాన్యుఁడే! దివ్య - శస్త్రాస్త్రజాలఁ
మే మెఱింగినవి నీ - వెఱిఁగినవెల్ల
నేరుపు మీతండు - నీవెంటవచ్చు
శూరుండు పాత్రుఁ డీ - చొప్పటమాకొఱకు
రాఁజేయు" ననవుఁడు - రఘురాము మోము
తాఁజూచి గాధినం - దనుఁడు దీవించి
"శిరముమూర్కొని - యలసితి రన్నలార!
యరమరల్ దీర నీ - యాశ్రమంబునకుఁ
దొరసి చైత్రరథంబు - తోఁదులఁదూఁగి
గరిమఁగైకొనియె నీ - కాననం బిపుడు
తాటకవోవ ని - ద్రదలెఱింగిమనిరి
యీటెంకినున్నవా - రింద్రులందరును

యీప్రొద్దుకిచ్చోట - నే యుండిమనము
రేపుపోవుదముచే - రిక మదాశ్రమము
యిచటికిదవ్వులే - దేలవేగిరము
సుచరిత్ర! యీవన - క్షోణులయందు
వసియింత మని" తగు - వైఖరినుండి
అసమతపోనిధి - యమ్మరునాఁడు
రాజసూనుల నిద్దు - రలు మేలుకొల్పి
యాజటివర్యుఁడి - ట్లని పల్కెనపుడు.

—: రామునకు విశ్వామిత్రుఁడు దివ్యాస్త్రముల నిచ్చుట :—

"శ్రీరామ నిన్నుఁజూ - చి మనంబులోన
మీఁతసంతోష మే - మి హితంబొనర్తు ? 2370
నేరుపువాఁడ నే - నేరిచి నట్టి
యారూఢదివ్యశ - స్త్రాస్త్రమంత్రములు
ఆదరం బమర నిం - ద్రాదుల నన్ను
కోదండదీక్షాది - గురుఁడనిపింతు
నీవు విల్లందిన - నిఖిలలోకములు
లావునగెలుచు ను - ల్లాసమేనిత్తు
దేవగంధర్వదై - తేయరాక్షసులఁ
జేవాఁడిజయమందఁ - జేయుదునిన్ను
శుచివి గమ్మని" తాను - శుచిప్రాఙ్ముఖుండు
నచలితాత్మకుఁడునై - యాదేశ మొసఁగె 2380
దండచక్రంబును - ధర్మచక్రంబు
చండాంశునిభకాల - చక్రంబు చక్రి
చక్రంబు నైంద్రమా - చక్రంబు రౌద్ర

చక్రసాధనము వ - జ్రంబు శైవంబు
రుద్రంబు బ్రహ్మశి - రోనామకంబు
కాద్రవేయము నైషి - కము పినాకంబు
పాశి పాశము ధర్మ - పాశంబుఁగాల
పాశంబు బ్రహ్మాస్త్ర - పావకాస్త్రములు
మోదకిశిఖరి నా - ముసలంబు లశని
భేదద్వయంబు - కౌభేరకాస్త్రంబు
రాక్షసంబును శిఖ - రంబు క్రౌంచంబు
నక్షయనారాయ - ణాస్త్రవజ్రములు
హయశిరఃకంకాళ - మనెడి శక్తులును
భయదవాయువ్యకా - పాలాస్త్రములును
కంకణంబును నంద - కము మధనంబు
శాంకరం బసిరత్న - శస్త్రదైత్యములు
సంతాపనంబు శో - షణము తర్పణము
శాంతంబు శౌర్యప్ర - శయనాస్త్రములును
సైంధవమానవా - స్త్రవిలాపనములు
గాంధర్వమోహన - కందర్పములును
సౌమనశరంబు ప్ర - స్వాపనాస్త్రంబు
తామససత్యవిద్యా - ధరాస్త్రములు
మౌసల సంవర్త - మాయాధరములు
శాసకఘోరపై - శాచకంబులును
మదనదారుణసుదా - మని సితేషువులు
నదయతేజములు సో - మాస్త్రంబుననుఁగ
అతులప్రయోగది - వ్యాస్త్రముల్ నేర్పి
యతఁడుమార్గంబున - నరుగుచుఁబల్కె.

“అస్త్రముల్ నేర్చితీ - వనఘ! నావలన
నస్త్రోపసంహార - మరయంగవలదె

—: ఉపసంహారముల రామున కుపదేశించుట :—

పలికెద యివినేర్చి - పనిగొమ్ము భక్తి
వెలయ నారాధింపు - వేర్వేర” ననుచు
సత్యవంతము రభ - సంబు దృష్టంబు
సత్యకీర్తి ధనంబు - సర్వనాభంబు
ప్రతిహారలక్ష్యాక్షర - ముల వాఙ్ముఖము
ప్రతిపన్న కామరూ - ప పరాఙ్ముఖములు
నావరణము జృంభ - కాస్త్రమోహాములు
నావల సంతాన - హారణధాన్యములు
కామరూపంబును - కరవీరరుచిర
భీమవిధూతక పి - తృసౌమనములు
నైరాస్యవిమలసు - నాభముల్ జ్యోతి
షారంభములు సుద - శానవపద్మ
నాభాస్త్రములు దృఢ - నాభంబు దుందు
నాభశస్త్రము మహా - నాభంబు వృత్తి
మంతంబు నల ధృతి - మంతంబు నర్చి
మంతంబు కృశనంబు - మధనంబు యోగ
ధర దశాక్షులు హరి - ద్రము విషమంబు
హారణశస్త్రంబుల - క్ష్యాక్షరాస్త్రంబు
దశవక్త్రిమును ప్రశాం - తము దశాక్షరము
దశశీర్షము ననంగఁ - దగువిద్యలొసంగి

కామరూపమును సు - ఖస్వరూపములు
శ్రీమూర్తిమంతముల్ - శ్రీకారణములు
జపియింపు" మనుచు వి - శ్వామిత్రుఁ డనిన
జపియించె శ్రీరామ - చంద్రు డన్నియును.
ఆ వేళనస్త్రంబు - లాకృతుల్ దాల్చి
పావకమూర్తులు - పాటిల్లఁగొన్ని
నీలనీలప్రభా - న్వితములైఁగొన్ని
జ్వాలలతోఁగొన్ని - సమదాట్టహాస
కలనలఁగొన్ని భీ - కరములై గెలుపు
పలుకులతోఁగొన్ని - పగ్గెలఁగొన్ని
యంగారసదృశంబు - లై కొన్ని ధూమ
లాంగంబులైఁగొన్ని - యర్క తేజమునఁ
గొన్ని చంద్రప్రభఁ - గొన్ని యీరీతి
నన్నియువెలుఁగుచు - నంజలుల్ చేసి
"పనిగొమ్ము మమ్ము నీ - పనుపుచేసెదము.
మునినాథుఁడొసఁగె మ - మ్ముఁబరిగ్రహింపు
దాసుల మేము నీ - దలఁచుఁగార్యములు
చేసివచ్చెదము నీ - క్షింపుమమ్మ" నిన
శ్రీరాముడన్నియుఁ - జేపట్టినాడు
వారలైయేను గా - వలసిన యపుడు
రండు మీరు మదంత - రంగంబులోన
నుండుడంచును పర - మోదారుఁడైన
యారామవిభుఁడు - భృశాశ్వపుత్రులను
నూరుగురిని లక్ష్మ - ణునికితా నేర్పి
యవ్వాలంజనుమ న - త్యాశ్చర్యమొకటి

దవ్వులంజూచి సం - తసముతోఁబలికె.
"అల్లదె మిన్నుల - నంటి కన్పట్టి
నల్లనై మదికి నా - నందంబుచేసి
నీలనీలాంబుధ - నిభమై యుపాంత
శైలమై కలకల - స్వనపరిష్కరణ
విహగమై హరిణాది - వివిధమృగాది
బహుళమై సకలతా - పసవేదఘోష
నిబిడమై యాహవ - నీయాదివహ్ని
నిబిరీసధూమమా - నితగంధమైన
యీయాశ్రమంబుపే - రెయ్యది? దీన

—: వామనమూర్తి చరితము :—

నేయతీంద్రులు వసి - యించి యుండుదురు?
మీయాగశాల యే - మేర యెవ్వారు
దాయ లీ సవనవి - ధానవైఖరికి
నీప్రొద్దు మనముంద - మీ యాశ్రమమున
నేపణఁగింతుమీ - కెగ్గొనరించు
దనుజులనొక ముహూ - ర్తమున విచ్చేయు
డ"ను మాటవిని తన - యాత్మనుప్పొంగి
శ్రీరామచంద్రుని - చెక్కులు నిమిరి
గారవసంబమరంగ - గౌశికుండనియె.
"ఇదివైష్ణవస్థాన - మిందువిష్ణుండు
ముదముతోఁబహుకాల - ము తపంబుచేసి
నందుచే నిది వామా - నాశ్రమంబయ్యె.
చెందు నిచ్చటసర్వ - సిద్ధులెల్లరకు

సిద్ధాశ్రమంబని - చెప్పిరిదాన
సిద్ధులకును తప - స్సిద్ధి గల్గుటను
బలియను రాక్షస - పతి పట్టణంబు
తొలుతనీదేశంబు - దుర్జయుండతఁడు
దితిజుల నేలి యా - దిత్యులఁదోలి
శతమఖాది దిగీశ - జాలంబుఁదరమి
ముల్లోకముల తన - ముద్రచెల్లించి
బల్లిదుండై హావి - ర్భాగంబులెల్ల
సురలకీయక రా - క్షసుల పాలుచేసి
సురసతుల్ కేలన వీ - చోపులు వీవ
మత్తుఁడై తానొక్క - మఖముగావింప
నత్తర వహ్నిము - న్నగు వేల్పులెల్ల
వైకుంఠమున కేఁగిన - వనమాలిఁగాంచి
లోకేశ! యాశ్రిత -లోకమందార!
పుండరీకాక్ష! యం - బుజగర్భవినుత!
అండజరాడ్వాహ! - యాద్యంతరహిత!
విశ్వభావన! విశ్వ - విభవవిశ్వేశ!
విశ్వాత్మ! విశ్వాభి - వృద్ధిప్రచార!
పాలింపు మమ్ము నీ - పాలింటివారి
నేలింపు నాకంబు - నింద్రాదిసురల
కలిగింపు మాకు యా - గముల భాగములు
తొలగింపు మిలకు - దైత్యులచేతిపోరు
రక్షింపు మిపుడు గో - బ్రాహ్మణశ్రేణి
శిక్షింపు మదమత్త - చిత్తరాక్షసుల
యాలింపు మా మొర - యంతరంగముల

పాలింపు మేదిని - భారంబుమాన్చి
మాయింపు బలిదైత్య - మదగర్వరేఖ
సేయింపు మముఁ బున - ర్జీవులఁగాఁగ
విడివింపు చెఱనున్న - విబుధకామినుల
నడపింపు ధర్మంబు - నాల్గుపాదముల
పుట్టుమిప్పుడు కశ్య - పుని భార్యయందు
కట్టు మనాధరక్షణ - కంకణంబు
నుడుగుము వటుఁడవై - నూతనదాన
మడుగుము బలినిమూఁ - డడుగుల నేల
పట్టు ముర్వియు నింగి - పదములు రెంట
మెట్టుము వానిభూ - మినణంగిపోవ
కరమిమ్ము మాకు నేఁ - గాఁచెద ననుచు
వరమిమ్ము కాశ్యపు - వద్దికిఁబోయి
పన్నించు గరుడనిఁ - బల్లనగట్టి
మన్నించు మమ్ము ర - మ్మా! యనిపలుక
మొర యాలకించి య - మ్మురభేదిసురల
గరుణించి పొమ్మని - కాశ్యపుఁజేరి
తనయులకై నీవు - తపమాచరింప
నినుమెచ్చివచ్చితి - నీకుజన్మింతు
నని యదితికి వామ - నాకృతిఁబుట్టి
దనుజేంద్రుఁడగు బలిఁ - దాఁజేరఁబోయి
యాగంబుసేయుచు - నర్థులు వేఁడ
త్యాగంబతఁడొసంగు - సమయంబుచూచి
స్వస్తివాదమొనర్చి - జగతిమూఁడడుగు
లస్తోకమతి వేఁడి - యతనిచే నంది

మురవైరిముల్లోక - ములు నిండఁబెరిగి
ధరయెల్లనొక్క పా - దంబునఁగొలిచి
యాకాశ మదియొక్క - యడుగుననుంచి
పైకొనిబలిఁద్రొక్కి - పాతాళమునకు
నాకైవడి నుపేంద్రుఁ - డన్నయైనట్టి
నాకేశునకు భువ - నము లెల్లనిచ్చి
యతులతపోనిష్ఠుఁ - డైయుండునునికి
నతనిచే నిదివాము - నాశ్రమంబయ్యె.
చేరుదమివ్వన - సీమకు" ననుచు
నారాఘవులతోమ - హాతపోధనుఁడు.

—: రామాదులు సిద్ధాశ్రమముఁ జేరుట :—

ప్రాలేయమని పున - ర్వసుఁగూడివచ్చు
లాలితశ్రీలక - ళానిధియనఁగ.
వచ్చుచోనచ్చటి - వాచంయ్యమీంద్రు
లచ్చపుభక్తితో - నర్ఘ్యపాద్యములు,
కౌశికునకు నిచ్చి - కరమర్థివచ్చి
దాశరథులకు స - త్కారముల్ చేసి
యాతిథ్యమొసఁగిన - నచ్చోటవారు
ప్రీతివసించి యా - రేయి నిద్రించి
మరునాడు రామ - లక్ష్మణులు ప్రభాత
కరణీయ్యములుదీర్చి - గాధేయుఁజూచి
"సిద్ధసంకల్ప! యీ - సిద్ధాశ్రమమున
సిద్ధంబుగాయాగ - సిద్ధిఁగైకొనుము.

దీక్షవహింపు డై - తేయులాఁగినను
శిక్షించెదము శర - శ్రేణులచేత"
అనిన జితేంద్రియుం - డై దీక్షవార్చి
మునులెల్లఁ దత్కర్మ - ములఁ బ్రవర్తిల్ల
యాగమారంభించి - యమ్మౌనినాడు
వేగిన నగ్నులు - వేల్చి రాజిల్లు
మునిశిఖామణికి త - మ్ములుఁడుదాను మ్రొక్కి
వినయంబునను రఘు - వీరశేఖరులు
దేశకాలంబునుఁ - దెలిసియిట్లనిరి.

—: రాముఁడు మారీచాదిరాక్షసుల జయించుట :—

"కౌశికమునినాథ! - క్రతువిఘ్నకరులు 2560
యెప్పుడువత్తురో - యిషుపరంపరల
నప్పుడె వారలహాతి - యొనర్చెదము."
అని దానవ్సవరించి - యమ్ము లేర్పరచి
ధనువు లెక్కిడు కొని - ధట్టీలుకట్టి
కవచముల్ దొడిగి యా - గవిశాలశాల
సవిధదేశమునను నె - చ్చరికనున్నంత,
సంతోషమున మౌని - చయము రాఘవుల
నెంతయు నుతియించి - "యీతపోధనుఁడు
దీక్షచే మౌనవ్ర - తివహించినాఁడు
రక్షింపుఁడీక నారు - రాత్రులిమ్మఘము 2570
కనకల్గి గురవక - కాచియీడేర్పుఁ"
డనివారు సవనక్రి - యలునిర్వహింప.
ఆఁకలిదప్పియు - నలయికల్ లేక

ప్రాఙ్నోర్ధ్వదిక్కుల - చూపులునిల్పి
నిద్దురమానికం - టికిఱెప్పగాచు
పద్దునరేయును - పగలునేమరక
యెక్కుడునట్టి విం - ట్లెక్కిడినట్లు
త్రొక్కినమెట్టులు - త్రొక్కినయట్లు
పట్టినశరములుఁ - బట్టినయట్లు
కట్టినధట్టీలు - కట్టినయట్లు
తమలోనఁ దారన్న - దమ్ములొండొరులు
సమయముల్ దెలుపుచు - జతనముల్ గలిగి
యాతరివర్తింప - నాఱవనాఁడు
హోతల వివిధమం - త్రోరు నాదములు
సామాదినిగమవి - స్తారఘోషములు
నామోదకర దేవ - తాహ్వానరవము
రాఘవజ్యాలతా - రావంబు నెనసి
మోఘుంబుగాక క - ర్మకఘూర్ణిలంగ
విని యాగ్రహమునభా - వించిరాక్షసులఁ
బనిచి మారీచసు - బాహులాయాగ
శాలలో రక్తమాం - సంబులుగురియ
నాలోచనల్ చేసి - యనిచి వెంబడిని.
మెఱుపులతో వచ్చు - మేఘంబులనఁగఁ
బరగి మారీచసు - బాహుదానవులు
అసిలతాయుగళమ - ల్లార్చుచుమింటి
దెసఁదోఁచుటయును బు - త్విజులు భీతిల్లి
"శ్రీరామచంద్ర! వ - చ్చిరినిశాచరులు
వీరె నెత్తురుజల్లు - వేదికమీఁదఁ

గురియుచున్నారని - కూయికినంత
శరమును విల్లు హ - స్తములఁ గీలించి
దుర్వృత్తులును మదాం - ధులు క్రూరులైన
శర్వరీచరుల ల - క్ష్మణునకుఁ జూపి
"చూడుము పిడుగుల - చొప్పున వీరు
జోడుగాఁ గూడివ - చ్చు దురాత్మకులను
పావనాస్త్రంబుచేఁ - బవమానుచేతఁ
బోవు మబ్బులరీతిఁ - బోవనేసెదను."
అనునంతలో నుర్వి - నాజానుబాహు
లును ధనుర్ధరులు బా - లులు నీలహేమ
గాత్రులునైన రా - ఘవుల దానవులు
మిత్రచంద్రులు పుడ - మినిఁ గాచినట్లు
సవనంబుగాచు నె - చ్చరికలుచూచి
తవిలి విఘ్న మొనర్చు - తలఁపున రాఁగ
దారుణమానవా - స్త్రంబు సంధించి
మారీచును రము రా - మవిభుండునైన
నాఁటుతోడనె యోజ - న శతంబునకును
మీటినచందాన - మింటిపై త్రోవ
వొగడాకు గొనిపోవు - నోజమున్నీట
మొగముక్రిందుగనైన - ముచ్ఛమునింగి
పడునంత దశరథు - పట్టి సుమిత్ర
కొడుకు నెమ్మోముగ - న్గొని యిట్టులనియె.
"మానవాస్త్రంబు ల - క్ష్మణ! యెంతమంచి
పూనిక చెల్లించె - బొలియింప కతని
దూరంబుగాఁగ పా - థోరాశిలోనఁ

పారంగవైచె సు - బాహుఁబోనీక
పోరిగొందుచూడు మి - ప్పుడె" యనిపిడుగు
సరిమైనపావకా - స్త్రంబుసంధించి
గురిసేసివేసిన - కుంభినిమీఁదఁ
దెరలె కాటుకకొండ - ద్రెళ్లినయట్లు
బాహుశౌర్యమున సు - బాహునిఁద్రుంచి
సాహసోన్నతుఁడు కా - సల్యాసుతుండు
వారిరాక్షసుల నె - వ్వరిఁబోవనీక
మారుతాస్త్రమువైచి - మహిఁగూలనేసె.
అజనంబు నెఱనేర్చి - యమరేంద్రుమాడ్కి
విజయంబుగైకొని - విల్లెక్కుడించి
సౌమిత్రి చేతి కొ - సంగె దండప్ర
ణామంబు గాధేయు - నకుఁజేయునంత
కురిసె మిన్నుననుండి - కుసుమవర్షములు
మొరసెను నిర్జర - మురవారవములు
గంధర్వగాయన - గానంబులెసఁగె
సంధించెపవమాన - శాబంబులపుడు
కౌశికమౌని రా - ఘవునిదీవించి
"యో శౌర్యభూషణ! - హోమకార్యములు
కడతేఱెనొక్క వి - ఘ్నములేకమాకు
నెడపని సంతోష - మెచ్చెనీయందు
పితృవాక్యమును మాకుఁ - బ్రియమునుఁజేసి
యతిశయవిఖ్యాతు - లందితివీవు"
అనునంతనచటి సం - యములెల్లరాము
ననుపమప్రీతితో - నాశీర్వదించి

సాధారణుఁడుగాఁడు - సత్యసంధుండు
గాధేయమౌని రాఘ - వ వంశతిలక!
అమ్మునీంద్రుఁడునిన్ను - నర్థించునెల్ల
నిమ్మఘం బీడేర్ప - నెంచియకాదు
పరమకల్యాణలా - భములెల్లనతని
కరుణచే నటమీఁదఁ - గైకొనఁగలవు
పాయనిదైతేయ - బాధలుమాన్చి
మాయాశ్రమంబక - ల్మషముచేసితివి.
ఏమేల్లదీవెన - లిచ్చుటఁగాక
యీమెచ్చుమెచ్చియే - మీయఁజాలుదుము
సుఖివి గమ్ము" నునంత - సూర్యుండు చరమ
శిఖరిఁ జేరెనుముని - శ్రేణులతోడ.
ఆరాత్రివసియించి - యమ్మఱునాఁడు
శ్రీరామవిభుఁడుకౌ - శికున కిట్లనియె.
"ఓమునీశ్వర! నీకు - నొనరింతు నతులు
కామించి మమునీవు - కార్యాంతరములు
పనిగొమ్ము మీరెందు - పనిచిన నటకు
జని వేఁడునర్థంబు - సమకూర్పఁగలము
దాసులు (దుష్టకృ - త్య) విధానములకు
నోసరిల్లము మాకు - నూరటల్ దగునె
నావుఁడు గాధి నం - దనుఁడుశ్రీరామ
యావలనొకకార్య - మిచ్చనెంచితిని.
ఆనఘుఁడుమిథిలాపు - రాధినాథుండు
జనకుండు యాగంబు - సలుపుచున్నాఁడు.
అచ్చటి కేఁగి యా - యజ్ఞంబుచూడ

వచ్చితిమునిబల - వత్తరంబైన
కోదండమొకటి యా - క్షోణీశునింట
నాదిత్యఖచరవి - ద్యాధరాదులును
యెక్కిడఁగాలేని - యీశుండుదాల్చు
నొక్కవిల్లున్నదా - యుర్వీశ్వరునకు.
యాగఫలంబైన - యాదిసునాభంబు
యాగంబునకు మెచ్చి - యయ్యాశుఁడొసఁగె.
అదినాటనుండియు - నతని దేహమున
సదమల గంధపు - ష్పములఁబూజింప
నున్నది నీవట్టి - యుగ్రకార్ముకము
కన్నులఁజూతువు - గాక రమ్మనుచు"
పయనమై మునులు వెం - బడిరాఁగఁగదలి
జయకారణములైన - శకునముల్ గనుచు
నరవిందనయన పా - దాబ్జమరంద
గరిమంబుఁగన్న గం - గకు నుత్తరమున
సరణినేఁగుచు నను - సారి మానులను
హరిణాదిమృగ వి - హంగావళి నెల్ల
యిమ్మహాశ్రమమిూ - రేవేళఁగాచి
సమ్మతి నుండుడు - చనుఁడనిపల్కి.
అందరనునిచియా - హైమాచలంబు
పొందికదక్షిణం - బునఁజుట్టివచ్చి
యావెన్కధనదుని - యాశఁ బట్టిసుము
త్రోవను కమల బం - ధుఁడు పశ్చిమాద్రి
కూటంబునకు హేమ - కుంభమైవెలయు
పాటికి రఘువంశ - బాలకుల్ మునియు

శోణాస్రవంతినిఁ - జూచి రాఘవుఁడు
పాణియుగ్మము మోడ్చి - భక్తి నిట్లనియె.
"ఈభూమిఁ గనుఁగొంటి - రే! మహనీయ!
వైభవంబు సమృద్ధ - వనశోభితంబు
లోచనానంద మా - లోకింపఁదగియె
వాచంయమీంద్ర! యె - వ్వరినివాసంబు
పలుకు? మీవన", రఘు - ప్రవరునీక్షించి
కలతెఱంగెల్లను - గాధేయుఁడనియె.

—: కుశకుశనాభుల వృత్తాంతము :—

ఉత్తమకులజాతుఁ - డురుగుణాధికుఁడు
మత్తారిరాజదు - ర్మానభంజనుఁడు
దశదిశాలంకార - ధవళయశుండు
కుశభూవరుఁడు నిరం - కుశ పరాక్రముఁడు
వైదర్భియను గుణ - వతి యందునతఁడు
గాదిలితనయులఁ - గాంచెనల్వురను.
బోధముల్ గలకుశాం - బుఁడు కుశనాభుఁ
డాధూర్తరజనుఁడు - నవ్వసున్నృపుఁడు
జనియింప నపుడు కు - శక్షితీశ్వరుఁడు
తనయుల నల్వురం - దాఁజూచి పల్కె.
"పాలింపుఁ డఖిలభూ - భాగంబు మీరు
తూలింపుఁ డెపుడు శ - త్రునృపాలకులను
ధర్మ మేమఱకుఁ డే - తఱని యాగాది
కర్మముల్ నడపుఁడా - గమవేత్తలైన

యవనీసురలఁ బ్రోవుఁ - దనదలఁగావుఁ
దవధానముల నుండుఁ - దని పనుపుటయు.
ఘనుఁ డాకుశాంబుండు - కౌశాంబిపురము
తనపేరనిర్మించి - తానేలుచుండె.
పొలుచు మహోదయ - పురము గావించి
యిలయెల్లఁ గుశనాభుఁ - డేలుచునుండె.
ఆధూర్తరజుఁడు ధ - ర్మారణ్యపురము
సాధువర్తనఁ జేసి - జగతి పాలించె.
వసువిభుఁడా గిరి - వ్రజముఁ గావించి
యసమవైఖరి చేత - నవని పాలించె.
"ఇది యావసునృపాలుఁ - డేలెడిపురము
మదనారివిక్రమ! - మాకుఁగాణాచి
కొండలైదును వీటి - కోటలై పరిఘ
యుండు కైవడి చుట్టు - నొక పూవుదండ
వైచినతెఱఁగున - వర్ణింపఁదగియె.
చూచువారలకు నీ - శోణాస్రవంతి
మాగధ నిధి సంగ - మమున నీసీమ
మాగధదేశనా - మమున రంజిల్లె.
నలువురలోఁ గుశ - నాభుండు వేల్పుఁ
దలిరాకుబోఁడి ఘృ - తాచిఁ జేపట్టి
దానికి నూర్వురు - తనయలఁగాంచె.
ఆనెలంతలు యవ్వ - నారంభమునను
వనకేళి నుద్యాన - వనము లోపలను
మనసిజు వలకారి - మాయలో యనఁగ
నందెలు ఘులుఘుల్లు - మని మొరయంగ

చిందులాడుచు సన్న - జిలుఁగుఁబయ్యెదలు
జాఱ దళాయను - జక్కవ కవల
మీఱుగుబ్బలు మిఱి - మిట్లు గొనంగఁ
బరువులువారు ని - బ్బరమునఁజీర
నెరికె లట్టిటుపడ - నిగనిగ మెఱచు
తొడల చక్కదనంబు - తులకింప లేఁత
నడుములు నవ్వుల - నకనకలాడ
పేరాస నధరబిం - బీఫలంబులకుఁ
గీరముల్ వలగొనఁ - గ్రేళ్లుదాఁటుచును
తొంగలిరెప్ప సం - దులఁ బుటమెగసి
నింగిఁబేరెమువారు - నిడువాలుఁజూపు
బేడిసదాఁటుల - పిఱుఁదువేఁకములు
వాడని విరులు రు - వారించు జడలు
సంకుమదంబు పి - సాళించు అవికె
కుంకుమలను మేన - ఘుమ్మని వలచు
పరిమళమ్ముల ముద్దుఁ - బలుకుల రత్న
వరభూషలకు వన్ను - (వను)వెట్టు మేని
చకచకలను వనీ - సరణుల మెలఁగు
మొకరిపాయపు రాచ - ముద్దుగుమ్మలనుఁ
బవనుండు చూచి ద - ర్పకునకు లోఁగి
యవల నిల్చి వసంతుఁ - డడపంబుఁ గట్ట
చక్కని రాజవే - షమునఁ గన్పట్టి
యక్కన్నెలకు దన - యాస దెల్పుటయు
నభిమానవతులైన - యంబుజేక్షణలు
సభయలై చందనా - చల(మందు)జొచ్చి

“సకలాంతరాత్మవు – సాక్షి వెల్లఱకు
నకట! మాచిత్త మీ – వరయకున్నావె?
మమ్ముఁ గావలసిన – మాతండ్రి నడిగి
సమ్మతించి యతండొ – సంగ వరించి
కామోపభోగముల్ – గైకోక యురకె
కామింప నీయంత – ఘనుకునగునె?
ఒల్లము పొమ్మ”న్న – నూరకే పోక
పల్లవాధరలపై – పవమానుఁడలిగి
వారల లోఁజొచ్చి – వారి యాకార
గౌరవంబుల గోర్వఁ – గా లేక యప్పుడు
మరగుజ్జులనుఁ జేసి – మంచిరూపములు
చెఱిచినఁ గన్నీరు – చింద నందఱునుఁ
దమతండ్రిఁ గుశనాభ – ధరణీశుఁ జేరి
తమచందములకు నెం – తయు వెఱగందు
నతనిపాదములపై – నడలుచుఁ బొరలు
సుతల నెమ్మోములు – చూచి యిట్లనియె.
“ఏమి నిమిత్తమై – యెలనాఁగలార!
నీమేర విఱిమూరెఁ – జేసి యంగములఁ
గొఱమాలితిరి మిమ్ముఁ – గోపించియిట్టి
కొఱఁత యెవ్వఁడుచేసె? – కులధర్మసరణి
తప్పితి” రోయను – తండ్రినీక్షించి
యప్పువ్వుఁబోణు లి – ట్లనిరి ఖేదమున.
“మాచెల్వుచూచి కా – మవికారమగ్నుఁ
డై చేరి పవమానుఁ – డాసించియడుగ
మాతండ్రి యనుమతి – మమ్ము వరింపు

మీతలంపులు మాను - మీవని పల్కఁ
గోపించి మాకు'' నీ - గుజ్జురూపములు
శాపించి నటులిచ్చి - చనియె నటన్న.
వినియంతలోఁచాల - విస్మితుఁడగుచుఁ
దనమదిలో మెచ్చి - తనయులఁ జూచి
''మేలుమే లతుల ధా - ర్మికుఁడయ్యుఁ నింత
పాలుమాలునె మిమ్ము - పవనుండుచూచి
మీకతంబునకీర్తి - మించితి నేను
నా కులం బతిపావ - నంబయ్యె నేఁడు
దివిజులయెడ నింత - దీమసం బునుచు
నువిద లెచ్చటనైన - నున్నారె? జగతి
మెలఁతల కభిమాన - మే భూషణంబు
వలదె యీనిలుకడ - వారిజాక్షులకు
క్షమయె సత్యంబును - క్షమయె ధర్మంబు
క్షమయె కులంబును - క్షమయె వర్తనము
క్షమయె మోక్షంబును - సకలార్థములకు
క్షమఁబోల సాధనాం - శము లెందుగలవు!
మీ యీలువులె యెందు - మీకంగరక్ష
యేయెడలనుఁ బ్రోవ - నీశుఁడున్నాఁడు
పొండ'' ని తనమంత్రి - పుంగవు లండ
నుండంగ వారితోఁ - నొకమాటవలికె.
''కన్నియలను దేశ - కాలపాత్రంబు
లెన్ని యొక్కరుఁబిల్చి - యిచ్చుట యొప్ప
వలయుఁజేయంగ ను - ద్వాహముల్ వీరి
వలదింట నునుప జ - వ్వనులైన వారి

—: బ్రహ్మదత్తుని చరిత్రము :—

చూళినా నొక మునీ - శుఁడు నియమంబు
చాలంగఁబూని ప్ర - శాంతచిత్తమున
నతఁడూర్ధ్వరేతుఁడై - యరిదితపంబు
కతిపయదినములు - కావింపుచుండ
నొకకొమ్మ గంధర్వ - యూర్మిళ యనెడి
సకియకు తా తనూ - జాత యైనట్టి
సోమద యను రామ - చూళినిఁ జేరి
యామేర పరిచర్య - లాచరింపంగ
చూచి యందుకు మెచ్చి - సోమదం బిల్చి
యాచూళి యేమిత్తు - నడుగు మీవనిన
"బ్రహ్మనిష్ఠుని ధర్మ - పరుని నీయట్టి
బ్రహ్మైకనిధి నాకు - పట్టిగానొసఁగు
నొకనాడు పురుష సం - యోగ మే నెఱుఁగ
నొకని యధీననై - యుండుట లేదు",
అన విని యమ్మౌని - యనుమోద మంది
తనదు మానసపుత్రుఁ - దరుణికి నొసఁగె.
బ్రహ్మ తేజోనిధి - పాలించు సుతుని
బ్రహ్మదత్తునిఁగాంచి - పడఁతియునరిగె.
"అగణితశ్రీలతో - నమరేంద్రుమాడ్కిఁ
బొగడొందు కాంపిల్య - పురి నున్నవాఁడు
నమ్మహాత్మునకు క - న్యాశతకంబు
సమ్మతినిత్తు ని - చ్చటికిఁ బిల్పించి"
అనుచుతోడనె కమ్మ - లంపి రప్పించి
తనయల నందఱఁ - దా ధారవోసె.

ఏణాంకవదనల - నెల్లఁబెక్వేర
పాణిగ్రహ మొనర్చి - బ్రహ్మదత్తుండు
నతని కేల్మోఁకిన - యంతలో కన్య
లతనుని సమ్మోహ - నాస్త్రంబు లనఁగ
మొదటిచక్కదనంబు - మొదటిచిన్నెలును
మొదటిజవ్వనములు - మొలిపించినట్లు
శశిరేఖలనఁగ మిం - చఁగ సంతసించి
కుశనాభుఁ డా ముద్దు - కూఁతులఁ జూచి
యందలంబుల నుంచి - యరణంబు లొసఁగి
యందఱ దీవించి - యల్లుని వెంటఁ
బనిచిన సోమద - పరమహర్షమున
తనదు కోడండ్ర లం - దఱ గారవించి
కాంపిల్యపురిలో సు - ఖస్థితినుండె.

—: విశ్వామిత్ర కౌశికీనదుల వృత్తాంతము :—

సంపూర్ణకాముఁ డ - జ్జన నాయకుండు
గోత్రాభివృద్ధికై - కుశనాభుఁడెంచి
పుత్రులఁ గామించి - పుత్రకామేష్టి
పూని కావించు న - ప్పుడు పద్మగర్భు
మానసపుత్రుఁ డౌ - మాని కుశుండు
“వచ్చినీకొసఁగితి - వంశవర్ధనుని
యిచ్చితి” ననిమాని - యొఱగిన యంత.
ఆనరపతి గాధి - యను మహారాజు
మానితపుణ్యుఁ గు - మారునింగనియె.
“గాధిరాజునకు యేఁ - గలిగితి రాఘు

వాధీశ! యిదియె మా - యన్వయక్రమము
నాకు తోఁబుట్టువు - నాకన్నఁ బెద్ద
యాకన్నె వెలయు స - త్యవతీ సమాఖ్య
ఏము ఋచీకున - కిచ్చిన వారు
భూమినుండఁగ రోసి - పుణ్యదంపతులు
యీశరీరములతో - నేఁగిరి దివికి
కౌశికి యందురా - కన్నియ పేరు
హిమవన్నగము పొంత - నీయుర్విమీఁద
నమలాంగి తనకీర్తి - యతిశయిల్లుటకు
దివిజులు పొగడ న - దీరూప యగుచుఁ
బ్రవహించె కౌశికి - ప్రఖ్యాతిఁ గాంచె.
ఏనాఁట నుండియు - నిచట వసింతు
నానందకర వామ - నాశ్రమంబునను
సిద్ధాశ్రమంబు ప్ర - సిద్ధాశ్రమంబు
సిద్ధంబు మీరు వి - చ్చేసిన కతన
ప్రొద్దుగూఁకియుప్రొద్దు - బోయెను మీకు
నిద్దుర లేకున్న - నేరరు తేపు
పయనమై రా నిందు - పవళింపుఁ డబ్జ
నయనముల్ ముగుడించి - నాసమీపమున
చూడుమల్లపుడె ప - క్షులు గూళ్లుచేరె
నీడద్రుమంబుల - నిద్రింపవయ్య!
కొమ్మలు ప్రేల నా - కులు ముణిగించె
నెమ్మిమైఁ దరువులు - నిదురింపవయ్య!
గగనంబు మేనెల్ల - కన్నులో యనఁగ
నెగడె తారకములు - నిదురింపవయ్య!

మెండుగా దిశల నే - మియుఁ గాననీక
నిండెను చీఁకటుల్ - నిదురింపవయ్యా!
ఏచ్చోట వెన్నెల - లెసఁగించి కలువ
నెచ్చెలి పొడకూపె - నిదురింపవయ్యా!
దుర్జయులై చరిం - తురు రాత్రులెల్ల
నిర్జరారాతులు - నిదురింపవయ్యా!
ధారాళమకరంద - ధారల నీల
నీరజంబులమించె - నిదురింపవయ్యా!
పొగరు వెన్నెలలాని - పొట్టలనిండ
నిగుడెఁ జకోరముల్ - నిదురింపవయ్యా!
పావన రఘురామ! - బడలిక దీర
నీవును తమ్ముండు - నిదురింపరయ్యా!"
అని రాము నూరార్చి - యా తపోధనుఁడు
కనుమొగుడింప రా - ఘవులు నిద్రింప
నచ్చోటఁగల మౌను - లందఱుఁగూడి
ముచ్చట గాధేయ - మునిచరిత్రంబు
విందుగా వీనుల - విని సమీపముల
నందఱు నిద్రించి - రమ్మఱునాఁడు,
శోణాపగాంచల - క్షోణులం జనుచు
నేణాంకధరమూర్తి - ఋషిచక్రవర్తి
గనుఁగొని "యేచాయ - గడత మీఁయేరు?
కనరాదు తేవన" - గాధేయుండనియె.
"నా వెనకనె రమ్ము - నరవర! వారె
పోవుచున్నారు ము - న్నుగ తపోధనులు
నెళవరులందఱు - నే నేఁగుజాడ

తొలఁగక" రండని - తోడ్కొనిపోయి
యావ్వాలం జనుచు మ - ధ్యాహ్నసంగతికి
దవ్వుల జాహ్నవి - దర్శించి చేరి
యన్నదిఁదీర్థంబు - లాడి కర్మంబు
లన్నియుఁగావించి - హవిరన్నమెలమి
భుజియించి యొక రమ్య - భూమిఁగూర్చుండి
విజయలోలుఁడు రఘు - వీరుఁడిట్లనియె.
"మునినాథ! యీయేఱు - ముల్లోకములను
తనచేత పావన - త్వమునొందఁజేసి
జలధిగామిని యైన - చంప మేలాగు?
తెలుపుమీ? వనిన" గా - ధేయుఁడిట్లనియె.

—: గంగా పార్వతుల జన్మకథ :—

"హిమవన్నగేంద్రుండు - హేమాచలంబు
కొమరిత దాను గై - కొని మనోరమను
వరియించి యయ్యింతి - వలన యీగంగ
తరవాతఁ బార్వతి - తాఁగని పెనుప
తన తపంబున నుమా - తరుణి మెప్పించి
యెనసి యీశ్వరు వరి - యించె నాసాధ్వి
నగకన్యఁబెండ్లియై - నాగ్రకంకణుఁడు
పగలును రేలెడ - బాయని రతుల
సడలక దివ్య వ - ర్షశతంబు ప్రేమ
లెడపకఁగ్రీడింప - నెల్లదేవతలు
నజుని మున్నిడుకొని - యచటికి వచ్చి
"గజచర్మధర! శైల - కన్యయు నీవు

నీలీలఁ గ్రీడింప - నీతేజమోర్వఁ
జాలునే యీసర్వ - సచరాచరంబు
మానిమిత్తంబుగా - మానుము నీవు
మానిన యెడనతి - మాత్రరతంబు
లోకోపకారార్థ - లోలచిత్తమున
నీకార్యమునకు మీ - రియ్యకోవలయు.
తీరునే నీదివ్య - తేజంబుఁ దాల్ప
నేరికి భువనంబు - లెల్ల రక్షింపు
దంపతుల్ కామ తం - త్రంబు చాలించి
యింపుతో తపముల - కేఁగుఁడు మీరు''
అన ''నట్లు కాకని'' - హరుఁడాత్మతేజ
మొనర తేజము నందె - యునుపుదు నిపుడు
జారినయట్టి తే - జము దాల్పనొకరి
మీరేర్పరింపుఁ - డిమ్మేదిని నన్న
మేదినియేకాక - మిగిలినవార
లోదేవ! ధరియింప - నొక్కరున్నారె?
నిలుపు ముర్వ్వర'' నన్న - నీలకంధరుఁడు
వెలువరించిన విశ్వ - విశ్వంబునిండి
యతుల ప్రవాహమై - యద్రులు నదులు
క్షితియు నేకముగ ముం - చిన వేల్పులెల్ల
వనలుని ధరియింపు - మనిరి పావకుఁడు
తనశక్తిచేత రే - తము ధరియింప
నదికాఁకచే ముద్ద - యై మిన్నుమోచి
వదలక శ్వేతప - ర్వతము చందమునఁ
బావకాదిత్యప్ర - భారూఢి వెలుఁగ

నావీర్యమనలుండు - నాపంగలేక
తోడైన వాయువు - తోఁగొంచు వచ్చి
పీడని కసువులో - విడిచె రేతంబు.
అప్పుడు తనసౌఖ్య - హాని గావించు
తప్పుచే శైలనం - దన కోపగించి
వేలుపులనుఁగాంచి - వెతనొందుతన్నుఁ
బోలబిడ్డలులేక - పొమ్మని పలికి
పుడమి గనుంగొని - పుత్రులు లేక
యడలుచు బహునాట - కాధీనవగుచు
చరియింపు" మనియల్క - శపియించి తుహిన
ధరణీధరముచేరి - తపమాచరింప.
తనపతిఁదోడ్కొని - తానేఁగె గంగ
వినుత చారిత్రంబు - వినుపింతు మీఁద.

—: కుమారస్వామి జననము :—

తమబలంబుల కెల్ల - దళవాయి లేక
నమరులు పద్మజు - నడుగుల వ్రాలి
దేవసేనాని న - ర్థించి యేమెల్ల
భావించి శంకరుఁ - బ్రార్థింప నతఁడు
"పార్వతియెడఁ బుట్టు - పట్టిని మీకు
సర్వసైన్యమునకు - స్వామిగా నిత్తు"
ననిపల్కి తపముసే - యఁగఁ బోవహరుఁడు
"వనజసంభవ! మాకు - వలయు సేనాని
కరుణింపు" మనిన నా - కంజాతభవుఁడు
సురలఖేదంబులు - చూచియిట్లనియె.

''తనపట్టి యని గంగ - తనయు భావించి
మనసులోపల నర - మర యుంచుకొనదు.
శైలజగాన త - జ్జారరగోళ
లాలితపిండ మ - ల్లన వహ్ని చేత
తెప్పించి గంగాన - దీ సలిలముల
నిప్పుడే యనుపుఁడ - హీనసాహసుఁడు
సైన్యాధిపతి మీకు - సమకూడు''ననిన
మాన్యుఁ బావకు పవ - మానునిఁ గూర్చి
నగజ దాల్చిన తేజ - మపుడు దెప్పించి
గగనగంగనుఁ దాల్పఁ - గా నొడఁబఱచి
యునిచిన గంగ య - య్యుగ్ర తేజంబు
తనయందు నుంచి సం - తప్తతేజంబు
ధరియింపఁ జాలక - తనతండ్రి పొంత
శరవణంబునఁ దెచ్చి - సడలించి చనియె.
ఆరుద్రతేజస్సు - మా కలనమున
భూరి మయంబయి - పొలిచె పర్వతము
నీరెల్ల బంగారు - నీరయ్యె నదుల
భూరుహంబులు స్వర్ణ - భూజంబులయ్యె
ధాతువులయ్యె నం - దలి పలములు
జాతరూపాఖ్య గాం - చన మిట్లుమించె.
ఆ రెల్లుగుట్టలో - నప్పుడుపుట్టె.
వీరాగ్రణి కుమార - విఖ్యాతుఁ డొకఁడు
చనుఁబ్రాలుగ్రోలింప - షట్కృత్తికలనుఁ
బనిచిరి వేల్పులా - బాలుని వెడకు
నారుల స్తన్యపా - నం బొనరింప

నాఱుమోముల మించె - నక్కుమారుండు
కృత్తికల్ వెనుప ధా - త్రి నతండు గాంచె
నత్తఱిఁ గార్తికే - యాఖ్యగర్భమున
స్కన్నుండుగావున - స్కంధనామమున
వన్నియె గాంచె ను - ర్వర షణ్ముఖుండు.
అతని సేనానిఁగా - నాదిత్యులెల్ల
హితమతిఁ బ్రార్థించి - యిడిరి పట్టమున
నీ కుమారాఖ్యాన - మెవ్వరు వినిని
శ్రీకరులై శుభ - శ్రీలనొందుదురు.

—: సగరచక్రవర్తిచరిత్ర :—

గంగభూమికి వచ్చు - కత యేర్పరింతు
మంగళాకరమని - మఱియు నిట్లనియె
"తాలిమతో నయో - ధ్యాపట్టణంబు
పాలించి సగర - భూపాలశేఖరుఁడు
నిండు వేడ్క నరిష్ట - నేమి బిడ్డలను
రెండు పెండ్లిండ్లు ధా - ర్మికుఁడాతఁడాడె
నెనరుమీరఁగఁ గేశి - నీ సుమతులను
మనుజేశుఁడతఁడు స - మంబుగా నేలి
హిమవంతమున కేఁగి - భృగువునుఁ గూర్చి
ప్రమదలుఁదాను త - పంబుగావింప.
అమ్ముని ప్రత్యక్ష - మై మహీవిభుని
కొమ్మకొక్కతె కొక్క - కొడుకు నొక్కతెకు
నరువది వేవుర - నాత్మనందనులఁ

గరుణించి వేఁడుఁడీ - గతి నిత్తుననిన
చాలునొక్కరుఁడె వం - శకరుండు తనకు
నేలపెక్కండ్రని - యెంచి నెమ్మదిని
వరముగా కేశిని - వాకొన్న సుమతి
యరువదివేవుర - నడిగె నందనుల
భృగుఁడట్లవారల - కిచ్చిపోవుటయు.
సగరభూపతివచ్చె - సాకేతపురికిఁ
దానడిగినకోర్కె - తప్పక మొదటి
మానినీమణి యస - మంజునిఁ గనియె.
అరుదుగా రెండవ - యంగన సుమతి
అరువదివేవుర - నర్థించి కనియె.
ఒక్కమావిని లోకు - లుప్పతింపంగ
నెక్కొన్నతనయుల - నేతికుండలను
నునిచిపెంపఁగవార - లొండొరుఁగడవ
ననిచినరేఖల - నానాఁటఁబెరుగ
నసమంజుఁడును బాల - కావళి నెల్ల
మసలక సరయువు - మడువు లోపలను
త్రోయుచు నుండ నం - దుకు సగరుండు
కూయిడు జనుల సం - క్షోభ మాలించి
నట్టేటఁద్రోయుచు - న్నాఁడు బాలకులఁ
బట్టివీఁడును తన - పట్టిగా యనక
నడవులఁద్రోపించె - నంశుమంతుండు
కొడుకాతనికి సర్వ - గుణసమన్వితుఁడు
తనయులు మనుమండు - తనచిత్తమునకు
ననురాగమొనరింప - నమ్మహీవిభుఁడు

శాశ్వతంబగు కీర్తి - సవరింపఁబూని
యశ్వమేధము సేయ - నాత్మలోఁ దలఁచె."
అనవిని దీప్తాన - లార్కసంకాశు
మునిఁజూచె పల్కె రా - ముఁడు సంతసమున.
"మాకులంబునఁబుట్టు - మానవాధిపుల
శ్రీకరచరితముల్ - చెవి నాలకింప
సంతసంబయ్యె నా - సగరువృత్తాంత
మంతయు నెఱిగింపు" - మన మానిపలికె
ప్రాలేయనగ వింధ్య - పర్వతసంధి
నాలింపుభూమి యా - ర్యావర్తమంద్రు.
ఆచ్ఛోటమఖము సే - యఁగ నియమించి
వాచ్చమ్ము లేని య - శ్వోత్తమం బేర్చు
బలముతో నస్త్రాస్త్ర - పాణియై వెంట
నల యంశుమంతుఁ బో - మ్మని విడిపించి
దీక్షితుండై యుండ - దేవేంద్రుఁడలిగి
రాక్షసుఁడై యశ్వ - రత్నంబుఁబట్టె.
మాయచే హరియింప - మది సగరుండు
సేయుతెఱంగేది - చింతిల్లుచుండఁ
బలికిరి ఋత్విజుల్ - పర్వకాలమునఁ
దొలగించు గుఱ్ఱపు - దొంగను వెదకి
పట్టి తెప్పించ నీ - పట్టున యాగ
మెట్టును కొఱఁతయా - నింతియె కాక
యజమానునకు హాని - యగుఁగాన తగిన
ప్రజనంపి నీయాగ - పశువుఁదెప్పింపు"
మనవుఁడు తనయుల - నరువదివేల

జనపతి పిలిచి దీ - క్ష వహించి నాఁడ
నాకుఁ బోరాదునా - నాప్రయత్నముల
మీకుఁ దోఁచిన యట్ల - మేదిని యెల్ల
యోజనంబున కొక్కఁ - డోడక వెదకి
తేజిఁ దెచ్చినఁ గాక - తిరిగి రావలదు.
మాయొద్ద నీయంశు - మంతుఁ డుండెడును
పోయిరండని" పల్కి - భూపాలుఁ డనుప.
సగరులు వచ్చి భూ - చక్ర మంతయును
తగురీతి వెదకి వృ - థా ప్రయత్నములఁ
గసికలు పారలు - గడ్డపారలును
ముసలముల్ దాల్చి - కమ్మక పరిగట్టి
యిలయెల్లఁ ద్రవ్వుచు - నెదురైనచోట
బలురక్కసులను స - ర్పములను ద్రుంచి
కొండలతోఁ గూడ - కుంభిని యెల్ల
చండించి త్రవ్వి దు - స్సహ వృత్తి మెలఁగ
భూతకోటులు పరా - భూతులై చాల
భీతిల్లి కూయిడ - బెగడి దేవతలు
ధాతసన్నిధి కేఁగి - ధరణికి నైన
యీతి దెల్పిన వారి - కిట్లని పలికె.
"తురగంబుఁ గొనుచు నిం - ద్రుడు పోయి కపిలు
మఱుగునఁ గట్టి నె - మ్మది నిల్లుచేరె.
ఈజగద్ద్రోహు లా - యిరవున కేఁగి
యాజటివర్యుకో - పానలార్చులకు
నిగురుగానున్నారు - నిమిషంబులోన
సగరుల కవసాన - సమయంబు వచ్చె

మీ కేల చింతిల? - మిన్నకయుండుఁ
డీకార్యమెల్ల నే - నెఱిఁగి యున్నాఁడ
వొమ్మన్న సురలెల్లఁ - బోయిరి సగరు
లిమ్మహీ వెలయులో - నెచ్చోటు వెదకి
కానక తమతండ్రి - కడ కేఁగి హయముఁ
గాన లేమని పల్కఁ - గన్నెఱ్ఱఁ జేసి
"తురంగంబుఁ దేక వ - త్తురె పొండుమరల
ధరయెల్లఁ ద్రవ్వి పా - తాళంబు వెదకి
యా రసాతలవిశ్వ - మంతయుఁ జూచి
ధీరులై తురగంబుఁ - దెండు పొండ"నిన
నందరు ధరణి వ - య్యలుగాఁగఁ ద్రవ్వి
యెందుఁజూచిన జీవ - హింస సేయుచును
పాతాళమునఁ బూర్వ - భాగంబు నందు
నాతరి భూభార - మాదలఁదాల్చి
యమరు విరూపాక్షు - మను దంతిఁ గాంచి
తమరందు తురగ ర - త్నముఁ గానలేక
దక్షిణంబున కేఁగి - దర్పంబు మెఱసి
యక్షీణబలులు మ - హాపద్మగజముఁ
గాంచి యచ్చట వాజిఁ - గానక తామ
సించక పడమర - చేరి యచ్చోట
సౌమనసం బను - సామజోత్తమము
భూమిఁదాల్పఁగఁజూచి - పోయి యవ్వలికి
నుత్తరంబునను పాండు - రోరుగాత్రంబు
మత్తంబు భద్ర సా - మగజంబుఁగాంచి
వేలుపుమూల ద్ర - వ్వి రసాతలంబు

నాలోకనముసేయ - నల్దిక్కునందు
తపనతేజుని సనా - తను వాసుదేవు
కపిలుని తురగంబుఁ - గాంచి హర్షించి
"ఓరిగుఱ్ఱపుదొంగ! - యోడకనీవు
గీఱుబు తోడ మి -క్కిలి మౌనిఁబోలి
పొడకట్టితివి నిన్నుఁ - బోనిమ్ము కట్టి
పొడవక పోకుము - పోకు" మనంగఁ
గాంచి యమ్మౌని హుం - కారం బొనర్ప
నంచితరోషాన - లాభీలశిఖలఁ
బాపాత్ము లన్యాయుఁ - బరులోకకుఁడైన
రూపేర్పడక సగ - రులు భస్మమైరి.
అఱువదివేవురు - నణఁగిపోవుటయు
తురగంబు వోయిన - త్రోవ గానమియు
జాలచింతలు పెంప - సగరుండు తాల్మి
మాలి యప్పుడె యంశు - మంతునిఁ బిల్చి
"మతిమంతుండగు బుద్ధి - మంతుఁడ వార్య
హితుఁడవు శూరుల - కెల్ల నగ్రణివి
తురగంబుఁ దే లేదు - తోతేరఁబోయి
తిరిగిరారైరి యే - తెరువునఁజనిరో?
ఎచ్చోట పినతండ్రు - లేఁగిరి నీవు
నచ్చోటికరిగి మే - లరసిరమ్మ"నుచుఁ
గైదువు శరములుఁ - గలన మేలిచ్చు
కోదండమును కేలఁ - గొమ్మనియొసఁగి
మెచ్చరిక మెలంగు - మెందుఁ బూజ్యులను
మచ్చికతోఁగొల్చి - మన్నన గనుము

యనుమని యాతఁడ - మ్మనుమని భక్తిఁ
దనర దీవించి - ఖేదమునఁ బంపుటయు
నంశుమంతు రీతి - నలఘు తేజమున
నంశుమంతుఁడు తండ్రు - లరిగిన జాడ
ధరఁద్రవ్వివారు పా - తాళంబుచొచ్చు
తెరువునవచ్చి దా - దిగ్గజేంద్రముల
పర్వంబులను శిరో - భాగంబు లూఁప
నుర్వియెల్లఁజరించు - నురుసత్త్వధనులఁ
గాంచి తండ్రులఁ దుర - గము వేరువేరఁ
గాంచితిరే యన - గజరాజులెల్ల
పోయిరిత్రోవగాఁ - బొమ్ము నీవచటి
కా యశ్వరత్నంబు - నందె చూచెదవు
పొమ్మన్న వలవచ్చి - పూజించి యతఁడు
నమ్మత్తగజముల - నన్నిటిమీఱి
రాసులై యొరుమూలఁ - బ్రబలుమంటలను
భాసితాంగములతో - భస్మమైపడిన
జనకులంగని మదిఁ - జాల శోకించి
మునిచెంత తమయశ్వ - ము మెలఁగఁజూచి
కైకొని సగరసం - ఘమునకు వార
లేకడ నొసఁగంగ - నిచ్ఛఁజింతించి
జలము లెచ్చటలేక - చాలశోకించి
నల యంశుమంతుతో - నండజస్వామి
సగరునిబావ కా - శ్యపుఁడు పక్షీంద్రుఁ
డగణితప్రీతితో - నటపొడసూపి
వైనతేయుఁడను మీ - వారెల్లఁదనకు

మేనల్లు వారల - మేయ సాహసులు
తగునె సాధరణో - దకదాన మొసఁగ
సగరులీ లౌకిక - జలములచేత
కడతేర నేర్తు రే! - గంగాప్రవాహ
మడరించి తిలదర్ప - ణావలియొసఁగు
కపిలకోపాగ్ని ద - గ్ధశరీరులైన
విపులపాపాత్ముల - వే దరి జేర్ప
మంచివాఁడవు నీవు - మఘువాజిఁ గొనుచు
సంచితపుణ్యా మీ - సవన మీడేర్పు
మరుగు మయోధ్యకు - నన్న పక్షీంద్రు
చరణంబులకు మ్రొక్కి - చయ్యనఁ గదలి
తనపితామహునితో - తండ్రుల తెఱఁగు
వినతాసుతుని మాట - వినుపించుటయును.
కడలేనిదుఃఖ సా - గరములో మునిఁగి
యడలుచు నెరవేర్చి - యశ్వమేధంబు
గంగనుర్వికిఁ దెచ్చు - క్రమమాత్మలో నె
అంగక యాత్మసా - మ్రాజ్య మేలుచును
ముప్పదివేలెండ్లు - మును ముట్ట బ్రదికి
ముప్పున సురలోక - మున కేఁగెనతఁడు.
అతనికి తరువాత - నంశుమంతుండు
క్షితియెల్లఁ దా నభి - షిక్తుఁడై ప్రోచి
ఘనుని దిలీపుని - గాంచి యా వెనక
తనరాజ్యమెల్ల నం - దనునకు నిచ్చి
వెలయ ముప్పదిరెండు - వేలేండ్లు గంగ
నిలకుఁ దేరఁగ మది - నెంచి కౌసలను

వింతతపంబు గా - వించి చేఁగాక
యంతట దివమున - కరిగె నవ్విభుఁడు.

—: భగీరథుఁడు గంగకై తపం బొనర్చుట :—

ఆ దిలీపుఁడు పది - యాగ్వరై నట్టి
యాదిమరాజుల - యందొక్కఁడగుచు
ధరణి యంతయు సము - ద్ర పరీతముగను
పరిపాలనముచేసి - పావనచరితు
సుతు భగీరథుఁ గాంచి - సుస్థిరభోగ
వితతిచే ముప్పది - వేలేండులుండి
ఘనమైన రుజఁగాల - గతినొందెఁజనియె.
అనిమిషపురమున - కా తరువాత
రాజన్యుఁ డా భగీ - రథుఁడు సాకేత
రాజధాని మహోవి - రాజితుండగుచు
పాలింపుచును గంగ - పావనశ్రీల
భూలోకమునకుఁ - దేఁబూని యుఁ దనకు
కొడుకల వేఁడియు - గోకర్ణమునకు
వెడలి తపంబు - గావించె రాజ్యంబు
సచివులు పాలింప - సమకట్టి నియతి
నచలుఁడై ఘోర పం - చాగ్నిమధ్యమున
యినునిపై తనచూడ్కి - యిడి రెండుచేతు
లును పొడవెత్తి కా - లు ధరిత్రిమీఁద
మోపక యంగుష్ట - మున నిల్చి నెలకు
నాపోశనవ్రత - మాచరింపుచును
తపమొనరింప ప - ద్మభవుండు మెచ్చి

యపుడుప్రత్యక్షమై - యాతనికిట్లనియె.
"అనఘ! మాసాహారి - వై యుట్టి భీమ
వనిలోన వేయేండ్లు - వదలని తపము
చేసితి మెచ్చి వ - చ్చినవాఁడ నిన్ను
వాసిగాఁగోరిన - వరము లిచ్చెదను
నడుగు మీవన" "దేవ - యడిగెద మిమ్ము
కొడుకులఁ గామించు - కోరిక యొకటి
మావంశజులకు గ - ర్మంబులు దీర్ప
దేవతానది నిధా - త్రికిఁ దెచ్చుటొకటి
కోరితి"నన "నీదు - కోరికల్ రెండు
కూరిమినొసఁగితి - కొడుకులం గనుము
గగనవాహినిఁ దెమ్ము - కరమర్థి మీదు
సగరుల కొసఁగుము - స్వర్గభోగములు
గంగను ధరియింపఁ - గానొక్క సర్వ
మంగళావిభుఁడె స - మర్థుండుగాక
యెవ్వరు నోప ర - య్యీశునిం గూర్చి
యెవ్వేళ గావింపు - మీవుతపంబు"
ననిపల్కి గంగతో - ననుమతి యొసఁగి
చనియె వేల్పులు గొల్వ - జలజసంభవుఁడు.

—: గంగావతరణము :—

మొదలింటి గతి నుగ్ర - ముగ తపం బతఁడు
మదనారిఁగూర్చి భీ - మ వనంబులోన
కావింపుచుండగఁ - గరుణశంకరుఁడు
దేవి యుతంబుగా - దివిజులు గొల్వ

సన్నిధిచేసి యా - సంగెద కోర్కె
నన్ను వేఁడు మనంగ - నరనాథుఁడనియె.
"దేవ! ధాత్రికి వచ్చు - దివిజ స్రవంతి
నీవది తలఁదాల్చి - నిలుపంగవలయు
నెవ్వారిచేఁ దీర - దెదిరించి నిలువ
నివ్వారం బిమ్మన - నిచ్చితి ననిన
తలఁచు భగీరథు - తలఁపు వెంబడినె
యల మంచుమలపట్టి - యాకాశగంగ
హరునిఁగూడఁగ సచ - రాచరంబైన
ధరణియెల్లను రసా - తలముతోఁగూర్తు
ననుచు నుత్కటవేగ - మమరంగ నొక్క
పెనువెల్లియై గంగ - పృథివికి దుమికె.
ఆగర్వమెఱిఁగి పు - రారి యట్టిట్టు
సాగనీయక హిమా - చలదరీనిబిడ
భీకరారణ్యశో - భితము లౌజడలు
జోకగా దిక్కులు - చుట్టి రాఁబఱచి
నటియించు నెడమహో - నటజటాటవినిఁ
బొటమరింపఁగలేక - పొంగెల్ల మాని
సుడిపడి నదియున్న - చొప్పు నేర్పడక
సడలి యేసందున - జారి పోరాక
యిందాఁకఁజూచితి - యెక్కడఁ బోయు
బృందారకాపగ - పేరైనలేక"
యనుచు భగీరథుం - డచ్చోట గొన్ని
దినములుచూచి య - ద్దేవు భావించి

యతఁడు వెండియు తప - మాచరింప
నతికృపాపరుఁడై మ - హాదేవుఁడపుడు
జడచుట్టు వదలించి - జగతికై కొంత
సడలినంతన బిందు - సరములోపలను
గుభులు గుభుల్లని - ఘూర్ణిల్లి దాఁటి
త్రిభువనంబులను ప్ర - తిధ్వనులీయఁ
బ్రవహింప యవియె స - ప్తప్రవాహముల
నవతరించెను భువ - నాశ్చర్యముగను
ప్రాచుర హ్లాదిని - పావని నలిని
యై చెన్నుమీఱె మ - హాపగల్మూఁడు
సీతయు చక్షువు - సింధువు ననఁగ
ఖ్యాతిగాఁబడమర - యై మూఁడునదులు
ప్రవహించె నాభగీ - రథుని న్వెంట
నవని భేధిల్ల మ - హానది యొకటి
అమ్మహారథు రథం - బరిగిన త్రోవ
గ్రమ్మకయుత్తర గా - మిని యగుచు
కారండవ క్రౌంచ - కలహంస చక్ర
సారసకలకల - స్వనశోభితంబు
కమఠకుళీరన - క్రగ్రాహభయద
తిమి తిమింగిల సము - త్కీర్ణాంతరంబు
కనకాబ్జకల్హార - కైరవప్రసవ
వినుతమాధ్వీ రసా - వితషట్పదంబు
అభ్రంలిహోర్మికా - ప్రాంచలచార
శుభ్రడిండీరవి - శ్రుతదిశాముఖము
బహుళతదావర్తాన - పాయచంక్రమణ

మహనీయతరతరు - మధ్యమానంబు
నగుచు మిన్నుననుండి - యభ్రయానముల
నిగనిగమెఱచు మ - ణీభూషణముల
నాదిత్యరుచులతో - నధినుతుల్ సేయు
నాదిత్యకోలాహ - లానువాదముల
శరదభ్రముల యాక - సంబు చందమున
హరిణపక్షములైన - హంసపోతముల
దొరయుచునిలకెల్ల - దొడవులై వడిన
వరనదీరత్నము - ర్వరవచ్చుగపుడు
మలకలై దిక్కుల - మలయు నొక్కెడను
చులకనై వేగంబు - చూపు నొక్కెడను
తగునశ్వముల రీతి - దాటు నొక్కెడను
నిగుడక యందంద - నిలుచు నొక్కెడను
గజములోయన నొక్క - కడమందమంద
నిజగమనము చూపు - నిలుచు నొక్కెడను
లహరీపరస్పరో - ల్లాసఘట్టనల
విహితాట్టహాసముల్ - వెలయించు నొకట
నమరలోకముఁబాసి - యవనిపైఁబుట్టు
నమరుల మరలంగ - ననుపు నీరాబ్ధి
తొలఁకుల నెగయు లేఁ - దుంపురులంటి
పొలయుగాడ్పులఁ బాప - ములుఁబాఱమీటు
యిరుగడ నింద్రాదు - లెల్ల సేవింప
గరుడగంధర్వ య - క్షప్రభుల్ గొలువ
వచ్చినదీ నద వన - పర్వతములు
గ్రొచ్చుచు నన్నిది - క్కులునాక్రమించి

నాచాయనొకజహ్నుఁ - డనుముని యాగ
మాచరింపఁగద్రవ్య - మలర తోఁగూర్చి
శాల యువ్వెత్తుగాఁ - జఱుముక పాఱ
నాలోన జహ్ను మ - హోమహాని యలిగి
పోనీక యయ్యేఱు - పుడిసెండునీరు
గానుంచి యొక్క గ్రు - క్కనె పట్టిమ్రింగె.
అదిచూచి విబుధులా - హా నినాదముల
వదలక యమ్ముని - వర్యుఁగీర్తింప
గంగ! నీ తెఱఁ గెఱుఁ - గంగ లేనైతి
భంగమొందితి ''నని - ప్రార్థింపుచుండ
చింతచేఁదిరిగి చూ - చి భగీరథుండు
చెంతలఁ బ్రణమిల్లి - చేరి ప్రార్థింప
నా రాజ జటివర్యుఁ - డైనజహ్నుఁడు
భోరున తనకర్ణ - పుటములవెంట
పొమ్మన్నఁ దనికిఁ - బుట్టితి ననుచు
సమ్మతితో గంగ - జాహ్నవియనఁగఁ
బేరుఁబెంపునుఁగల్గి - పెల్లుబ్బెదిశల
మీఱుచు పరమధా - ర్మికవర్యుఁడనఁగ
వెలయు భగీరథు - వెంబడివచ్చి
జలరాశిచొచ్చి ర - సాతలంబునకు
దుమికి పాతాళంబు - దూరి యాసగర
సుమహితభస్మరా - సులునీటఁగలయ
కాపిలకోపాగ్నిఁ - గ్రాఁగినవారి
పాపంబులెల్లను - పైపయిఁదొలఁగఁ
బ్రవహించుటయు భగీ - రథునిదీవించి

దివికి నేఁగిరివారు - దివ్యవేషముల
నపుడబ్జభవుఁడుప్ర - త్యక్షమై నిలిచి.

—: బ్రహ్మ భగీరథుని కడకువచ్చుట ;—

యపరిమితప్రీతి - నాభగీరథునిఁ
గాంచియుర్వికిని గం - గాప్రవాహంబు
పెంచి పావనత గ - ల్పించితి వీవు 3360
నందఱునుఁ గృతార్థు - లైరి మీవారు
నందన నీకు నీ - నాకస్రవంతి
యవని భాగీరథి - యనుపేరువెలయు
తవిలియున్నది జగ - త్త్రయిఁబ్రవహించి
త్రిపథగా నామ మం - దెను మీకులంబు
నృపవర్యు లపవర్గ - నిత్యభోగములు
మెందాంకజలరాసు - లీయేలునుండు
నందాక నెమ్మది - ననుభవింపుదురు
కావింపు వీరికి - గంగాజలముల
పావనవృత్తి త - ర్పణముఖక్రియలు 3370
యసమానుఁడు దిలీపుఁ - డంశుమంతుఁడు
నసమంజసుఁడు సగ - రావనీవిభుఁడు
పూని చేతనుఁగాక - పోయిరి గంగ
దేనేర కీరితిం - దెచ్చితి వీవు
సేయునట్టి ప్రతిజ్ఞ - చెల్లించుకొంటి
వాయతవిఖ్యాతు - లందితివీవు
ధార్మికుండవు వీనఁ - దానమొనర్పు
కర్మముల్ నడుపుము - కనుము నందనుల"

ననుచు దీవించిరా - యంచపై నెక్కి
చనియె పద్మభవుండు - సత్యమార్గమున.
ధాత యానతి చేతఁ - దండ్రికిఁదనదు
తాతకు సగరుని - తరము రాజులకుఁ
దిలతర్పణములిచ్చి - తీర్చికర్మములు
విలసితాలంకార - విధిశోభనంబు
చేకొని జనులెల్ల - సేవింపవచ్చె
నాకల్పయశుఁ డయో - ధ్యాపురంబునకు
ధరణిజనంబుల - ధర్మమార్గమునఁ
బరిపాలనమొనర్చి - పరగుటంజేసి
గంగావతరణంబు - కథవిన్నఁగలుగు
సంగరవిజయంబు - సకలధర్మములు
పితృదేవతాప్రీతి - ప్రియవధూలబ్ధి
హితకార్యసిద్ధి య - నేకపుణ్యములు
గలిగి పాపంబులు - కడకొసరించి
వెలయుదు రటుగాన - వివరింపవలసె.

— విశాలాపుర వృత్తాంతము —

సాయంసమయమయ్యె - సంధ్యాదివిధులు
సేయుండు నా నట్లు - చేసెరాఘవుఁడు
సౌమిత్రియునుఁ దాను - సంయమినాథ !
నీమృదూక్తులచేత - నిమిషమైతోఁచె
యీ రేయియొకనిద్ర - నేతెల్లవాఱె
చేరెఁబూర్వాచల - శిఖర మర్కుండు

నోడయీ రేవున - నున్నదిమునులఁ
గూడి పోదము రమ్ము - గొబ్బున నెక్కి
యని యుత్తరంబుగా - నయ్యేఱుదాఁటి
మును లెదుర్కొనుచు త - మ్ముబహూకరింప
నావలఁజనుచోట - నతిరమ్యమగుచు
దేవలోకముమాడ్కి - దివ్యసంపదల
సమధికంబైన వి - శాలాపురంబు
రమణీయతకు మెచ్చి - రాఘవుండనియె.
"ఎవ్వరుగావించి - రెయ్యది నామ
మెవ్వారుందురుదీన - నెఱింగింపుమనిన"?
విని విశాలపురి ప్ర - వృత్తంబు గాధి
తనయుఁడు రఘువరో - త్తమున కిట్లనియె.
"ఇంద్రుని చారిత్ర - మిది వినుపింతు
చంద్రసన్నిభ! రామ - చంద్ర! ఆలింపు
సకలసురాసుర - సంఘంబు బుద్ధి
నొకచింతయిడి కృత - యుగవేళయందు
జరయు నాఁకలియు నుఁ - జావును లేక
పరిణామముననుండు - పరమౌషధంబు
క్షీరాంబురాశి ద్ర - చ్చి గ్రహింత మమృత
పూరంబు జనియించు - బుగ్గచందమున
నది తెచ్చి సేవింత - మని మందరాద్రి
వదలక జలధిఁ గ - వ్వంబుగానునిచి

—: పాలసముద్రమును మథించుట :—

వాసుకి తరితాడు - వలె దానఁజుట్టి
యాసురాసురలు స - వ్యాపసవ్యములఁ

దరుషంగ వాసుకి - దంష్ట్రిమూలముల
గరళంబు జలరాశిఁ - గాలకూటంబు
పేరిట జనియించి - పృథివి నింగియును
స్ఫారవిషానల - జ్వాలలచేతఁ
గమలింప సురలు శం - కరు పాలికరిగి
తమ కభయము వేఁడు - తరి నచ్యుతుండు 3430
వనజాక్షుఁ డప్పుడు - వచ్చి యీగరళ
"మనఘ! నీ వగ్రపూ - జార్థంబు గొనుము
కాలకూటంబు గ్రొం - గక యుంటివేని
తాళఁజాలక జగ - త్త్రియము నశించు
నేమరకు" మటంచు - నీశుతోఁ బలికి
తామరసాక్షుఁ డం - తర్ధానమంద,
అమృతోపమంబుగా - హాలహాలపాన
మమరహితార్థియై - హరుఁడు గావింప
మున్నిట్టి చందాన - మున్నీఁటిలోనఁ
బన్నగ రజ్జుసం - పన్నమందరము 3440
వైచి సురాసురల్ - వరుస మథింప
నాచాయ తరికొండ - యడుగు వట్టుటయు
దితి కొడుకులు నది - తి కుమారకులును
నెతలతో మొఱ - వెట్ట విన్నువీక్షించి

—: ధన్వంతరిపుట్టుట :—

యందరు మెచ్చఁగా - గూర్మావతారమున
మందరం బెగనెత్తి - మత్తుగా నునిచి
దేవతలును పూర్వ - దేవతావళియు

లావఱిఁబద్మప - లాశనేత్రుండు
వారధి వేయిండ్లు - వరబాహుశక్తి
భారకుండై మథిం - పఁగ నందువలన
మానితాయుర్వేద - మయుఁడు ధార్మికుఁడు
పూని ధన్వంతరి - పుట్టె నవ్వెనక
నచ్చరల్ జనియించి - రమరదానవులు
వచ్చి వారెవ్వరి - వంతుగాకున్న
వలయు కై వడినుండ - వాకొనుటయును
వెలజాతి వారైరి - విబుధలోకమున
తరవాత జలరాశి - తరువ నన్నడుమ
వరుణనందన యైన - వారుణిపుట్ట
నామద్యము గ్రహించి - రమరులు గాన
నామయిం గనిరి సు - రాసురత్వములు
నుచ్చైఃశ్రవము పుట్టె - నొడిచె నయ్యింద్రుఁ
డచ్యుతుండు హరించె - నట్ల కౌస్తుభము
నమృతంబు పుట్టె దై - త్యాదిత్యవరులు
తమలోన జగడించి - దర్పంబు లెంచి
కలహింపు చుండంగఁ - గమలేక్షణుండు
నిలిచె నప్పుడు మోహి - నీ స్వరూపమున
మాయదైత్యులఁ గను - మాయించి మించి
గాయకంబున సుధా - కలశమంకించి
ఇంద్రాదులకుఁ బంచి - యిడియె వేల్పులకు
నింద్రునితో కల - హించి రాక్షసుల
పొలిసిన తరివేలు - పుల తోడఁగూడె
నెలమి త్రిలోకంబు - నేలె వాసవుఁడు

సిద్ధచారణుల ర - క్షించె శరీర
సిద్ధిగైకొనిరి ని - శ్చింతతో సురలు.

—: పుత్రశోకాతురయైన దితి తపంబుసేయుట :—

ఆదిత్యు లీరీతి - నసురులఁ గొట్టఁగ
యాదితి శోకభ - యార్తయై కలఁగి
ప్రాణనాథుని కశ్య - పబ్రహ్మఁ జూచి
పాణియుగ్మము మోడ్చి - పలికె నిట్లనుచు.
“ అనఘాత్మ! ఆదిత్యు - లమృతంబుఁ గ్రోల
తన తనూజలనెల్ల - తవిలి వధించి
యున్నవా రింద్రాదు - లోకఁడైన యేను
గన్నవారల పరా - క్రమశాలిఁ గాన
నాయింద్రుఁ జంపింతు - నాత్మజుం గాంచి
యీయభిమతము నా - కీడేర్పవలయు ”
నన నట్లు యిచ్చితి - నశుచి రాకుండ
వినుతశీలమున నే - వేళకన్గల్గి
తపము గావింపు మ - బ్దసహస్రదినము
లపుడు నీకు జనించు - నతఁ డింద్రుఁ జంపు
పొమ్మని తనకరం - బున నింతిమేను
సమ్మతంబున ముట్టి - చనియె కశ్యపుఁడు.
పతినిఁ గూరిచి కుశ - ప్లవనంబునందు
దితి యుగ్రతపము భ - క్తినొనర్పుచుండ
యీ తెఱఁ గాత్మలో - నింద్రుండు దెలిసి
భీతిల్లి గురుండు చె - ప్పిన యుపాయమున
వంచనచేత న - వ్వనిత యున్నెడకు

మంచివాఁడునుఁబోలి - మఱుదల్లి యగుట
నిజముగా నడచువా - ని తెఱంగునోఁప
భుజియించువేళ మై - పూఁతలవేళ
జలకంబువేళ వ - స్త్రము లందువేళ
మెలఁగువేళల నిద్ర - మేకొనువేళ
నేమేమి వలయుఁ దా - నెటులుండవలయు
నేమి సేయుటయొప్పు - నెయ్యది వేఁడు
నన్నియు నొనగూర్చి - యరలేకసవతిఁ
గన్నబిడ్డఁడు తన్నుఁ - గాచుకయుండ
" మది తొమ్మనూటతొం - బదియేండ్లు చనియె
బదియేండ్లు వెలితి నా - పతివరంబునకుఁ
గొడుకు పుట్టిన నింద్రు - గుణవంతు నెట్లు
తొడఁ బడఁజంపింతు - దోసంబుగాదె ".
అనియింద్రు పరిచర్య - లాత్మలో మెచ్చి
కనికరంబున పూర్ణ - గర్భిణిపల్కె.
"వాసవ ! మీతండ్రి - వరమిచ్చినాఁడు
నాసుతుఁడొకరుఁ డు - న్నత బాహుబలుఁడు
జనియించు నిఁక దశ - సంవత్సరముల
నినువంటి యున్నవా - నికిఁ గల్గినాఁడు
యిరువురు నేకమై - యీజగత్రయిని
సరిలేని యట్టి భు - జాశౌర్యములను
ఎల్లలోకంబుల - నేలుండు కడుపు
చల్లగా మిముఁజూతు - సవతియు నేను
నీ యంతవాఁడగు - నినుఁగెల్వఁగలఁడు
నీయనుజుఁడు డాప - నీతోడఁదగడు.

కనియెదు, సుఖముండు - గాకనీ " వనుచు
వనిత కంటికి నిద్ర - వచ్చినకైన
తనకాళ్లు చాఁపుచో - తలవీడ నొఱిగి
మనసులో నేమఱి - మధ్యాహ్నవేళ
నశుచియై శయనించు - నవసరంబెఱిఁగి
యశనిచే యోగవి - ద్యాబలంబునను
కామరూపము దాల్చి - కడుసంతసమున
సోమరియగు నిండు - చూలాలిఁగాంచి

—: సప్తమరుత్తుల చరిత్ర :—

కడుపులోనికిఁ జొచ్చి - గర్భపిండంబు
తోడిఁబడ నతఁడేడు - తునియలుగాఁగ
కడుపులో శాలుఁ డు - త్కట రోదనంబు
లడరింప భయద వ - జ్రాయుధాహతిని
మానక "మారుద - మారుద" యనుచు
తోనె యొక్కటి యేడు - తునియలు సేయ
నంతట మేల్కని - యా దితితనదు
సంతును "చంపకు - చంపకు" మనుచు
వాపోవు నెడల వె - ల్వడి వజ్రహస్తుఁ
డై పెదతల్లికి - సాష్టాంగ మొఱిగి
చేతులు మొగిచి "ర - క్షింపుము నన్ను
నాతి ! నీ తనయుండు - నాపగవాఁడు
నను గెల్చునట్టి యు - న్నతసత్త్వశాలి
జనియించు ననుమాట - సహియింపవెఱచి
తునిమితి నే నేడు - తునియలుగాఁగ

కనికరంబున ననుఁ - గావుమీ'' వనిన
నా మాటవిని దితి - యాత్మఁజింతించి
యా మఘవునిఁ జూచి - యప్పుడిట్లనియె
"నీకేఁటి నేరము - నిర్జరాధీశ !
నీకు నేర్పరచు నా - నేరముగాక
మదిమదినుండి సు - మాళించి మర్మ
మిది దెల్పఁగా వచ్చు - నిదిదెల్పరాదు
అనక వావెట్ట్రినై - యట మించ నాఁడి
యనుభవించితి యట్టి - యవివేకఫలము
తునియ లేడును మరు - త్తులు గాఁగనుండు
రనిశంబు నీవార - లై మెలంగుదురు
సకలలోకములు ని - చ్చకు వచ్చినట్లు
సుకరులై మెలఁగఁగా - ర్చక నడపింపు
దేవతలై వాయు - దేవతాఖ్యలను
నీవు వెట్టినపేర - నే మెలంగుదురు
మారుతులై" యన్న - మాటకు మెచ్చి
స్వారాజువల్కె "నీ - వచనసంగతిని
అమ్మ ! నీసుతులట్ల - యమరులై లోక
సమ్మతి మారుత - స్కంధంబులందు
వసియింతు రేఁ బోయి - వచ్చెద ''ననుచు
కొసరులన్నియుఁదీర్చి - కుధరాగ్రి చనియె.

—: విశాలాపుర వృత్తాంతము :—

ఆ యింద్రుఁడున్నట్టి - యవని యిచ్చోటు
యీయర్క సంతతి - నిక్ష్వాకునృపతి

తా నలంబసయను - తరలాక్షియందు
పూని విశాలాఖ్యు - పుత్రునింగనియె.
అతని పేరిట నిమ్మ - హాపట్టణంబు
క్షితి విశాల యనంగ - సిరులతో వెలసె.
అతఁడు ధూమ్రాశ్వ నా - యన శృంజయాఖ్యు
జితవైరి నృపులఁగాం - చిరి సహదేవు
అతనికి హేమచం - ద్రావనీశ్వరుఁడు
సుతుఁడయ్యెను సుచంద్ర - శుభనాము నతఁడు
నా రాజుఁగనియెఁ గు - శాశ్వుఁ డాతనికి
శూరోత్తముఁడు పుట్టె - సోమదత్తుండు
కలిగె వాని కతండు - కాంచెఁగకుస్థుఁ
డలరాజు సుమతి నా - మాత్మజుఁగనియె.
అతఁడివ్విశాలామ - హారాజధాని
హితుఁడై జనులకెల్ల - యేలుచున్నాఁడు.
ఈవిశాలాపురం - బేలినకతన
నావిభుల్ వైశాలి - కాహ్వయులైరి.
అందరు నుత్తము - లందరు శూరు
లందరు ధర్మజ్ఞు - లాయురున్నతులు
నీరాజకులము వా - రిచ్చోట మనము
నీరేయి వసియించి - యెల్లి వైదేహి
పురి కేఁగుద మటంచుఁ - బోయినాఁడచట
ధరణీశసుతులతోఁ - దాపసోత్తముఁడు
వచ్చిన నెదురుగా - వచ్చియాసుమతి
యచ్చపుభక్తితో - నర్ఘ్య పాద్యముల

గాధేయుఁబూజించి – "కనుఁగొంటి మిమ్ము
నేధన్యుఁడ సమాను – లెవ్వారునాకు
వీరు నాయనుజులు – వీరు నందనులు
వీరుప్రధానులు – వీరాప్తజనులు
యిది సైన్య మిదిపురం – బిట్టిసామ్రాజ్య
పదవియెల్లను మీకృ – పాపాలితంబు
వీరులు దేవతా – వీరవిక్రములు
(వీరిరువురుఁజూడ – విష్ణుఁ బోలుదురు)
గజసింహగమనులు – కంజాతపత్ర
విజయావలోకులు – విండ్లునమ్ములును
దొనలుఁగైదువులు నం – దుకవచ్చువారు
చను నశ్వినులవంటి – చక్కనివారు
జోడుగూడినవారు – సూర్యచంద్రులకు
జోడైన పరమతే – జోవిరాజితులు
కొమరుఁబాయపువారు – కూడియిద్దరును
సముచిత్తవృత్తు లై – సంగినవారు
భూమికి డిగినవే – ల్పులరీతి నూప
సామగ్రిచూడఁ బో – సంగినవారు
తలిరుటాకులను కెం – దమ్ములమీఱఁ
గల పదంబులవారు – కరకురానేల
రానేల? వీరలే – రాజనందనులు?
పూనికె యెయ్యెడ – పోవుట చెపుడ?
వీరల పేరెద్ది – వినుపింపు" మనిన
నారాజుఁజూచి మ – హామునిపల్కె
" రాజన్య! దశరథ – రాజనందనులు

రాజీవనేత్రులు - రామలక్ష్మణులు
ఆసురిఁ దాటక - నణఁగించి మించి
నాసవనముఁ గాచి - నన్నుమన్నించి
జనకు జన్నము చూడఁ - జనుచున్నవారు
కని వీరిఁ బూజింపు - కరమర్థి" ననిన
నా రాజువారల - నర్థించి నిలుప
నారాత్రి యతని గే - హమున వర్తించి
మఱునాడు గదలి - యమ్మౌనీంద్రు వెనక
(..........................)
మిథిలాపురము చూచి - మెచ్చుచుఁ జేరి
మిథిలోపవనములో - మెఱయు నాశ్రమము
జంతుశూన్యంబు వి - జనము నా నొక్క
కాంతార మీక్షించి - కౌశికుఁ జూచి
"మెవ్వరి యాశ్రమం - బిది యిందుఁ గాన
మెవ్వరి?" నన మౌని - యిట్లనిపల్కె.

—: అహల్యా వృత్తాంతము :—

"గౌతమాశ్రమ మిది - కాకుస్థతిలక!
ఆతని సతి నహ - ల్యా దేవియంద్రు
దంపతు లిచ్చోటఁ - దపమాచరించి
రింపు పుట్టింప న - నేక వర్షములు
నావేళ తఱిచూచి - యమరనాయకుఁడు
తావచ్చె నటకు గౌ - తముని వేషమున
నపు డహల్యనుఁ జేరి - "యతివ! నీకడకు
నిపుడు వచ్చినరాక - యెఱిఁగింతు వినుము

అతివలఁ గామించు - నట్టివారెందు
ఋతుకాలమనరు కో - రికగల్గెనేని
ప్రొద్దున్న దిపుడు సం - భోగేచ్ఛ నీదు
వద్దకిఁజేరితి - వనిత! రమ్మ'' నిన
"ఆతలోదరి నన్ను - నరసేయనేల!
యేతెమ్ము తెలిసితి - నింద్రుండవగుదు
కోరివచ్చిన వారి - కోరికల్ దీర్ప
నేరని సతులకు - నిష్కృతుల్ లేవు
రమ్మని యింద్రునా - రాటమ్ముదీర్చి
పొమ్ము నిన్నును నన్నుఁ - బోషించు కొనుము
కనుకల్గి మీఁదటి - కార్యమూహింపు
మెనయునే జారుల - కిట్టితామసము'',
అని యహల్యా యత్త - మగుపర్ణశాల
యనిమిషస్వామి స - య్యన నిర్గమించి
వచ్చుచో భువనపా - వనుని గౌతముని
సచ్చరిత్రుని నదీ - స్నానార్ద్రవసను
ననలసంకాశు దే - వాసురారాధ్యు
ఘను సమిత్కుశపాణిఁ - గని చాలవెఱచి
"తొలఁగునీమది మది - ద్రోహి దుర్మార్గ
నలిగి కోపించి య - హల్యనీవేళ
భోగించి నాదురూ - పున వచ్చినట్టి
రాగాంధుండవు సుర - ప్రభుఁడవానీవు?
నీవృషణంబులు - నేలపైఁబడక
కావరంబును కాము - కత్వంబుఁజెడదు
పడుఁగాక పొమ్మ''న్న - పడిపోవ నట్లు

తడయ కహల్యగా - తముఁడు వీక్షించి
"నీకు నాహారంబు - నిద్రయు సుఖము
లేక తపించి ధూ - ళిమునింగి యొరులు
గనరాక పాషాణ - గతిని వేయేండ్లు
చనిన యవ్వెనక కౌ - సల్యాసుతుండు
రాముఁడు వచ్చునా - రాధింపు మతని
నీమేను దాల్చెనా - నెలవుగోరెదవు".
అనుచు శపించినీ - హారాద్రి కరిగి
మునినాథుఁ డచ్చోట - మునిచర్యనుండె.
అమరేంద్రుఁ డఫలుఁడై - యధికదైన్యమున
నమరులఁ జూచి యి - ట్లనిపల్కె లేక

—: రాముఁ డహల్యకు శాప విముక్తి ననుగ్రహించుట :—

"గౌతముఁడు తపంబు - గావింపుచుండ
నాతపోనిధి తపో - హాని గావింప
దేవకార్యార్థ మ - ద్దేవి నహల్య
సేవంచన మొనర్చి - యాలువుచెఱిచి
యాగౌతముని శాప - మందితి నిట్లు
ఆగడంబయ్యె నా - యత్న మంతయును
నతఁడు గోపించి య - హల్యనుఁ దిట్టె
నతని తపంబెల్ల - నాఁడిఁబోవ
మీ నిమిత్తంబు నా - మేనికి కొదవ
రా నిట్లు చూచి యూ - రక యుండఁదగునె?
మఱియింపుం డిందుకు - మార్గాంతరంబు
హితమన్న పితరుల - నీక్షించి సురలు

మీరు మేషాండముల్ - మెలఁకువఁదునిమి
స్వారాజు కటిసీమ - సంధింపవలయు.
పొట్టేళ్ల నిది మొదల్ - పుడమి జన్నములఁ
బట్టి వధింపరు - పశుకర్మమునకు
మీ నిమిత్తంబది - మేకొనవలయు
మా నిమిత్తంబున - మారాడ వెఱచి
వారట్ల సేయ నె - వ్వారు యజ్ఞములకు
దేరు మేషముల పి - తృప్రీతికొఱకు
నిది గౌతమాశ్రమం - బిచట నమ్మౌని
సుదతియున్నది పోయి - చూతము రమ్ము ”
అనుచు ముందర మౌని - యరుగ వెంబడిన
యినకులోత్తములు తా - నెట్టి చిత్రంబో
మఱుఁగుగానున్న ధూ - మము వాయఁద్రోచి
కరమొప్పు పవనస - ఖజ్వాలయనఁగ
వ్యాకీర్ణమైన నీ - హారంబు ద్రోచి
రేకమించిన చంద్ర - రేఖ యోయనఁగ
జలములలోఁ బ్రతి - చ్ఛాయ గన్పట్టు
జలజబాంధవుదీప్తి - సరణియోయనఁగ
మహానీయపుణ్యాశ్ర - మంబులో నలఘు
మహిమఁ గ్రుమ్మరు దేవ - మాయయో యనఁగ
నలఘు తపస్విని - యైన యహల్య
తలనాఁడు పొందు గౌ - తముని శాపంబు
పోఁబెట్ట తనదైన - పూర్వవేషమునఁ
బూఁబోణియై వచ్చి - పొడకట్టుటయును
తనకు మ్రొక్కిన రఘూ - త్తముని దీవించి

మనములో గౌతము - మాటలు దలఁచి
యారామచంద్రుని - యర్ఘ్యపాద్యముల
నారాధనము సేయ - నమరవాటికను
ధిమ్మని మొరసెను - దివిజదుందుభులు
ఘుమ్మనమారుతాం - కురములు వొలసె
కురిసె నల్దిక్కులఁ - గుసుమవర్షములు
నెరసెను సురకామి - నీనర్తనములు
నాతరి రామస - మాగమం బెఱిఁగి
గౌతమముని వచ్చి - కాకుత్స్థుఁజూచి
పూజలుచేసి య - ప్పుణ్యాశ్రమమున
నాజటివరుం డహ - ల్యనుఁగూడియుండె.

—: రామాదులు మిథిలఁజేరుట :—

మునివెంట తానుఁ ద - మ్ముఁడును రాఘవుఁడు
చని మిథిలాప్రవే - శంబు గావించి
ఆ పురినీశాన్య - మైన దిక్కునను
చూపట్టు నమ్మహీ - శుని యజ్ఞశాల
గనుఁగొని గాధేయ! - "కంటిరే ప్రోల
జనకుని మఘువాటి - చక్కదనంబు
పావనశ్రీల వి - ప్రనికేతనముల
దేవతాహ్వాన సం - దీప్తరావంబు
సవనహుతాగార - శకటపంక్తులును
ప్రవిమలతర ముని - ప్రవరవాటికలు
మెచ్చొనరించె ని - మ్మిథిలాపురమున
నెచ్చోట నసియింతు - మెఱిఁగింపుఁ" డనిన

"అల్ల జలాశయం - బరుత చూచితివె
చల్లనై యొకపర్ణ - శాల చూపట్టె
అం దరుగుదమన్న" - నక్కుమారకులు
గొందఱు మునులతోఁ - గూడి కౌశికుఁడు
తారును వసియించు - తరి జనకుండు
చారుల వలన వి - శ్వామిత్రు రాక
నెఱిఁగి యప్పుడె పురో - హితు శతానందు
నెఱిగించి యతనితోఁ - నేఁగ నచ్చటికి
అప్పుడు ఋత్విక్కు - లా గాధితనయు
నొప్పుగా జనక ని - యోగంబుచేత
పూజించు పూజలఁ - బొదలి యజ్జనక
భూజాని సంప్రశ్న - ముల నాదరించి
అతఁడొసఁగిన కన - కాసనాగ్రమున
హితమతి వసియింప - నెల్లవారలును
ఉచితాసనంబుల - నుండ నవ్విభుఁడు
సుచరిత్రు నమ్మునిఁ - జూచియినిట్లనియె.
" ధన్యుండనైతి నా - తపము లీడేరె
మాన్యుండ నేఁజేయు - మఖము ఫలించె
నీ రాకచేత పు - నీతుండనైతి
నారయ నేనె కృ - తార్థుండ జగతి
తీరును పదిరెండు - దినముల కింక
ప్రారంభ మొనరించు - నాత్మీయమఖము
వచ్చినవారు స - ర్వము నెరవేర్చి
విచ్చేయుఁ డిదియె నా - విన్నపంబ"నుచు

నంజలిచేసి య - య్యనఘుని చెంత
రంజిల్లు చున్నట్టి - రామలక్ష్మణులఁ
జూచి " వీరెవ్వ రె - చ్చోటికేఁగెదరు
రాచకుమారులే - రాజనందనులు
వీరి పేరెయ్యది ? - వినుపింపుఁ "డనిన

—: కౌశికుఁడు రామలక్ష్మణుల వృత్తాంతము జనకునకుం దెల్పుట :—

యారాజుఁ జూచిమ - హాముని వల్కె
వరమతు లిక్ష్వాకు - వంశవర్ధనులు
కరుణాకరులు ధైర్య - గాంభీర్యనిధులు
రాజతేజులు దశ - రథకుమారకులు
రాజీవనేత్రులు - రామలక్ష్మణులు
నా వెంటవచ్చి దా - నవిని తాటకిని
దేవతల్మెచ్చ ధా - త్రినిఁద్రెళ్లనేసి
బలిమి మారీచ సు - బాహులగెల్చి
యెలమి నాపూనిక - యీడేర్చి మఖము
కడఁక మైఁగాచి మా - ర్గమున శాపంబు
తడకట్టు దీర్చి గౌ - తము నిల్లువిల్చి
నీవీటిలోపల - నీలకంధరుని
చేవిల్లు దాఁచియుం - చిన తెఱంగెల్ల
వినిచూడవచ్చిరి - వీరశేఖరులు
కొని తేరఁబనుపుము - కోదండమిపుడు".
అనిన శతానందుఁ - డమలినానంద
మున నాకుమారుల - మొగములు చూచి

వీరలే మాపాలి - వేలుపులైన
శ్రీరామలక్ష్మణుల్ - స్థిరశౌర్యనిధులు
కాంచెనే మాతల్లి - గౌసల్యపట్టి
కాంచెనే శాపమో - క్షమహల్యనేఁడు
కనియెనే యీరాము - గౌతము సాధ్వి
వినియెనే వీరల - వృత్తాంతమెల్ల
చేతుల నంటి పూ - జించెనే యితని
ప్రీతునిఁగావింప - శ్రీపాదయుగము
తావచ్చెనయ్య? గౌ - తమముని యటకు
దేవితోఁగలిసియుం - డె వసించి నాఁడె?
ఆదంపతుల సేమ - మరసివచ్చితిరె?
నీదుమాటల చేత - నీఁగె ఖేదములు
తలఁచిరె నన్ను మా - తలిదండ్రులపుడు
పలికిరె నాకు దె - ల్పఁగ మేలువార్త"
అనిన విశ్వామిత్రుఁ - డన్నియు నతని
మనసురంజిల నాల్గు - మాటలఁబలికె
తగి రేణుకాజమ - దగ్నులం బోల్చి
మగువ తా గౌతము - మనికి వాకొనిన
యాశలెల్ల ఫలించి - యీరాముఁజూచి
యాశతానందుఁ డి - ట్లనిపల్కెనపుడు.
నాపుణ్యమున వచ్చి - నార లిచ్చటికి
తాపసోత్తమువెంట - దశరథుండనుప
నీతండు మునిమాత్రుఁ - డే? తపోమహిమ
రాతిగుండియగల్గ - బ్రహ్మర్షియయ్యె
సాధారణుండె యీ - సత్యాత్ముఁడైన

గాధేయు నావేల్పు - గాఁగ నెంచితిని
యీతండె గతి నాకు - నెల్ల కార్యముల
యీతపోనిధి సేవ - నీవుధన్యుఁడవు
వినుపింతు నిమ్మౌని - వృత్తాంతమెల్ల
వినుమని యందఱు - వినఁగనిట్లనియె.

—: విశ్వామిత్ర చరిత్రము :—

"పరమధార్మికుఁడు కృ - పా పరాయణుఁడు
శరజాలసంవేది - సాహసాధికుఁడు
దాక్షిణ్యశాలి ప్ర - తాపభూషణుఁడు
దక్షుండు నిరుపమ - ధర్మవర్తనుఁడు
కుశుఁడనొక రాజు - కుంభిని వెలసె,
కుశనాభుఁడతనికిఁ - గొమరుఁడై మించె
గాధి యవ్విభునకుఁ - గలిగె నాయనకు
గాధేయుఁ డీ పుణ్య - ఖని జనియించె
నితఁడు రాజ్యముచేసి - యెల్లరఁ బ్రోచి
క్షితియెల్లఁ దనయాజ్ఞ - శిరసావహింప
నక్షోహిణీబలం - బరుదేర వెంట
నీక్షోణిఁ జరియించు - నెడనొక్కనాఁడు
వేఁట వెంబడి వన - వీధులవచ్చి
గాఁటుప్పుటెండల - గాసిలి యలసి
పనస రసాల నిం - బ కదంబ వకుళ
ఘనసార చందనా - గరు శోభితంబు
కురువకమల్లికా - కుంద చాంపేయ
మరువక మల్లికా - మాననీయంబు

నాహవనీయమ - ఖానలధూమ
సాహాయ్య జలధర - శతసమన్వితము
కారండవక్రౌంచ - కమల కల్హార
సారస కుముదకా - సార శోభితము
హరిణాది నానామృ - గాకీర్ణమౌని
వరగృహోపాంత ప - ల్వల సమన్వితము
ఘనవాలఖిల్యవై - ఖానసప్రముఖ
మునివరస్వాధ్యాయ - ముఖరీకృతంబు
అనఘ పుణ్యపురాణ - హరికథాశ్రవణ
మనన పారగ ధరా - మరకదంబకము
పావనతర హవి - ర్భాగాను యాత
దేవ పరంపరాం - తిమ దిశాముఖము
నైన వసిష్ఠుమ - హామునిచంద్రు
మానిత పుణ్యాశ్ర - మంబు వీక్షించి
కడువేడ్కమానికిఁ - గౌశికవిభుఁడు
తడయక సాష్టాంగ - దండ మర్పించ
దీవించిన యరుంధ - తీ ప్రాణవిభుని
భావుక ప్రశ్నముల్ - పరిపాటినడుగ
ధార్మికుల్మీయట్టి - ధరణీశులుండ
శర్మంబులకు నేమి - చదువులకేమి
యాగంబులకు నేమి - యధ్యాత్మనిరత
యోగంబులకు నేమి - యొకవెల్తిగలదె?"
అనుచుదీవించి ఫ - లాంబుముఖ్యముల
ననుపమ ప్రీతితో - నాతిథ్య మొసఁగి
యాసనంబిచ్చి హి - తానులాపముల

నాసంయమీంద్రుఁడి - ట్లని పల్కె నపుడు.
"మీకు లెస్సలె ? సర్వ - మేదినీ నాథ !
ఏకడధర్మంబు - నెడవాయకుందె ?
పాలింతువే ? నీవు - పరిజనంబులను
మేలుగోరుదురె ? భూ - మీజనుల్ నీకు
విజయంబుగాంచితే - విమతులం గెల్చి
భజియించితే గురు - బ్రాహ్మణోత్తముల
సప్తాంగములకు లె - స్సలెకదా ? మహికి
ప్రాప్తులే నీ పుత్ర - పౌత్రాదులెల్ల
నరసిపోషింతువే - యనదలఁజూచి
పరిణామమేనీదు - బాంధవావళికి ?
సేమమే ? నిన్నుఁ గొ - ల్చినరాజులకును
భూమి యకంటకం - బుగనేలినావె ?
సంతోషమా నీకు - సచివులకెల్ల
యింతులఁగోరిక - యిచ్చియేలుదురె ?
సకలంబు సేమమే ? - జననాథ !" యనిన
ముకుళిత హస్తుఁడై మునిఁ - జూచిపలికె.
"మీకటాక్షమున భూ - మిజనంబు సేమ
నేకొఱంతయు లేక - యెలమి నుండిరి మీ
మాయేలుబడినైన - మహానుందరట్టె
మీయంతవారలే - మి విచారమింక"
అని పరస్పరము వా - రాత్మల ముదము
ననలొత్త సంభాష - ణములవర్తిల్లి
మాయింటభుజియించి - మనుజేశ ! వెనుక
మీయూరికరుగఁగ - మేకొనవలయు

రాజ్యాధిపతివి ధ - ర్మస్వరూపుఁడవు
పూజ్యుండవటుగాన - పోరామి మాకు
"అనిన విశ్వామిత్రుఁ - డనియె మామీఁద
ననుకంప మీరుంచు - నంతయె చాలు
భుజియింపు మెంతయు - పోయి వచ్చెదము
నిజముగా మఱువక - నిలుపుండికరుణ
మదిలోన" నన విని - మఱియు నమ్మౌని
సదయుఁడై "మాయెడ - చనువుచెల్లించి
త్రోచిపోవకయున్న - తోయమాత్రంబు
మాచేత భుజియింపు - మాకుగౌరవము
పోవల"దన గాధి - పుత్రుండునట్ల
కావింపుఁడని పల్కి - కామధేనువును
రప్పించి నందిని - రాజుకుంబ్రజల
కిప్పుడు నీవు విం - దిడి పంపుమనిన

—: కామధేనువు నిమ్మని విశ్వామిత్రుఁడు
వసిష్ఠు నడుగుట :—

బంతులుసాగిన - పరివారమునకు
సంతసంబున నొక్క - సరియగుచుండ
లీల బంగారుప - ళ్లెరములు వారి
మ్రోల గిన్నెలతోడ - మొలపించి యుంచి
కలిగించె నందుల - కలమాన్నరాశి
మొలపించె బహుసూప - ముల కన్నుదనియ
పెరిగెఁ జేఁజుట్టును - పెక్కుశాకములు
పరగించె మితి మీఱ - పచ్చళ్లగుంపు

జాలెత్తఁజేసె నా - జ్యప్రవాహములు
తేలించె తెప్పల - తేనె కాలువలు
వెలయించె నేచాయ - వింతకజ్జములు
కలయించె నెడమీక - కలవంటకములు
ప్రవహింపఁజేసెను - పాయసాన్నములు
నవని నిండించె ర - సావళ్లచేత
పులుసులు షడ్రసం - బులు వారివారి
తలఁపులఁదలఁచునం - తకు మున్నుగాఁగ
ఘుమ్మనితావులు - గుమ్మరింపంగ
కమ్మందనంబు లా - కసమెల్లనిండ
దోరలతో నాలుక - త్రుప్పుడుల్ దీఱ
పరిజనుల్ కుత్తుక - బంటిగా నపుడు
భుజియించి వార్చి తాం - బూలంబులంది
కుజలును మానస - రుజలును మాని
వలసిన తరులక్రే - వల నీడలందు
చలువపట్టులు సుఖ - శయనులై రంత.
పల్లకీలునుఁ దాను - భక్ష్యభోజ్యములు
నుల్లముల్ రంజిల - నొకపాత్రుగలసి
యారగించి నృపాలుఁ - డామేలు మఱచి
"వీఱిఁడినై యీవు - విందొనర్చుటకు
ములుచతనంబున - మునులకునేల ?
వెలలేనియీ యావు - వింతలుగాక
రాజయోగ్యంబిది - బ్రాహ్మణులేడ?
యీ జీవధనరాజ - మేడ ?" యటంచు
మునిఁజూచి "నాకు ని - మ్మొదవుఁబాలింపు

మనఘాత్మ ! వలసిన - యావులిచ్చెదను
యేమి వేఁడి నిత్తు - ని"మ్మన్న నవ్వి
"యోమహీశ్వర ! యావు - లొక్కటి యేల ?
యిలఁగల సొమ్మెల్ల - నిచ్చెద నన్న
వెలయాన యొక దీని - వెంట్రుకకైన ?
స్థిరధైర్యశాలి కం - చితకీర్తి యటుల
యరయంగ మాకునీ - యావు నిత్యంబు
మాహావ్యకవ్య హో - మక్రమంబులకుఁ
దా హేతువగు దీనిఁ - దగునయ్యాయడుగ ?
మంచిసొమ్ములు దెచ్చి - మాకు నర్పించి
మంచివారగుట ధ - ర్మంబు రాజులకు
మాయావుఁ గనికని - మంచిదియనుచు
మీయంత వారికి - మేరయే యడుగ ?
దీనియధీన మా - త్మీయ జీవనము
దాన శరీరయా - త్రయు నడపుదుము
కాన మీరడుగుట - గాదు మాహోమ
ధేనువు మాకీయఁ - దీరదు మాకు
పురికేఁగుఁ"డన గాధి - పుత్రుండు గనలి
మఱుపడఁ గోపంబు - మఱియు నిట్లనియె.
బాగొప్ప నిలువెల్ల - పసిఁడియా గంధ
నాగంబులొక పదు - నాలుగువేలు
లాలితమణిమయా - లంకారరథము
లీ లోకమున లేని - వెనిమిదినూర్లు
నవనవఖండ స - న్నాహంబులైన
పవనజవాశ్వముల్ - పదినొండువేలు

నాపాదశృంగ భూ - షాయత్తకనక
నూపుర కపిలధే - నువు లోకకోటి
వలసినయట్టి సౌ - వర్ణరాసులును
వెలగాఁగ నిత్తు ని - వ్వేల్పుటావునకు
నిమ్మని " పల్కిన - " నిదియేఁటిమాట
యిమ్మఘంబులకు నా - యిట్టిసంతతికి
నాతిరువారాధ - నమున కిమ్మెదవు
నీతోడు వలయు దీ - ని నొసంగఁజాల
వట్టిమాటలు మాని - వచ్చినత్రోవ
పట్టిపొ " మ్మనిన వి - శ్వామిత్రుఁడలిగి

—కామధేనువు విశ్వామిత్రుబలంబులఁ దునుమాడుట :—

తనబలంబులఁ బిల్చి - "దామెనత్రాళ్లఁ
గొని కట్టి తెండుకై - కొండుప్రియంబు
వీరింటి ముంగిటి - వెల్లావు" నన్న
వారలు వలెత్రాళ్లు - వైచిబంధింపఁ
బలుపుచే బిగియించి - పట్టుక యీడ్చి
బలవంతులై పోవు - పట్టుననావు
చిక్కి వారలచేత - చింతిల్లి నన్ను
తెక్కలికాండ్రెల్ల - తెగిపట్టిరొక్క
యపరాధమేమి సే - యఁగ వసిష్ఠుండు
కృపలేక వీరల - కిచ్చెనో నన్ను
ఏమినేరము చూచి - యీవీరభటులు
బాములకెల్లలోఁ - బఱచెనో నన్ను
నెఱుఁగవే కేమియు - నేఁజేరఁబోయి

మొఱసేయ నమ్మహా - మునియానతిచ్చు
కరుణాసముద్రుఁ డీ - గాధేయుపాల
చెఱఁబెట్టు నేయేమి - సేయుదునింక?
నరయుదుఁగాక యే - నతని చిత్తంబు
పరికింప నాపాలి - భాగ్యమెట్టిదియొ"
యనుచుఁదన్నురికట్టి - నట్టి దుర్జనులఁ
దనశక్తిచేత నం - దఱఁబడనిచ్చి
విదిలించుకుని తపో - విజ్ఞానరాశి
సదయాత్మునవ్వసి - ష్ఠమునీంద్రుఁ జేరి
"పరమధార్మికుఁడవు - బ్రహ్మపుత్రుఁడవు
కరుణానిధివి రమా - కాంత కల్పుఁడవు
శాంతమూర్తివి - సర్వసముఁడవు నేర
మెంత సేసిననన్ను - నిటు సేయనగునె?
ఏలయ్య? వీరిచే - నిటులీడిపించి
కాలికి మెడకంటఁ - గట్టించినావు
తెగి యిట్లు నామీఁద - తెంపుచేసినను
తగినదండము సేయఁ - దగుఁగాదె మీకు
నీదుపాదంబుల - నీడయేకాక
యేదిక్కుగలదు నా - కెన్నిచూచినను"
ననుచుఁగన్నుల వెంట - నశ్రువుల్గురియఁ
దనచెంతవిలపింపఁ - దాఁదేఱిచూచి
చెంగట తోఁబుట్టు - చెలియలి దుఃఖ
మంగదపడి చూచు - నన్నయుంబోలి
దూఱుచుండెడు కామ - దుఘమునుఁజూచి
చేరంగఁ దిగిచి వ - సిష్ఠుఁడిట్లనియె.

"వారికి నిచ్చిన - వాఁడను గాను
నేరమించుకయైన - నీయెడలేదు
రాజు గావున నపా - రబలంబు వెంట
లేజాడఁ గొలువ దం - డెత్తి మామీఁద
నక్షోహిణీబల - మతనికిఁగలుగ
దక్షుఁడై నిన్నును - దండంబుసేసె
బలవంతుండాతఁడు - బ్రాహ్మలమేము
బలముగల్గిన నిన్నుఁ - బట్టుకపోవ
నూరకుందునె వాని - కొప్పనచేసి
కరుణించు నతఁడు వే - గ పడంగ నేల"
అన వినయంబుతో - నాయావు వల్కె
"యనఘ! దివ్యంబు బ్ర - హ్మబలంబు మీఁది
క్షత్రబలంబెంత - కావున భువన
పాత్రంబు సరిలేని - బలము మీబలము
బలవంతుఁడన నేల - భవ్యాత్మ! నీదు
బలము చేతనె వాని - బలమడంచెదను
నాకు నానతి యిమ్ము" - నావుఁడునట్ల
కాక పొమ్మన కామ - గవి మై విదిర్చి
హుంభారవమొనర్చ - హూణ పుళింద
పుంభావశౌర్యద - ర్పులు కీకటులును
దనదుకన్నులబ్రోలఁ - దరమివెన్నాడి
తనబలంబులఁగృతాం - తపురంబుఁజేర్చ
కోపించి యా కౌశి - కుఁడు వారినెల్ల
రూపణఁగించె నా - రూఢ శౌర్యమున
పవివిఘాంగుల నుప - ప్లవులఁగీకటుల

యవనుల శకుల న - య్యావుగల్పింప
వారలు కింజల్క - వర్ణులై యెల్ల
మేరలు బొదివి దో - ర్మిగఁ జుట్టుముట్ట
వివిధాయుధంబుల - వివిధవస్త్రముల
వివిధభూషల మహో - విలయాగ్నిరీతి
గాధేయుబలము నొ - క్కటఁ బోవనీక
యోధులై సమయింప - నుగ్రసాహసుఁడు
కౌశికుఁడు నిశాత - కాండవహ్నులకు
నాశౌర్యనిధుల పూ - ర్ణాహుతిచేసి
సేనలుపోవఁజూ - చి వసిష్ఠమౌని
"ధేనువుఁబిల్చి నీ - దేహంబువలన
సృజియింపు మిప్పుడ - జేయసాహసుల
ప్రజల నున్నత భుజా - బలుల" నావుఁడును
కొమ్మల ముక్కున - గొరిజల చెవుల
హుమ్మను నూర్పుల - నొడిని వాలమున
కన్నులం బొదుగున - కడుపున మెడను
చన్నుల కొళ్ల గ - జ్జల మూఁపునందు
శక కీకట పుళింద - సంవీర హూణ
కుకుర కాంభోజ ము - ఖ్యులఁగిరాతులను
నేలయీనినమాడ్కి - నిండఁబుట్టింప
కాలుబలంబెల్ల - కాలుబలంబు
గాధేయజననాథు - కడదండిబారు
యోధులఁదలపడి - యుర్విపైఁగలప
వారలం దరమి వి - శ్వామిత్రసుతులు
నూరుగు రుగ్రధ - నుర్బాణులగుచుఁ

జేరిన యంత వ - సిష్ఠ హుంకార
మారుతాహతిచేత - మ్రగ్గిరందఱును.

—: విశ్వామిత్రుఁడు తపంబునకరుగుట :—

పుత్రులుబలములుఁ - బోయినంజూచి
మాత్రాధికంబైన - మదిలోనిభీతి
చింతిల్లి మిక్కిలి - సిగ్గుతోవేగ
మంతయు పొలిఁబోవు - నంబుధియనఁగ
కోఱలువెఱికిన - కోపంబుచెడక
సారె గుందుచునున్న - సర్పంబుమాడ్కి
నుగ్రతేజమున రా - హుగ్రహగ్రస్త
విగ్రహుండైనట్టి - విమలార్కుఁడనఁగ
ఱెక్కలువిఱిగి ధ - రిత్రిఁబోలేక
చిక్కినయట్టి ప - క్షీవరేణ్యుఁడనఁగ
హతశేషుండైనట్టి - యాత్మజు నొకని
నతనిరాజ్యమునకు - నభిషిక్తుఁజేసి
హిమవంతమునకేఁగి - యీశ్వరుఁగూర్చి
ప్రమదంబుతోడఁ ద - పంబాచరింప
హరుఁడు ప్రత్యక్షమై - యతనిఁగావలయు
వరములిచ్చెద" నని - వచియింప నలరి
దేవదానవులైనఁ - దివిరి నాతోడ
లావున గెలువఁ జా - లక యోడిపఱవ
కార్ముకాగమము సాం - గంబుగానేర్చి
ధర్మదివ్యాస్త్ర శ - స్త్రములునాకిమ్ము"

అన నట్లయిచ్చితి - నని యాశుఁ డరుగ
జననాయకుఁడు పర్వ - జలరాశివోలె

—: విశ్వామిత్రుఁడు వసిష్ఠుని పైదండు వెడలుట :—

నుప్పొంగి గర్వించి - యుగ్రబాణములు
కప్పి వధింతు వే - గ వసిష్ఠుననుచు
నతనియాశ్రమమున - కరిగి బాణాగ్నిఁ
బ్రతిలేక వనమెల్ల - భస్మీకరింప
మునులుశిష్యులు మృగ - ములుఁబక్షికులము
ఘనసాయజాగ్ని శి - ఖాపరంపరల
గ్రాఁగి యాశ్రమ మూష - క క్షేత్రమైన
వేఁగి యెల్లరు మాని - వెనకచొచ్చుటయు
వెఱవకుమని మంచు - విఱియించునట్టి
తరణికైవడి వీని - దర్పంబుమాన్తు
కనుఁ" డనివచ్చి యా - గాధేయుఁజూచి
కినిసి "మూఢాత్మ! - యాకీడేలనీకు ?
చిరకాలముననుండి - చెడనియాశ్రమము
చెఱిచి నీవెక్కడ - చేరుదువింక"
ననుచు కాలాగ్నియో - యన దండధరుని
యనువున బ్రహ్మదం - డాన్వితుఁడగుచు
రాఁ జూచి "నిలునిలు - రారాదు నీకు
పోఁజూచి ననుపాఱి - పోనీయ నిన్ను"
ననుచు నాగ్నేయాస్త్ర - మతఁడు సంధించి
కనలివైచిన ముని - గ్రామణివలికె.
"క్షత్రియాధమ! నీదు - సామర్థ్యమున్న

క్షాత్రంబుఁ జూపుము - సంహరించెదను
నాబ్రహ్మబలముచే - నన్నుమార్కొన్న
నాబ్రహ్మ రుద్రాదు - లడ్డమైరేని”
అనుచునంబువు చల్లి - యగ్నిచల్లార్చు
ననువునబ్రహ్మదం - డాగ్రంబువలనఁ
బావకాస్త్రమడంప - పరమదివ్యాస్త్ర
కోవిదుఁ డతఁ డస్త్ర - కోటులన్నియును
నొక్కమొత్తంబుగా - నోడకవ్రేయ
నక్కజపడి మెచ్చి - యమ్మునివరుఁడు
తనబ్రహ్మదండ మిం - త గదల్పుచుండ
పొనిఁగి యన్నియు రిత్త - పోయినంజూచి
బ్రహ్మాస్త్రమతఁడు వం - పఁగ భీతినొంది
బ్రహ్మాదిసురలెల్లఁ - బలవరింపంగఁ
జీరికిగొనక వ - సిష్ఠుండు కేల
దారుణంబగు బ్రహ్మ - దండంబుఁదాల్చి
భీకరాకారుఁడై - పేర్చిదండమున
లోకేశునస్త్రంబు - లోఁగొనునంత
నమ్మహామౌని కో - పానలంబాత్మ
నిమ్ముచాలక మేన - నెల్లెడ వెడలి
రోమరంధ్రంబుల - గూఢమై జ్వాల
లామీఁద నిగిడె కా - లాగ్నియువోలె
కౌశికుతోడ జ - గత్త్రితయంబు
ప్రాశించు గతిమిన్ను - లంటినంజూచి
“చాలుఁజాలువ - సిష్ఠ! చాలింపుకోప
మేల? యెల్లరఁద్రుంప - నీతనికొఱకు

సీయంగమతి రౌద్ర - నిబిడతేజంబు
గాయుచున్నది మాన్పఁ - గలఁడెయొక్కరుఁడు.
ఉపసంహరింపు మీ - యుగ్రతేజంబు
తపియించె నిదె చతు - ర్దశభువనములు
చాల మాయందుఁబ్ర - సన్నుండ వగుము
"మేలొందు" మన శాంతి - మేకొనునంత
తీరెబ్రహ్మాదుల - దిగులెల్లభీతి
పారె కౌశికుఁడు కో - పము వీటిఁబుచ్చి
"బలమన్నయది బ్రహ్మ - బలమె, క్షత్రియుల
బలమేలదానిఁగా - ల్పనె" యంచురోసి
చెల్లరె యీతని - చే యూఁతకోల
యెల్లదివ్యాస్త్రంబు - లిటు మ్రింగిపోవ
యీవిల్లు తనకేల ? - యీయమ్ములేల ?
యీవిరోధంబేల ? - యిఁకఁజాలుతనకుఁ
బగిదీర్పఁజాలు త - పంబుచేసెదను.

—: విశ్వామిత్రుఁడు రాజర్షి యగుట :—

జగతిబ్రహ్మణ్యంబు - సంతరించెదను
కానకయితనితో - కలహించుపొందు
మానభంగంబెల్ల - మాయఁజేసెదను"
అనిమదిఁదలఁచి జా - యాసమేతముగఁ
దనయేలుబడిగాని - దక్షిణదిశకుఁ
బోయి ఘోరారణ్య - భూములందపము
సేయుచునుండె కౌ - శికనృపాలుండు.
అనఘ హవిష్యందుఁ - డామధుష్యందుఁ

డును మరి దృఢనేత్రుఁ - డును మహారథుఁడుఁ
గలిగిరి తనయులు - కౌశికమునికి
నెలమిఁదపంబువే - యేఁడులు చెల్ల
నపుడు సన్నిధిచేసె - నబ్జగర్భుండు
తపముచే రాజర్షి - ధర్మమొసంగె.
పోయెఁ గ్రమ్మర వేలు - పులుగొల్వ ధాత
ఆయెడ గాధేయుఁ - డాత్మఁ జింతించి
లెస్సగాఁ జేసితి - లే తపంబేను
లెస్సఁగా తమ్మిచూ - లియు వరంబిచ్చె
రాజనేనట నన్న - రాజర్షి యనుచు
రాజీవభవుఁడాడి - రసికుఁడై చనియె.
యెవ్వరిఁచేఁగాని - యింతటివరము
నవ్వుబాటుల కోర్చి - నాతోడఁబలికె.
పోయినం బోనిమ్ము - భూరితపంబు
సేయుదుబ్రాహ్మణ్య - సిద్ధియౌటకును''
ననచు గ్రమ్మర నుగ్ర - మైనతపంబు
వనిఁ జేయుచుండె వి - శ్వామిత్రుఁడపుడు.

—: త్రిశంకుని చరిత్ర :—

వసుమతి యేలు ని - క్ష్వాకు కులీనుఁ
డసమానుఁడు త్రిశంకుఁ - డను మహీవిభుఁడు
బొందితోడ నెని నాక - మునకేఁగదలఁచి
యందుకై యొకయజ్ఞ - మాచరించుటకుఁ
బూనివసిష్ఠ త - పోనిధిఁ జేరి
తానాత్మఁదలఁచు య - త్నము విన్నవింప

నాయన చేతగా - దనినఁ దత్క్షణము
పోయి తపోనిష్ఠ - బూనియున్నట్టి
ధన్యాత్ముల వసిష్ఠ - తనయుల భువన
మాన్యులఁజూచి న - మస్కృతిం జేసి
తలవాంచి వినయ వ - ర్తనముతో తనదు
తలఁపు వసిష్ఠుఁడు - తప్పించుకొనుట
వివరించి, "యిక్ష్వాకు - విభులకు నెందు
నవుఁగాములకు కర్త - లైనట్టివారు
మీరుపురోహితుల్ - మీకన్ననొరులు
వేరె! మాకునుగతి - వెదకిచూచినను
మీకన్నమఱి మాకు - మేలుకార్యములు
వాకొనఁ డొనఁగూడు - వారి నొక్కరిని
నన్నుఁజేకొని మీరు - నాకోర్కెదీర్పుఁ"
డన్ననూర్వురునవ్వి - యతనికిట్లనిరి.

— వశిష్ఠపుత్రులుత్రిశంకుని నిరాకరించుట :—

"తగునె వసిష్ఠునం - తటిమహామహుఁడు
విగణించి నీచేత - విని తనచేత
కాదనునట యిట్టి - క్రతువొక్కరుండు
కాదనక యొనర్పఁ - గలడెధరిత్రి ?
కోరిన పని బ్రహ్మ - కొడుకుచేగాక
తీరినవ్వూలఁ - దీగనేరుచునె?
సత్యసంధుని వసి - ష్ఠమునీంద్రుమాట
సత్య మీపనికొన - సాగదునీకు

పొమ్మన్న గోపించి - పోక త్రిశంకుఁ
డమ్మునిసుతులతో - నంజక పలికె.
"గురువుగాదని పల్క - గురుపుత్రులయిన
స్థిరమతి నామాట - చెల్లించవలయు
నందరుఁ గాదన్న - నవ్వులమాకు
మందయి వోయిరె - మౌని శేఖరులు
వేఱె యొక్కరిఁ జేరి - వేడి నా మఖము
తీఱుతు మీరు చిం - తిలిచూచుచుండ"
నన విని శక్తిము - న్నగువారలెల్ల
జననాథుఁ జూచి - "యాచార్యాంతరంబు
చండాలుఁడే కాక - సలుపునె? కాన
చండాలుఁడవుగమ్ము - చను" మంచువారు
శపియించు నంత త్రి - శంకుని మేను
నపుడ చండాలత్వ - మావేశమయ్యె.
నల్లని దేహంబు - నలఁగినచీర
పల్లవెంట్రుకలు కం - బళివలెవాటు
యినుపసొమ్ములు మేన - నెఱ్ఱగందంబు
గునుకులేనడ మట్టి - కుళ్లాయి నీలి
దట్టియు కేలిబె - త్తపుబొందెకోల
పట్టినకొఱడును - పంగనామములుఁ
గనుపట్ట యెవ్వరిః - గని మ్రొక్కులిడుచు
మనసులో నొదుగుచు - మత్తాయి గొనుచు
పౌరుల మంత్రులఁ - బాసిపోవుటయు
వేఱొక్కటను దిక్కు - వెదకినలేక
వచ్చియల్లంత వి - శ్వామిత్రుఁ గాంచి

ముచ్చటమోకాళ్లు - మునిచి మ్రొక్కుటయు
కరుణించి యేమని - గాధేయుఁ డడుగ
చరణముల్ చూచి త్రి - శంకుఁడువల్కె
"గురుఁడును గురుపుత్ర - కులు చేతఁగాక
పరిహరించిన యేను - పట్టినపూన్కి
వేఱొక్కమానుల - వేఁడి యావెలితి
తీరుతునన్న నెం - తే కోపగించి
"మాలవుగమ్మ" ని - మదిలోనకరుణ
మాలి శపింప ని - మ్మైన్నెలవాటిల్లె.
నోచి యేఁ జేసితి - నూఱుజన్నములు
ప్రోచితి నీతిచేఁ - బుడమియంతయును
పారంగఁ గోలితి - పరిపంథినృపుల
భూరివైభవరాజ్య - భోగముల్ గంటి
కొలిచితి భక్తిచే - గురుదైవతముల
వెలయని యత్నముల్ - వృథగాఁగఁ జనియె.
తనయదృష్టంబుచే - దైవయత్నంబు
"కొనసాగ విధిప్రతి - కూలమౌ కతన
కౌశిక! నాదుదు - ష్కర్మానుభవము
నీశక్తిఁ బ్రోచియీ - నెగులు వారింపు
దైవంబు గెలువుము - దయఁజూడు మనిన"
భూవరుతో గాధి - పుత్రుఁడిట్లనియె.

—: త్రిశంకు నిమిత్తము విశ్వామిత్రుఁడు
యజ్ఞ ప్రయత్నముఁ జేయుట :—

యేనున్నవాఁడ నీ - కేలభయంబు ?
మానుము నీయభి - మానఖేదములు

పరమధార్మికుండవు - బ్రహ్మర్షివరుల
సరవితోఁ నేఁగూర్తు - జన్నమీఁదేర్తు
గురుశాపమునఁజెందు - గుత్సితాంగమున
సురపురికిందఱుఁ - జూడఁబంపుదును
యీమేనితోడ నీ - వింద్రు సన్నిధిని
సేమంబుతోనుండఁ - జేయుదునిపుడు."
అని తనపుత్రుల - నందఱఁబిలిచి
జనపతియజ్ఞంబు - సలుపుచున్నాఁడు
సవదరింపుఁడు వస్తు - సామగ్రిమీఁరు
జవమున నీ శిష్య - జాలంబుఁజూచి
"పొండుమీఁరెల్లనీ - పుణ్యాశ్రమముల
నుండెడు మునులనా - యొద్దకుఁదెండు
సవన కర్మమున కా - సంయములందు
నవివేకియై యొక్కఁ - డవుఁగాదటన్న
నామాట వివరింపుం - డని పంప వారు
నామునీంద్రులంబిల్వ - నందఱువచ్చి
నిలువ శిష్యులు చెంత - నిలిచి కేల్మోడ్చి
యిలఁగల్గు మునులెల్ల - నేతెంచి రిపుడు
తగదని యమ్మహో - దయుఁడు రాఁడయ్యె
పగవారు వసిష్ఠు - పట్టులందఱును
అనరానిమాటగా - ననిరి పోనాడి
వినుఁడెట్టులన్ననా - వృత్తాంతమెల్ల
"యాగంబుసేయించు - నతఁడుక్షత్రియుఁడు
యాగంబు చండాలుఁ - డటసేయువాఁడు?

వింత యీసభలో హ - విర్భాగములకు
వంతు వెంబడి సురల్ - వచ్చుట లాగో?
ఆ సవనమున బ్రా - హ్మణులు భోజనము
చేసి యేగతికేఁగఁ - జింతించినారొ?
బొందితో నంపక - పోఁడు లే గాధి
నందనుఁడిట్టి చం - డాలుఁ జేపట్టి"
అని మహోదయునితో - ననిరి వాసిష్ఠు
లన విని కౌశికుఁ - డట్టిట్టువడుచు
నెలకొన్నతపముచే - నిర్ద్దోషినగుచు
వెలసిన నన్నని - వ్విధమునఁబలికి
"రెవ్వరు దూషించి - రెప్పు డవ్వారు
క్రొవ్వఱి భస్మమై - కుమిలిపోఁగలరు.
బాఁరిగా యమపాశ - బద్ధులై యేడు
నూఱుజన్మముల యందు - ను సతుల్ సుతులు
శునకమాంసములు దిం - చును దయాహీను
లును ఘోరచండా - లునుఁ గ్రూరులగుచు
నుందురుగాక మ - హోదయుం డార్తి
నందుచు బోయవాఁ - డై పోవుఁగాక"

—: త్రిశంకుకొఱకు విశ్వామిత్రుఁడు స్వర్గమును నిర్మించుట :—

అని సభలో నిల్వ - నాడి " త్రిశంకుఁ
డనఘుఁ డిక్ష్వాకువం - శాగ్రణి పరమ
పావనుం డేను చే - పట్టినవాఁడ
యీవిభుండిప్పుడె - యీమేనితోడ

సురలోకమున కేఁగఁ - జొప్పడు మఖము
పరికించి సేయుఁ - డీ పట్టున "ననిన
మునులెల్లనొండొరు - మొగములు చూచి
అనుమానములు మాని - యాత్మఁజింతించి
కాలాగ్నికల్పుఁడీ - కౌశికమౌని
చాలఁగోపించిన - శపియించు మనల
నితని చేఁజిక్కితి - మేమనవచ్చు
నితని చండాలున - య్యింద్రునిపురికి
నంప యాగముసేయుఁ - డను చున్నవాఁడు
అంపరాదని పల్క - నాపదవచ్చు
నాడి నట్లాడుద - మని మహామునులు
కూడి ఋత్విక్కులై - కొనసాగ మఖము
కర్మముల్ నడపుచో - గాధేయుమౌని
యర్మిలి యాజకుం - డై వేల్చునపుడు
మొదల హావిర్భాగ - ములకు రమ్మనిన
త్రిదశులు రాక గా - ధేయునిందింపఁ
గోపించి యాకౌశి - కుఁడు స్రువంబొప్పు
లేపారుచెయి చాఁచి - యిట్లని పల్కె.
"రమ్ము త్రిశంకు భూ - రమణ! నామహిమ
నిమ్మేనితో దివి - కేఁగింతు నిన్ను
చూడుమీవ "నినంత - చోద్యంబుగాఁగ
యేడ ఱెక్కలు మొల్చె - నే వీనికనఁగ
మునులెల్లనాశ్చర్య - మునఁ జూచుచుండ
ననిమిషవాటికి - నరిగె నవ్విభుఁడు.
వచ్చినయాతని - వదనంబుచూచి

"పచ్చిమాలవు నీవు - పాపాత్మ ! యోరి
గురుశాపహతుఁడవు - కొంకక యేరీతి
నరుదెంచినావు నా - యాస్థానమునకు ? "
ననుచు మోదించి పో - మ్మనిపించు నింద్రు
కినుకకోర్వక తల - క్రిందుగా నతఁడు
మొఱవెట్టుచును మెర - ములు వింతవింత
తిరుపులు దిరుగుచు - " దిక్కుగావయ్య
నమ్మితిఁ గౌశిక ! నాకుఁ - జేయిచ్చి
యిమ్మహిఁబడనీక - యెత్తుకోవయ్య "
అన మొఱయాలించి - " యట నిల్వు నిలువు
జననాథ ! పడవు వి - చారమేమిటికి ?"
అన దక్షిణాశ న - య్యాకాశవీథి
జననాయకుని నిల్పి - స్వర్గంబు బదులు
స్వర్గంబు సురలు న - క్షత్రరాసులును
భార్గవగురు బుధ - భౌమార్కముఖులు
సరసిజాసనుఁడెట్టి - జాడసృష్టించె
సరిసృష్టిగా వేరె - జతయేఱుపరచి
కల్పించి యింద్రునొ - క్కని తనమహిమఁ
గల్పింతు నేనట్లు - గాదె నీమహికి
లేకుండఁజేతు నీ - లేఖవల్లభుని
కాకున్న నను నెఱుం - గరు వేల్పులనుచుఁ
దలఁపుచో దివిజు లు - త్తమ ఋషీశ్వరులు
కలఁగుచువచ్చి యా - కౌశికుఁజూచి
గురుశాపదగ్ధుఁడీ - క్షోణివిభుండు
సురలోకమున నున్నఁ - జూతురె నీవు

యీయనకొఱకునై - యింద్రుని మీఁద
నీయత్నమూహింప - నేల ? చాలింపు
తగునిది తగదని - తలఁప కీరీతి
తెగి తపోహాని చిం - తింప వయ్యెదవు"
అన వారితో నిటు - లనియె కౌశికుఁడు.
వినుఁడు ! చేసితిని యి - వ్విభునితో ప్రతిన
స్వర్గంబునందు నుం - చఁగ నే నొనర్చు
స్వర్గంబు సకల న - క్షత్రాదికములు
అలధాత సృష్టి యు - న్నంతగాలంబు
నిలువననుగ్రహా - నియతులుగండు
చనుఁడున్న వారువై - శ్వానర మార్గ
మునకులోగాని యి - మ్మున నభోవీధి
నీవు సృష్టించు ని - న్నిటి నట్టనడుమ
నీవిభుండమరుల - కెనయైన మహిమ
తలక్రిందుగానుండఁ - దలఁచి యిందఱము
నిలిపినారము ప్రీతి - నీనిమిత్తంబు
పూని యెంతటికార్య - మును నిర్వహింప
మానులులోని స - మానులుగలరె ?

—: శునశ్శేఫు నంబరీషుఁడు పశువుగాఁ గొనుట :—

పోయి వచ్చెదమని - పోయిరాదిత్యు
లాయెడ కౌశికుం - డాత్మఁజింతించి
యిచ్చోట విఘ్నంబు - లెన్నైనఁగూడి
వచ్చుచున్నవి తపో - వర్తనంబులకు
వేఱొక్కచోటఁగా - వింతుఁదపంబు

ధీరవై ఖరినని - తెలిపె మౌనులకు
దక్షిణంబున కేఁగి - తపము గొన్నాళ్లు
దీక్షగావించి గా - ధేయుండు వెనక
పడుమర పుష్కర - ప్రాంతంబునందు
తడవుగా నత్యుగ్ర - తపముఁగావింప
నాకాలమున నయో - ధ్యానాయకుండు
శ్రీకరుండగు నంబ - రీషుఁడన్ రాజు
సవనంబు సేయుచో - శతమన్యుఁ డలిగి
సవనాశ్వమునుఁ గొంచు - జనియె వంచనను
సేయించు ఋత్విజుల్ - చింతలనొంది
యీ యాగపశువు వో - యిన యట్టికతన
నీదుర్ణయమ్ము గ - న్పించ నెల్లరకు
కాదు దీనికి శాంతిఁ - గావింపకున్న
పశురక్షకుఁడుగాని - పార్థివోత్తముని
విశద దోషంబులు - వెంటాడి చెఱచు
నిందుకు నరపశు - విపుడు దెప్పింపు
మందుచేఁ దీఱునీ - మఘము లన్నియును
నన నంబరీష మ - హారాజు భీతి
గనకరథం బెక్కి - కదలి దేశములు
పుణ్యాశ్రమంబులుఁ - బురములు వనులు
పుణ్యభూములు రయం - బున వెదకుచును
భృగుతుంగమను గిరి - బిడ్డలతోడ
మగువతో వసియించు - మౌని ఋచీకుఁ
గని యంజలి యొనర్చి - కలనేమమడిగి
తనరాక వివరించి - ధరణీశుఁడనియె.

"ఏనూరువేలావు - లిచ్చెద నీకు
సూనులందొకని ని - చ్చుటగల్గెనేని
దేశంబులెల్లనుఁ - దిరిగితి పశువు
నాశించి యొసగూడ - దయ్యె నెయ్యెడను
నొకచిన్నవాని ని - యొసఁగదే వెలకు?
నకలంకమతి" యన్న - నమ్మౌని పల్కె
"నేపెద్దటికమైన - నియ్యంగఁజాల
నాపెద్దసుతుని మా - నవనాథ! నీకు
అనిన నాయన యింతి - నట్లనె యడుగ
ననియె నక్కోమలి - యంబరీషునకు
యీఁబోలిన కుమారు - నిచ్చు నమ్మౌని
నేఁబిన్నకొడుకుని - నీఁజాలననియె.
కోరికతో పెద్ద - కొడుకుల మీఁద
కూరిమి తండ్రుల - కునుఁ గల్గియుండు.
ధారుణిఁగడగొట్టు - తనయుల మీఁద
కూరిమి తల్లుల - కునుఁ గల్గియుండు
అటుగాన తలిదండ్రు - లాడినమాట
లటువిని మధ్యస్తుఁ - డైన బాలకుఁడు
వంతుకురాక యె - వ్వరి వాఁడుగాక
యెంతయు నడుమంత్ర - మేలయ్యె ననుచు
నపుడు శునశ్శేపుఁ - డనునట్టివాఁడు
నృపతిఁ గన్గొని చాల - నెగులుతోఁబల్కె.
"నన్నునిచ్చిరి నీకు - నాతలిదండ్రు
లిన్నియూరక - నేల? యే వెంటవత్తు
పశువుగాఁగొని పొమ్ము - పలికినయట్టి

పశువుల నిమ్ము తా - పసవరేణ్యునకు
వ్యర్థశరీరిగ - వాని నీరీతి
నర్థించి నన్నుఁ గృ - తార్థుఁ జేసితివి
బలితంపులేమిచేఁ - బలికిరిగాక
తలిదండ్రులొల్లని - తనయులుంగలరె?
వారలలేములు - వారించి నీదు
కోరికె చెల్లింతు - కొనుకొమ్ము నన్ను"
అన నగ్నిసహితులై - నట్టి దేవతలు
మనముల మెచ్చి య - మ్మౌనిబాలునకు
స్వర్గవైభవము లో - సంగిరి ధేను
వర్గంబుఁ దెప్పించ - వసుమతివిభుఁడు
నరపతిఁజూచి శు - నశ్శేఫుఁడనియె
తరమైన క్రయమీక - తానేలవత్తు
రత్నరాసులు సువ - ర్ణంబొకకోటి
నూత్నంబుగాఁగ ధే - నువు లొక్కలక్ష
నా వారికిమ్మన - నరపతి యట్లు
యావిమలాత్మకుం - డడిగిన నిచ్చి
తనరథంబునమౌని - తనయు నెక్కించి
చనియె సంతోషిత - స్వాంతుఁడై యతఁడు.
గమనవేగమున పు - ష్కరతీర్థమునను
విమలచిత్తంబుతో - విడిసియున్నంత
నాశునశ్శేఫుఁడ - త్యాపన్నుఁడగుచు
కౌశికమౌని సా - క్షాదుమానాథుఁ
దన మేనమామ న - త్తరిఁ జూచి విభుని
యనుమతంబున నమ్మ - హామహుఁ జేరి

తనదు కన్నీట నా - తనిపాదయుగళ
వనజముల్ గడిగి కై - వారంబుచేసి
అంబరీషునిరాక - యడిగిన తెఱఁగు
నంబయుగురుఁడుఁ ద - న్నతని కిచ్చుటయు
విన్నపంబొనరించి - విశ్వమిత్రుఁడవు
సన్నుతకీర్తివి - సత్యసంధుండవు
నాకీవుప్రాణదా - నంబు గావింపు
నీకు మేనల్లుండ - నీవాఁడ నేను
శరణుచొచ్చితి మీదు - చరణంబులకును
కరుణింపునన్ను వి - ఖ్యాతిఁగైకొనుము
యీరాజు సవనంబు - నీడేర్చునన్ను
చేరఁదీసుక పున - ర్జీవితుఁజేయు
చేపట్టి నన్ను ర - క్షింపవేతండ్రి!
నీపాలనిడుకొని - నెనరువాటిల్ల"
నని లేవకున్నచో - నడుగులమీఁది
తనమేనయల్లు నెం - తయుఁగటాక్షించి
యూరడించి సమంచి - తోపగూహనము
చేరఁజీఱఁగఁజేసి - చిత్తంబుగరఁగ
"నన్న! నీకేల భ - యంబు నేఁగలుగ?
నిన్నుఁగాచుటయెంత - నెగులొందనేల?
వెరవకు" మనుచు న - వ్వేళ కారుణ్య
శరధియైనట్టి వి - శ్వామిత్రమౌని
తనతనూభవుల నం - దఱఁబిల్చిపల్కె.
తనయులుగల్గుట - తల్లిదండ్రులకుఁ
బరలోకహితమొన - ర్పఁగఁగదా యిదియె

పరలోకసుఖము నా - పాలికెన్నఁగను
వీడు మేనల్లుండు - వీనిరక్షింప
వేఁడెద మిమ్ము న - వ్విభునికిచ్చుటకుఁ
జావునకోడి నా - శరణంబుచొచ్చె
నే వీని కభయంబు - నిచ్చినవాఁడ
యిందులోపల నొక్కఁ - డేర్పడి మాని
నందనుప్రాణంబు - నకు నడ్డపడుఁడు
యాగంబునకుఁబశు - వైనవానికిని
వేగంబె యేనిత్తు - విబుధలోకంబు
యిదె సమయంబునా - కిదియె సుపుత్ర
పదవి చేలభియించు - పరమలాభంబు
పరధర్మమును పితృ - వాక్యపాలనము
శరణాగతత్రాణ - సంపత్తి సకల
దేవతాతృప్తి పి - తృప్రీతియిట్టి
పావనశ్రీలుచే - పట్టడొక్కరుఁడు."
అనిన గర్వంబుతో - నలఁతి నవ్వొలయ
జనకునిఁజూచి వి - శ్వామిత్రులనిరి.
"గారవించుటయు శృం - గారించి భక్తిఁ
దేటిచూచుటయొ చే - తికి పండు ఫలము
యిచ్చుటో పెండ్లి - నేయించుటో చదువు
వచ్చెనా యనివిని - వారి మెచ్చుటయొ
క్రతువులు సేయించి - కలిగినసొమ్ము
హితబుద్ధితోఁబంచి - యిడుటయో యాత్మ
బోధంబుపిలిచి తె - ల్పుటయొ సద్వృత్తి
బోధించుటో నీవు - పుత్రులంజూచి

పట్టుచుఁబట్టి యీ - పాపంబుమాట
యెట్టాడితిరి చావ - నేఁటికితమకు
నొనరునె యిట్టాడ - నొక్కనిచావు
తనమీఁదఁదెచ్చుకోఁ - దలఁచునె యొకఁడు?
నొప్పుగాదిది తన - యుల ప్రాణములకుఁ
దప్పి చావుండను - తండ్రిగలాఁడె?
ఆడక నీకేమి? - యీమాటవినఁగ
కూడదుగాక మా - కునువెట్టితండ్రి!
మహిభోజనము లశ్వ - మాంసంబు సటుల
విహితంబుగా దిట్ట - విధమునఁబల్క
యీ మునిబాలకుం - డెటువోయనేమి?
యీ మహీవరు యాగ - మేమైననేమి?
మీమాట మాతల - మీఁదటనున్న
దీ మెల్ల" మనిన మా - నీంద్రుఁడిట్లనియె
"ఓరి! వాసిష్ఠుల - యొద్దిక దుర్వి
చారులై శునకమాం - సంబులఁదినుచు
వేయేదులుండుఁ డి - వ్వాపినభూములను
పాయక" యనుచు శా - పంబిడియపుడె
"రమ్ము! శునశ్శేఫ! - రక్షింతునిన్ను
నమ్మ మెల్లరు మెచ్చ - నాశక్తిఁజూచి
జయమందు" మనుచు ర - క్షాబంధ మునిచి
పయనమై పొమ్మని - పశువిధానమున
శాల పవిత్రపా - శముల బంధించి
నాలోన రక్తమా - ల్యంబులువైచి
యొనరిన వైష్ణవ - యూపంబుతోడ

''నినుఁగట్టునపుడు వ - హ్నిఁదలంచుకొనుము
యింద్రు నుపేంద్రుని - హృదయంబులోన
సాంద్రభక్తిఁదలంచి - జపవిధానముల
రెండుమంత్రము లుచ్చ - రింపు మవ్వేళ
నొండురక్షించు ని - న్నొక్కటి మఘము
కడతేర్చు'' ననుపల్కు - కౌశికుమాట
కడునమ్మి యుత్సాహ - కలితుఁడై వచ్చి
"తామసింపక రమ్ము - ధరణీతవేశ !
సేమంబు గైకొమ్ము - చెల్లింపు మఘము
పొదఁడన్న" మాటక - ప్పుడు వెఱఁగంది
మదిమెచ్చి రథముపై - మానిబాలకుఁడు
అంజక రా నయో - ధ్యాపురిలోన
రంజిల్లుశాల చే - ర ననంతరంబ
తనయూపమునఁగట్టు - తరి మానిబాలుఁ
డొనరంగ నమ్మంత్ర - యుగమాత్మలోన
జపియించి యింద్రుని - జలజపత్రాక్షు
నపుడు పావకు నుతు - లాచరించుచును
నున్నడ నింద్రుఁ ''డో - హో! నిల్వుమనుచు''
మన్నించి యారాజు - మఘశాల నిలిచి
''వలవదు మునిబాలు - వధియింపవిడువు
వెలుతులన్నియుఁదీఱె - వెలసె నీ మఘము
యాగఫలంబిత్తు'' - నని శునశ్శేఫు
నాగోత్రవైరి ద - యాళుఁడై పనిచి
అంబరీషుని కోర్కె - లన్నియునొసఁగి
యంబరంబున నేఁగె - నట గాధిసుతుఁడు.

—: విశ్వామిత్రుఁడు మహర్షి యగుట :—

వేయేండ్లుతపము గా - వింపుచు నుండ
నాయెడనమరసై - న్యముచుట్టుఁగొల్వ
నజుఁడెంత ఋషినైతి - వని వచ్చిపల్కి
నిజధామమునకేఁగె - నిష్ఠఁగౌశికుఁడు
అపుడు ఘోరంబుగా - నాశ్రమంబునను
తపము పుష్కరము చెం - త నొనర్చుచుండ

—: మేనక విశ్వామిత్రుని కడకు వచ్చుట :—

అచ్చర మేనక - యనునది యటకు
వచ్చినెచ్చెలులతో - వనకేళిస లుప
గాధేయుఁడా యింతిఁ - గనుఁగొని భ్రమసి
"యీధవళాక్షితో - నెనసినఁజాలు
తపములు ఫలియించె - ధన్యుఁడనైతి
నిపుడుగా" దా కోర్కు - లీడేఱె ననుచు
నడుపుల మురిపెంబు - నగవులతేట
తొడలచక్కదనంబు - తురుముప్రేఁకంబు
కలికిచూపుల బాగు - గబ్బితనంబు
కులుకులుఁజూచి సం - కోచంబుమాని
తొయ్యలి గాదిది - తొలుకారు మెఱుపు
వెయ్యేలయిదినాకు - వెలఁది యౌనేని
యేలనే భువనంబు - లేల? నేఁజేయు
గాలి మూవటముల - గాలిఁచ పోవ
తపముసేయఁగఘోర - తపన ప్రచండ
విపులాతపముల ని - వ్విపులాటవులను"

అని చేరఁగావచ్చి - హ స్తంబుచాఁచి
వనితామణికి స్వస్తి - వాదంబొసంగి
"యారామముల నొంటి - నలసినవాఁడ
నోరామ ! నీచెంత - నునిచి లాలింపు
తీఱనియాఁకలి - తీఱంగనీవు
పారణయిడుము బిం - బఫలాధరమునఁ
బంచాగ్నిమధ్య త - పశ్శాంతి నీదు
మించుకౌఁగిటలో శ - మించంగఁజేయు
మేనితాపముదీఱ - మీనాంకు కేళి
నాసందరసవార్థి - యందుఁదేలింపు
నాయాశ్రమంబులో - నాదానవగుచు
నోయిందువదన ! నీ - వుండినఁజాలు
యెవ్వారిచేఁగాని - యేకోర్కులైన
నెవ్వేళగోరిన - నేనెత్తునీకు
మరునిశాఁకిలోఁగి - మానంబువదలి
శరణుచొచ్చితినీదు - చరణంబులకును
బంటనయ్యెద నన్నుఁ - బనిగొమ్మువాలుఁ
గంటి ! వేఁడిన యూడి - గములుచేసెదను"
అని ప్రియంబులు వల్క - నయ్యేలనాఁగ
తనలోన మెచ్చి యెం - తయుసమ్మతించి
గాధేయుతపమెల్లఁ - గట్టి పెట్టించి
బోధంబుసెడఁగ న - మ్మౌని యాశ్రమమున
పదియేండ్లు క్రీడింపఁ - బావనుండతఁడు
మదిలోన నిది దేవ - మాయగానెఱిఁగి
అచ్చపలాక్షి యిం - ద్రాదులు వనుప

వచ్చినదనుచు భా - వమున నెఱింగి
తనయపరాధంబు - తాళుకొమ్మనుచు
వనితవేఁడిన వెఱ - వకుమని కాచి
యనిచి యుత్తర దిశ - హైమాచలంబు
మునిశిరోమణి చేరి - మొదలింటిరీతి
కౌశికీనది పొంత - ఘనమైన తపము
కౌశికుఁ డొనరింపఁ - గడచె వెయ్యేండ్లు.
అప్పుడు దేవత - లమ్మహాతపము
చెప్పినధాత కౌ - శికు పాలికరిగి
అనుపమంబైన మ - హత్వంబుగలుగ
"యనఘ ! మహాఋషి - వైతివొమ్మనిన
బ్రహ్మయిట్లాడల్ - పరగునె ? నన్ను
బ్రహ్మర్షి యనుదాఁక - పరగినపూన్కి
యేమాన నన్నుజి - తేంద్రియుండనుచు
నీమది మెచ్చుట - నిజముగునేని"
అనుటయు నైనప్పు - డనియెదుగాని
పనివడియేనెట్లు - బ్రహ్మర్షి వందు
కావనిపల్కి య - క్కమలజుఁడరుగ
నావేళనూర్ధ్వ మ - హాబాహుఁడగుచు
ఆలంబశూన్యుండు - ననిలాశనుండు
కీలికీలాసము - తీక్ష్ణుండునగుచు
వేసవి పంచాగ్ని - విమలమధ్యమున
మూసికన్నులు వర్ష - ముల బట్టబయట
జలములలోనుండి - చలికాలములను
తలఁకక యత్యుగ్ర - తపము గావింప

వేయేండ్లు చనునంత వి - బుధనాయకుఁడు
సేయుఁగార్యము మదిఁ - జింతించిచూచి

—: విశ్వామిత్రుఁడు రంభను శపించుట :—

రంభనురావించి - "రంభ! కౌశికుండు
కుంభినిపై నతి - ఘోరతపంబు
చేయుచున్నాఁడది - చెఱిచిరావలయు
పోయిరమ్మన" వుఁడు - పోవ శంకించి
"కోపకాఁడల కౌశి - కుఁడుచేర వెఱతు
నీపాదమాన పో - నేరనచ్చటికి
నా చేతఁదీఱ దు - న్నది హేమ యాఘృ
తాచి యుర్వశి తిలో - త్తమ మంజుఘోష
హరిణి ప్రమ్లోచి వీ - రందు నొక్కతెను
సురనాధ! పనుపు మం - చు" ను రంభవలుక
వెఱపేల? యేవత్తు - వెంబడినీకు
మరుఁడుఁజంద్రుండును - మలయమారుతము
కీరంబు లామని - కేకులుఁ దేటి
బారులు నీయాప్త - బలమయిరాఁగ
నీచక్కఁదనముపై - నిండుశృంగార
మాచరించి మనోహ - రాంగము ల్మెఱయ
పొమ్మెంతవాఁడు నీ - భ్రూవిలాసముల
నమ్మని కింకరుఁ - డై యుండఁగలఁడు"
అని స్వకార్యనిమిత్త - మమరేంద్రుఁడనుప
మునిచెంగటికి జగ - న్మోహినివోలె
పొడకట్టునంత య - ప్పుడు దేఱిచూచి

సడలిపోనీక వి - శ్వామిత్రుఁడపుడ
"ఓసి! యింద్రుఁడ వంప - నుప్పొంగి వెట్టిఁ
జేసినా తపమెల్లఁ - జెఱచిపోవలసి
మాయలాఁడితనాన - మసలవచ్చితివె?
ఆయింద్రుఁడేఁడీ? నీ - కడ్డమాఁగాక
వింటివె యొక పది - వేలేండ్లు నీవు
కంటకాటవులందు - కఠినభావమున
పాషాణరూపమై - పడి యటమీద
యీషణత్రయ దూరుఁ - డిచ్ఛావిహారి
యొకమునికృప మోక్ష - మొందెదు నీవు
తెకతేర విధి నిన్నుఁ - దెచ్చెనాకడకు
శతమఘురూపమై - చనుమన్న" శాప
హతిచేతఁ బాషాణ - మై యుండెరంభ.
అదిచూచి భీతిచే - నన్నిదిక్కులకు
మదనాదులైన ది - మ్మరులు వాఱుటయు

— విశ్వామిత్రుఁడు బ్రహ్మర్షి యైన విధము —

కౌశికుండంతలో - కడుచింతనొంది
"యేశాంతి వహియింతు - నింతటనుండి
కటకటా! చేసిన - కడిఁదితపంబు
చిటికవ్రేసినయంత - క్షీణింపసాగె
కోపంబుచేనింకఁ - గ్రోధంబు మాని
యూపిరి విడువక - యూర్ధ్వరేతమున
నే జితేంద్రియుఁడనై - యెన్నేండ్లకైన
భోజనంబనక యే - ప్రొద్దుపానమున

నాకు బ్రాహ్మణ్యా మీ - న్నదు వచ్చునట్టి
యాకల్ప పర్యంత - మైన నట్లుండి
ప్రతిన చెల్లింతు త - ప్పక మేనఁ బ్రాణ
వితతి రక్షింతు ని - ర్విఘ్నతపంబు
సేయుదు ననుచు వీ - క్షించి గాధేయుఁ
డాయతధైర్య స - హాయుఁడై యుండె.
అచ్చోటవేయేడు - లనశనుం డగుచు
నుచ్చరించుటలేక - యుగ్రతపంబు
చేసి తూర్పునకేఁగి - చీమలు చొరక
వేసిన యిసుక యు - ర్విని రాలనీని
కారడవినిఁ దాను - కాష్ఠంబు రీతి
యూరుపుసడలక - యుద్దీప్తుఁడగుచు
చేతులుచాఁచి య - చేతనవృత్తి
రాత్రికై వడి దివా - రాత్రముల్ నిలిచి
యొకనాడు భుజియింప - నుద్యుక్తుఁడగుచు
నకళంకమగు హవి - రన్నభాగంబు
ముందరనుంచుక - ముని యారగింప
ముందరగా పులోము - ని కన్యమగఁడు
అతిథియైవచ్చి తా - నాతిథ్యమడుగ
నతనికి నయ్యన్న - మంతయుఁబెట్టి
ఉరకుండి క్రమ్మర - నుగ్రతపంబు
కొఱఁడుకై వడి నుండ - కొన్నినాళ్లకును
పొగలెగసెను శిరం - బున నటమున్న
ధిగధిగమంటలు - దివినల్లుకొనియె.
క్రాఁగెలోకములు మం - గలములమాడ్కి

వేఁగ లాజలరీతి - వివిధజంతువులు
పెనుఁదాపములఁబొర్లి - పెదవులెండంగ
ననిమిషులెల్ల న - త్యాపన్నులగుచు
కమలజు కడకేఁగి - కౌశికుఁదపము
తమకువచ్చిన యాప - దలు విన్నవించి
"చేతనైనట్టు చూ - చితిమి గాధేయుఁ
డీతరి నీసృష్టి - యింతయుం జెఱచి
తా వేఱెనిర్మింపఁ - దలంచెనో ? లేక
యావల నీపట్టి - మాసించినాఁడో ?
యేమేమియొంచెనో ? - యేమియు నెఱుఁగ
మీమేరఁగలకార్య - మెఱుకచేసితిమి ;
అతని కోరికలిమ్ము - హత శేషమైన
క్షితియెల్లఁ బాలింపు - జీవకోటులను
చెడనీక యింద్రుని - సింహాసనంబు
జడదారి వేఁడినఁ - జాలు నిప్పింపు
చలియించె కులగిరుల్ - జడిసెవాయువులు
కలఁగె వారాసులు - కాఁగెధరిత్రి
అరచె భూతములు వి - హాయసం బవిసె
సొరిగె విమానముల్ - చుక్కలురాలె
తపనుండు మాసె నం - తకుఁడు భీతిల్లె
కృపఁజూడవయ్య ! లో - కేశ ! యింపరను
కాలాగ్నికీల లం - గలుగొన్నయట్లు
కాలకంధరుం డెచ్చు - కను విచ్చినట్లు
యేమని పల్కుదు - మెల్ల లోకములు
బాములంబఱచె న - పారతపంబు

కరుణింపు" మనిన వే - గమె వచ్చినిలిచి
" పరమ తపంబుచే - బ్రహ్మర్షివైతి
వాయువొసంగితి - నతిశయంబుగను
నీయాడు నీవె యె - న్నిటఁదలంచినను"
అనిన విశ్వామిత్రుఁ - డంబుజాసనుని
కని "నీవరంబు ని - క్కము సేయుదేని
ఆది నోంకారంబు - నఖిల మంత్రములు
వేదముల్ నాకుఁ దె - ల్పిడిగా నొసంగి
వేదమయుండును - వేదవిదుండు
వేదవేద్యుఁడు కృత - వేదవిధాత
యైనవసిష్ఠ మ - హాముని వచ్చి
పానిపట్టుక నన్ను - బ్రహ్మర్షి వనక
యనుమానములు దీఱ" - వననట్ల యొసఁగి
తనయుఁడైన వసిష్ఠుఁ - దాఁబిలిపించి
యమ్మహామహునిఁ బ్ర - యత్నంబుతోడ
సమ్మతపఱప నా - సంయమీశ్వరుఁడు
" సందియంబేల? వి - శ్వామిత్ర! గెలిచి
తందర నీవు బ్ర - హ్మర్షివైనావు
సత్యసంధుండవు ని - ష్ఠాగరిష్ఠుఁడవు
నిత్యశోభన తపో - నిధివి పూజ్యుఁడవు
అజునిమన్ననగంటి - వస్మదాదులకు
భజనీయుఁడవు నీకు - భద్రమగాత"
అనిన విశ్వామిత్రుఁ - డౌదల సోఁక
కనుకల్గి తత్పాద - కంజాతములకు
సాగిలిమ్రొక్కి "యా - చార్యుండవీవు

మా గాధిభూవరు - మాఱయినావు
భ్రమరకీటన్యాయ - పద్ధతి నన్ను
సమచిత్తమునఁ బ్రోవఁ - జాలితి వీవు
పూజింపఁగంటి నే - పుణ్యుండనైతి
నాజన్మమెంత ధ - న్యంబయ్యె " ననిన
నతనిదీవించి బ్ర - హ్మయు వసిష్ఠుండు
శతమఖాదులు తమ - జాడలంజనిన
యసమతపోనిధి - యైన కౌశికుఁడు
వసుధ మించినకథ - వాకొంటి నీకు
తెలియంగఁబల్కితి - తెలిసిన యంత
తెలియరెవ్వారు గా - ధేయుని మహిమ.
అట్టి వాఁ డీతఁడీ - యనఘునిఁగొలిచి
పట్టయినారు శో - భనములకెల్ల
యీతనిగుణములు - నీతనిబలము
నీతనితపము నే - నెంతవర్ణింతు ?
నపరాచలము చేరె - నర్కబింబంబు
కృపఁజూడుఁ డే వత్తు - ఁజెపె మీకడకు "
నన శతానందుఁ డి - ట్లందఱువినఁగ
నను రాఘవులచేత - ననుసుతుండగుచు
పోయిన జనకుఁడ - ప్పుడు వలవచ్చి
పోయె నింటికి గాధి - పుత్రుండు వనుప
తనప్రధానులతోడ - తనయులతోడ
తనవారితోడ నం - తట దాశరథులు
తముఁజేరు మునులతో - తమ నెలవునకు
విమలాత్ముగాధేయు - వెంబడి నేఁగి

యచ్చోటసమయసం - ధ్యాదులు దీర్చి
యిచ్చలకితవైన - యెడలనున్నంత

—: శివధనుఃప్రభావమును జనకుఁడు చెప్పుట :—

కొలువుండి యాజన - కుఁడు మఱునాఁడు
పిలువనంపిన నతి - ప్రీతిఁగౌశికుఁడు
తనవెంట రాజనం - దనులు రా వచ్చు
మునిఁజూచి యపుడర్ఘ్య - మును పాద్యమొసఁగి
యాసనంబిచ్చి సు - ఖాసీనుఁడగుచు
"నోసంయమీంద్ర! భృ - త్యుల మందఱమును
చెప్పినయటులఁజే - సెద మేమిగార్య
మిప్పుడు గావింతు - మెఱిఁగింపుఁ"డనిన
యీ దశరథ పుత్రు - లీశానువిల్లు
నీదుమందిరములో - నెలకొన్నదనుచు
విని చూచిపోనెంచి - విచ్చేసినారు
కొని తేరఁబంపుమా - కోదండ" మనిన
జనకుఁడిట్లనియె. "నో - సంయమినాథ!
తనయింటిలో నీశు - ధనువు గల్గుటకుఁ
గారణంబున్నదా - కత యేర్పరింతు
వీరలు మీరలు - వినుఁడంచుఁబలికె.
నిమికి నాఱవవాఁడు - నిజధర్మరతుఁడు
రమణీయమతి దేవ - రాతుఁడన్ రాజు
సవనమొనర్చి మె - చ్చఁగఁజేసి తనకు
దివిజులొసంగఁగాఁ - దెచ్చె నీవిల్లు

దక్షుండు యజ్ఞంబు - తానొనర్పుచును
దాక్షాయణీనాథుఁ - దాఁబిలిపించి
యాగభాగములింక - యాతఁడు రాకున్న
సాగదే నాకేమి - సవనంబటంచుఁ ?
గావింపుచుండ శం - కరుండు గోపించి
యీవింటిచే వారి - నెల్లవధింతు
నని యెంచుచో మాను - లమరులుఁ జేరి
తనువేఁడుకొనిన కా - త్యాయనీ విభుఁడు
కోపంబు మాని కై - కొనుఁడని చేతి
చాపంబు బిలిచి ని - ర్జరులకునిచ్చె.
దేవతలిచ్చిరా - దేవరాతునకు
నీ విల్లు తనయింట - నిడియె నవ్విభుఁడు.
ఆవెనకటి రాజు - లందఱుఁదమదు
సేవధిగాఁగ నుం - చిరి నేఁటిదనుక
సవనశాలాంతర - స్థలము శోధింప
భువి దున్ను నెడ నొక్క - పుత్రికపుట్టె.
ఆయవనీకన్య - యాత్మజయగుచు
నాయింట సీత య - నంగఁ బెంచితిని
వడిగలతనము స - త్త్వంబు నుంకువఁగఁ
బుడమికన్నియ నిచ్చు - పూనికె చేసి
యేనున్నచో రాజు - లెల్లరు వచ్చి
పూని యీవిల్లు చూ - పుటయు లజ్జించి
కదలింప నెక్కిడఁ - గాలేక వారు
మదిలోనఁదా రభి - మానముల్ దాల్చి
తనయింటిలోన యీ - తఁడు కొండవంటి

పెనువిల్లుజూపి నే - బిడ్డనిచ్చెదను
యెక్కిడుఁడని పల్కి - యిందర వాసి
మొక్కపుచ్చుచుఁ జాల - ములుచయైనాఁడు
కలనిలో నీతని - గర్వంబణంచి
బలిమిఁగొంపోద మీ - బాలకి ననుచు
హత్తుక వారు నా - యవనిపై కోట
ముత్తికచేసిన - ముట్టడి దాఁకి
దవసధాన్యంబులుఁ - దగు రసవర్గ
మవల రారాక నా - యవనిలో లేక
జనులెల్లఁదల్లడిం - చఁగఁజూచి భక్తి
ననిమిషారాధన - మాచరింపంగ
వారు నాతపము భా - వంబుల మెచ్చి
యారూఢబలచతు - రంగబలంబు
నిచ్చినఁబగవారి - నెదిరించి పోర
విచ్చిపోయినవారు - వెతనొందువారు
శరణొందువారును - సామభేదముల
మఱలిపోయినవారు - మడిసినవారు
నగుచుఁబోయిన పగ - యనుమాట లేక
జగతి మీకరుణచే - సవనమే నొకటి
కావింపుచుండ రా - ఘవులఁదెచ్చితివి
యావిల్లు శ్రీరాముఁ - డందియెత్తినను

—. రామచంద్రుఁడు శివునివిల్లు విఱచుట :—

నిప్పుడె భూమిజ - నిత్తునేన ''నిన
తెప్పింపుమనుచు గా - ధేయుఁడాడినను

తనమంత్రులనుఁజూచి - ధారుణీనాథుఁ
"డనుపమగంధ మా - ల్యాంచితంబయిన
విలు వేగఁదెప్పించి - వీరికిఁజూపుఁ
డెలమితోఁ జనుఁ"డన్న - నేఁగివారపుడు
మేరుపర్వతమున - మెఱయు గహ్వరముఁ
గేరు నవ్విభుని బొ - క్కసమింటిలోన
యెనిమిదిబండ్లతో - నెసఁగు మందసము
వినుతనోర్బలు లైదు - వేలు మానసులు
తమప్రయాసముల నా - ధనచమత్కృతుల
సముఖంబునకుఁదెచ్చి - శకటంబు నిలుప
దేవతుల్యుండు మం - త్రియుతంబుగాఁగ
నా వేళ జనక మ - హారాజు వలికె.
"కౌశిక! విల్లు రా - ఘవునకుఁజూపు
మీశానుదత్త మీ - యిష్వాసనంబు
నీవిల్లు మావంశ - నృపులు పూజింతు
రే వసుధానాథు - లెత్తంగలేరు
నరులేల? దేవదా - నవయక్షఖచర
గరుడ గంధర్వులు - కదలింపలేరు.
ఆయీశ్వరుఁడె కాక - యన్యులచేత
నీ యహీనశరాస - మేమనవచ్చు
అదె చూడుముని పల్క - మారామవిభుని
హృదయవర్తనము మా - కేర్పడుఁగాని"
అన విని కౌశికుఁ - డారామవిభునిఁ
గని "కుమారక! భీమ - కార్ముకంబెత్తి
చూడుము నీవన్న - చో నాత్మలోన

ప్రీడఁగైకొని లోక - విశ్రుతంబైన
మందసఁదెఱచి రా - మవిభుండు మౌని
బృందారకాధీశుఁ - బేర్కొని పల్కె
"ఎక్కిడుచున్నాఁడ - నికార్ముకంబు
చక్కఁగాఁగనుము వి - శ్వామిత్ర! నన్ను"
అన మౌని యట్లకా - కన జనకుండు
తన మది నలరి యెం - తయు నెచ్చరింప
నడుచక్కివట్టి యు - న్నతిమీఱ నెత్తి
కడువేగ రసదాడి - గజమునుఁబోలె
నారిసారించి స - న్నాహంబు మెఱసి
గౌరవంబమర నా - కర్ణాంతముగను
నట వినోదంబుగా - నలవోక దోఁప
కటకాముఖ నిగూఢ - కరపద్ముఁడగుచు
దొడికి యందఱును క్రం - దుగఁజూచుచుండ
పిడిపట్టు మెల్లనే - బిగువుసళ్లుటయుఁ
బెటిలు పెటిల్లునఁ - బృథివి నింగియును
దిటదప్పనెందుఁ బ్ర - తిధ్వనుల్ నిండ
బలుగొండ యశనిచేఁ - బగిలిన రీతి
కలగుండు వడఁగ జ - గంబులన్నియును
జనకుఁడు రామ ల - క్ష్మణులు గాధేయ
మునియునుఁదక్కఁ గా - ర్ముకవరాభంగ
భంగనిష్ఠురమహో - ర్భటి కోర్వలేక
అంగదనచ్చోటి - యఖిలజనంబు
భీతిల్లి మూర్ఛచే - పృథివిపైఁద్రెళ్లి
యాతరి నొక ముహూ - ర్తానంతరమున

నందఱువినుచుండ - నంజలి జేసి
యందుకై జనక మ - హారాజువల్కె
" ఎఱిగితి మనఘాత్మ! - యీరాము బలము
గుఱుతింపను తలంపఁ - గూడదెవ్వరికి
మిగుల నాశ్చర్యమై - మించె శ్రీరాము
మగువయై జానకి - మావంశమునకుఁ
గమనీయకీర్తి రాఁ - గలిగె నాపూన్కి
సమకూడె నెందు పూ - జ్యతలు నేఁగంటి
యిప్పుడ మీమంత్రుల - నీవయోధ్యకును
నిపుణులఁబనిచిన - నీవెనువెంట
సుతులు వచ్చుటయు న - చ్చోనాఁడు నాఁటి
కతలు నాయింట యా - గము చూచుకొఱకు
వచ్చి రాఘవుఁడు భా - వజవైరివిల్లు
చెచ్చెర తునుకలు - చేసినైచుటయు
సీత నిచ్చుతెఱంగు - శ్రీరాము పెండ్లి
కే తెరవలయు మీ - ఱింతులంగూడి "
అని దశరథునితో - నాడనేర్పరుల
పనుపుఁ డిచ్చితి నేను - పసపుఁగమ్మలును.
అనిన గాధేయుండు - నా శతానందు
ననుపఁజొప్పడు వారి - నరసి పంపుటయు

—: జనకభూపతి యయోధ్యకు దూతలనంపుట :—

వారయోధ్యకు నాల్గు - వాసరంబులకు
నారూఢ పవన జ - వాశ్వంబులెక్కి

సాకేతమున కేఁగి - సమదేభ పుష్క
రాకీర్ణ శీకర - వ్యపగతోత్తుంగ
ఘోటక ఖురపుట - కోటిధరావి
పాటనోదర రేణు - పటలమైనట్టి
రాజగేహము హజా - రము చేర నేఁగి
రాజన్యమణి దశ - రథుఁడున్నయట్టి
కొలువుసావడి మఱం - గున నిల్చి యిందు
కులదీపకుఁడు జన - కుఁడు బంచినాఁడు
వారిప్రధానులు - వచ్చినారనుచు
మారాక దెల్పుఁడే - మఱక రాజునకు
చనుఁ" డన్న విని యవ - సరములవారు
జననాథునకు నవ - సమచరిత్రునకు
వినుపింపఁ బిలుపింప - వినయంబుతోడఁ
జని వారు దశరథు - సముఖంబుఁ జేరి
చేమొగిడించి పం - చిన శుభలేఖ
లామేరఁ జూప రా - యసములవారు
అందుక "శ్రీమన్ మ - హామండలేశ్వ
రేందు కులోత్తమా - హీనప్రతాప
జనకమహారాజ - చంద్రులంగారు
మనవంశ దశరథ - మనుజేశు నగరి
చాలుమానుసులకు - సంప్రీతిఁ బంపు
మేలువార్త నిరుద్ధ - మితమున కేము
అందఱుఁ బరిణామ - మచటి మీరాజు
నందు యోగక్షేమ - మప్పటప్పటికి
వ్రాసి యంపునది మా - వైదేహిఁ బెండ్లి

చేసెద మిపుడు మీ - శ్రీరామునకును
మీరాజువారును - మీపురోహితులు
చారువైఖరులఁ గా - సల్యాదిసతులు
రావలెనని తమ - రాజుతోఁ దెలుపఁ
గావలె"ననెడి వ - క్కణఁ జదివింప
జనకప్రధానులా - జననాథుఁ జూచి
అనఘ! మా రాజు పా - ధ్యాయులగ్నులును
హితగాధిసుత పురో - హితులు నుండంగ
ప్రతినఁ జెల్లింప నేఁ - బట్టి నిచ్చితిని
వీర్యశుల్కను రాము - విభునకు నతఁడు
శౌర్యాఢ్యుఁడై యీశ - చాపంబుఁ దునిమె.
ఆపెండ్లికై మీర - లటకు రావలయు
నీ పుత్రులకుఁ బెండ్లి - నెఱవేర్చుకొనుము
సుత వైభవము నీవు - చూడంగవలయు
నితరు లందఱుఁ గూడ - నేమిటివారు"
అనుచు విశ్వామిత్రుఁ - డాశతానందుఁ
డనుమన్న వారు - మాయయ్యఁ గారొకరె
ఆనతిచ్చినవార - లనుచు (మీ రిపుడు
లోననుకొనవ)ద్దు - లోకేశ!" యనిన
వారిమాట వసిష్ఠ - వామదేవులకుఁ
గూరిమి మంత్రుల - కును తేటపఱచి
పృథుశక్తి మెఱయించి - భీమకార్ముకము
మిథిలాపురంబులో - మెఱసెను డించి
మనరాముఁడున్నాఁడు - మహిపుత్రినిచ్చె
జనకుఁడు మీకెల్ల - సమ్మతమ్మనను

జనకమహీనాథ ! - సాదృశ్యమహిమ
లనయంబు మనకభి - వ్యక్తంబుగాదె
కోరియువేఁడిఁ జే - కూర్చుకోవలయు
నారాజు మనకు వి - య్యముగాఁగలండె ?
ఆలోచనముచేసి - యందఱుఁబలుకుఁ
డేల ? తామసమన్న - నెంతయునలరి
సామాన్యుఁడే చూడ - జనకభూవరుఁడు
భూమీశ! నిమి వంశ - మునఁ బుట్టినాఁడు
నవ్యరత్నము కాంచ - నంబునుఁబోలి
యవ్యయ తుల్యయో - గాప్తిచేగూడె
అన్యోన్యమునుఁబావ - నాన్వయులిట్టి
మాన్యబాంధవము సం - భావించుకతన
ఒదవి యొక్క ముహూర్త - మున్నది లోనె
కదిసి "శుభస్యశీ - ఘ్రంబ" న్నకతన
తామసమేల ? యం - దఱకుఁబైనంబు
లీమేఱ వివరింపుఁ - డిదియె నిశ్చయము.
అన విని జనకమ - హారాజు మంత్రి
జనుల సగౌరవ - సన్మానములను
విడిదికింబనిచి వే - ర్వేఱ నందరను
పుడమితేఁడనిచి య - ప్పుడుకొల్వుదీఱి
యంతఃపురంబున - కరిగి యత్తెఱఁగు
కాంతలకెఱిఁగించి - కరమర్థినుండె.

—: దశరథుఁడు మిథిలాపురికిఁబోవుట :—

ఆమఱునాఁడు స - మస్తబాంధవులు
సామంతులునుఁగొల్వ - సచివు సుమంత్రుఁ

గాంచి యిట్లనిపల్కె – "ఘనవర్తకులను
పంచితివే మున్ను – పైనంబుచేసి
బొక్కసబండార – ములు దేరఁబనుపు
మెక్కుగా నుడుగర – లేర్పడందెమ్ము
అందంద విడుదులా – యతముసేయింపు
పొందుగా రసవర్గ – ముల నెచ్చరిలుము
చతురంగబలములు – సవరణల్ చూడు
మతిశయంబుగసొమ్ము – లందరికిమ్ము
పల్లకు లాయత్త – పఱపుము కొన్ని
చల్లనీరును నింపు – చలివెందిరులను
నక్కడక్కడనిల్పు – మన్నియంగళ్లు
చక్కనివెలజాతి – సతుల రమ్మనుము
కేవనులను బిల్చి – కెలంకులఁబ్రజకు
నే వలన గుడారు – లెత్తవాకొనుము
రథముఁగైచేసి సా – రథినిఁదెమ్మనుము
పృథులాశ్వములఁబూన్చి – బిరుదులెత్తించు"
అనిమెల్లవారుఁబా – యక కొల్చిరాఁగ
ముని వసిష్ఠుడు తన – ముందఱఁజనఁగ
వామదేవాత్రేయ – వాసిష్ఠ కణ్వ
జామదగ్ని మృకండు – సంయముల్ గదల
కరులపైనెక్కి ము – క్తాచ్ఛత్రములను
భరత శత్రుఘ్నులు – పజ్జలంగొలువ
భేరిమృదంగాది – బిరుదవాద్యములు
భోరుకలంగ భూ – భుజులు సేవింప
బలమెల్ల వెంటరాఁ – బరమహర్షమున
లలితప్రయాణ లీ – లం జేరవచ్చి

రాజీవముఖుల పా - రముగాఁగ ముందు
లాజలతో వీథి - లాప్రవేశంబు
చేసి యాజనకుండు - సేనలుఁదాను
భాసిల్ల నెల్లెడఁ - బౌఁజులుఁదీర్చి
పొడగని పూజించి - భూపాలచంద్ర!
కడుమంచిదినమయ్యెఁ - గనుఁగొంటిమిమ్ము
నీకుమారులఁగంటి - నేఁడువసిష్ఠుఁ
జేకొనిపూజలు - సేయంగఁగల్గె
వచ్చితి నాభాగ్య - వశమున నీవు
సచ్చరిత్ర! మఘంబు - సఫలంబునొందె.
సర్వోన్నతుని రామ - చంద్రుంగాఁచితివి
యుర్వీశ! నీభాగ్య - మొకరెన్నఁగలరె?
అనునంత లోపల - నా గాధిరాజ
తనయుఁడు రఘుకులో - త్తములనుఁదెచ్చి
వీరె "నీతనయులు - వీరశేఖరులు
కూరిమి నావెంటఁ - గూర్చిపంపితివి
ఒప్పగించితి మీకు - నుర్వీశ! యనిన
అప్పుడ! దశరథుఁ - డడుగులవ్రాలు
తనయుల నిర్వుర - తాఁగౌఁగిలించి
"మునివర్య! కౌశిక! - మొదట నీమహిమ
నెఱుఁగ కేమంటినో - యెన్నకమదిని
కరుణింపు "మన జ - నకక్షితీశ్వరుండు
"నీతనయుల శౌర్య - నిర్వాహకము
లీతని కరుణఁ జు - మీ! మనువంశ!"
అని తోడుకొని పోయి - యన్నగరమున

వినుత వైభవమైన - విడిదిలోపలను
జనకుండు దశరథ - జనపాలు నుంచి
తననగరికిఁ బోయి - తగినవైఖరుల

—: ఇక్ష్వాకు వంశక్రమమును వసిష్ఠుఁడు
జనకునకుఁ జెప్పుట :—

నారేయి వసియించి - యమ్మఱునాడు
ప్రారంభసవనక - ర్మము నిర్వహించి
తనపురోహితుని శ - తానందుఁజూచి
జనకుఁడిట్లనియె నా - సైదోడు ఘనుఁడు
సలలితాత్మకుఁడు కు - శధ్వజనృపతి
పొలుపొంద సాంకాశ్య - పురినున్నవాఁడు
యిక్షుమతీ తీర - మేలుచున్నాఁడు
దక్షుఁడై యితని నం - దనలఁ దోకొనుచు
రిమ్మని తగినవా - రలఁ బిల్వఁబంపు
మిమ్మహోత్సవ మతఁ - డీక్షింపవలయు
ననుచు వేగుల వారి - నంపినవారు
ననుపమ రయముతో - నచ్చటికరిగి
వాసవునాజ్ఞచే - వనమాలిఁబిలువ
నాసురల్ వోయిన - యందంబుమీఱ
నాపురంబున కేఁగి - యాకుశధ్వజుని
భూపాలశేఖరుఁ - బొడఁగాంచి తమదు
రాక దెల్పిన మహా - రథుఁడుపైనంబు
జోక చేసుక యట్ల - శుభయత్నమునకు
మహనీయ వస్తు సా - మగ్రితోనపుడ

సహాజన్ము వీటికిం - జని జనకునకు
బ్రొక్కి శతానంద - మునికిఁజాగిల్లి
యక్కజంబైన సిం - హాసనంబులను
నన్నదమ్ములు విహి - తానులాపముల
మన్ననల్ గని సుదా - మనుఁడను మంత్రి
" తడయక నీవేఁగి - దశరథవిభునిఁ
దోడుక రమ్మ "నవుఁడు - తోడనే కదలి
యాపక్తిరథుఁజూచి - "యనఘాత్మ ! యున్న
మీ పురోహితులను - మీ యుపాధ్యాయు
లందఱ జనక మ - హారాజు బిలిచె
నందు విచ్చేయుఁ డిం - కాలస్యమేల ?"
అనవిని దశరథుం - డప్పుడె కదలి
జనకుని యింటికిఁ - జనిన నవ్విభుఁడు
యెదురుగావచ్చి య - నేక సత్కృతుల
మదివొదలింప స - మ్మానవేశ్వరులు
కొలువు కూటంబులో - గురుతరరత్న
విలసితాసనము ల - వ్వేళఁ గైసేయ
నద్దుసేయకుఁడని - జనకునిఁజూచి
తద్దయు వేడుక - దశరథుండనియె.
" ఈ వసిష్ఠమునీంద్రుఁ - డిక్ష్వాకులైన
మావంశమునఁ బుట్టు - మానవేంద్రులకు
దైవంబు గురుఁడు - ప్రధానరక్షకుఁడు
సేవధిఁ గర్త యా - శ్రితుఁడు శిక్షకుఁడు
నన్నియు నితఁడౌట - యప్పటప్పటికి
విన్నావుగాదె మీ - వేగులవలన

కావున మావంశ - కథయేర్పరించు
నేవేళగాథేయు - నింగితంబెఱిఁగి"
అనిన యంత వసిష్ఠుఁ - డా శతానంద
జనకులు వినుచుండ - సభలోనఁబలికె.
"అవ్యక్తుఁడైనట్టి - యాబ్రహ్మవలన
నవ్యయుండు మరీచి - యాత్మజుఁడయ్యె.
ఆమరీచికిని క - శ్యపుఁడు జనించె
నామహాత్మున - కా వివస్వతుఁడు
తనయుండు వైవస్వ - త సమాఖ్యుఁడైన
మనువు జనించె న - మ్మనువు కిక్ష్వాకు
జనపతి యతఁడేలె - సాకేత నగరి
ననఘుఁడాతఁడు కుక్షి - యనురాజుఁగాంచె
నతనికిని వికుక్షి - యతనికి బాణుఁ
డతనికి ననరణ్యుఁ - డతనికి పృథుఁడు
నారాజుకు త్రిశంకుఁ - డతనికి దుంధు
మారుండు యవనాశ్వ - మహిపుఁ డాయనకు
నతనికి మాంధాత - యతనికి సంధి
యతనికి ధ్రువసంధి - యల సేనజిత్తు
లనువార లిరువురా - యవనీశ్వరునకు
జనియించి రాధ్రువ - సంధికి భరత
విభుఁ డాయనకుఁగల్గె - వెస నసితాఖ్యుఁ
డభినుతుండయ్యె న - య్యసితుండు చాల
బలవంతుఁడై రాజ్య - పరిపాలనమున
వెలయుచో వైరంబు - వెనిచి హైహయులు
శశిబిందులును తాళ - జంఘులుఁ గూడి

దిశ లాక్రమించి యెం - తే సాహసమున
నతని నోడించి రా - జ్యముఁ గట్టుకొనిన
నతఁడు గర్భిణులైన - యాత్మగేహినుల
యిరువురతోఁ గూడి - హిమవంతమునకు
నరిగి యంతటఁబోయె - నమరుల పురికి.
అందులోఁ గాళింది - యనెడి చూలాలి
చందంబు గనుఁగొని - సహియింపలేక
యితరకామిని విషం - బిడియె గర్భంబు
చ్యుతమయి పోవ తాఁ - జూపోపలేక
భార్గవ చ్యవన తా - పసవరేణ్యుండు
మార్గంబునందు రా - మగువ కాళింది
వచ్చి మ్రొక్కినఁ "బుత్ర - వతివి గ"మ్మనుచు
నచ్చాన దీవించి - యమ్మాని వలికె.
"ఓయమ్మ! నీకుక్షి - నున్నకుమారుఁ
డీయెడ విషముతో - నెనసియున్నాఁడు
గరముతో జనియించుఁ - గలఁగకుమీవు
పరిణామ మొందుము - పట్టిఁ జేపట్టి"
అనిపోవ సగర నా - మాత్మజుఁగనియె.
ఘనుఁడాతఁ డసమంజుఁ - గాంచె బాలసుని
నతఁ డంశుమంతుని - నతఁడు దిలీపు
నతఁడు భగీరథు - నతఁడు కకుత్స్థుఁ
నాదొర రఘునాము - నతఁడు కల్మాష
పాదు శంఖణుని నా - ప్రభువులింగనిరి.
అతఁడు సుదర్శను - నతఁడగ్నివర్ణు
నతఁడు శీఘ్రగుమారుఁ - డతఁడా మరువును

నతఁడు ప్రశుశ్రుని - నతఁ డంబరీషు
నతఁడు నహుషుని య - యాతి నవ్విభుఁడు
నతనికి నాభాగుఁ - డతనికి నజుఁడు
నతనికి దశరథుం - డా రాజమణికి
సీరామ లక్ష్మణు - లిట్లుజనించి
రారూఢ గుణవిశు - ద్ధాన్వయుల్ వీరు
పరమధార్మికు లన - పాయ విక్రములు
స్థితధైర్యశీలు లూర్జి - త యశోనిధులు
సత్యసంధులు నీతి - సంపన్ను లెప్పుడు
నిత్యదానకళాతి - నిపుణు లుత్తములు
యీరఘు వంశజు - లిందఱి లోన
శ్రీరామచంద్రుఁడా - శ్రితరక్షకుండు
తమ్ములున్నట్టి యు - త్తములు వీరలకు
నిమ్ము కుమార్తెల - నేక లగ్నమున
అడుగుచు నున్నవాఁ - డల దశరథుఁడు
కొడుకుల కెల్లనీ - కూఁతులనిచ్చి
యిట్టి యల్లురఁ జూడ - నెన్ని జన్మములు
నెట్టివి సుకృతంబు - లీవు సేసితివో ?
యిప్పింపుఁ డనవుఁడు - "నిచ్చెద ననుచు"
నప్పుడ జనక మ - హారాజువలికి
"ఆదిఁ బెండ్లిండ్ల వం - శావళిక్రమము
మేదినిఁ దెలుపుటల్ - మేలగుఁగాన
నావంశకథ శతా - నందునిచేత
నీవేళ వినుఁడ"ని - యెచ్చరించుటయు.

—: జనకుఁడు వసిష్ఠునితోఁ దనవంశ క్రమమును జెప్పుట :—

" జనకుని వంశ ప్ర - చార మందఱును
వినుఁడ "ని వారల - వృత్తాంత మెల్ల
నెలమి వసిష్ఠు మో - మీక్షించి పలికె
నల దశరథ ముఖ్యు - లందఱు వినఁగ
" అనఘాత్మ ! యిందు - వంశాభరణంబు
ఘనశౌర్య నిధి నిమి - ఖ్యాత లేశ్వాకుఁడు
జనియించె మిథియను - జనపతి యతని
తనయుండు మిథిల యా - తని పేర వెలసె.
ఆమిథికిని జన - కావనీనాథుఁ
డా మనుజేంద్రున - కల యుదావసుఁడు
నతనైరి యతనికి - నందివర్ధనుఁడు
కృతపుణ్యుఁడైన సు - కేతుఁడాతనికి
నతనికి దేవరా - తావనీవిభుఁడు
నతనినందనుఁడు బృ - హద్రథాఖ్యుండు
నాయశోనిధికి మ - హావీరవిభుఁడు
నాయనధృతిమంతుఁ - డైన సుధృతిని
కీర్తిమంతుని దృష్ట - కేతు నవ్విభుఁడు
నార్తరక్షణుఁడైన - హర్యశ్వునతఁడు
నరసన్నుతుం డాయ - నకు కీర్తిరథుఁడు
స్థిరశౌర్యుఁ డతనికి - దేవమీఢుండు
నతనికి సువిధుఁ డా - యన మహీంధ్రకుని
ప్రతిభ మించినకీర్తి - రాతు నవ్విభుఁడు
నమ్మహీపతికి మ - హారోమవిభుఁడు
సమ్మతి నతనికి - స్వర్ణరోముండు

నాథరావరునకు - హ్రస్వరోముండు
నాధీరునకు నిరువు - రాత్మజులందు
నీ జనకుఁడు జ్యేష్ఠుఁ - డితనికిఁదమ్ముఁ
డాజిలో నుతికెక్కు - నల కుశధ్వజుఁడు
నితనిఁ బట్టముగట్టి - యీరాజుతండ్రి
హితమతిఁ గానలఁ - కేఁగిన వెనుక
మహిమ సంకాశ్యనా - మపురాధి నాథుఁ
డహితవృత్తి సుధన్వుఁ - డనియెడురాజు
యితనింటిలో నున్న - యీశచాపంబు
నితని తనూజాత - నీసీతఁదనకు
నిమ్మన్న నివ్విభుం - డియ్యఁబొమ్మన్న
నమ్మానవేంద్రుఁ డీ - యనరాజధాని
మిథిలాపుర వరంబు - మీఁద దండెత్తి
పృథుశక్తి జగడింప - భీమసంగ్రామ
చండకోదండు దు - స్సహ దేవదత్త
కాండ ప్రకాండ భీ - కరదావదహన
హేతులు వెలివిరి - యించి యీజనకుఁ
డాతని శలభాయి - తాంగుఁ గావించి
యంకిలి లేక వాఁ - డర్థిఁ బాలించు
సాంకాశ్యపురిని కు - శధ్వజునుంచి
వసుధయేలెడు వీరి - వంశ వర్తనము
పొసఁగఁ దెల్పితి నిట్టి - పుణ్యశీలుండు
సీత నూర్మిళను మీ - శ్రీరామునకును
బ్రీతి లక్ష్మణునకుఁ - బెండ్లిండ్లుసేయఁ
దలఁచెఁగావున మఘ - తార యీప్రొద్దు

వలనొప్పఁగా సమా - వర్తనాద్యములు
సేయఁబంపుఁడు వారి - చేత నీమీఁద
పాయక యుత్తర - ఫల్గునియందు
ముదముతో నేఁటికి - మూఁడవనాఁడు
కదిసెను పెండ్లిలగ్న - ము ధ్రువంబుగను"
అనినంత కౌశికుం - డా దశరథుని
ఘనువసిష్ఠుని జన - క నృపాలుఁగాంచి
యీ నిమివంశంబు - నిక్ష్వాకువంశ
మే నియమంబుల - నెన్నిచూచినను
సరి దశరథుఁడు నీ - జనకభూ విభుఁడు
సరివత్తురే గుణాం - శములఁ జూచినను
చక్కదనంబుల - జవ్వనంబులను
మిక్కిలి కులముల - మెఱయుఁగల్మలను
రామలక్ష్మణులు ధ - రాసుతోర్మిళలు
కామించి పతిసతుల్ - గాఁదగువారు
కల్యాణములొనర్పఁ - గా నింతమంచి
తుల్యయోగము లెట్టి - దొరకును దొరకు
మీభాగ్యమిదిగాక - మేదినియందు
శోభనంబుల మీఁద - శోభనంబగుట."
అని జనకునిఁ జూచి - "యనఘ! యింకొకటి
వినుము కుశధ్వజ - విభుని పుత్రికల
భరత శత్రుఘ్నుల - పరిణయంబులకుఁ
దరణి వంశాగ్రణి - దశరథ విభుఁడు
యీవసిష్ఠమునీంద్రుఁ - డీ ముహూర్తమునఁ
గావింపఁదలఁచి రా - కన్యామణులకు

వారలు తగినట్టి - వారలు దివిజ
వీరపరాక్రముల్ - వీర శేఖరులు
కట్టడసేయింపఁ - గావలె "నన్న
"నట్టెకానిమ్మ"ని - యాజనకుండు
" అయింటికి యింటి - కరమరయేది ?
ఆయయోధ్యయు విదే - హము మీకుసరియె
నీవు వసిష్ఠమౌ - నియు విచారించి
కావలసినపనుల్ - గావించుకొనుఁడు
దశరథుండేను ని - ద్దరి సరిమీకు
వశులము వేఁడంగ - వలవ దెందులకు?
మాకు నొక్కస్వతంత్ర - మా? అన్ని పనుల
మీకెట్లు సరిపోవు - మేలవి మాకు
వొప్పు నేనెవ్వఁడ - నొక ముహూర్తమున
నిప్పుడ నలువుర - కిత్తు కన్నియల
మీచిత్తమున్నట్లు - మేకొంటి "ననుచు
వాచంయమునిఁ బల్క - వరపుణ్యశీలు
జనకునిఁజూచి ద - శరథభూజాని
వినయ గౌరవములు - వెలయ నిట్లనియె.
" అన్నదమ్ములు మీర - లతిపుణ్యశాలు
లున్నతగుణవంతు - లుత్తమోత్తములు
శ్రీకరుల్ బుధుల బూ - జించు భాగ్యంబు
మాకుమారకుల స - మావర్తనములు
వేల్పింతు మేమని - విచ్చేయుఁడనిన
వేల్పు లెల్లనుచాల - వినుతులు సేయ

—: దశరథుఁడు గోదానాదులు సేయుట :—

తమనగరికి వచ్చి - దశరథ విభుఁడు
క్రమముతో నాందీ ము - ఖములు గావించి
వరుస వసిష్ఠ వి - శ్వామిత్రమునుల
విరచించు సంకల్ప - విధిపూర్వకముగ
నొక్కొక్కతనయు న - భ్యుదయంబుకొఱకు
నొక్కొక్కలక్షగా - నొప్పు ధేనువుల
బంగారుకొమ్ములు - పసిలేఁగదూడ
లంగైన బలుగెంపు - టందెలు పసిఁడి
గొరిజలు తామ్రమలాం - గూలముల్ కంచు
పరుస పాత్రలు సాధు - వర్తనల్ కలిగి
తొలుచూలియీ కాము - దుఘమునుంబోలి
వలసినన్నియు పాలు - వలనుగాఁగుఱియు
నావుల నవనీ సు - రావళికిచ్చి
కావలసిన రత్న - కనకాంబరములు
నడిగినవారికి - నడిగినయట్లు
తడయక యొసఁగి యా - దశరథుఁడంత
కమలభవుండు ది - క్పతులతోఁగూడి
యమరుకై వడిఁ గుమా - రాసక్తునుండె.
ఆదినంబునఁ గేక - యాధినాయకుని
గాదిలి సుతుఁడు కై - కకును సైదోడు
దొరయు వియ్యము భర - తుని మేనమామ
స్థిరయశోనిధి యుధా - జిత్తనురాజు
వచ్చిన నెదురేఁగి - వలయుమన్ననలఁ

దెచ్చితా నన్న గ - ద్దియ మీఁదనునిచి
దశరథనృపతి యా - తని మోముఁ జూచి
కుశలంబులడుగనా - క్షోణీశుఁ డనియె.
" తమరాజు నితర బాం - ధవులు నందఱును
ప్రమదంబుతోడ ని - ప్పటికి సేమమున
నున్నార మతని ని - యోగంబుచేత
నిన్ను నీభరతుని - నేఁ జూడవలసి
యే నయోధ్యకువచ్చి - యీ తొలునాఁడె
జానకికల్యాణ - సంబరంబునకు
చనినవారని పల్క - సంతోషవార్త
విని యేను కన్నుల - విందుగాఁ జూడ
వలసివచ్చితి ''నన్న - వచనసంగతికి
నెలమి " సంతోషమా - యె " నటంచుఁ బలికి
ఆరాత్రివసియించి - యమ్మఱునాఁడు
శ్రీరామ విభుఁడు వ - సిష్ఠానుమతిని

—: శ్రీ సీతాకల్యాణము :—

ధరణీశునాజ్ఞ సో - దరులతోఁ గూడి
సరవిగా మంగళ - స్నానముల్ చేసి
సాంకవ మృగమద - సమ్మిశ్రమైన
కుంకుమపంకంబు - ఘుమ్మనఁ బలఁది
నవరత్నభాసమా - నములైన యట్టి
వివిధాంగుళీయక - వితతిఁ గీలించి
జవ్వాదితావు లె - సంగు సంపంగి
పువ్వుటెత్తులు సిగఁ - బొసఁగించిచుట్టి

సరిలేని కట్టాణి - చౌకట్లతోడ
నొరయుఁజొక్కపుఁగెంపు - టొంటులుదాల్చి
శ్రీకర రోహణ - శిఖరికూటంబు
రేక మాణిక్యకి - రీటం బమర్చి
మరకత శ్యామ కో - మల కటీరమున
గరువంబుగాంచు బం - గరుచేలఁగట్టి
పరమయోగుల మనః - పద్మముల్ వ్రాలు
సరణి సుతారక - సరములువైచి
మనసులోఁజొచ్చి య - మ్మదనుండు నిలిపెఁ
దస తేజి నన చిల్క - తాళి ధరించి
పలకవజ్రములఁ జొ - ప్పడుభాషికంబు
నెలరేక హరుఁడు పూ - నినమాడ్కిఁబూని
ధరణీభరము నూన్పఁ - దాదీక్ష దాల్పు
కరణి ముంగేల కం - కణము ధరించి
శ్రీరామవిభుఁడు గై - సేసి సోదరులు
చేర రాఁ గల్యాణ - శృంగారములను
జనకునిఁజేరి రా - జననాయకుండు
జనకు నింటికి వసి - ష్ఠపురస్సరముగ
వచ్చునమ్మునుపె య - వైవ్వదేహారమునుఁ
డిచ్చలోఁ దనయుల - నెల్లఁగైసేయ
నియమింప నపుడొక్క - నిడువాలుఁగంటి
రయమునఁగాంచన - రత్నపీఠమున
చెంగట జతగూడి - చేరు నైదువులు
మంగళగాన సా - మగ్రితోఁగూడ
జానకి నునిచి కే - శములకీల్గంటు

చేనొడ్డి సవరంబు - చెలి చేతికిచ్చి
నెఱులుగూడఁగదువ్వి - నిడువాయదివిచి
కరమున చాంపేయ - గంధతైలంబు
చేడియగిన్నెదా - చిఱుఁగేల నంది
కూడుఁ గనిష్ఠికాం - గుళినఖాగ్రముల
దారసన్నముగ నొఁ - దల మీఁదనుంచి
హారవాయితముగా - నర చేతనద్ది
కొఱగొల్లఁగురులు చి - క్కులు దీర్చిపోఁగ
కరిముల నీలంపు - గాజులు మొఱయ
నుదురు చెమర్ప న - న్నన కౌనువణఁక
కదలుచు రవగెంపు - కడియము లొర్రియ
చన్నులహారముల్ - చౌకళింపంగ
నున్ననిగొప్పు వె - న్ననవీడిజార
తాటంకములడాలు - తళుకుఁజెక్కులకు
దాటంగఁబరిపరి - తాళవైఖరుల
తలయంటు నెడ నొక్క - తలిరాకుఁబోణి
యలమిఁబెన్నెఱులగం - ధామలకంబు
రియణీయఁమగు నప - రంజికొ ప్పెరల
సమరుగొర్వెచ్చని - యంబుపూరములు
తంబిగలను ముంచి - తరుణినీరార్చె
కంబుకంఠికి జన - కతనూజకపుడు
తడియొత్తె నొక్క బి - త్తరి సన్నవలువ
మడుఁగుఁబావడ నొక్క - మలయజగంధి
వీవనం దడియార్చె - విసరియొక్కరితె
యావెలందికి జడ - యల్లెనొక్కర్తె

సరిలేని విరవాది - సరములుచుట్టై
విరిబోణి యొకతె య - వ్వేలఁది యావలను
నవరత్న సూర్య చం - ద్ర కలాపయుగము
సవరించెనొక్కచం - చలనేత్ర జడను
వడిఁ జంద్రకావి పా - వడమీఁదఁబసిఁడి
పొడులెందు వెదచల్లు - బురుసా పటంబు
పసిఁడి కంగులు దీరు - పైఠిణీ రవికె
నొసపరిఁ దొడిగించె - నొకతె సీతకును
నిలువుటద్దము చెంత - నిలిపెనొక్కర్తు
తిలకించికస్తూరి - తిలకంబుదీర్చె
పలచనగా కరదం - బము పూసిమేల్మి
తళుకు గందవొడి మీఁ - ద నలందె నొకతె
సరిలేని ముత్యాల - సరులును కంట
సరియు నొడ్డాణంబు - సందిదండలును
కట్టాణి ముక్కర - కళుకుఁ గమ్మలును
మట్టెలుఁ గరము ల - మ్మణుల గాజులును
కంకణమ్ములు సూడి - గములు నందెలును
కింకిణీ రవములఁ - గెలయు మేఖలయు
ముత్తేల బొగడలు - ముక్కెఅనడుగు
లత్తుకలును నేర్పు - లను చంద్రముఖులు
నవరణల్ చేసిరి - జనక తనూజ
నవలఁ బెండ్లికుమార్తె - లైనమువ్వురునుఁ
గై సేసి రీరీతిఁ - గన్యాకామణులు
చూచువారలు మెచ్చి - చోద్యంబునొంద
''శృంగారముల కేమి - చెప్పితిఁగాక

అంగనామణి కన్య - లానల్వురందు
పరమకల్యాణి శో - భనగుణజాత
కరుణావలోక జ - గత్త్రయీ జనని
జనకనందన మహీ - జాత యాసీతఁ
గనుఁగొన్నకన్ను లే - కైవడి మరలు
సొమ్ములకెల్లను - సొమ్ములై మించు
నమ్మనోహరగాత్రి - యతులితాంగములు
సీతచక్కదనంబు - చెప్పి వేఱొక్క
నాతిఁదలంచిన - నగుఁబాటుఁగాదె."
అంతట దశరథుం - డాత్మనందనుల
దంతులమీఁద ము - క్తాచ్ఛత్త్రములను
బిరుద ధ్వజంబుల - భేరీమృదంగ
మురవ దుందుభి ఘోష - ములవచ్చునపుడు
సామంత వివిధభూ - షణఘట్టనముల
హేమరజం బుర్వి - నెల్లశోభిల్ల
వందిబృందముల కై - వారంబు మెఱయ
సందడిగా క్రంత - సతు లందికొలువ
ధారుణీసురలవే - దనినాద మమర
చేరిపుణ్యాంగనల్ - సేసలుచల్ల
పాదచారమున భూ - పతి తోడిదొరలు
కైదండ లొసఁగ చెం - గటఁజేరివచ్చి
హితమంత్రిజనపురో - హితులతోఁగూడి
యతులమా జనక మ - హారాజనగరు
చేరి "వసిష్ఠుని - చేతమారాక
యారాజునకుఁదెల్పుఁ - డ" ననట్లయరిగి

వివరింప జనక భూ - విభుఁ డెదుర్కొనుచు
వివిధసన్మానముల్ - వెలయ రాఘవుల
సవరణగల తన - సదనంబులోని
కవిరళప్రీతిమై - నట తోడితేర
నిగనిగమనునింద్ర - నీలంపుటరుఁగు
పగడాలకంబముల్ - పచ్చలలోవ
పసిఁడిచొక్కపుఁదీగె - పనిహారువులను
పసమీరు టంకులు - పలకవజ్రముల
మెట్టికల్ చుఱుకుమే - ల్మిపరంగి లాగి
గట్టంపుకెంపుల - తళుకు బోదెలును 5392
జీవదంతముల దం - చెలు ముత్తియముల
కోవల మేల్కట్లు - గోమేధికముల
జాలకంబులు బురు - సాతెరల్ చందు
వాలపూఁదేనియ - వాచవిఁజొక్కి
ఘుమ్మను మగతేఁటి - కులముల రెక్క
తెమ్మరల్ గలయించు - దివ్యసాంబ్రాణి
ధూపగంధముల ని - స్తులిత మాణిక్య
దీపంబులను సము - దీర్ణ చిరత్న
రత్ననానాచిత్ర - రంగవల్లికల
నూత్నవైఖరుల క - న్నుల విందుసేయు 5400
జనకభూవరు పెండ్లి - చవికె లోపలికి
తనయులతో నచ్చె - దశరథుఁడంత
నవనవానంద స - న్నాహంబుతోడ
రవివంశదీపకుల్ - రత్నపీఠముల
నాసీనులగు తరి - నంకురార్పణము

చేసి యక్షతముల - శ్రీచందనంబు
లాజలు నేయి పా - లాశముల్ తేనె
భాజనంబులును ద - ర్భములు మున్గాఁగ
హోమసామగ్రి వ - హ్నులుఁదెచ్చియునిచి
శ్రీమించ రఘురాము - చేత వేల్పించి
వసియింప జనకుండు - వైదేహిఁదెచ్చి
ప్రసవసాయకు పూజ - బాణమో యనఁగ
కల్యాణవేది చెం - గటికి రా నపుడ
హల్యాతనూజుండు - నలగాధి సుతుఁడు
తెరయెత్తిన నరుంధ - తీనాయకుండు
మఱియుఁ "గుర్వంతు తే - మంగళం"బనఁగ
"ఆయత్త"మనిని "స - ర్వాయత్త"మనెడి
యా యుపాధ్యాయుల - యనుమతిఁగొంత
తెరవంప శ్రీరాము - దృష్టి యాసీత
చిఱునవ్వు నెమ్మోము - శృంగారమనెడు
కొలనులోపలఁ బాదు - కొను పుండరీక
దళములోయనఁగ నెం - తయు వికసిల్లె
సిగ్గరి యగు నేల - చేడియపట్టి
యగ్గలికనుఁజూచు - నపుడు శ్రీరాము
లావణ్యజలధి న - ల్లనెదాఁటు మీల
కైవడి నందమై - కనుపట్టెఁజూపు
యిరువురు నొండొరు - లిటుజూచునపుడు
సరసానురాగ వీ - క్షణము లొప్పమరె.
అటుచూచియిటుఁ జూచి - యతనుండునైచు
చటులసవ్యాసవ్య - శరములోయనఁగ

నావేళ తెర దివి - యంగ రాఘవుని
భావించి తా మధు - పర్కంబొసంగి
సర్వలక్షణవతిఁ - జంచలాగాత్రి
సర్వాభరణ సము - జ్జ్వలమహీపుత్రి
ననలుఁడు సాక్షిగా - నా రామవిభునిఁ
గని యభిముఖముగాఁ - గల్యాణి నునిచి
"అనఘ! యీకన్య నా - యాత్మజ సీత
జనవిచ్చి సహధర్మ - చారిణిఁగాఁగ
నంగీకరింపు మీ - వ"ని రాముచేత
నంగనామణి కరం - బల్లనె కూర్చి
"పరమపతివ్రతా - భరణ మీరమణి
వరియింపు భాగ్యాను - వర్తిని" యనుచు
కనకభృంగారుక - ర్కరికాముఖమునఁ
దనరు కల్యాణమం - త్ర పవిత్రితములు
జలములు శ్రీరామ - చంద్రు హస్తమున
నెలకొన విభుఁడు క - న్యను ధారవోసె.
ఏపున రఘురాముఁ - డింతి కంధరను
చూపట్ట మంగళ - సూత్రంబుఁగట్టి
తళుకు ముత్యముల సీ - తారామవిభులు
తలఁబ్రాలువోసిరి - తమకముల్ మెఱయ
నావేళదివి నిండె - నమరదుందుభులు
పూవులవానలు - పుడమిపైఁగురిసె
తగ వినవచ్చె గం - ధర్వగానములు
మిగులంగ వలపు తె - మ్మెర లల్లుకొనియె
రహిమించె దేవతా - రమణుల యాట

విహితోత్సవంబయ్యె - విశ్వంబునకును
సీతఁ జేపట్టి యా - శ్రీరామచంద్రుఁ
డాతతభక్తితో - నాశ్రయాశునకు
వలగాఁగ ముమ్మారు - వచ్చి మౌనులకుఁ
గులవృద్ధులకు నిజ - గురులకు మ్రొక్కి
యున్నెడ లక్ష్మణుఁ - డూర్మిళాదేవి
నున్నతగుణవతి - నుద్వాహమయ్యె.
మాళవి భరతుఁడా - మంచి లగ్నమున
లాలితశీల లా - లనఁ బెండ్లియాడె
సమరాగముల మించి - శత్రుఘ్నుఁ డపుడు
కమలాక్షి శ్రుతకీర్తిఁ - గల్యాణమయ్యె.
నలువురు రాజనం - దనులు నీరీతి
నలుగురా జనక నం - దనల వరించి
శోభనదినము ల - చ్చోనాల్గునాళ్లు
వైభవంబుల శాస్త్ర - వైఖరిఁ దీర్చి
ప్రాఁకెనయును నాక - బలి వసంతములు
వీఁకతోఁ గావించి - విందులఁ దెలచి
వచ్చిన సకల భూ - వరులకు వలువ
లిచ్చి కుమారుల - యేఁగుఁ బెండ్లిండ్లు
ధరణి నెల్లెడ వెల్ల - దశరథవిభుఁడు
నిరతిమైఁ గావించి - నిజగేహమునకు
శ్రీమెఱయఁగఁ బ్రవే - శించి సమస్త
భూమీశులను వారి - పురముల కనిచి
ఆనందముననుండు - నప్పుడు గాధి
సూనుఁడు వారలఁ - జూచి దీవించి

యను మతుండై తుహి - నాచలంబునకుఁ
జనియె నా తరువాత - జనకవిభుండు

—: దశరథాదు లయోధ్యకుఁ బోవుట :—

దశరథు ననిచి సీ - తకు నరణముగ
దశశతకన్యకా - దాసీ జనములు
లక్షయేనుఁగ లైదు - లక్షలహరులు
నక్షయంబగు పాఁడి - నమరుధేనువులఁ
గోటిరథమ్ములుం - గొన్ని వస్త్రములు
కోటియు గ్రామముల్ - గొన్నియాభరణ
కోటియు రత్నముల్ - కొన్నిదీనార
కోటియు వస్తువుల్ - గొన్నిశాలువులు 5490
పట్టెమంచములును - పరపులు మేలు
కట్టులు తెరలు చో - క్కపు గురాడములు
దివ్వెగంబములు చే - దీపముల్ గొలువ
జవ్వాది పిల్లులు - జాలవల్లికలు
చప్పరమంచముల్ - సానలు పచ్చ
కప్పురంబుల క్రోవి - గములుఁ బన్నీరు
చెంబులుం గందపు - చెక్కలు రత్న
కంబళంబులు పచ్చి - కస్తూరి వీణె
పెట్టెలుం జీరల - పెట్టెలు సొమ్ము
పెట్టెలు నపరంజి - బిందెలు పైఁడి 5500
కొప్పెరలును తంబు - గులు వట్టివేళ్ల
చప్పరంబులును వా - సన సురఁటీలు
గిండులు పడిగముల్ - కిన్నెరల్ వీణె

దండెలు తంబురాల్ - తలగడల్ పడక
కత్తులు బటువులు - గాజుగిన్నెలును
చిత్తరు తెరలును - చిటికె వార్వములు
చిలుకపంజరములు - సింగాణివిండ్లు
నిలువుటద్దములు మా - ణిక్యదీపములు
నుయ్యాలగొలుసులు - నుదిరిపావాలు
ముయ్యాడు చదరంగ - ములు సోగటాలు
మొదలుగా నొసఁగి రా - ముని కొప్పగించి
మదిఁగలఁగఁగ బుద్ధి - మార్గముల్ వలికి
కడమకన్నియల కీ - గతి నరణములు
సడలనిప్రేమ నొ - సంగి బంగారు
పల్లకీలనమర్చి - పంచి యామునుపె
యల్లుండ్ర నలువుర - ననిచిన యంత
తనబలంబులతోడ - తనయులతోడ
తనదు కోడండ్రతో - దశరథవిభుఁడు
శ్రీకరలీల వ - సిష్ఠుతోఁగూడి
సాకేతసరణి రా - శకునముల్ గొన్ని
విపరీతములుఁగాఁగ - విభుని కట్టెదుట
నపుడు గన్పట్టె భ - యంకరధ్వనుల
విహగంబు లాకాశ - వీథిఁగూయుచును
బహుళంబుగా సేన - పైనాడుచుండె
మృగములుగొన్ని భూ - మిఁ ప్రదక్షిణముగ
నిగుడఁ జరింపుచో - నృపతి భీతిల్లి
"ఏలయ్య? మునినాథ! - యీపక్షులెల్ల
కోలాహలంబుగాఁ - గూయిడఁదొడఁగె

పోఁకఁ బ్రదక్షిణం - బులుగా మృగంబు
లేకడ విహరించె - నేమిగాఁగలదొ ?
కలఁగె నామది సేన - కళవళంబందె
తెలియఁగఁ బల్కుంగ - దే నిల్చి" యనిన
నావసిష్ఠమునీంద్రుఁ - డంతయు నెఱిఁగి
" ఓవసుధాధీశ ! - యోడకు మింక
క్రూరముల్గాఁగఁ బ - క్షులు వల్కుకతన
ఘోరభయంబు నీ - కునుఁ గల్గునిపుడు
వనమృగంబులు వల - వచ్చినకతన
ననుపమ సంతోష - మందెదు మొదల
రమ్మ" ని పోవ ధ - రా ధూళులెగసె.
కమ్మె నల్గడఁ జీ - కటు లుర్విమీఁద
విసరె నుక్కోలుగా - విషమవాయువులు
వసుధ నద్దపుఁ బిల్ల - వలెఁదోఁచె నినుఁడు
మూఁకలమీఁద దు - మ్ములు కుప్పవడియె
నేక డాకడ యయ్యె - నెల్లదిక్కులును
దశరథుండును మౌని - తతి వసిష్ఠుండు
దశరథపుత్రులు - దక్కనందఱును
నొడలిలోఁ బ్రాణంబు - లునికి సందియము
వడ నచేతనులైరి - బలకోటులెల్ల

—: పరశురామ సందర్శనము :—

నపుడు భయంకరు - ననలప్రతాపుఁ
దపనసంకాశు ను - ద్ధత జటాధరుని

నచలకైలాస మ - హాశైలకాయు
రుచిర పరశ్వధా - రూఢ భుజాగ్రు
రాజులనెల్లర - రణవీథిఁద్రుంచి
రాజిల్లు భార్గవ - రాము నిర్దయుని
మేరువువంటి య - మేయకార్ముకము
పారావతమ్ముగాఁ - బట్టినవాని
గదిసి కుత్తుక చేఁదు - ఖలులపైనుమిసి
నుదుటి యింగలము క - న్నులఁ బంచిపెట్ట
పురిములమీఁద న - ప్పుడె కోపగించు
హరుని కైవడిఁజూడ్కి - కందనివాని 5560
నా జమదగ్నిజు - నటుగాంచి మహాని
రాజులు భయనివా - రణ మంత్రజపము
గావించి తమలోన - గజిబిజి మనుచు
నావీరవరుమాట - లాడుచునుండ
రాముని శిష్యుఁడో - రాముని మీఁది
రాముని కోపమో - ర్వఁగ నెవ్వఁడో పు"
నని దశరథముఖ్యు - లాడ శ్రీరాముఁ
గనుఁగొని పల్కె భా - ర్గవరాముఁడపుడు.

—: శ్రీరాముని పరశురాముఁడు తిరస్కరించుట :—

"వింటిని హరువిల్లు - విఱిచిన నీదు
బంటుతనంబు నే - పదినాళ్లవెనక 5570
జగతిని యాశ్చర్య - చర్యయి చూడఁ
దగునని నీవెంపుఁ - దలచి వచ్చితిని
జమదగ్నిసంబంధ - చాపంబు నీదు

విమలసత్త్వము దాన - వెలివిరియంగఁ
జాతముగాని తీ - సుక యెక్కువెట్టు
మీఁతరి నపుడు ని - న్నెఱిఁగినమీఁద
నెలమి నాచేతివి - ల్లెత్తినవెనుక
తలపడి ద్వంద్వయు - ద్ధంబు సేయుదము
వెఱచితివేని నా - విడిచి నాతోడ
నెఱిఁగింపు కాతు ని - న్నిది నిశ్చయంబు
కాకున్న నాతోడ - కలనికి రమ్ముఁ
లేకున్నఁబోనీఁడు - లే భార్గవుండు"
అనుమాటలకు చాల - నవశుఁడై చేరి
వినయంబుతో మహీ - విభుఁడిట్టులనియె.
"ఓయయ్య! నేనునా - యొజ్జయుఁగూడి
నీయడుగులకు పూ - నిక నర్చలొసఁగ
నవియేల కైకొన - వాగ్రహంబేల ?
భువి క్షత్రధర్మంబుఁ - బోకడవెట్టి
శాంతుండవై మౌని - చర్యల నుండు
నింతటి పుణ్యుని - కీయల్కదగునె ?
కారుణ్యనిధివి భా - ర్గవంశజలధి
నీరజారాతివి - నీవు నాసుతుల
రక్షింపఁదగుఁగాక - రాముని గాక
పక్షుమాడుని నిట్లు - వలుకంగఁదగునె ?
వాసవముఖ్య ది - వ్యశ్రేణి వినఁగఁ
జేసినట్టి ప్రతిజ్ఞ - చెల్లించుకొనక
జయరమాశయ కుశే - శయమున లోక
భయదమా రా దిండి - పరశువుఁదాల్చి

రానేల ? ధనువున - నస్త్రములు శస్త్రములు
మాని కాశ్యపునకు - మహి ధారవోసి
యీవు మహేంద్రాద్రి - కేఁగితి వనుచు
భావంబు లోనమ్మి - బ్రతికితిమనఁగ
వోసీక నా పాప - ములు పెడరించి
యీ నిన్నుఁ దచ్చె నిం - కేమి సేయుదుము ?
తమ కెల్ల నత్యుప - ద్రవ హేతు వైతి
నమరులచే నిన్ను - నరికట్టఁదర మె ?
రామునితోఁటి వా - రమె యిందఱమును
రామచంద్రుండె మా - ప్రాణంబులెల్ల "
అని దశరథుఁడాడ - నదలించి మించి
ఘనురాముఁజూచి భా - ర్గవ రాముఁడనియె.
" వినుము రాఘవ! జగ - ద్విదితంబులైన
ధనువు లీరెండు నా - ద్యములు దివ్యములు
నిర్మించె నివి తన - నేర్పున విశ్వ
కర్మ యందొక విల్లు - కాలకంఠునకు
దేవత లిచ్చిరి - త్రిపురముల్ గెలువ
నావిల్లు విఱచితి - వతిశక్తి నీవు
సరియందు తోడ వై - ష్ణవ శరాసనము
హరికి నిచ్చిరి వేల్పు - లందరు దీని
నజుని తో నింద్రాదు - లైన వేలుపులు
భుజశక్తి శౌర్యపి - స్ఫురణలచేత
హరియెక్కుడో కాక - హరుఁడధికుండో
అరసి యేర్పఱుపు మీ " - వనిపల్కుటయును
నారదు నంపింప - నానాఁట నతఁడు

వారలిద్దరికిని - వాదు గల్పింప
హరిహరుల్ వెడలి మ - హాసంగరంబు
సురలు వీక్షింప ని - స్తుల సత్త్వములనుఁ
బోరుచో నపుడు శం - భుని కార్ముకంబు
సారసాక్షుఁడు దివ్య - శరము సంధించి
వ్రేసినఁ జేటెత్తి - విల్లు సత్త్వంబు
దీసి జిబ్బయి పోవ - దిగులుచేహరుఁడు
మ్రానుపాటున నుండు - మాధవుశక్తి
యానిటలాక్షున - కగ్గలం బనుచు
హరినిఁ బ్రార్థించి మ - హా సమరంబు
పరిహరించి పినాక - పాణిచే విల్లు
దేవత లిప్పింప - దేవ రాతునకు
నావిభుఁ డద యుంచె - నాత్మ దేహమున
నాయెడ భార్గవుం - డగు రుచీకునకుఁ
గాయజ జనకుఁడీ - కాండాసనంబు
నిచ్చెను జమదగ్ని - కలఘు మాతండ్రి
యిచ్చెను నాచేతికి - కిమ్మహా ధనువు
నాజమదగ్ని ను - హామౌని శౌరిఁ
బూజించునపుడు దు - ర్బుద్ధి యైనట్టి
కార్తవీర్యుండు ము - ష్కరుఁడై వధించు
వార్తనే విని రాజ - వంశజులైన
యర్జునుం డాదిగా - నవని పాలకుల
నిర్జించి కాశ్యపు - నికి ధాత్రియెల్ల
యాగదక్షిణ గాఁగ - నర్పించి వీత
రాగుఁడనై మహేం - ద్ర నగంబు నందు

తపముసేయుచు నుండి - తాపస వర్యు
లిపుడు నీవెక్కడి - యీశ చాపంబు
విఱిచితి వనిపల్క - వినివచ్చినాఁడ
గరిమఁ బరంపరా - గతమైన యట్టి
యీవిల్లు నీసత్త్వ - మేనుచూడంగ
యీవేళ యెక్కిడి - యెల్లరు మెచ్చ
శరముపూనిన మెచ్చి - సమరంబు సేతు
కరము చాఁపుము విల్లుఁ - గైకొను మిపుడు
తమతండ్రి పగఁదీర్చి - ధారుణీ విభుల
సమయించి శోణిత - స్రావంబుచేత
నెసఁగించి నదులు పి - తృశ్రేణికెల్ల
నొసఁగితి భక్తిఁ ది - లోదక క్రియలు
రాజ కళేబర - రాజిచే మెట్లు
గా జతకట్టి స్వ - ర్గంబున కేను
పనిచితిఁ బితరులఁ - బగయెల్లఁదీరి
మునినైతి నాకుఁ గా - ర్ముక విద్యనేర్పె
నేనుఁ గుమారుండు - నెక్కటిఁబోరఁ
దానన్ను గెలిపించె - తలనాఁడు హరుఁడు
ఆదేవు శిష్యుండ - నగుట నీవతని
కోదండ భంగ ముం - కువ చేసి పెండ్లి
యాడి పోవఁగఁ గని - యడ్డగించితిని
కూడదు జుణిఁగిన - గొమ్ము కార్ముకముఁ"

—: పరశురామ గర్వభంగము :—

నాపుడు దశరథ - నరపతి వినఁగ
నావేళరఘు వీరుఁ - డతని కిట్లనియె.

"నీమాట లన్నియు - నిజము మాతండ్రి
కీమాన భంగంబు - నిపుడ తీర్చెదను
యెక్కిడఁ బోయిన - నీశ చాపంబు
గ్రక్కునఁ దునియలు - గా వ్రీలెఁగాని
విఱిచెదనని విల్లు - విఱుచుటగాదు
ధరణీ సురుఁడ వౌట - తగదు నీమీఁద
కోపింప దండింప - కోపంబునీకు
నాపయిఁ గలిగిన - న్యాయ దండనము
సేయుము మారఘు - శ్రేష్ఠు లావులకు
నేయెడ ద్విజులకు - నేనాడు దెగరు"
అనిన "నీతఁడు విప్రుఁ - డనియు నేరాజ
ననియు నున్నది నీ య - హంకరణంబు
విల్లుచే నందక - వెడమాటలాడి
వెల్లఁ జూచెదవో - వో విడువ ని" న్ననిన
కోపించి తెమ్ము! - నీ కోదండమెంత!
యీపలుకుల ఫలం - బిపుడె కాంచెదవు"
అనిచేతి విల్లంది - యమ్ము సంధించి
కనుఁ దామరలఁ గెంపుఁ - గడలు కొనంగ
నిను నేఁడు గాధేయు - నికిని మేనల్లు
మునికి బుత్త్రుఁడవని - మొదట విప్రుఁడవు
అనియునుఁ బూజ్యుండ - వనియుఁ దాళితిని
చనదు నేఁ బూనిన - శరము రిత్తగను
నుడువుము తెగ వ్రేతు - నో నీపదంబు
లుడిగింతువో నీకు - నూర్ధ్వ మార్గంబు
యేగతి నీకింక - నేగతి మాన్తు

వేగ వాకొనుమన్న - వెలవెలంబాటి
అమర నదీవేగ - మార్వాగ్నిచేతఁ
దెమలిన కైవడి - దీమసం బుడిగి
అజహరీంద్రాదులై - నట్టిదేవతలు
భజియింపుచును మింటఁ - బరికించి చూడ
బలమెల్లఁ బోయియూ - భార్గవరాముఁ
డల దశరథ పుత్రు - నాశీర్వదించి
"వన్నురక్షింపు మ - నాథ! శరణ్య!
విన్నవించెదను నా - వృత్తాంతమెల్ల
రాజసూయ మొనర్చి - బ్రాహ్మణావళికి
నీజగతీచక్ర - మెల్ల దక్షిణగ
నిచ్చినవాఁడ ని - దే కొక్కనాఁడు
నెచ్చట నుండరా - దీగతి చెఱుప
యేను మహేంద్రాద్రి - కేఁగంగఁజాలఁ
గాన నా పుణ్య మా - ర్గములడ్డగింపు
ఆవిల్లు విఱిచినా - యస్త్రాసనంబు
నీవు గైకొనుటచే - నిక్కంబుఁగాఁగ
వనజాక్షుఁడును మధు - వైరి యక్షయుఁడు
ఘనుఁడు విష్ణువునని - కని యెఱింగితిని
నీకు మేలగుఁగాక - నినుఁజూచు వేడ్క
లోకేశ ముఖదివ్య - లును వారె వచ్చి
యున్నవారిదె నీకు - నోడుటల్ మిగుల
మన్నన యగు నవ - మానంబుగాదు
యేఁగెద నేను మ - హేంద్రాది కిపుడె
ఆఁగుము నాదు పు - ణ్యపదంబు లేసి

ననుఁగావు" మనిన బా - ణ ప్రయోగమున
మనువంశనిధి పుణ్య - మార్గంబు లేసె.
రాము వీడ్కొని మహేం - ద్రనగంబుత్రోవ
నామీరవలగొని - యరిగె భార్గవుఁడు.
సకల దిక్కులును ప్ర - సన్నంబులయ్యె
నకలంక మతులైరి - యఖిలసైన్యములు
పొగడి రింద్రాదుల - ప్పుడు రాముఁజూచి
జగతికి నెల్లను - సంతోషమయ్యె.

—: దశరథాదు లయోధ్య కరుగుట :—

తరవాత రఘుపతి - తనచేతి విల్లు
వరుణుని యందుఁగై - వశముగా నుంచి
చేరి వసిష్ఠుని - శ్రీ పాదమునకు
నారూఢ భక్తితో - సాష్టాంగ మెరగి
భయము దీరిన తండ్రి - పదములవ్రాలి
రయమున సాకేత - రాజధానికిని
చతురంగ బలముతోఁ - జనుఁడన్న మాట
కతఁడు సంతోషించి - యాలింగనంబు
గావించి మౌళి యా - ఘ్రాణంబుచేసి
దీవించి మరల ధా - త్రినిఁదా జనించు
సరణిగా నెన్నుచు - సైన్యంబు గొలువ
బిరుద ధ్వజంబులు - పెరిమ వేలింప
నానక పణవ తూ - ర్యమృదంగ భేరి
కా నినాదముల ది - క్తటములు మొరయ
జలయంత్రములను ధ్వ - జంబులఁ బుష్ప

కలిత మార్గముల నే - కడ నుర్విఁదనుప
వీథులు గైసేయు - వేడుకల్వ్చాచి
యాదశరథుఁ డయో - ధ్యాపురి చేరి
సంతోషమున పౌర - జను లెదుర్కొనఁగ
కాంతల వీచోపుఁ - గరువలి వొలయ
చతురంగ బలములు - సందడిసేయ
అతివ లంచల మంగ - ళారతులెత్త
సీమంతినీమణుల్ - సేసలు చల్ల
సామంత రాజులు - చనువుతోఁ గొలువ
సంతుష్టులైన భూ - జనులు రాఘవుల
నెంతయుఁజూచి యు - ట్టిటు పోకరాఁగ
సున్నపుమేలు మ - చ్చులను కైలాస
మున్నకై వడిఁ గర - మొప్పెడు నగరు
ప్రేమఁ బ్రవేశింపఁ - బెండ్లికూఁతులకు
రామచంద్రాది పు - త్రచతుష్కమునకు
వారిజముఖులు ని - వాళులు దివియ
భూరమణుం డంత - పురము చేరుటయుఁ
గొడుకులుఁ గోడండ్రు - కోరిమ్రొక్కంగ
సడలనిభక్తిఁ గా - సల్యాదులైన
యింతులు దీవింప - యిలవేలుపులకు
నెంతయు సాష్టాంగ - మెరగి మాన్యులకు
మ్రొక్కి శోభనదాన - మును చేసి వాసి
కెక్కిన తమతమ - యిండ్లలోపలను
వసియింప రఘుపతి - పత్నితోఁగూడి
యసమాన చంద్ర శా - లావళియందు

పరపైన కెంపుటు - ప్పరిగలయందు
విరుల తావులుఁ జల్లు - విపినంబులందు
కేళిదీర్ఘికలను - కృతకశైలముల
నాలోల దోలావి - హార లీలలను
పడకయిండ్లను రేయి - పగలునుఁగూడి
యెడపని రాగంబు - లిగురులొత్తంగఁ
కొన్నినాళ్లు వసింపఁ - గువలయ విభుఁడు
మన్నించి "మీమేన - మామ రమ్మనుచు
యీ యుధాజిత్తుఁడి - ట్లెన్నేని దినము
లాయత భక్తిని - న్నంపండు మనుచు
కాచియున్నాఁడు వే - గమునఁ బొమ్మనిన"
ప్రాచీనవిభు దశ - రథుఁ జేరి మ్రొక్కి
తల్లులకెల్ల వం - దనములు చేసి
యల్లన రఘురాము - నడుగుల వ్రాలి
సరగున భరతుఁడు - శత్రుఘ్నుఁగూడి
యమ్మేనమామ ని - జావాసమునకుఁ
జనునెడ నారామ - చంద్రుండు ముదముఁ
బెనగొన తండ్రి చె - ప్పిన పల్కులోన
చుట్టాల సురభియై - సోఁకోర్చి జనకు
పట్టున తల్లుల - పట్టున గురుల
పట్టున పౌరుల - పట్టున హితుల
పట్టున మంత్రుల పట్టున సీత
పట్టున తమ్ముల - పట్టున ప్రజల
పట్టున నేకభా - వముతోడఁగలసి
యున్నెడ భూజను - లుల్లంబులోన

సన్నుతింపుచు రామ - చంద్రుచర్యలకు
మెచ్చుచునుండ భూ - మిజ మీఁదఁ బ్రమద
మెచ్చంగ నడకలు - నింగితంబులును
చెలువము ల్గుణములు - శృంగారములును
తలఁపులు నొకటిమై - తమకముల్ వెనుప
సకలజనస్తుత - సద్గుణనిధిని
వికచాబ్జనయనఁ బృ - థ్వీజాత సీత
ధారుణీరమలు సం - దకపాణి నెనయు
మేర శ్రీరాముని - మెచ్చునందేలి

—: గద్య :—

విలసిల్లెనని వేద - వేద్యుని పేర
నలమేలుమంగాంగ - నాథీశు పేర
సంచితకరుణాక - టాక్షుని పేరఁ
గాంచమణిమ - యా కల్పుని పేర
వేదవేదాంతార్థ - విహితుని పేర
నాదిత్యదివ్య ప్ర - భాంగుని పేరఁ
గంకణాంగదరత్న - కటకుని పేర
వేంకటేశుని పేర - విశ్వాత్ము పేర
సంకితంబుగ వేంక - టాధీశ చరణ
పంకజ సేవాను - భావ మానసుఁడు
హరిదాసమణి కట్ట - హరిదాసరాజు
వరదరాజు నితాంత - వరదానశాలి
రచియించు వాల్మీకి - రామాయణంబు

—: ఫలశ్రుతి :—

ప్రచురభక్తిని మదిఁ - బాటించి వినినఁ
జదివిన వ్రాసిన - సభలఁ జేర్కొనిన
మదిఁదలంచిన నెట్టి - మనుజులకైన
ధారుణి మీఁద సీ - తా రామచంద్ర
పారిజాత దయా ప్ర - భావంబు వలన
హయమేధ రాజ సూ - యాదిమ యాగ
నియత ఫలంబులు - నిరతాన్నదాన
సుకృతంబు నిత్యయ - శోవైభవములు
నకలంక తీర్థయా - త్రాది పుణ్యములు
సత్యవ్రత పదంబు - సకల సౌఖ్యములు
నిత్యమహోదాన - నిరుపమశ్రీలు
కలికాల సంప్రాప్త - కలుష నాశనము
కలుములు హరిభక్తి - గౌరవోన్నతులు
శత్రు జయంబును - స్వామి హితంబు
పుత్రలాభంబును - భోగ భాగ్యములు
ననుకూల దాంపత్య - మంగనా ప్రియము
ధనధాన్య పశువర్గ - ధరణి సమృద్ధి
మానస హితము ధ - ర్మప్రవర్తనము
నానందములు ఖేద - మందకుండుటయు
నలఘు వివేకంబు - నతుల గౌరవము
వలయుఁ గార్యములకై - వశము లౌటయునుఁ
బావనత్వము దీర్ఘ - పరమాయువులును
కైవల్య సుఖము ని - క్కముగాఁగఁ గలుగు

ఎన్నాళ్లు ధారుణి - యెన్నాళ్లు జలధు
లెన్నాళ్లు రవిచంద్రు - లెన్నాళ్లు గిరులు
ఎన్నాళ్లు నిగమంబు - లెన్నాళ్లు విశ్వ
మన్నాళ్లు నీకథ - యరయ నారుషము
నాదికావ్యంబు బా - లాఖ్య కాండంబు
వేదసమానమై - విలసిల్లు నెపుడు.

ఇది

కట్టా వరదరాజ రచితమైన వాల్మీకిరామాయణ మందలి

బాలకాండము.